ప్రధానపోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ కొప్పూరి చంద్రారెడ్డిగారు,

జమీందారు,

నిడదవ్రోలు.

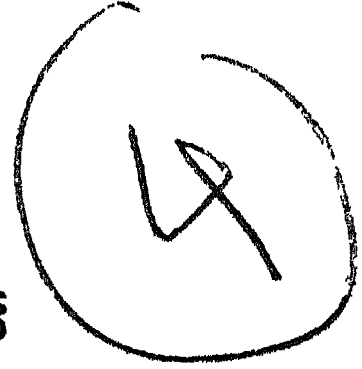
మ. రా. రా. శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటరత్నముపంతులుగారు,

పిఠాపురము.

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల. ౫.

శ్రీ

సీతారామ.

ఇది

వేంకటపార్వతీశ్వరకవులచే

నాంధ్రీకరింపఁబడినది.

అయ్యగారినారాయణమూర్తి బి. యె. బియల్ గారిచే

సంపాదింపఁబడినది.

రెండవకూర్పు.

ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల,

నిడదవోలు.

వెల 1—8—0

౧౯౧౪.

రాజపోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు, పిఠాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు చెల్లాయమ్మారావుబహద్దరువారు, కోలంకవీరవరమువగైరా లక్ష్మీనరసాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా నాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరువారు, మునగాల.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా బలుసు బుచ్చిసర్వారాయఁడు బహద్దరు, జమీందారువారు, కపిలేశ్వరపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కొచ్చర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణారావు బహద్దరు, బి. యె గారు, జమీందారు, పోలవరము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావుబహద్దరువారు. జమీందారు, ఉర్లాం.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా సురభిలక్ష్మారావు బహద్దరు జమీందారువారు, జటప్రోలు.

మ. రా. రా. శ్రీమంతురాజా యార్లగడ్డ అంకినీడుప్రసాద్ బహద్దరు కుమారరాజావారు, చల్లపల్లి.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా యినుగంటి వేంకటసూర్యప్రకాశరావు గారు, ఉండూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ చెలికాని సీతారామస్వామిగారు, ఉండూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ కలిదిండి వేంకటరామరాజుగారు, భీమవరము.

రాజపోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ.

శ్రీరాజా వత్సవాయి వేంకటసుభద్రయమ్మ జగపతిబహద్దరు,

జమీందారిణీవారు, తుని.

పోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ దివాన్ బహాదూర్ వి. నాగమయ్యగారు బి. యె.

తిరువనంతపురం

మ. రా. రా. శ్రీ ద్రోణంరాజు వేంకటరమణారావు పంతులుగారు,

మొఖాసాదారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ సారంగుసోమసుందరరావుపంతులుగారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు.

మ. రా. రా. శ్రీ మల్లెల శివరామకృష్ణయ్యగారు, రాయపూడి.

మ. రా. రా. శ్రీ బందా సూర్యనారాయణగారు. బి. యే.

నిడదవ్రోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ దుగ్గిరాల దేవళరాజుగారు, ప్రొప్రయిటరు.

ఏలూరు.

రెండవకూర్పు పీఠిక.

భాషాభిమానుల యాదరముచేతను, భాషాపోషకుల యభిమానముచేతను, ప్రభువుల యనుగ్రహముచేతను, మా గ్రంథమాలికనుండి ప్రథమసంవత్సరమున వెలువడిన నవలలన్నియును పునర్ముద్రణమునకు వచ్చినవని తెలియఁజేయుట కెంతయు సంతసించుచున్నారము.

మా యాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయమున కిది మొదవ పుష్పము. మూలగ్రంథకారుఁడగు బంకించంద్రచటోపాధ్యాయు లీనవలకు వంగభాషయందు సీతారామయను నామమును నిర్దేశించియున్నాఁడు. దానిననుసరించి భాషాంతరీకరించినవారెల్లను సీనామమునే వాఁడియున్నారు. ఇది మహారాజశ్రీ బి. వేంకటాచారిగారిచే భాషాంతరీకరింపఁబడిన కర్ణాటకగ్రంథమునుండి మ. రా. రా. శ్రీ. వేంకటపార్వతీశ్వరకవులచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. ఈయాంధ్రీకృతగ్రంథమునకుఁ గూడ నాదిమగ్రంథకారుని యభిప్రాయాను సరణముగ సుప్రసిద్ధమగు నానామమే నిర్దేశింపఁబడినది. వంగభాషావిశారదుఁడును, ఆఖ్యాయికా రచనానైపుణీవిలసితుఁడునగు బంకించంద్రచటోపాధ్యాయునిచే నీనవల శ్రీ భగవద్గీతావచన గర్భితముగఁ గర్మయోగము ననుసరించి వ్రాయఁబడినట్లు కథాసంవిధానమును బట్టియును నందందుదాహరించిన భగవద్గీతావచనములను బట్టియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

ఇదియును దుర్గేశనందని, వసుమతీవసంతము, మృణ్మయి, రాజసింహ, సూర్యగ్రహణము, అనునవలలును హైస్కూల్లలోని 4, 5, 6, ఫారములకును, మఱియు వసుమతీవసంతము, 1916 సం॥ రము ఇంటర్ మీడియేటుక్లాసుపరీక్షకును పఠనీయగ్రంథములుగా నెన్నుకొని మాకుఁ బ్రోత్సాహమొసంగినపాఠశాలాపఠనీయగ్రంథనిర్ణాయికసంఘము వారికి మాయభినందనములందెలుపుచు నిట్లే దొరతనమువారు భాషాసంఘము లకు వలయునుపకారములఁ జేసి దేశభాషలనుద్ధరించెదరుగావుత యని కోరుచున్నాము.

ఇట్లు,

అయ్యగారి నారాయణమూర్తి.

సంపాదకుఁడు.

శ్రీ రామచంద్ర.

సీతారామ.

ప్రథమ భాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

పూర్వకాలమందు తూర్పుబంగాళమున భూషణయనునొక నగరము కలదు. ఇప్పుడు దానిపేరు భూస్నా. ఏకాలమునఁ గలకత్తా గ్రామము పులులభయముచేత జనులు రాత్రివేళ తమతమగుడిసెలను వీడి యీవలకురాఁజాలకుండునంతటి పల్లెగానుండెనో, ఆకాలమున భూషణనగరము మహోన్నతపదవిని వహించినపట్టణమై యుండెను. అందొక ఫౌజుదారుఁడు నివసించి యుండెను. ఆకాలమున ఫౌజుదారులు స్థానీయులైన నగరవర్నరులై యుండిరి. ఇప్పటిగవర్నరులజీతముకంటెను వారివేతన మధికమైనది. ఆకారణమువలన భూషణనగరము బంగాళాదేశమునకు ముఖ్యరాజధానియై యుండెను.

ఇప్పటి కించుమించుగ నూటయెనుబదిసంవత్సరములకుముందొకనాఁటియుదయమున భూషణనగరవీథి కడ్డముగనున్న సందులోపలనొక రాతిమీఁద ముసల్మానుఫకీరుఁడొకఁడు పరుండియుండెను. అతఁడాదారికడ్డముగఁ బరుండుటవలన వచ్చుపోవువారలకు మార్గమేమియును లేదయ్యెను. ఈసమయమున నాదారినుండి పోవుచున్న మనుష్యుఁడొక్కఁడువచ్చి యచ్చటనిలువఁబడిపోయెను. అతఁడతివేగముగఁ బోవలసినపనిగలవాఁడై యుండెను. కాని, ఫకీరు ఆమార్గమంతయు నరికట్టి

యడ్డముగఁ బరుండియుండెను. ఆతనిఁజూచి యామనుష్యుఁడు సత్తుభితుఁడై నిలువఁబడిపోయెను. ఆపోవుచున్నవాఁడు హైందవుఁడు. జాతియందు మత్త్రాదికాయస్థబ్రాహ్మణుఁడు. ఆతనిపేరు గంగారామదాసు. ఆతఁడింకను లేఁతవయసువాఁడై యుండెను. ఇప్పు డాతనికి జాల కష్టకాలము వచ్చెను. ఇంటియం దాతనితల్లి చచ్చుటకుసిద్ధముగ నుండెను. ఆమె కంత్యకాలము సమీపించుచుండెను. ఆకారణమున నాతఁడు వైద్యుని బిలుచుకొనివచ్చుట కతివేగముగఁ బోవుచుండెను. అక్కడ దారి కట్టుపడిపోయెను.

ఆకాలమందు ముసల్మానుఫకీరులకు చాల గౌరవము కలదు. అక్బరుపాదుషా సహజముగ ముసల్మానుమతమునం దంతపట్టుదలకల వాఁడు కాకపోయినను, ఒక్కఫకీరుని యాజ్ఞనుమాత్రము బద్ధుఁడై యుండెను. హిందూజనులునుకూడ ఫకీరులను గౌరవించుచుండిరి. అట్లు గౌరవించుట కిష్టపడనివారు వారికి భయపడుచునే యుండిరి. గంగారామదాసు ఫకీరుని దాఁటికొనిపోవుటకు సాహసింపలేక, ,, షాహసాహెబా! సలాము చేయుచున్నాఁడను. నాకుఁగొంచెము దారియియ్యవలయును '' అనియెను.

షాహసాహేబు కదలలేదు. ప్రత్యుత్తరముకూడ నీయలేదు.

గంగారాముఁడు చేతులు జోడించుకొని ,, అల్లా నీయెడఁ బ్రసన్నుఁడగుఁగాక! అయ్యా! నేను కష్టమునం దుంటిని. నాకుఁగొంచెము దారివిడువఁగోరెదను '' అనియెను.

షాహసాహేబు కదలలేదు. గంగారామదాసు మిగుల వినయముతో వేఁడుకొని దీనస్వరముతోఁ జెప్పుకొనియెను. ఫకీరుఁ డించుకయును చలింపలేదు. అప్పు డింక చేయునదిలేక గంగారాముఁ డాతని పైనుండి దాఁటుకొనిపోయెను. దాఁటునప్పుడు గంగారామునికాలు ఫ

కీరుని యొడలికిఁ దాఁకెను. కాలుసోఁకుట ఫకీరున కవమానమయ్యెనని తోఁచి గంగారాముఁడు విశ్లహృదయుఁడై మఱియేమియును చెప్పకే వైద్యునియింటికి వెడలిపోయెను. ఫకీరుఁడును లేచి కాజియింటికి వెడలి పోయెను.

గంగారాముఁడు వైద్యునిజూచి యాతనిని తనయింటికి దీసికొని పోయెను. వైద్యుఁడాతనితల్లిని జూచి నాడినిపట్టి పరీక్షించి యొకటి రెండౌషధములనుమాత్రము చెప్పెను. తుదకు పంచాంగమును చూడవలయునని చెప్పివైచెను. తోడనే పంచాంగమును చూచి గంగా రామునితల్లిని తులసీవనములోనికిఁ దీసికొనివచ్చి యటఁ బరుండఁబెట్టి కొంతసేపు నారాయణస్మరణ సేయుచుండఁగా నామె పరలోకమునకుఁ బోయెను. అప్పుడామె సంస్కారమునకై యిరుగుపొరుగువారిని బిలుచుటకు గంగారాముఁడు వెడలిపోయెను. ఆతఁడెల్లరను దీసికొని వచ్చి యథావిధిగఁ దనతల్లికి సంస్కారమును గావించెను.

అట్లుచేసినయనంతర మపరాహ్ణమందు గంగారామదాసు తన చెల్లెలైన "శ్రీ" యనునామెను వెంటఁబెట్టుకొని యావీథినున్న పొరుగువారింటికిఁ బోవుచున్నసమయమున నిద్దఱుసిపాయిలు వచ్చి యాతనిం బట్టుకొనిరి. ఆసిపాయిలు చండాలజాతివారగుటచే గంగారాముఁడు వారిసంస్పర్శమువలన మిగుల విషాదము కలవాఁడయ్యెను. వారితోఁగూడ నాఫకీరుండుటనుజూచి భయపడియెను.

గంగారాము—ఎక్కడికిఁ బోవలయును? ఎందులకు నన్నుఁ బట్టికొంటిరి? నేనేమియపరాధమును జేసితిని?

ఫకీరు—కాపర్! బద్‌బఖ్తు! బత్మీజ్! చల్!

సైని—నడు.

సైనికుఁడొకఁడు గంగారాము నొకగుద్దుగుద్ది వేలకంటు

నట్లు చేసెను. మఱియొక్కఁ డాతనిరెండుమూఁడు తాపులను దన్నెను. ఇంకొక్కఁ డాతని వెనుకకు విరిచికట్టెను. ఒకఁడాతనిచెల్లెలిని పట్టుకొనుటకై పరువెత్తెను. ఆమె వగచుచుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయెను. గంగారామునిజతయందున్నతక్కిన వారందఱును కంటికిఁగనఁబడకుండఁ బారిపోయిరి. సిపాయీలు గంగారామునిఁగట్టి, దారిపొడుగునను గొట్టుచుఁ దిట్టుచు కాజియెదుటకుఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. ఫకీరు గడ్డమును నిమిరికొనుచు, హిందూమతమునుగూర్చి పారసీ, అరబ్బీభాషలలోఁ దెలియరాకుండ ననేకదుర్భాష లాడుచు వారితో వచ్చుచుండెను.

గంగారాముని కాజీయెదుటకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. ఆతనివిచారణ మారంభ మయ్యెను. ఫిర్యాది షాహాసాహేబు—సాక్షియు షాహాసాహేబె—తీర్పుకర్తయును షాహాసాహేబె. కాజీ యాతనికిఁ దనపీఠము నిచ్చివైచి నిలిచియుండెను. ఫకీరు విచారణము పూర్తియైనపిమ్మట కాజి, కురానువైపునకొకసారియు, తన సులోచనములదెసకొకమారును షాహాసాహేబు పొడుగైనవెడదగడ్డమువైపున కొకసారియును బాగుగఁబరిశీలించిచూచి, అపరాధియైనగంగారాముని జీవములతో గోతియందు పాతిపెట్టవలయునని తీర్పుచెప్పెను. ఈతీర్పును విన్నవారలకందఱకును శరీరము గడగడవడఁకిపోయెను. గంగారాముఁడు “ఏమికావలయునో యది యైపోయినది. ఇఁక నాక్షేపణమేమి?” అనిచెప్పి షాహాసాహేబుముఖముపై బలమైనయొక తాపుఁ దన్నెను. “తోబా! తోబా!” యనియఱచుచు షాహాసాహేబు ముఖముపై బట్టనువైచికొని నేలమీఁదఁ బడిపోయెను. ఆవయసునం దాతని నోటియుండు మిగిలియున్న నాలుగైదు దంతములును గంగారామునిపదతాడనముచే నూడి పడిపోయెను. అక్కడనున్నసిపాయిలు పరుగెత్తుకొనివచ్చి కాజీయాజ్ఞప్రకారము, ఆతనికాలుసేతులకు సంకెలలం దగిలించి

యర్థము లేనిమాటలతోఁ దిట్టుచు, పట్టికొట్టుచు చెఱసాలకుఁ దీసికొనిపో యిరి. అప్పటికి సాయంకాలమయ్యెను. తరువాత నింకేమియు జరుగ లేదు. మఱునాఁడు గంగారాముఁనకు జీవించియుండఁగనే సమాధి కావ లసియుండెను.

రెండవ ప్రకరణము.

గంగారామునిసహోదరి చెట్టుక్రిందఁబడి దుఃఖించుచుండఁగా నామె కీసమాచారము తెలియవచ్చెను. ఆమె తనయన్నను ఆమరు నాఁడు బ్రదికియుండఁగనే పాతివేయుదు రని వినియెను. అప్పు డామె లేచికూర్చుండి కన్నులఁ దుడిచికొనుచు విడిపోయియున్న వెన్నెరులను ముడివై చికొనియెను.

గంగారామునిచెల్లెలైన శ్రీకి ఇరువదియైదు సంవత్సరముల వయసుండియుండును. ఆమె యాతనికంటె కొంచెము చిన్నది.

గంగారామునిగృహమునం దాతఁడును, ఆతనితల్లియును, చెల్లె లునుతప్ప మరియెవ్వరును లేరు. ఆతనితల్లి యింతవఱకు నస్వస్థురాల యియే యుండుటవలన నింటియందు శ్రీయే యజమానురాలై యుం డెను. శ్రీ సుమంగలియే కాని, దురదృష్టవశమున భర్తృసాన్నిధ్య మునుండి వంచింపఁబడియుండెను.

వారియింటియం దొకసాలగ్రామ మున్నది. ప్రతిదినమును వంటయైనతోడనే దానినర్చించి నైవేద్యము చేయుచుండిరి. శ్రీయును ఆమెతల్లియు నాసాలగ్రామమే సాక్షాచ్ఛ్రీమన్నారాయణమూర్తి యని భావించుకొనుచుండిరి. శ్రీ తనతల ముడివైచికొని సాలగ్రామమున్న దేవతార్చనాగృహమున కెదురుగ నిలువఁబడి మనసునందే యనేకసను

స్కారములను కావించెను. తరువాత చేతులుజోడించుకొని ,, హేనారాయణ! హేపరమేశ్వర! హేదీనబంధూ! హేయనాథనాథ! నేనీదినమునఁ జేయనైయున్న యనాథ్యకార్యమునకు నీవు తోడ్పడుము. నేనబలను — పాపాత్మురాలను—నావలననేమగును? దేవా! నీవే చూడవలయును.'' అని ప్రార్థించెను.

ఇట్లు ప్రార్థించి శ్రీ యక్కడనుండి యింటిలోనికిఁబోయెను. తల్లికి స్నేహితురాలగు నొకముసలిది యాయింటిపొరుగున నుండెను. ఆమె యాయింటికిఁ జేరువనుండెను. శ్రీతల్లికి ఆమె చాలపనులు చేసిపెట్టుచుండెడిది. శ్రీ యిప్పు డామెయొద్దకుఁ బోయి యామెచెవిలో నేమేమో చెప్పెను. అనంతరము వారిరువురు నాయింటినుండి బయలుదేరి. చీఁకటిలో సందుగొందులనుదాఁటి చాలదూరము పోయిరి. ఆప్రదేశమున మంచిమంచి యిండ్లంతగాలేవు. కాని యిప్పటికిని కొన్నిమంచియిండ్లు లేకపోలేదు. నడుమనడుమ మేడయిండ్లును నుండియున్నవి. పైనిచెప్పిన యిరువురాఁడువాండ్రను నొకపెద్దమేడ కెదురుగ వచ్చి నిలిచిరి. ఆయింటియెదుట నొక కొలనుండెను—ఆకొలనుచుట్టును రాతితోఁగట్టఁబడిన సోపానము లుండెను. ఆసోపానములమీఁదఁ గొంతమందిపారంవాండ్రు కూర్చుండి యుండిరి. అందుఁ గొందఱుసిద్ధియనెడు పానపదార్థమును సేవించుచుండిరి. కొందఱు జావళీలను పాడుచుండిరి. కొందఱు స్వదేశసంబంధములైన ప్రసంగములయందునిమగ్నులై యుండిరి. వృద్ధురాలు వారిలో నొకనిని బిలిచి ,, పాండ్యఠాకూరా! ఈ యింటి యుగ్రాణికుని (Store Keeper) నొకసారి పిలిచెదవా?'' అనియెను. పారావాఁడు,, నేనుపాండ్యుఁడనుగాను—మిశ్రుఁడను''అనెను.

వృద్ధు—అయ్యో! అది నాకు తెలియనేలేదు. పాండ్యుఁడైట్టి బ్రాహ్మణుడో, మిశ్రుఁడు నట్టి బ్రాహ్మణుఁడే కాదా?

అప్పుడు మిశ్రి బ్రాహ్మణుఁడా మెమాటలకు సంతసించి “ నీ కుగ్రాణికునితోఁ బనియేమి ? ” అనియెను.

వృద్ధు——నాకేమి పనియుండును ? మాయింటి వెనుక పెరటిలోఁ గొన్నికూర లున్నవి. తేవుచ్చి తీసికొని పోవలయునని చెప్పవచ్చితిని.

పారా——మంచిది. నేనట్లే చెప్పెదను——నీవింటికిఁ బొమ్ము.

వృద్ధు——నీవు చెప్పినయెడల నాతనికిఁ దెలియుమార్గ మెట్లు ? మాయిల్లాతఁ డెఱుఁగఁడే.

పారా——అట్లయిన నీపేరు చెప్పిపొమ్ము.

వృద్ధు——అయ్యో ! దురదృష్టవంతుఁడా ! నీకుఁగూడ నొకసారకాయ యీయఁదలఁచితిని. కాని నీకా నదృష్టము లేదుకాఁబోలు.

పారా——అట్లయిన మంచిది. నీవు కొంచెముసేపాఁగుము. నేను పోయి యుగ్రాణికునితోఁ జెప్పివచ్చెదను.

అప్పుడు మిశ్రితాకూరు పాటపాడుకొనుచు నింటిలోనికిఁ బోయి జీవనుఁ డనునుగ్రాణికునిఁజూచి “ ఒకకూరలముదుసలి వచ్చియున్నది. నాకును కొంచెముకూరదొరకునట్లున్నది. నీకుఁగూడఁ గొంచెము లభియించును. వేగముగ వచ్చి యామెను చూడవలయును ” అని చెప్పెను.

జీవనుఁడు కొంచెము వయసుముదిరినవాఁడు. రొండినున్న తాళపుగుత్తులు వ్రేలాఁడుచు గలగలలాడుచుండెను. తనకేదో స్వల్పలాభముఁ గలుగనున్నదనునాశచే నాతనిమొగమునఁ జాఱుకుదనము దోఁచెను. తోడనే యాతఁడీవలకు వచ్చి తనకొఱ కెదురుచూచుచున్న యా స్త్రీల నిరువురను చూచి “ అమ్మా ! నన్ను పిలిచినవా రెవ్వరు? అని యడిగెను!

వృద్ధు——ఇప్పుడు మా పెరటియందుఁ గొన్నికూరలు సిద్ధముగ

మున్నవి. అందుకొఱకు నిన్నుఁ బిలిచితిని. వానిలోఁ గొన్ని నవు లు-ని కొన్ని పాకాయందున్న సిపాయి కిమ్ము. మిగిలినవి సర్కారువారికై కొనిపొమ్ము.

జీవ—నీయిల్లెక్కడ? చెప్పి పోయినయెడల నేనుదయమున వచ్చెదను.

వృద్ధు—ఈమె యనాథ. గొప్పయింటి యాఁడుపడుచు. ఈమె చెప్పుదానిని కొంచెము వినవలయును. సంపూర్ణముగ మొగమును గప్పికొనియున్న మేలిముసుఁగును కొంచెముతీసికొని శ్రీ యొకగోడప్రక్కకుఁ జేరి నిలుచఁబడియెను. జీవనుఁ డామెను చూచి కొంచెము కోపస్వరముతో ,, ఆబికారిమాట తీసికొనిపోయి హుజారున మనవిసేయుటకు సాహసింపఁజాలను " అనియెను. వృద్ధురాలాతని చెవియందు ,, ఆమెకేమైనను లభియించినయెడల నందు సగము నీకీయఁగలదు " అనియెను.

జీవనుఁ డప్పుడు సంతోషముతో ,, తల్లీ! అదియేమో చెప్పుము!" అనియెను. శ్రీ కొంచెము మొగమెత్తి మేలిముసుఁగు సవరించుకొని లజ్జచే నేమేమో మెల్లమెల్లగఁ దెలియఁజేసెను. ఆమాటలు మిగుల నస్పష్టములై యున్నందువలన జీవనుఁడు గ్రహింపలేకపోయెను. ఆతఁడు వృద్ధురాలింగూర్చి ,, ఆమె చెప్పినదేమి?" అని యడిగెను. ముసలిది ,, ఆమె తానిచ్చినదానిని మీయజమానునకుఁ దీసికొనిపోయి యీయవలయు ననియు, అందుల కాతఁ డేమనునో తిరిగి వచ్చి చెప్పవలయుననియు, అంతవఱకుఁ దానిచ్చటనే వేచియుండుననియు నామె చెప్పుచున్నది " అనియాతనికిఁ దెలియఁజేసెను.

ఇట్లు చెప్పినమీఁదట శ్రీ తనరొండినుండి యొక మొహరీని తీసి ముసలిదానిచే నాతని కిప్పించెను. జీవనుఁడు దానిని సంతోషముతోఁ

బుచ్చుకొని పోవుచు వాకిటనున్న దీపపువెలుఁగున జూచుకొనఁగా నది యొక మొహరీయై యుండెను. కాని యది త్రిశూలచిహ్నమును కలిగి యుండెను. జీవనుఁడు తనమనస్సునందు "ఈయబల పేదరాలు కాదు. ఈమె నాయజమానునికే ధర్మముచేయుటకు వచ్చియుండును. ఆతని కీమొహరీతో నగత్యమేమియుండును? ఇది జీవనునివెట్టిగానికే పోయి నయెడల నక్కడబాగుగఁ బ్రకాశింపఁగలదు. కాని, దీనియందుఁ ద్రిశూలచిహ్న మొకటి యున్నదే! ఆకారణమున నిదిసులభముగా బట్టువడిపోవును. అట్లగుటచే నాకుఁ జాల చిక్కులు కలుగును. ఇది నావంటివారికిఁ దగినదికాదు" అని యోచించి ధనాశ నణఁగించుకొని, తివాసిపైఁ గూర్చుండియున్న తనప్రభువునొద్దకుఁ బోయి యా మొహరీని ప్రభువున కర్పించి "దీనిని పంపించినస్త్రీ వెలుపల వేచియున్నది" అని మనవి చేసెను.

జీవనునియజమానుఁడు చాల సుందరుఁడు. ముప్పదిసంవత్సరముల యౌవనపురుషుఁడై యుండెను. ఆతఁడా మొహరీని దీపపువెలుఁగున మూఁడునాలుగుసారులు త్రిప్పిత్రిప్పి చూచి తుదకు నిట్టూర్పువిడిచి "దుర్గా! ఇది యేమైయుండును?" అని యనుకొనియెను.

జీవ—ఆజ్ఞ యేమి?

ప్రభు—ఈమొహరీని నీకిచ్చినదాని నిచ్చటికిఁ దీసికొనిరమ్ము. దానితోఁగూడ నెవ్వరైన నున్నారా?

జీవనుఁడు కూరలప్రస్తావనమును జెప్పక "ఎవ్వతెయో యొక వృద్ధురాలామెతో వచ్చియున్నది" అనియెను.

ప్రభు—ఆమె నిచ్చటికిఁ దీసికొనిరానక్కఱలేదు. నీకు మొహరీనిచ్చిన స్త్రీనిమాత్రము తీసికొనిరమ్ము. జీవనుఁడు యజమానుని యాజ్ఞాప్రకారము స్త్రీని తీసికొనివచ్చి వెడలిపోయెను.

శ్రీయును వచ్చి ద్వారమునొద్ద నిలుచఁబడియెను. ఆమె తనమేలిముసుఁగు సవరించుకొనియెను. ఆమెశరీరము కంపించుచుండెను. గృహయజమానుఁడు "నాపేరు సీతారామరాయలు. నీవెవ్వరు? మేలిముసుఁగుచాటున నీమొగ మగపడుటలేదు—మాటలాడుటయును లేదు. నిన్ను నేనెట్లు గ్రహింపఁగలను?" అనియెను.

అప్పుడు శ్రీ తనమేలిముసుఁగును దీసివైచెను. వర్షజలముచేఁ దడుపఁబడినకమలమువలె బాష్పజలసిక్తమైన యాసుందరవదనారవిందమునందలి యందమును సీతారామరాయలు చూచెను అప్పుడాతఁడు "నీవు శ్రీవా యేమి?" అనియెను.

ఆమాట విని శ్రీ దుఃఖముతోఁ గన్నీరు విడుచుచుండెను.

సీతా—ఇంతకాలమునకు వచ్చితివా? ఎందులకేడ్చెదవు?

శ్రీ యింకను నేడ్చుచునేయుండెను. ఆమెనోట మాటరాలేదు. సీతారామరాయలు "దగ్గరకు రమ్ము" అనియెను.

అప్పుడు శ్రీ మృదుమధురకంఠస్వరముతో "నేనుతివాసినంటరాదు—నాకాశౌచము" అనియెను.

సీతా—అది యేమి?

శ్రీ గద్గదస్వరముతోఁ గన్నీరు పొంగిపొరలుచుండ "నేఁడు నాతల్లి కాలధర్మము నందినది" అనియెను.

సీతా—అట్టికష్టము కలుగుటవలన నాయొద్దకు వచ్చితివా?

శ్రీ—కాదు—నాతల్లి సంస్కారకార్యమును చేఁతనైనంతవఱకు మేమే తీర్చికొంటిమి. అందుకొఱకు మీకుఁ దొందరకలిగించుటలేదు.—కాని యీదినమున మాకు గొప్పవిపత్తు తటస్థించినది.

సీతా—ఇంకేమి విపత్తు?

శ్రీ—నాయన్న చంపఁబడుటకు సిద్ధముగ నున్నాఁడు. ఖాజీ

నేఁడాతని జీవములతోడనే పాఁతిపెట్టవలయు నని శాసించియున్నాఁడు. ఆతని నిప్పుడు చెఱసాలయం దుంచియున్నారు.

సీతా — అది యేమి ? నీపోటుగాఁ డేమిచేసెను ?

అప్పుడు శ్రీ యేడ్చుచు మృదుస్వరముతోఁ దానుకన్నదియు విన్నదియు నామూలాగ్రముగ నాతని కెఱిఁగించెను. సీతారామరాయ లంతయును విని నిట్టూర్పు విడిచి "ఇప్పుడేమియుపాయము?" అని యడిగెను.

శ్రీ — దానినిగూర్చి మీరే యోచింపవలయును. ఆకారణము చేతనే యింతకాలమునకు మీ యెదుటఁబడితిని.

సీతా — నేనేమి చేయను ?

శ్రీ — మీరు చేయలేని దేమున్నది? అట్లయిన మఱియెవ్వరు చేయఁగలరు ? ఏమిచేయవలసియున్నను దానిని మీరు చేయఁగలరని నేనెఱుఁగుదును.

సీతా — కాజీ ఢిల్లీపాదుషాయొక్క సేనకుఁడు. ఢిల్లీపాదుషాతో విరోధము పెట్టుకొనుట కెవ్వరితరము ?

శ్రీ — అట్లయిన నేమియు నుపాయము లేదా ?

సీతారామరాయలు చాలసేపు యోచించి "ఉపాయమున్నది. మీయన్నను రక్షింపగలను ; కాని యందులకు నాప్రాణముల నియ్యవలసియుండును" అనియెను.

శ్రీ — ఆలోచించి చూడుఁడు ! పరమేశ్వరుఁడున్నాఁడు — ధర్మమున్నది — శ్రీమన్నారాయణుఁ డున్నాఁడు — ఇవియేవియు నసత్యములు కావు. నిరాధారుఁడైనయొక దీనుని రక్షించుపట్టున మీ కెప్పుడు నమంగళము కలుగఁబోదు. హైందవుని హైందవుఁడే కాపాడని యెడల మఱియెవ్వరు కాపాడుదురు?

సీతారామరాయ లట్లే యోచించి "నీవుచెప్పినది సత్యము.

హైందవుని హైందవుఁడే కాపాడకున్నచో మఱియెవ్వరు కాపాడుదురు? గంగారామునికొఱకు నాచేతనైనంతవరకు సాహాయ్యము చేయుదు నని శపథము చేయుచున్నాఁడను" అనియెను.

అప్పుడు శ్రీ సంప్రీతచిత్తయై మేలిముసుఁగు వైచికొని వెడలి పోయెను. సీతారామరాయలు "నేను మరలఁ దలుపులు తెఱచువఱకు నెవ్వరు నెట్టిసమ్మర్దమును చేయఁగూడదు" అని సేవకుల కాజ్ఞాపించి లోపలకుఁ బోయి తలుపులు గడియలు వేసికొని తనలోఁదానిట్లు తలంచుకొనుచుండెను.

"హైందవుని హైందవుఁడే కాపాడకపోయినయెడల మఱియెవ్వరు కాపాడుదురు?"

మూఁడవ ప్రకరణము.

పదిగంట లయ్యెను. అప్పుడు సీతారామరాయలు గదితలుపులను దెఱచికొని యీవలకువచ్చి జీవునిబిలిచి మృణ్మయుని పిలుచుకొని రమ్మని యాజ్ఞాపించెను; మృణ్మయుఁడు సీతారామునకు జ్ఞాతివర్గములోనివాఁడును, సమీపబంధువుఁడును, ననుచరుఁడు నై యుండెను. ఆతనియాకారమును, ననంతమైనబలమును, విశేషసాహసమును మిగులఁ బ్రఖ్యాతివహించియుండెను. ఆజ్ఞాప్రకారము మృణ్మయుఁడు వచ్చి "నన్నెందులకుఁ బిలిచితిరి?" అనియెను.

సీతా.—మిగుల నగత్యమైనపనియున్నది. ఇంటిలోని యాఁడువాండ్రను కుటుంబసహితముగ నిక్కడనుండి తీసికొనిపోవలయును.

మృణ్మ—ఎప్పుడు?

సీతా—ఈరాత్రియే—ఇప్పుడే—

మృణ్మ—ఎక్కడకుఁ దీసికొనిపోవలయును ?

సీతారామరాయ లానంగతుల నన్నింటిని తరువాత నాతనికుపదే శించి యనంతర మంతఃపురమునకుఁ బోయెను.

అంతఃపురమునందలి మండువా, చాలవిశాలమై రమణీయముగ నుండెను—దానికి నాలుగువైపులనున్న ప్రాంగణములును విశాలముగ నుండెను ఒకవైపున స్థూలశరీరయు, కృష్ణాంగియు, భయంకరస్వరూపిణియు నగు నొకపరిచారిక మచ్చుకత్తితోఁ బ్రాణావశిష్టములై యున్న చేఁపలను దఱుగుచుండెను. అందమైన పెద్దపొడుగుగల యొకచోట నరటియాకునందున్న కూరల నాయాకుతోఁగూడఁ గబళించి నిమీలితలోచనయై హాయిగ నెమరువేయుచుండెను. పారిసునగరము నేకకబళముగా గ్రహించిన నాల్గవహెన్రీకిఁ గిల్లియమునకుఁగూడ నట్టిసుఖ మున్నదో లేదో మేము చెప్పఁజాలము. ఎందువల్ల ననఁగా నాతఁ డీరూపునను కబళించినదానిని నెమరువకుఁ దెచ్చుకొనలేకయే పోయెను. ఇంకొకచోట ధూమ్రవర్ణముగల పిల్లి చేఁపలతో నిండియున్నతట్టకుఁ గొంచెముదూరమున తోఁకముడిచి కూర్చుండి, చేఁపలు తరుగుచున్నయామె యెప్పుడు పరాకుగానుండునా, నేనెప్పుడొక చేఁపను నోటవేసికొందునా'' అని నిరీక్షించుచుండెను. మఱియొక భాగమునఁ గుక్కయొకటి మొగముముడిచికొని ప్రక్కనున్న గదిగుమ్మమునొద్ద నిశ్శబ్దముగఁ బరుండియుండెను. మఱియొకచోఁ జాలమందిపిల్లలొకకంచముచుట్టును గూర్చుండి తమయవ్వపెట్టుచున్న యన్నపుముద్దలను తినుచు నాఁకలి దీర్చుకొనుచుండిరి. వేఱొకచోట మఱికొందఱాఁడుపిల్లలును మగపిల్లలును భోజనముచేసి శీతలమందమందానిలంబులల్లనఁబరతెంచు చల్లని వెన్నెలబైట చాపలపైఁ బరుండి తమ యవ్వలయొద్ద నిదివఱకనేకపర్యాయములు విన్నకథలనే మరల వినుచుండిరి. ఒకదిక్కున క్రొత్త

గాఁ బెండ్లియైనయాఁడుపిల్ల లేవేవ్రా చిన్నచిన్నపనులను చేయుచు తమ తమ కోఁక, నమ్మకము,సుఖము, సౌభాగ్యము, సౌందర్యము మొదల గు వానింగూర్చి పరస్పరము మాటలాడుకొనుచుండిరి. ఈసమయమున, అకాలమునం దుదయించినమేఘమువలెను, నుద్యానవనవిహారసమయం బునఁ గురిసినవర్షము తెఱఁగునను, నతికష్టముచే దుఃఖించుచున్నప్పుడు ప్రార్థింపకయే వచ్చినబంధుజనులపోలికను, నిద్రపోవుసమయమున నవచ్చి నవైద్యునట్లును, భోజనమైనపిమ్మట విందునకై పిలువవచ్చిన మనుజుని విధమునను, చేతిసొమ్ము చెల్లిపోయినతరువాత వచ్చినయాచకుని మా దిరిని, సీతారామరాయ లక్కడకు వచ్చి దర్శనమిచ్చెను.

,,ఎందులకింతగందరగోళము సేయుచున్నారు?''అని సీతారామ రాయ లక్కడనున్నవారి నడిగెను. ఆమాటలను విన్నతోడనే కృష్ణాం గియైనపరిచారిక చేఁపలనుదఱుగుచున్నశబ్దమాఁగిపోయెను. ఆమెతనచీర చెఱఁగు సవరించుకొనుచుండఁగా సమయమువేచియున్నపిల్లియు హ ఠాత్తుగ నాతట్టయందున్నయొకమత్స్యము నెత్తికొని పారిపోయెను. గృహయజమానునికంఠస్వరమును వినినతోడనే కొందఱుపరిచారికలు, కదళీపత్త్రములను భుజియించి నిమీలితనేత్రయై సుఖముగా నిలువఁబ డియున్నయాగోవు నావలకుఁదోలుచు దానిని కాయుచున్న పసులకాప రింగూర్చి యనేకవిధముల దూషించుచుండిరి. వృద్ధురాలిచుట్టును గూ ర్చుండి కథలను వినుచు భోజనముచేయుచున్నబిడ్డలకాకస్మికముగ క థయాఁగిపోవుటచే నన్నముపైఁ గోపగించిమూతి కడుగుకొనకుండఁగనే యిటునిటు పరుగెత్తుచుండిరి. భోజనముచేసి చల్లనివెన్నెలలో నారుబై టఁ బరుండి కథలు వినుచున్నపిల్లలసంపూర్తిగకథయాఁగిపోవుటచే మిగులనసూయాసూచకమైనయాక్షేపణము చేయుటకారంభించిరి. కూ రలను దఱుగుచున్నసుందరు లస్పష్టమైనవెలుతురునందున్నను తమతమ

మేలిముసుఁగులను కొంచె మెచ్చుగ మొగముమీఁదికిఁ దీసికొనుచుండిరి. రోటియందు దంపుచుండువారికి చాలకష్టముగనుండెను. దంపినయెడలఁ జాలచప్పుడగును. విడిచిపెట్టినయెడల పని పూర్తికాకపోవును. పాలు కాచువారికిఁగూడ మఱింతతొందర గలిగెను. వారు కొంచెము పరాకుగనున్నయెడలఁ బాలన్నియును పొంగి యొలికిపోవును.

సీతారామరాయలు „ మీరెవ్వరైన గంగాస్నానమునకుఁ బోయెదరా ?'' అని యక్కడనున్నవారి నడిగెను. ఈమాటలు చెవినిపడినతోడనే „తండ్రీ ! నేనుపోవుదును. అన్నా ! నేనుపోయెదను; మామా! నేనుపోయెదను; బావా! నేనును పోయెదను;'' అని యీవిధముగా నన్నిదిక్కులనుండియు వరుసలువెంబడిని సంబోధనవాక్యములు వెలువడియెను. వృద్ధులు, నడిమివయసువారు, ప్రౌఢలు, యౌవనస్త్రీలు పిల్లలు, బాలికలు' శిశువులు మొదలగువారందఱు నైకకంఠ్యముగ నదేవిధముగఁబలికిరి. ఈసందడిలోఁ జూచువారులేక తట్టయందలి చేఁపలను తమయిష్టము వచ్చినట్లుగాఁ గుక్కలును పిల్లులును నెత్తుకొని పోవుచుండెను. ఇదివఱకు నెమరువేసికొనుచు నిలుచుండియున్న యావు మెల్లగఁ గూరగాయలగుట్టయొద్దకుఁ జేరి వానిని తనకడుపుపట్టినంత వఱకుఁ దినుచుండెను. దానినెవ్వరు నదలింపలేదు. ఒక్కతె తాను కాఁచుచున్నపాలను విడిచి వచ్చుటచే నాపాలు,పొంగి యొలికిపోయెను. ఒకతె దంపుచున్నరోటిని వదలివైచెను. ఒకచిన్నబిడ్డ యేడ్చుచు నల్లరి చేయుచుండెను. ఎవ్వరు నేమియును గమనించుటలేదు. సీతారామరాయలు „ అల్లైననందఱును బయలుదేరుఁడు; ఇఁక నాలస్యములేదు. ఈ రాత్రియే ప్రయాణమునకుమంచిది. భోజనమైనపిమ్మట నందఱును బయలుదేరవలయును. అన్నియునుసిద్ధముచేసికొనుఁడు'' అనియెను.

అనంతరము సీతారామరాయలు తనగృహిణియొద్దకుఁ బోయె

ను. " గృహిణి " యని ప్రయోగించినమొదల నొకదోషమునకుఁ గారణమగుచున్నది. ఏమనఁగా—గృహిణీశబ్దమేకవచనము. ఆతనికిద్దఱు భార్యలుండిరి. కాని మనభాషయందు ద్వివచనము లేదు. కాఁబట్టి ఇద్దఱుగృహిణుల నొక్కశబ్దమునందే చెప్పుట యసాధ్యమైనది. అందువలన మేము వైయాకరణుల కొకనమస్కారముచేసి గృహిణియను శబ్దమునే ప్రయోగించితిమి.

భార్యలిద్దఱుండుటవలన నందొకతెను రుక్మిణియనియు, మఱియొకతెను సత్యభామ యనియు నందఱును పిలుచుచుండిరి. రుక్మిణీసత్యభామలచరిత్రమునకును వీరిద్దఱిచరిత్రమునకును నెట్టిపోలిక యున్నదో దానిని మేమెఱుగము. నంద, రమ, అనునవి వారినిజమైనపేరులు. ఇప్పుడు సీతారామరాయలు నందయొద్దకుఁ బోయెను. జను లామెను సత్యభామ యని పిలుచుచుండిరి. నంద చాటున నిలువఁబడి జరగినసంగతిని చూచియుండెను. ఆమె భర్తనుజూచి " గంగాస్నానమున కింతతొందరగా బయలుదేరుట కేమికారణము ? " అనియెను.

సీతా—" గంగే గంగేతియో బ్రూయాత్ — "

నంద—(అంతలోననే)అది నేనెఱుఁగుదును. గంగను స్మరించుకొనుచునే యుంటిని. హఠాత్తుగా నామెపైమీకింతభక్తి యెట్లుకుదిరినది?

సీతా—చూడు ! మీయైహికసుఖసంపాదనమునకు నేనెట్లుకారణుఁడనై యుంటినో, ఆముష్మికసుఖసంపాదనమునకుఁగూడ నట్లే కారణుఁడనై యుంటిని. ముందొకగొప్పపర్వము రానైయున్నది. అందుకొఱకు మిమ్మందఱిని గంగాస్నానమునకుఁ దీసికొనిపోవలదా ?

నంద—మీరు మాయొద్దనుండఁగా మాకింకను గంగాస్నానమెందులకు ? మాపాలిటిసకలతీర్థములును మీరే ! మీపాదోదకసేవనమువలననే మాకు నూఱుగంగాస్నానములఫలము వచ్చుచున్నది. కావున నేను గంగాయాత్రకుఁ బోవను.

సీతా—నీవు పోయినఁబోము; లేకున్నమానుము. పోవుటకిష్టముగలవారే పోవుదురు.

నంద—వారినిపోనిండు—అందఱినిఁ గూడఁబోనిండు. నేను మాత్ర మచ్చటికిఁ బోను. నాకొక పిశాచమువలన భయము కలిగియున్నది. ఏమి చేయుటకును దోఁచుట లేదు. దానికేమి—ఇప్పుడు జరుగవలసిన ప్రధానాంశమేమో చెప్పవలయును.

సీతా—ఇంకను ప్రధానమేమి; అప్రధాన మేమి?

నంద—అంతయును చెప్పవచ్చును. చెప్పునది యొకటియు, చేయునది మఱియొకటియు నైనయెడలఁ జాల కష్టముగ నుండును. ఇంత రహస్య మెందులకు? చెప్పరాదా?

సీతా—చెప్పఁదగినమాటలైనయెడలఁ జెప్పియే యుందును.

నందముఖము మేఘావృతమైనయాకాశమువలెను, నీటిచే నిండింపఁబడినపద్మమువలెను, నోటిగాలి విడిసోకినముకురమువలెను, ఏదో యొకవిధముగ మారిపోయెను. అపుడామె హృదయావేగముతో నిట్టూర్పు విడుచుచు ,, అది చెప్పఁగూడనిదైనయెడల నేఁటిసాయంకాలమున మీయొద్దకు వచ్చినదెవ్వరో యదియైనఁజెప్పఁగూడదా?

సీతా—నాయొద్దకుఁ జాలమంది వచ్చుచుందురు. సాయంకాలమునకూడఁ జాలమంది వచ్చిరి.

నంద—మీయొద్ద కొకస్త్రీ కూడవచ్చినట్లున్నది! ఆమె యెవ్వతె?

సీతా—ఆఁడువాండ్రును చాలమంది వచ్చుచుందురు. పన్ను చెల్లించువారును, భిక్షుకురాండ్రును మొదలగుస్త్రీలు చాలమందివచ్చుచుందురు. స్త్రీలందఱును సాయంకాలమప్పుడే వచ్చెదరు.

నంద—నేఁటిసాయంకాలమున నెంతమందిస్త్రీలు వచ్చిరి?

సీతా—ఒక్కతె కాఁబోలు వచ్చినది.

నంద—ఆమె యెవ్వతె?

సీతా—ఆమె తనయన్నగారిని బ్రతికించుకొనుటకై వచ్చినది.

నంద—అది కాదు. ఆమె యెవ్వతె? ఆమె పేరేమి?

సీతా—మఱియొకనాఁడు చెప్పెదను.

ఈసారి మేఘము వర్షము గురియించెను. దర్పణము నావరించియున్న యావిరియు జలబిందురూపమునఁ బరిణమించెను—సత్యభామ వెక్కి వెక్కి యేడువఁదొడఁగెను.

అప్పుడు సీతారామరాయలు నందచుబుకమును స్పృశించుచు తీయనిమాటలు చెప్పి యాదరించి యక్కడనుండి వెడలిపోయెను.

ఏస్థలమున రమాకాంతురాణి నిలువుటద్దమున కెదురుగ నిలువఁబడి, యుంగరములు చుట్టుకొనియున్న తననీలచికురజాలంబుల చిక్కెడలించుకొనుచుండెనో, యాస్థలమునందు సీతారామరాయలు సాక్షాత్కరించెను. రమాదేవి యాతని చిన్నభార్య; వయసున నందకంటెఁ జిన్నది. ఆకారముచేఁగూడఁ జిన్నదానివలె నగపడుచుండెను. ఆకారణముచే నందకంటె జాలచిన్నదానివలె నుండెను. నందాదేవిరూపయౌవనములు రెండును శ్రావణమాసపు గంగానదివలెఁ బరిపూర్ణములై యుండెను. రమాదేవి రూపయౌవనములు పరిపూర్ణములై వసంతకాలమున నికుంజాంతరములనుండి ప్రవహింపఁజేయుచున్న పన్నీటికాలువవలె మనోహరముగ నుండెను. నంద, తప్తకాంచనశ్యామలసుందరాంగి. రమాదేవి హిమానిప్రతిఫలితమైన కౌముదింబోలిన గౌరాంగి. సీతారామరాయలామెయొద్దకుఁ బోయి "రుక్మిణీ! గంగాస్నానప్రస్తావనము వింటివా?" అనియెను.

రమ—ఛీ! ఛీ! అదియేమిమాట?

సీతా—ఛీఛీయేమి? గంగాస్నానమా? రుక్మిణియనుపేరా?

రమ—వారు దేవతలు—మహాలక్ష్మి—ఇంకొక పేరున్నది. అది వేగముగ నానోటికిఁ దోఁచకుటలేదు.

సీతా—శిశుపాలునిమాటయా? నిజము—అది యట్లుండని మ్మా! గంగాస్నానముమాట యేమి? వినలేదా?

రమ—వినకేమి?

సీతా—బయలుదేరెదవా?

రమ—అందుకొఱకే తల మున్గికొనుచుంటిని.

సీతా—నీవెందులకుఁ బోవలయును? సర్వతీర్థస్వరూపుఁడనైన నేనే నీయొద్దకు వచ్చియుంటినే?

రమ—వలదనినచో మానెదనులెండు!

సీతా—అట్లయినయెడలఁ బోవుటకు సిద్ధపడుచుంటివెందులకు?

రమ—బయలుదేరవలయునని చెప్పుటవలన సిద్ధపడుచుంటిని.

సీతా—నేను బయలుదేరవలయు నని చెప్పలేదు—ఎవ్వరుబయలుదేరెదరని నేనూరక యే యడిగితిని. నీవు బయలుదేరెదవా యేమి?

రమ—మీరును బయలుదేరెదరా?

సీతా—బయలుదేరెదను.

రమ—అట్లైన నేనును వచ్చెదను.

సీతా—కాని నేనీదినమున మీతో రాను. రేపటిదినమున వచ్చి త్రోవలో మిమ్ముఁగలిసికొనియెదను.

రమ—నేఁడు మమ్ములను వెంటఁబెట్టుకొని పోవువారెవ్వరు?

సీతా—మృణ్మయుఁడు.

రమ—సరే—ఒక్కమనవి యున్నది.

సీతా—అది యేమి?

రమ—మీకేమిపని యున్నది?

సీతా—అన్ని సంగతులును చెప్పవచ్చునా ?

రమాదేవి సీతారామరాయలను బాహువల్లరులతో బిగ్గఁ గౌఁగిలించుకొని "చెప్పితీవలయును — మీరు చాల సాహసముకలవారు. నాకుఁ జాల భయమగుచున్నది. మీరేదియో యొకదుస్సాధ్యమైన కార్యమును చేయఁదలఁచుకొన్నట్లున్నది. అందువలన మాకన్నులఁ గప్పుచుంటిరి" అనియెను.

సీతారామరాయలు కోపముతో రమాదేవి చికురబంధమును బట్టిలాగెను. కొట్టువానివలె చేయెత్తి తుదకామె ముక్కుపట్టుకొని యల్లాడించుచు "నిజము. నేనొక సాహసకార్యమును చేయఁదలపెట్టితిని. కాని దానివలన నేమియును భయములేదు" అనియెను.

రమ—మీకు భయములేదు—నాకు భయముగ నున్నది. మీభయ మొకటియును, నాభయ మొకటియునా ? నామాట వినుఁడు ! ఈదినమున గంగాయాత్ర కెవ్వరును పోఁగూడదు. మీరీదినమున నీగదియందు కట్టువడి యుండుఁడు.

రమ, యిట్లు చెప్పుచు గదితలుపులను మూసి గడియవైచి ద్వారమునకడ్డముగాఁ గూర్చుండి "మీరు వెడల దలఁచుకొన్నయెడల నా గొంతుపై నడుగువేసి త్రొక్కికొని పోవచ్చును. మీయొద్దకీదినమున వచ్చినవారెవ్వరు ? ఇప్పుడు చెప్పవలయును" అనియెను.

సీతా—అష్టదిక్పాలురును, నీకు గూఢచారులుగ నున్నారా యేమి ?

రమ—కాయగూరల కాశపడిన వాఁడగుటచే జీవనుఁడు వంచింపఁబడియెను. ఆ కారణమువలన నాకిదియంతయును దెలిసిపోయినది. ఆవచ్చినయామె యెవ్వరు ?

సీతా—శ్రీ.

రమ—శ్రీ యెవ్వరు? ఎందుకు వచ్చినది?

సీతా—ఆమె భిక్షకొఱకు వచ్చినది.

రమ—భిక్షమును పొందినదా?

సీతా—ఎవ్వరైన భిక్షుకులు వచ్చినయెడల నీవూరక త్రోసి వేయుదువా?

రమ—అట్లయిన నామె భిక్షను పొందినదని తలంచెదను. మీరేమిచ్చితిరి?

సీతా—ఏమియు నీయలేదు. ఇచ్చెదనని మాట యిచ్చితిని.

రమ—ఏమీయదలంచితిరి? నేను వినఁగూడదా?

సీతా—ఇప్పుడు కాదు—తెలుపుదును.

రమ—అన్నిసంగతులను విశదముగఁ జెప్పనందుకు నేనీతలుపుఁ దీయను.

సీతా—అట్లయిన వినుము. కాజీసాహెబామెయన్నను జీవములతోఁ బాతిపెట్టుట కాజ్ఞ చేసియున్నాఁడు. శ్రీ వచ్చి తనయన్నను రక్షింపవలయు నని వేఁడుకొన్నది. సరే యని మాటయిచ్చితిని.

రమ—అందుకొఱకా మేమందఱమును గంగాస్నానమునకుఁ బోవుట? మీరు మమ్ములను పంపివేసి ఫౌజుదారుని సైనికులతో స్వేచ్ఛగా యుద్ధము చేయుదురా?

సీతా—ఆసమాచారము లన్నియు నాఁడువాండ్రకేందులకు?

రమ—ఆఁడువాండ్ర కేందులకా! దానితో నాఁడువాండ్రకేమియును పని లేదు కావున నే నేను గంగాస్నానమునకును బోను.

రమ, యిట్లు చెప్పి తలుపును మఱింత బలముగా నానుకొని కూర్చుండెను. సీతారామరాయలు మంచిమాటలతోఁ జాలసేపు బ్రతిమాలుకొన్నిమెను.

రమ—నాకొక వాగ్దానము చేసినయెడల తలుపులు తీసెదను.

రమ—ఏమి చేయవలయునో చెప్పుము !

రమ—వివాదముగాని, యుద్ధముగాని, మఱియేగందరగోళము గాని లేకుండ శ్రీసహోదరున కెంతవఱకు సాహాయ్యము చేయవలయునో, అంతవఱకుమాత్రమే చేసెద నని ప్రమాణము చేయుఁడు.

సీతా—నేనందులకు సంపూర్ణముగ నంగీకరించితిని. నాకువివాదముతోఁగాని యుద్ధముతోఁగాని ప్రయోజనము లేదు. వానియం దిష్టమును లేదు; కాని నాప్రయత్నము ఫలించునో లేదో యనిమాత్రము సందేహించుచున్నాను.

రమ—కానిండు, కాకపోనిండు! అస్త్రము లేకుండ నెంతవఱకు సాధ్యమో, అంతవఱకు చేయుదునని శపథము చేయవలయును.

సీతారామరాయలు కొంతసేపు యోచించి ,,అట్లే చేసెదను'' అని శపథము చేసెను.

రమ, ప్రసన్నవదనయై ద్వారమును వదలి ,,అట్లయినయెడల మేము గంగాస్నానమునకుఁ బోవలసినపని లేదు '' అని చెప్పెను.

సీతారామరాయలు కొంచెము యోచించి ,,మాటయనినతరువాత పోకుంట మంచిది కాదని తోఁచుచున్నది '' అనియెను.

అసంతుష్టిసునెడి మేఘము రమావదనచంద్రమండలము నావరించుకొనియెను. ఆమె మఱియేమియును చెప్పలేక యూరకుండెను. సీతారామరాయ లెవ్వరికి నేమియును చెప్పకయే యటనుండి వెనుదిరిగిచూడకుండ వెడలిపోయెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

సీతారామరాయునకు గురువొక్కఁ డుండెను. ఆతఁడు గౌరవము గల భట్టాచార్యశిష్యపరంపరలోనివాఁడు. ఆతఁడు పట్టుతో నేయఁబడి నకావివస్త్రములను ధరించియుండెను—తలపై గోష్పాదమంతజుట్టు మాత్రముండెను. కేశాభావమైనదగుటచేఁ దలపై చందనము నలదుకొనెను. మొగమున మిగుల విస్తీర్ణముగఁ జందనమును చర్చించుకొనియెను. ఇంతేగాక బ్రాహ్మణుల కుండవలసినలక్షణము లన్నిటిని గలిగియుండెను. ఆతనిపేరు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు. ఆతఁ డెప్పుడును సీతారామునకు మేలుగోరుచుండును. సీతారాముఁ డెక్కడ నుండునో, చంద్రచూడుఁడు నచ్చటనే నివసించుచుండును. ఇప్పుడు చంద్రచూడుఁడు భూషణనగరముననే యుండెను. సీతారామరాయ లాతఁడునివసించుటకొకదివ్యభవనమును కట్టించెను. సీతారాముఁ డింటినుండి బయలుదేరి గురువుగారింటికి వచ్చి యాతనితో నేకాంతముగ ననేకాలోచనములను జేసెను. వానినిగూర్చి యిప్పుడు సవిస్తరముగ వివరించుట యనవసరము. సీతారామునకు చంద్రచూడునియొద్దఁ జెప్పఁగూడనిమాట యేమియును లేదు. శ్రీయొద్దను, రమయొద్దను, చేసినశపథములను వివరించిచెప్పి—

“ ఈరెండుచిక్కులనుండియును తప్పించుకొనుట యెట్లో నాకుఁగొంచెమైనఁ దెలియుటలేదు. పరమేశ్వరుఁడే నాకు దిక్కు. యుద్ధములుచేసి రక్తమును బ్రవహింపఁజేయునుద్దేశము నాకెంతమాత్రమును లేదు. అందువలన నేను మృణ్మయుని వేఱొకచోటికిఁ బంపించితిని. కాని స్తోత్రములవలన కార్యసిద్ధి యగునని నాకునమ్మకము లేదు. ఏమైనఁగానిండు. నాప్రాణము లున్నంతవఱకు కార్యము నెఱవేర్చుట

కుఁ బ్రయత్నించెదను. అందులకు మీ యాశీర్వాదబలము కావలయు ను. కార్యముసిద్ధింపకపోయినయెడలఁ బాపశాంతికొఱకు తేపటియుద యమున నే బయలుదేరి తీర్థయాత్రకుఁ బోయెదను. ఆదు వే నాయుద్దే శమును దెలుపుటకై యిచ్చటికి వచ్చితిని'' అనియెను.

చంద్ర—నేనెల్లప్పుడును నిన్నాశీర్వదించుచునే యున్నాఁడను. ,, శుభమగుఁగాక ! '' యని యిప్పుడు నాశీర్వదించుచున్నాఁడను. నీ వీరాత్రియే కాశీయొద్దకుఁ బోవుదువా ?

సీతా—ఔను. తేపటియుదయమునఁ దగునముయమును చూచి పోయెదను.

చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు సామాన్యుఁడుకాఁడు. ఆతఁడు మనస్సునందు ,, ఈనాప్రియశిష్యుఁడు చిక్కులలోఁబడినాఁడు. యుద్ధ విగ్రహములయందు మనసు లేదనుట కన్నీరుఁ దుడిచెడుమాట. ఆరుక్మి ణి చాల ధూర్తురాలై యిట్టికష్టములఁ దెచ్చిపెట్టినది. ఆమెకు, రుక్మిణి యున్నచోట నారదుఁడుకూడ నుండునని తెలియలేదు. దుష్టజాతి— నాబిడ్డఁడు చేయఁదలచియున్నపనిని చేయనిమ్ము ! నారాయణుఁడు దు ష్టశిక్షణము సేయఁజాలఁడా ? హిందూజనులెన్నిదినము లీయత్యాచా రమును సహించి యుండవలయును ? సీతారాముని బాహువులయందు బలమున్నదో లేదో యొకసారి పరీక్షించి చూడవలయును ! తులసీదళ ములతో నిత్యమును నారాయణు నర్చించినఫలము వృథపోవునా '' అని యోచించుకొనియెను.

ఇట్లు యోచించుకొని ,,పరివారజనుల నంతటిని తీర్థయాత్రకుఁ బంపించి నేనుకూడఁ బోయెద నని చెప్పిననీమాట యేమియును బాగు గ లేదు '' అనియెను.

సీతా—మఱి యేమిచేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు !

చంద్ర—నేను నీశుభమును గోరి యొకయజ్ఞమును చేయుటకు సంకల్పించుకొంటిని. అందుకొఱకొక వేయిరూపాలు కావలసియున్నవి. అంతధనము నెవ్వరిచ్చెదరు? ఆప్రయత్నముల నెవ్వరు చేయుదురు?

సీతా—ధనము నేనిచ్చెదను. ఆపనులు చేయుట కెవ్వరుకావలయును?

చంద్ర—యజ్ఞనామాగ్రగులను గూర్చుటకు మనజీవనుఁడే సమర్థుఁడు, ఆతని బిలిపింపుము. నాభృత్యుఁడైనయీరామసేవకుఁడు గుణవంతుఁడు; చాలనమ్మకమైనవాఁడు; ఆతనికి ద్రవ్యమిచ్చునట్లు కోశాధ్యక్షునకొక యుత్తరమును వ్రాసియిచ్చితివేని యూతెఁడాసొమ్మును దీసికొని మూత్రోవనే జీవనునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చును.

సీతారామరాయ లక్కడనే యొకయాకుపై మొనలేనికలముతో వేయిరూపాయలను, జీవనుని, తత్క్షణము పంపవలయు నని కోశాధ్యక్షుని కొకయుత్తరమును వ్రాసియిచ్చెను. రామసేవకుఁడు దానిని తీసికొనిపోయెను. చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు సీతారాముని "ఇఁక నీవు పొమ్ము! నీకు శుభమగుఁగాక" అని యాశీర్వదించెను.

సీతారామరాయలు గురువుగారికి నమస్కరించి వెడలిపోయెను.

కొంతసేపటికి జీవనుఁడు వేయిరూపాయిలును దీసికొనివచ్చి తర్కాలంకారమహాశయున కిచ్చెను.

చంద్ర—జీవనా! ఈయూరియందు మీయజమానునిప్రజ లేయేవీథులయం దున్నారో నీవెఱుఁగుదువా?

జీవ—స్వామీ! ఎఱుఁగుదును.

ఈరాత్రి వారినందఱిని నాకుఁ జూపింపఁగలవా?

జీవ—బయలుదేరి వచ్చినయెడల మీయాజ్ఞాప్రకార మట్లే చూపించెదను. కాని మీరంతరాత్రివేళ నాచండాలవీథికిఁ బోయి చే

యున దేమి ?

చంద్ర—కుమారా ! నీకదియంతయు నెందులకు ! నీయజమానుఁడే యడుగలేదు. నీ కెందుల కీప్రశ్నలు? నేను చెప్పినదానిని చేయుము. మాఱుమాటాడవలదు.

జీవ—చిత్తము. క్షమింపుఁడు—ఈధనము నేమిచేయుదు ?

చంద్ర—నీతోఁగూడఁ దీసికొని రమ్ము ! నేను చేసినదాని నెవ్వరితోనైనఁ జెప్పిన యెడల నిన్ను కొఱ్ఱువేయింతును. అట్లు కానియెడల నిన్ను కుక్కలు, నక్కలు, పీఁకుకొని తినునట్లు చేయుదును.

జీవనుఁడు శూలవేదనమునకును, కుక్కలకును, నక్కలకును, చాలభయపడుచుండును. అందువలన నాతఁడు బ్రాహ్మణ శాపమునకు భయపడి మఱిమాటాడలేదు. తరువాత చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు దేవార్చనగృహమునుండి నిర్మాల్యములైనపూవుల నొకతట్టనిండఁ దీసికొని జీవనునిలోఁగూడ నింటినుండి వెడలిపోయెను. కొంతదూరము పోయినతరువాత జీవనుఁ డొకయింటిని జూపించెను.

చంద్ర—ఈయింటి యజమానుని పేరేమి ?

జీవ—యుధిష్ఠిరమండలుఁడు.

చంద్ర—ఆతని బిలువుము !

అప్పుడు జీవనుఁడు "ఓరీ! ఓరీ!" యని యుధిష్ఠిరుని బిలిచెను.

యుధి—ఎవరయ్యా !

చంద్ర—నేను గంగారాముని బ్రదికియుండఁగనే పాతిపెట్టుదురనుసమాచారము నీకుఁ దెలిసినదా ?

యుధి—తెలిసినది.

చంద్ర—అట్లయిన నీవు నామాటకుఁ బోయెదవా ?

యుధి—దుర్మార్గులగు ముసల్మానుల దుష్కృత్యములనుచూ

చి యేమిచేయఁగలము స్వామీ!

చంద్ర—పోయిచూడుము!—లక్ష్మీనారాయణుని సెలవైనది. ఆదేవుని ప్రసాదమును దీసికొనుము.

ఇట్లు చెప్పి తర్కాలంకారఠాకూరు తట్టనుండి యొకపూవును దీసి యుధిష్ఠిరునిదోయిట నుంచెను. యుధిష్ఠిరుఁడు దానిని తీసికొని కన్నుల నద్దికొని శిరసునం దుంచుకొని „ఆజ్ఞాప్రకారము పోయెదను" అనియెను.

చంద్ర—నీకాయుధము లేవైన నున్నవా?

యుధి—ఏవియో కొన్ని యున్నవి. మాయజమానునిపని వచ్చినప్పుడు, కత్తి, కైజారు, బల్లెము మొదలైనవానిని పట్టికోవలయును.

చంద్ర—వానిని తీసికొనిపొమ్ము. సరే! లక్ష్మీనారాయణుల ప్రసాద మిదిగో దీసికొనుము.

ఇట్లు చెప్పి జీవనునియొద్దనున్న సంచినుండి యొకరూపాయఁ దీసి యుధిష్ఠిరున కిచ్చెను.

యుధిష్ఠిరుఁడు దానిందీసికొని కన్నుల కద్దుకొని „ఆజ్ఞాప్రకారమట్లే తీసికొనిపోయెదను—ఒకమనవి యున్నది. నేనొక్కఁడనే పోవలయునా?" అనియెను.

చంద్ర—మఱి యెవ్వరిని దీసికొని పోయెదవు?

యుధి—ఈప్రసాదమువలన మాగుంపునందలివారినందఱిని దీసికొని పోవలయు నని తలఁచుచున్నాను. ఇంకను బలధైర్యములు గల చిన్నవాండ్రు చాలమంది యున్నారు.

అప్పుడు చంద్రచూడుఁడు మఱికొన్నిపూవులను రూపాయలను వానికిచ్చి, „ఎంతమంది యున్నారో, వారినందఱిని తీసికొని పొమ్ము" అనియెను.

అక్కడనుండి మఱియొకచోటికిఁ బోయి యచ్చటఁగూడ దేవతాప్రసాదమును రూపాయలును గూడనిచ్చి చెప్పవలసినదంతయును చెప్పెను. ఇట్లింటింటికిని బోయి తెచ్చెను దేవతాప్రసాదమును, వేయి రూపాయలును వెచ్చపెట్టి రాత్రిమూఁడుగంటల కింటికి వచ్చెను. శ్రీయును రమయును రాత్రియంతయును పరితాపాగ్నిచే వేఁగించుచుండిరి—

అయిదవ ప్రకరణము.

ఊరివెలుపలనున్న యొకపెద్దబయలునందు గంగారాముదా మున కొకగోరీని సిద్ధముచేసి యుంచిరి. ఆతనిఁ దీసికొనివచ్చుటకు మూందే యచ్చటి కనేకులగు జనులు చేరుట కారంభించిరి. వెలుఁగువచ్చుటకు మూందుగనే—అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే—అంధకారాశ్రయమునుండి నక్షత్రములు విడిపోవులోపలనే—మనుష్యుఁడు జీవములతో నుండఁగనే గోరిలోపాతిపెట్టఁబడువింతను చూచుటకై జనులు తండోపతండములుగను, గుంపులుగుంపులుగను, వచ్చుచుండిరి. ఒకమనుష్యుఁడు చచ్చిపోవుట జీవించియున్నవారి కొకపర్వదినముగా నుండెను. సూర్యోదయ మగుసరికి బయలంతయును జనులతో నిండిపోయెను. మఱియు నగరమునందును, వీథులలోపలను మార్గములయందును, చీమలబారులవలె జనులొకరివెనుక నొకరుగఁ ద్రోసికొనివచ్చుచుండిరి. తుదకాపెద్దమైదానమునఁగూడ స్థలము చాలకపోవుటచేఁ

గొందఱు జనులు చెట్లపై కెగఁబ్రాఁకి తోఁకలులేనికోఁతులవలెఁ గూర్చుండిరి. మఱికొందఱు చెట్లపైఁగూడఁ జోటులేకుండుటచే గబ్బిలములవలెఁ జెట్లకొమ్మలను బట్టుకొని వ్రేలాడుచుండుట చూడఁగా నా ప్రాతఃకాలము చాల వింతగనుండెను. తురకాయూరియందలి మంటిమిద్దెలమీఁదను, మేడలమీఁదనుగూడ జనులు నిండిపోయిరి. కొందఱింటికప్పులకు నిచ్చెనలు వేసికొని దానిమీఁదనే పాదము లుంచుకొని నిలువఁబడి చూచుచుండిరి. చాలమంది నడికుప్పలపైఁ గూర్చుండి చూచుచుండిరి. ఇసుక వేసిన రాలకుండఁ గ్రిక్కిరిసియున్న జనుల నల్లనిమస్తకములతో నాబయలంతయు నొక నీలసముద్రమువలెఁ గాన్పించుచుండెను. విశేషజనసమ్మర్థమువలనఁ గలిగినరొద సముద్రఘోషమువలె నుండెను. జనులింకను వచ్చుచునే యుండిరి. గుంపులు గూడుచునే యుండిరి. చుట్టుకొనుచునే యుండిరి. మూగుచునే యుండిరి. వెనుదిరుగుచునే యుండిరి. పోవుచునేయుండిరి—మరల మరల వచ్చుచునేయుండిరి. అతిభయంకరమైనకోలాహలము పుట్టెను. ఖైదీయింకను వచ్చుటలేదని జనులందఱు నత్యాతురముతో నెదురుచూచుచుండిరి. తిట్లు, గత్తరలు, ఎదిరింపులు, త్రోపుడులు, గుద్దులాటలు, పోట్లాటలు మొదలగువానిచే చాల గందరగోళముగ నుండెను. హిందువులు, మసల్మానులను, మసల్మానులు హిందువులను పరస్పరము తిట్టుట కారంభించిరి. కొందఱు "అల్లా!" అని కేకలు వేయుచుండిరి. కొందఱు గోవిందనామస్మరణము చేయుచుండిరి. కొందఱు "నేఁడు కాదు, పోవుదము" అనుచుండిరి. కొందఱు "ఇదిగో! వచ్చుచున్నారు. చూడు!" అనుచుండిరి. చెట్లపై కెక్కి కూర్చున్నవారు తమకేమియును పనిలేక పోవుటచే, ఆకులు, పూవులు, కాయలు, పండ్లు చిన్నచిన్నకొమ్మలు మొదలగువానిని ద్రెంచెనుండి పోవుచున్నవారితలలపైఁ బ

డవేయుచుండిరి. మఱికొందఱింతమాత్రమునకు సంతుష్టినందక వారలపైను మ్మనలు వేయుచుండిరి. ఈకారణములచేఁ జెట్లపైనున్నవారికిని, క్రింద నున్నవారికిని పోట్లాట లారంభమయ్యెను. ఒకచెట్టుక్రిందమాత్రమి ట్టి గందరగోళ మేమియును జరుగుటలేదు. అక్కడ చాలమందిజనులు నులేరు. ఆప్రదేశము సముద్రమధ్యమునందలి చిన్నద్వీపమువలె జన శూన్యమై యుండెను. అక్కడ ముగ్గురునలుగురుమనుష్యులు నిలువఁ బడియున్నను వారేగందరగోళమును చేయుటలేదు. నిశ్శబ్దముగ నుండి రి. మఱియెవ్వరైన నచ్చటికి వచ్చినయెడల వారికిచోటిచ్చుటలేదు. వారుచాలబలవంతులు. నడిమివయసువారు. వారిచేతులయందు పెద్ద పెద్దదుడ్డుగఱ్ఱలుండెను. వారినిచూచినవారెల్లరు నచ్చటనిలువక మఱి యొకచోటికిఁ బోవుచుండిరి. ఆచెట్టుక్రింద నిలువఁబడియున్నయొక చిన్నది చెట్టుయొక్క క్రిందికొమ్మను పట్టుకొని వృక్షారూఢుడై యు న్న యొకమనుష్యునితో నూర్ధ్వముఖియై మాటలాడుచుండెను. ఆమె సుకుమారవదనము వసివాడి యుండెను. కన్నులు గుంటలుపడియెను. దుస్తులన్నియును నలఁగిపోయెను. అలంకారములన్నియుఁ జెదరియుండె ను. ఆమె రాత్రియంతయును విచారించుచు నిద్రలేకయున్నదానివలె నగపడుచుండెను. కాని, యిప్పుడుమాత్రము దుఃఖించుటలేదు. వృక్షా రూఢుఁడైనమనుష్యునితో నామె“ఠాకూరుమహాశయా! ఇంకను నే మియును గనఁబడుటలేదా?” అనెను.

ఠాకు—లేదు.

శ్రీ—అట్లయిన నారాయణుఁడు దయ చూచినట్లే తోఁచుచు న్నది.

పాఠకు లీస్త్రీని శ్రీయని తెలిసికొనియుందురు. చెట్టుపైనున్న యాత్రఁడు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు. ఆతఁడు చెట్టుకొమ్మపైఁ

గూర్చుండవలసినవాఁడు కాఁడు. కాని, తర్కాలంకారుఁడు మనస్సునం దు, ‟నేనుధర్మాచరణమునందు నియుక్తుఁడనై యుంటిని. ధర్మముకొఱ కన్నిపనులను చేయవలయును " అని యనుకొనుచుండెను.

ఆతఁడు తెల్లవారుజామున నే లేచివచ్చుచు మార్గమునందు శ్రీ కొఱకు నిరీక్షించుచుండెను. శ్రీని చూచి యామెను సాహాయ్యముచే యుట కాతఁడు తోడునీడయై వచ్చెను. శ్రీ యాతనినెఱుఁగును—శ్రీ నాతఁడెఱుఁగును. ఆపరిచయమునకుఁ గలకారణమునుగూర్చి తరువా త చెప్పెదము.

శ్రీ యడిగినప్రశ్నమున కుత్తరముగఁ జంద్రచూడుఁడు ‟నా రాయణుఁడు తప్పక రక్షింపఁగలఁడు—నాకానమ్మక మున్నది. నీవు విచారింపవలదు—కాని, యిప్పుడు రక్షణమున కుపాయము దొరకున ట్లు తోఁచుటలేదు. కొందఱుశస్త్రతలపాగలవారు వచ్చుచున్నట్లు కానఁబ డుచున్నది " అనియెను.

శ్రీ—వారెవ్వరు?

చంద్ర—ఫౌజుదారునిసిపాయి లని తోఁచుచున్నది.

నిజముగా రెండువందలమంది సిపాయిలు శస్త్రపాణులై గంగా రాముని చుట్టుముట్టి తీసికొనివచ్చుచుండిరి. అదియంతయును జూచి యాజనులందఱు నొక్కసారిగ నిస్తబ్ధులై యుండిరి. చంద్రచూడుఁడు చెట్టుపై నిలువఁబడి తాను చూచుచున్నదంతయు శ్రీకివివరించి చెప్పు చుండెను.

శ్రీ—ఎంతమందిసిపాయిలున్నారు?

చంద్ర—ఇన్నూఱుమంది యుండవచ్చును.

శ్రీ—మేము దీనులము—దుఃఖులము—అసహాయులము— మమ్ముఁజంపుట కింతమందిసిపాయి లెందులకు?

చంద్ర—చాలమందిజనులు గుంపులై వచ్చుటవలన నేమియు నల్లరులు జరుగకుండుటకై ఫౌజుదారు డంతమందిసిపాయిలను పంపి యుండు నని తోఁచుచున్నది.

శ్రీ—సరే. ఇప్పు డేమిజరుగుచున్నది?

చంద్ర—సిపాయిలువచ్చి, సిద్ధముచేయఁబడినగోరియొద్ద బారు లుతీరియుండిరి. వారినడుమ గంగారామదాసుఁడును, వెనుక కాజియు ను ఫకీరును నిలిచియున్నారు.

శ్రీ—అన్న యేమిచేయుచున్నాడు?

చంద్ర—పాపాత్ము లాతనికాలుచేతులకు సంకెలలఁదగిలించిరి.

శ్రీ—దుఃఖించుచున్నాఁడా?

చంద్ర—లేదు. నిస్తబ్ధుఁడై నిశ్శబ్దముగనుండెను. ఆతనిముఖము గంభీరముగను, సుందరముగను చెలువందుచున్నది.

శ్రీ—నేనొకసారి చూచుటకు వలనుపడునా? ఈజన్మమం దొక్కసారి కడసారిచూపు చూచెదను.

చంద్ర—చూచుట కనుకూలముగ నున్నది. నీవీక్రిందికొమ్మ మీఁదుగ నెక్కి రాఁగలవా?

శ్రీ—నేనాఁడుదానను. చెట్టెక్కుట చేతగాదు.

చంద్ర—ఇది సిగ్గుపడుటకు సమయమా తల్లీ!

చెట్టుమొదటి కొకగజమెత్తున బలమై సరళమైన యుపశాఖయొ కటి వంగియున్నది. దానిమీఁది కెక్కినయెడల నడ్డముగాఁ బోవనక్క ఱలేకుండఁగనే దానిమొదట రెండుకొమ్మ లున్నవి. ఒకదానిమీఁదఁ గాలుంచి నిలుచుండుటకును, కొంచెము ముందునకు వంగి యింకొక కొమ్మ పట్టుకొనుటకును, అనుకూలముగా నున్నది. పైనిజెప్పినప్రకా రముగ చంద్రచూడుఁడు శ్రీకి ఆచెట్టెక్కునుపాయమును చెప్పి యట్లు

చేసి చూచెను. శ్రీ సిగ్గును వదలివైచి చెట్టెక్క నిలుచుటకు ప్రయత్నపడియెను—అపాయకరములైన సమయములందు సిగ్గుతనంతట నేపోవును.

ఒకటిరెండుసారు లామె ప్రయత్నించెను. ఎక్కుటకు సాధ్యము కాలేదు. ఆమె యేడువ నారంభించెను—ఏమేమో చేసి (ఎట్లు చేసినదో అది యామెకును దెలియదు) అతికష్టముమీఁద నాకొమ్మపై కెక్కి క్రిందిరెండుకొమ్మలమీఁదను పాదములుంచుకొని వానిముందున్నమీఁదికొమ్మను పట్టుకొని నిలువఁబడియెను.

అది చాల గందరగోళమునకుఁ గారణమయ్యెను. శ్రీ నిలువఁబడిన చోటికి యెదుట కొమ్మలుగాని, యాకులుగాని యడ్డముగా లేవు. అసంఖ్యాకులైన జనుల కామె స్పష్టముగ నగపడుచుండెను. ఒక చెట్టుకొమ్మ యాధారముగ శ్యామలపత్త్రసంతతుల నడుమనుండి ప్రకాశించుచున్న యసమానజగన్మోహనాకారయగు నాయువతి నాకస్మికముగ నందఱునుచూచిరి. నిరువంకలను చెట్లకొమ్మలచేతను, నాకులచేతను, నలంకరింపఁబడి యామెచిత్రప్రతిమవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆమె కుటిలకుంతలజాలంబున శ్యామలపత్త్రములుపడియుండెను. వక్షోభాగమునఁబడియున్న చికురదామంబులకుఁ గొన్నియాకులు చాటుగ నుండెను. ఒకకొమ్మ యామెచరణసమీపమున వంగి చూపఱదృష్టిపథము నడ్డుకొనుచుండెను. ఆమెచరణము లెవ్వరికినగపడుటలేదు. ఈవిధముగ రూపొందినవనదేవతవలెనున్న యామె దేనిపై నిలువఁబడియున్నదో, యెవ్వరికిని దెలియుటలేదు. సమీపముననున్న జనసమూహ మంతయు నామెనుచూచి తుపానుసమయమునందలిసముద్రమువలె పొంగిపోయెను.

శ్రీ యిది యేమియు నెఱుఁగదు. తనయవస్థనుగూర్చి కొంచెమైన గమనించుట లేదు. ఱెప్పవేయకుండ గంగారాముని జూచుచుండెను. రెండుకన్నులనుండియు నవిరళాశ్రుధారలు కురియుచుండెను. ఈన

మయమున నాకులచాటున నున్న చంద్రచూడుఁడు "ఈవంక చూడు ము! గుఱ్ఱముమీఁదనుండి వచ్చుచున్నవా రెవ్వరు! చూడుము" అని యెను.

శ్రీ యావంకఁ జూడఁగా గుఱ్ఱముపై నెవ్వఁడో యొకఁడు వచ్చు చుండెను. ఆతఁడు యోధులదుస్తులను ధరించియుండెను—కాని యాత నికడ నాయుధము లేవియును లేవు—అతఁ డెక్కియున్నది యుత్త మాశ్వమై యుండెను—కాని,జనసంఘమునుండి దారిచేసికొని ముందు నకుమాత్రము పోవుటలేదు. గుఱ్ఱము కలఁగఁద్రొక్కుకొనుచుండెను. ఇటునటు చూచుచుండెను. పడఁకుచుండెను. మరాళమువంబోలె కంఠ మునెత్తుచుండెను. కాని, ముందునకుఁ బోవలేకుండెను ఆగుఱ్ఱముపై నున్నయాతఁడు సీతారామరాయ లని శ్రీ తెలిసికొనియెను.

ఇంతలో సిపాయిలు గంగారామదాసును గోతిలోనికిఁ ద్రోయు చుండిరి. అప్పుడుసీతారామరాయలు తన రెండుచేతులనెత్తి "అతని గో తిలోఁ ద్రోయవలదు! వలదు!" అని నిషేధించెను. సిపాయిలు నిశ్చేష్టు లై నిలువఁబడిపోయిరి.

షాహాసాహేబు "చూచెద రేమి? కాఫరును మట్టిలోఁ గప్పివే యుఁడు!" అనియెను.

కాజీ బాగుగ నాలోచించుకొనియెను. అప్పుడచ్చటికి కాఁడు రావలసినపనిలేదు. జనులు గుంపులుగుంపులై వచ్చుచుండుటవలన న నుమానము కలిగి వచ్చెను. వచ్చినవారిలో నాతఁడే యజమానుఁడై యుండెను. అతఁడు "సీతారామరాయ లీకార్యమును నిషేధించుట కే దియో కారణముండవలయును; అతఁడు వచ్చువఱకుఁ గొంచె మాఁగవ లయు" నని చెప్పెను.

షాహాసాహేబు చాల నసంతుష్టి నొందెను. కాని, చేయునది

లేక సీతారామరాయలు వచ్చుటకు నవకాశము కలిగింపవలసివచ్చెను. గంగారాముని హృదయమునందుఁ గొంచె మాశ కలిగెను.

సీతారామరాయలు కాజియొద్దకు వచ్చెను. గుఱ్ఱమునుండి పాహాసాహేబునకు వినయపూర్వకముగ సలాము చేసెను. తరువాత కాజిసాహేబునకును సలాము చేసెను.

కాజి—"ఏమి రావుసాహేబా! క్షేమముగ నుంటివా?" అని కుశలప్రశ్న చేసెను.

సీతా—దేవునిదయవలన నట్లే. మీ క్షేమమును తెలిపినయెడల నీవిధేయుఁడు చరితార్థుఁ డగును.

కాజి—దేవుఁ డీసేవకుని నిట్లుంచినాఁడు—ఈవయసునం దుంటిని—తల నరసిపోయినది. కర్తవ్యమేమియును చేయనేలేదు. మీప్రజ లందఱును క్షేమముగ నున్నారా?

సీతా—హుజూరువారికి లోఁబడియున్న యీవిధేయునకుఁగాని, ప్రజలకుఁగాని, లోప మేమి యుండును?

కాజి—ఇప్పుడు మీరిక్కడ కెందులకు దయచేసితిరి?

సీతా—ఈగంగారాముఁడు—బద్ బఖ్తు—బితమీజ్—ఇంకనేమైన నగుఁగాక!—ఈతఁడు నాజాతివాఁ డగుటచే నీతని యవస్థకుఁ జింతించి హుజూరుసన్నిధికి వచ్చితిని. దయయుంచి యీతనిఁ గాపాడవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను

కాజి—అదియెట్లు సాధ్యమగును?

సీతా—మీదయ—సర్వజ్ఞులగు మీ కసాధ్య మేమున్నది?

కాజి—న్యాయముగాఁ దీర్పు చెప్పితిని. నేనీవిషయమునఁ నిఁక నేమియును చేయఁజాలను.

సీతా—వేయి మొహరీలు జరిమానాక్రింద నిచ్చెదను. ఆతని

రక్షింపవలయును.

కాజిసాహేబు ఫకీరునివంకఁ జూచెను. ఫకీరుఁడు వలదని తల యూడించెను. "అది యేమియును సాగునట్లు లేదు. కాఫరును గోతి యందు వేయవలయును" అని కాజీ చెప్పెను.

సీతా — రెండువేల మొహరీల నిచ్చెదను. నేను చేతులు జోడించుకొని వేఁడుకొనుచున్నాఁడను. నేనీతనికిఁ బూటకాపుగ నుండెదను.

కాజీ ఫకీరునివంకఁ దిరిగిచూచెను. ఆతఁడంగీకరింపలేదు. ఆమాటయును వ్యర్థమయ్యెను. తుదకు సీతారామరాయలు నాలుగువేల మొహరీల నిచ్చెద ననియెను. అదియును సాగలేదు. తరువాత నైదువేలు — ఎనిమిదివేలు — పదివేలు — ఇన్నింత యిచ్చెద నన్నను వారంగీకరింపలేదు — సీతారామరాయలయొద్ద నంతకంటె నెక్కువధనము లేదు.

"ఇఁక వేయుగ నేమున్నను నదియంతయు నిచ్చెదను. నా తాలూకాలు, భూములు, ఆదాయము, ధనము, ఆభరణాదికము నాసంబంధమైన సర్వస్వమును నిచ్చెదను. అంతయుఁ దీసికొని యాతని విడువవలయును" అని సీతారామరాయలు చెప్పెను.

కాజీ — మీరాతనికొఱకు సర్వస్వము నిచ్చెదమనుచుంటిరే! ఆతఁడు మీకేమగును?

సీతా — ఆతఁడు నాకేమైన నేమి? నేనాతనికి ప్రాణదానము చేయుటకు మాటయిచ్చితిని. నా సర్వస్వమునైన నిచ్చి యాతని ప్రాణములను కాపాడెదను. ఇది మాహిందూమతధర్మమై యున్నది.

కాజి — హిందూధర్మము మాట యట్లుండనిమ్ము. ముసల్మానులకు తమధర్మమే శ్రేష్ఠమైనది. ఈమనుష్యుఁడు ముసల్మానుఫకీరున కవమానముఁ గలిగించెను. కావున నీతని ప్రాణములను గొనవలయును. అందులకు సందేహము లేదు. కాఫరునకు ప్రాణదండనముతప్ప మఱి

దియొకశిక్ష యేమియును లేదు.

అప్పుడు సీతారామరాయలు కాజీయంగరకాయొక్క ముందటి కొనను పట్టుకొని కన్నీరు నించుచు గద్గదస్వరముతో "కాఫరునిప్రాణమే ?— నేనును కాఫరుఁడనే— నాప్రాణములను దీసికొన్న యెడల దీనికిఁ బ్రాయశ్చిత్తము కాఁగూడదా ? నేనీగోతిలోనికి దిగెదను. నామీఁద మన్ను వేసి కప్పుఁడు ! నేను హరినామస్మరణము సేయుచు వైకుంఠమునకుఁ బోయెదను. నాప్రాణములను హరియించి యీమహాపరాధునకుఁ బ్రాణదానము చేయుఁడు. నేను ప్రాణములు నిచ్చెదను. అందులకు మాఱుగ నీపెద్దమనుష్యునికి ప్రాణదానమును చేయుఁడు" అని యేడ్చెను.

సమీపమున నిలువఁబడి చూచుచున్న హిందూజను లీమాటలను విని హరినామస్మరణము సేయనారంభించిరి చప్పట్లు చఱచుచు "ధన్యరావుజీ ! ధన్యరావుజీ ! ధన్యసీతారామమహాశయా ! కాజీసాహెబువారికి జయము గుఁగాక ! దీను డైనగంగారాముని విషయవలయును" అని యేకగ్రీవముగఁ బలికిరి.

సీతారాముని వాక్యములు విననివారు హరిధ్వనిని విని తామును హరినామస్మరణము చేయుచుండిరి. అంతటను కోలాహలము కలిగెను. కాజిసాహెబు విస్మితుఁడై సీతారామునిగూర్చి "రాయమహాశయా ! మీరేమి చెప్పుచున్నారు ? మీరు మీప్రాణముల నిచ్చుట కితఁడు మీకేమికావలయును ?" అని యడిగెను.

సీతా— ఇతఁడు నాకు సహోదరునికంటెను, పుత్త్రునికంటెను, మిగుల సమీపబంధుఁడు. ఎందువలన ననఁగా— నీతఁడు నాకు శరణాగతుఁ డైనాఁడు. హిందూధర్మశాస్త్రమునందు సర్వస్వము నిచ్చియైనను ప్రాణములనిచ్చియైనను శరణాగతుని రక్షింపవలయు నన్నవిధి

యున్నది. పూర్వ మాశీనరమహారాజు తనశరీరమును కోసి మాంసము
ను కత్తరించి యిచ్చి యొకయల్పప్రాణి ప్రాణములను గాపాడెను. ఆ
కారణమున నాప్రాణములను దీసికొని యాతనివిడిచిపెట్టవలయును ''

కాజీ సీతారామునిపైఁ గొంచెము ననుగ్రహించి షాహసాహే
బును గొంచెముదూరమునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి యాతనిచెవిలో
నేమేమియో చెప్పి '' ఈమనుష్యుఁడు పదివేల మొహరీల నిచ్చెదనని
చెప్పుచున్నాఁడు. తీసికొన్నయెడల సర్కారువారికోశమును, మఱిరేత
వృద్ధియగును. పదివేలమొహరీలను పుచ్చుకొని యీమందభాగ్యుని వి
డువఁగూడదా ? '' అనియెను.

షాహసాహేబు ''వీరిద్దఱిని కూడఁగలిపి యీగోతిలో బాతిపెట్ట
వలయు ననియే నాయుద్దేశము. ఇందుల కేమిచెప్పెదవు?'' అనియెను.

కాజి—తోబా ! తోబా ! అది నావలనఁ గాదు. సీతారామ
రాయ లేయపరాధమును చేసినవాఁడు కాఁడు అంతియకాక యాతఁ
డు మాననీయుఁడను గణనీయుఁడును సచ్చరిత్రుఁడునుగూడ నైయు
న్నాఁడు '' అనియెను.

ఇంతవఱకు గంగారాముఁ డేమాటయును చెప్పకయే మనసు
సందు తనకు నిష్కృతి లేదని తెలిసికొనియుండెను. షాహసాహేబుతో,
కాజీ యేకాంతముగ మాటలాడుటను చూచి చేతులు జోడించుకొని
కాజీనిగూర్చి '' హుజూరువారి యభిప్రాయ మెట్లుండునో తెలిసికొనఁ
జాలకుంటిని. అయినను నీదీనుని యొకనియపరాధమునకై మఱియొక
నిప్రాణములను దీసికొనుట యేమిన్యాయము ? సీతారాముని ప్రాణము
లనుదీసికొని నాకుఁ బ్రాణదానము చేయుటకు నేనంగీకరింపను. ఈ
శృంఖలములచేతనే నాతల పగులఁగొట్టుకొందును '' అనియెను.

అప్పుడు జనసంఘమునందొకఁడు '' మునసల్మానునిచే రక్షిం

మఁబడుటకంటె శృంఖలములచేఁ దల పగులఁగొట్టుకొని చచ్చుటయే మే లు" అని యఱచెను.

ఇట్లు చెప్పినయాతఁడు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడే! ఆతఁ డిప్పుడు చెట్టుమీఁద లేఁడు. ఇది విని జమాదారుఁ డొకఁడు "వానిని పట్టుకొనుఁడు!" అని కేకవైచెను. కాని చంద్రచూడతర్కాలంకారుని పట్టుకొనుట సామాన్యమైనపని గాదు. ఆతని నెవ్వరును పట్టుకొనలేదు. ఇట్లుండఁగా శృంఖలములచేఁ దల పగులఁగొట్టుకొనుమని చెప్పినమాట విని సాహసాహేబు భయపడి జీవించియున్న మనుష్యుని ఘ్రాడ్చివేయు చుండఁగాఁ జూడవలయుననునభిలాషము సిద్ధింప దని యోచించుకొని కాజీని పిలిచి "ఇఁక నాతనికి సంకెలలతోఁ బనిలేదు. వానిని తీసివేయ వలయు నని యాజ్ఞాపింపుఁడు" అనియెను.

కాజీసాహేబు బల్లె యాజ్ఞాపించెను. కమ్మరివచ్చి గంగారాముని సంకెలలను దీసివైచెను ఇఁక కమ్మరి యక్కడనుండవలసినపని లేదు. అయినను సర్కారుసంకెలలును, బేడీలును, నాతనియధీనముననుండవల సినవే యగుటచే వానిని దీసికొనిపోవుటకై యాతఁడు వచ్చియుండెను. అంతేకాక యింకను నేదోరహస్యమున్నది. తెల్లవారుజామునచంద్రచూ డతర్కాలంకారునిచేతిప్రసాదము నాకమ్మరి కొంతస్వీకరించియుండెను.

అప్పుడు ఫకీరు "ఇంక నాలస్య మెందులకు? ఆతనిని పాతివే యుట కాజ్ఞయీయవలయును" అనియెను.

ఇదివిని కమ్మరి "ఈతనికాలియం దింకను బేడీలున్నవే! సర్కా రుబేడీ లూరక పాడుచేయుట యెందులకు? ఇప్పుడు మంచిలోహము దొరకుట లేదు. ఈదుష్టజనసంఘముకూడ హెచ్చుగా నున్నది. వారల దటికిని బేడీలుచేయుట నాకుఁ జాలకష్టముగనుండును" అనియెను.

కాజీ యీమాటలను విని యాతనికాళ్లనున్న బేడీలు తీసివేయ

ట కాజ్ఞాపించెను. తత్క్షణమే బేడీలు తీసివేయఁబడియెను.

శృంఖలావిముక్తుఁడై గంగారాముఁ డటునిటు చూచెను. తరు వాత నాతఁడొక యద్భుతమైన కార్యమును చేసెను. దగ్గర సీతారామరా యలు నిలువఁబడియుండెను. ఆతని చేతియందు గుఱ్ఱపుకొరడా యున్న ది. ఆకస్మికముగా దానినందికొని గంగారాముఁ డొక్కపరుగునఁబో యి యక్కడ నూరక నిలుచుండియున్న సీతారామరాయలగుఱ్ఱముపైఁ గూరుచుండి కమిచితో నాగుఱ్ఱము నొక దెబ్బ కొట్టెను. మహాతేజస్వి నియైన యాగుఱ్ఱము దెబ్బతగిలినతోడనే యొక్కదాఁటున గోరీగోడని దాఁటి సిపాయిలపైఁ బడి జనసంఘమునుండి యుడాయించుచుఁ బరుగె త్తుకొనిపోయెను.

ఈకార్య మంతయును మెఱపుమెఱయునంత సేపటిలో జరగిపో యెను. ఇది చూచినతోడనే ప్రేక్షక మహాజనసమూహమునుండి హరి నామస్మరణముతోఁ గోలాహలము బయలువెడలెను. సిపాయిలు "పట్టుకొనుడు! పట్టుకొనుడు!" అనియఱచుచు వెనుకఁ బరుగెత్తసాగిరి. కాని ముందువలనఁగూడఁ జాల గందరగోళమయ్యెను. వేగముగాఁబో వుచున్న గుఱ్ఱమునకుముందున్న జనులు భయముతోఁ గొంతకొంత మార్గమును వదలివేయుచుండిరి. అందువలన గంగారామునకు సులభ ముగామార్గముదొరకెను. కాని సిపాయీలకుమాత్రము త్రోవదొరక లేదు. వారిముందువైపున జనులు దట్టముగఁ ద్రోసికొనివచ్చినిలువఁబ డిరి. అందువలన వారికి నాయుధచాలనములవలనఁ ద్రోవచేసికొనుచు పోవలసివచ్చెను. ఆసమయమున ముందుగుంపునుండి యస్త్రధారులును బల వంతులునగు మనుష్యులనేకు లాసిపాయిల కెదురుగవచ్చి నిలుచుండుటను చూచి సిపాయి లత్యాశ్చర్యముపొందిరి. అప్పుడు మఱికొందఱుసిపాయి లువచ్చిరి. వారినిచూచి యింకను ననేకులగుహిందువులు, కత్తి, కఱ్ఱ

మొదలగు నాయుధములను ధరించివచ్చి వారిదారి నడ్డగించిరి. అప్పుడు నుభయపక్షములకును ప్రబలయుద్ధము ప్రారంభ మయ్యెను.

అప్పుడు కాజీ, కోపముతో సీతారామరాయలను చూచి "ఇది యేమిపని?" అని యడగెను.

సీతా—నాకిది యేమియును తెలియదు.

కాజీ—తెలియదా? ఇదియంతయు నీపనియేయని నిశ్చయముగాఁ దెలిసిపోయినది.

సీతా—అట్లయైనయెడల నిరాయుధుఁడనై మీయెదుట నిలిచి యిట్లేల వేఁడుకొందును?

కాజీ—ఇప్పుడు మీప్రార్థనము నంగీకరించితిమి. ఈగోత్రిలో మిమ్ముఁలనేవాతివేయుదుము.

ఇట్లుచెప్పి కాజీ కమ్మరిని పిలిచి "ఈతని చేతులకు సంకెలలలును, కాళ్లకుబేడీలను వేయుము" అనియెను. ఫౌజుదారునియొద్దనుండి మఱింతసైన్యమునుదీసికొని స్వయముగా రావలయునని చెప్పి కొందఱిని పంపించెను. కొంతమంది ఫౌజుదారునియొద్దకుఁ బోయిరి. కమ్మరి వచ్చి సీతారాముని పట్టుకొనియెను. వృక్షారూఢయై యున్నయావనలక్ష్మి యింతయును చూచెను.

ఇట్లుండఁగా గంగారాముఁ డతికష్టముమీఁద నాప్రదేశమునుండి నిరంతరాయముగ వెడలిపోయెను. కష్టమెందుల కనఁగా, ఆతఁడు పోవుచుండఁగా నాజనులనడుమ పెద్ద యల్లరులు రేఁగెను. అతిభయంకరమైన కోలాహలము పుట్టెను. జనులందఱును ముందునకుఁ ద్రోసికొని వచ్చుచుండిరి. ఇందువలన నాతనిగుఱ్ఱము మిగుల బెదరి యతివేగముగఁ బోవఁజాలదయ్యెను. గుఱ్ఱపుసవారునందంతసమర్థుఁడు కాకపోవుటచే నాతఁడు తనయిష్టమివచ్చినరీతిని పోఁజాలక ముందేమగునో తెలి

యకుండ గుఱ్ఱము తీసికొనిపోవుచోటికే పోవుచుండెను. పోవునప్పుడు ‹‹చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అనుశబ్దముమాత్ర మాతనిచెవులఁ బడియెను.

జనులనడుమనుండి యేదో యొకరీతిని బయటఁబడి గంగారాముఁడు గుఱ్ఱమునుండి దిగి ఏమిజరగుచున్నదో చూడవలయు నని యొకమఱ్ఱిచెట్టుపై కెక్కి చూచెను. అప్పటికి మహారణము జరగుచుండెను. ఆమహాజనసంఘము రెండుపాయలుగ విడిపోయెను. ఒకవైపున మునల్మానులు. మఱియొకవైపున నంతయు హిందూజనులు. మునల్మానులకు ముందు కొంతమంది సిపాయిలుండిరి. హిందూజనులకుముందు డాలుకత్తులు గలవా రుండిరి. హిందువులు చిన్నవయసుగల బలవంతులగుపురుషు లగుటయేగాక సంఖ్యయందుఁగూడ హెచ్చుగ నుండిరి. కొలఁదిమంది మునల్మానులుమాత్రము వారి నెదిరించుచుండిరి. అనేకులు పాఱిపోవుచుండిరి. హిందువులు ‹‹చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అని కేకలువేయుచు వారిని వెన్నాడి తఱుముచుండిరి.

‹‹చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అనునీశబ్దమువలన భూనభోంతరాళములు ప్రతిధ్వనించుచుండెను. యుద్ధముచేయుచున్నవారును ‹‹చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అని కేకలు వేయుచుండిరి. ‹‹చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అనుశబ్దమును విని హిందువులు నాల్గుదిక్కులకును పరుగెత్తుచుండిరి. గంగారాముఁడు ‹‹చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అనునీశబ్దమధ్యమునందు ‹‹చండికి జయమగుఁగాక!'' అనుశబ్దము నాలకించి యత్యాశ్చర్యమును పొందెను. ‹‹చండికి జయమగుఁగాక! తల్లిచండిక వచ్చినదా? చండికయాజ్ఞ! చంపుఁడు! చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అనునీశబ్దములను విని ‹‹ఇదేమైయుండును?''అని యనుకొనుచు సంతోషముతోఁ జూచుచుండఁగా మహామహీరుహశాఖాముల పల్లవమధ్యమునఁ బ్రకాశించుచున్న చండికామూర్తి రెండుకొమ్మలమీఁదను రెండుపాదముల నుంచి యెడమ

చేతితో నొకసన్నని కొమ్మను పట్టుకొని కుడిచేతితోఁ జీర చెఱఁగును విసరి త్రిప్పుచు "చంపుఁడు! చంపుఁడు! శత్రువులను చంపుఁడు!" అని కేకలు వేయుచుండెను—చీర చెఱఁగు ఱెప్పవదరుగుచుండెను. అనావృతమై విడి పోయిన యాగుల్ఫలంబిత కేశదామము గాలిచే నల్లనఁ దూఁగియాడుచుండెను. చరణభారముచేఁ గొమ్మలు రెండును జవ్వనవంగి వడఁకుచుండెను. మీఁదికి బోవుచుండెను—క్రిందికి వచ్చుచుండెను—దానితోఁగూడ నామనోహరమాధురీమూర్తియుఁ బైకిలేచుచుండెను—క్రిందికి దిగుచుండెను—ఆసింహవాహన సింహముపై నిలిచి రణరంగమున కుఱుకనుంకించుచున్నట్లు కానఁబడుచుండెను. రాక్షససంహారమున ప్రమత్తయై మహాకాళి— "చంపుఁడు! చంపుఁడు! శత్రువులను చంపుఁడు!" అనుచున్నట్లు తోఁచుచుండెను. శ్రీకి సిగ్గులేకుండఁ బోయినది—జ్ఞానము లేకుండఁ బోయినది—భయము లేకుండఁ బోయినది—విరామము లేకుండఁ బోయినది—ఊరక "చంపుఁడు! శత్రువును చంపుఁడు! దేవతలశత్రువు! మనుష్యులశత్రువు! హిందువులశత్రువు! నాశత్రువు—శత్రువును చంపుఁడు! చంపుఁడు!" అని కేకలువేయుచుండెను. మీఁదికెత్తినహస్తము—ఆహా! ఎంతసుందరమైనహస్తము! ఆప్రకాశమైనయధరము, ఆవిస్ఫారితమైన నాసిక—ఆవిద్యున్మయమైన కటాక్షము—ఆస్వేదార్ద్రమైన లలాటము—ఆశ్రమబిందుసంసిక్తంబులగు చూర్ణకుంతలముల శోభారమణీయకము—హిందువులందఱు నాదిక్కునకే చూచుచుండిరి. చూచి "తల్లీ! చండికా! జయమగుఁ గాక!" అని పరుగెత్తుచుండిరి. గంగారాముఁడు మొదట నిజముగా చండికాదేవియే యవతరించి వచ్చినదని యనుకొనియెను. తుదకు శ్రీయని తెలిసి భయవిస్మయములకులోనయ్యెను.

ఈచండికోత్సాహమువలన హిందువులకే యుద్ధమునందు జయము కలిగెను. చండికాబలమువలన బలిష్ఠులై యున్న హిందువుల యుద్ధ

త్యమును ముసల్మానులు సహింపలేకపోయిరి. వారుతిట్టుకొనుచు పలాయితులై పోయిరి. కొంతసేపటిలోనే రణక్షేత్రము ముసల్మానుజనశూన్యమై పోయెను. అప్పుడు గంగారాముఁడు చూచుచుండఁగనే యొక బలాఢ్యుఁడు సీతారామరాయలను భుజములపై నెత్తికొని మిగిలినవారెల్లరు నాతనిచుట్టిరా నాచండికయున్న చోటికి వచ్చెను. వెనుక నొకఁడు నఱకఁబడిన షాహసాహేబుతలను బల్లెపు మొనకుఁదగిలించుకొని వచ్చుచుండెను. అప్పుడు శ్రీయునాకస్మికముగ వృక్షమునుండి భూమిపైఁ బడి మూర్ఛిల్లెను. గంగారాముఁ డప్పుడు చెట్టుపైనుండి యురికెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

ఈసమయమున ఫౌజుదారుఁడు, మందు, గుండు, తుపాకి, ఫిరంగి మొదలగువానిని దీసికొని సైన్యసమేతుఁడై విద్రోహులను సంహరించుటకై వచ్చుచుండెనని గందరగోళము కలిగెను. మందుగుండు మొదలగువానియెదుట డాలుకత్తు లేమిపనిచేయును? ఒక్కనిమిషములో నామైదానమంతయు జనశూన్యమైపోయెనని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఎన్నఁడును గత్తి మొగమైన నెఱుఁగక యుద్ధమైనయెడలశత్రువులను చీల్చివేసిజయమును పొందుదుమని దర్పములుపలికినవీరపురుషులందఱు నిప్పుడు ,, యుద్ధమువలదని మొట్టమొదటనేచెప్పితిమి '' అని యనుచు వెనుకదిరుగకుండ వగరుచుకొనుచు గృహాభిముఖులైపోయిరి. యుద్ధముతో సంబంధము లేనివారు ,, ఊరిదేవరవచ్చి వేఱుదైవరను

చంపఁగా శంకరదేవరను చెఱువులోఁ బారవేసినను సామెతకువచ్చి
నది" అని సీతారాముని, గంగారాముని నానావిధములఁ దిట్టుకొను
చు నార్తనాదములతోఁ బలాయితు లగుచుండిరి. కొంచెము సేపటిలో
నే ప్రేక్షకజనసంఘమంతయు నంతర్హితమై పోయెను. ఆమైదానమం
తయు నెప్పటివలె నిర్మానుష్యముగ నుండెను. ఆచెట్టుమొదట చంద్ర
చూడుఁడు, సీతారామరాయలు, గంగారామదాసు, మూర్ఛితయైపడి
యున్న స్త్రీయును మాత్రమే యుండిరి.

సీతారామరాయలు గంగారామునితో "నీవు నాగుఱ్ఱము నప
హరించి పలాయితుఁడవై వచ్చితివే! దానినేమిచేసితివి? అమ్ముకొని
తినివేసితివా?" అనియడిగెను.

గంగా—(నవ్వుచు) "లేదు. గుఱ్ఱమును బయట విడిచి వచ్చి
తిని. ఆజ్ఞయయ్యేనేని పట్టి తీసికొనివచ్చెదను.

సీతా—దానిపై నెక్కి పాఱిపొమ్ము.

గంగా—మిమ్ములను విడిచి పోనా?

సీతా—నీచెల్లెలికొఱకు విచారింపవలదు.

గంగా—మిమ్ము విడిచి నేను పోఁజాలను.

సీతా—నీవు మహానదిని దాఁటిపొమ్ము! నీవు శ్యామాపుర
ము నెఱుఁగుదువా?

గంగా—అది నేనెఱుఁగనా?

సీతా—శీఘ్రముగా నక్కడకుఁ బొమ్ము! అక్కడ నన్ను మ
రలఁ జూడఁగలవు. లేనియెడల నీవు జీవింపఁజాలవు.

గంగా—నేను మిమ్ములను విడిచిపోలేను.

సీతారామరాయలు కనుబొమలు ముడివైచి "నేనిప్పుడు ఫౌ
జుదారునియొద్దకుఁ బోయెదను—నీవును నాతో వచ్చెదవా?" అనియెను.

ఈమాట చెప్పఁబడినతోడనే గంగారాముఁడు సీతారాముని భ్రూభంగమును చూచి నిరుత్తరుఁడయ్యెను. సీతారామరాయలు కొంచెము కోపముతో మాటలాడుచుండఁగా గంగారాముఁడు భయపడి గుఱ్ఱమును వెదకుటకై వెడలిపోయెను.

ఇంతలో చంద్రచూడుఁడు మూర్ఛితయైపడియున్న స్త్రీని తరుపత్త్రములతో మంత్రించుచుండెను. దీనినే యిప్పుడు నాగరికతగలవారు ‹‹ మెస్మరిజమ్ ›› అనియెదరు. కొంతసేపటిలో నేందువల్లననైననేమి — స్త్రీయును సచేతనయై మెల్లమెల్లగ లేచి కూర్చుండి మేలిముసుఁగును సరిగా ముఖముమీఁదికిఁ దీసికొనియెను. అటునిటుచూచి లేచి నిలువఁబడియెను. తరువాత నెవ్వరితోడ నేమియును చెప్పక యే నగరాభిముఖయై వెడలిపోవుచుండెను.

ఆమె కొంచెముదూరము పోయినతరువాత సీతారాముఁడు చంద్రచూడునితో ‹‹ మీరు దానివెనుకనే పోవలయును. దానిరక్షణము కొఱకు చేయవలసిన యేర్పాటులన్నియును చేయవలయును. మీకింతకంటె చెప్పవలసినదేమున్నది? ›› అని చెప్పెను.

చంద్ర — నీవిక్కడనుండి మఱియేమి చేసెదవు ?

సీతా — అది యింకను నిశ్చయింపఁబడలేదు. మీరు శ్యామాపురమునకు దయచేయవలయును. బ్రదికియుంటినేని నేను నక్కడకు వచ్చి మీదర్శనము చేసికొందును.

చంద్ర — చంద్రచూడుఁ డిది యంతయును విని విషణ్ణహృదయుఁడై సీతారామునియనుమతిని పొంది స్త్రీవెనువెంటనే పోయెను. ఆగురుశిష్యులిద్దఱును పరస్పరహృదయాభిప్రాయముల నెఱిఁగినవారే యగుటచే చంద్రచూడుఁడు విశేషించి మాటాడలేదు.

అందఱును వెడలిపోయిరి. ఆమైదానమున నిఁక నెవ్వరును లేరు.

సీతారాముఁ డొక్కఁడుమాత్రమే యుండియుండెను—ఆచెట్టుమొదట నున్న యేకొమ్మపైఁ జండికామూర్తియైన శ్రీ నిలువఁబడి మహారణ విజయమును జేకూర్చినదో ఆకొమ్మను చేతితోఁబట్టుకొని యాతఁ డొక్కఁడే నేలపై నిస్తబ్ధుఁడై నిలువఁబడి యుండెను. మనయందఱకును మనభవిష్యజ్జీవయాత్రనుగూర్చి శాసించుమహార్థ మేదోయొకసమయమున తటస్థమగుచుండును. మనభవిష్యజ్జీవిత మామహార్థము ననుసరించియే యుండును.

సీతారామున కిప్పుడట్టిసమయము తటస్థించెను. అతఁడట్లే నిలువఁబడి తనమనస్సునందు ,,ఈవ్యాపార మేమి? ఇట్లెందులకు జరగినది? దీనిని చేసినవారెవ్వరు ? ఇది మంచిదగునా? ఇందులకుఁ గారణమేమి? దీనికుపాయ మేమి ? దీనిలక్షణ మేమి?'' అని యీవిధముగా యోచించుకొనుచుండెను.

ఆతఁ డేవంకఁ గన్నుమలపి చూచినను ముసల్మానులదురాచారము లే కానఁబడుచుండెను.

ఆతనికి దేవదానవులచరిత్రము స్ఫురణకువచ్చెను. వృత్ర—శంబర—త్రిపుర—సుంద—ఉపసుంద—బలి—ప్రహ్లాద — విరోచనాద్యసురులను చంపినవారెవ్వరు?—వారెందుకొఱకు చంపఁబడిరి—వారెందులకుసృజింపఁబడిరి—ఎందుకొఱకు తిరిగి నాశనము చేయఁబడిరి ? అనుయోచనము కలిగెను.

అనంతరము రాక్షసులనుగూర్చియు, మనుష్యులనుగూర్చియు యోచించెను—,, రావణ—కుంభకర్ణ—ఇంద్రజిత్—అలంబస—హిడింబ—బక—ఘటోత్కచ—దంతవక్త్ర—శిశుపాల—ఏకలవ్య దుర్యోధన—కంస—జరాసంధాదులను సంహరించినవారెవ్వరు? వారెందులకు చంపఁబడిరి ? నహుషుఁడేల యజగరుఁడై పోయెను? '' అనియూహా

హించెను.

మానసికసంబంధమైన నిరంకుశదురంతచింతాప్రవాహమున తుదకాతనికిఁ దేలినసారాంశము—"దైవము" అని స్థిరపడియెను. దైవమనఁగా విధ్యుక్తమైన ధర్మము.

అప్పుడు సీతారామునిహృదయము అద్భుతమైన మహాత్కార్యాలోచనమున మగ్నమయ్యెను. ఒకదీపమును చూచుచుఁ గన్నుమూసికొనినను సూక్ష్మప్రకాశమైన కిరణలేశ మొకటి యాకన్నులకుఁ దోఁచి యది మొదట భ్రమయనియు, తరువాత నిశ్చయమైన ప్రకాశమే యనియు నెట్లు గోచరించునో, అట్లే సీతారాముని హృదయాంతరాళమున నొకసూక్ష్మతరజ్యోతిచ్ఛాయ తళుక్కున మెఱసినట్లయ్యెను. అరణ్యమునందలి జీర్ణపర్ణావళీమధ్యమునం బడినస్ఫులింగము మెఱుఁగుడుఁబురువువలె సూక్ష్మతరమైయున్నను, ఎట్లు తేజస్సంబంధమైనదిగాఁ దోఁచుచున్నదో, అట్లే తనహృదయమునం దోఁచిన సూక్ష్మతరజ్యోతిచ్ఛాయయును మహత్తరతేజస్సంబంధమైనదియే యని సీతారాముఁడు భావించుకొనియెను.

ఆహా! హృదయాంతరాళమునఁ బ్రకాశించుచున్న తేజోరాశి యెంతమధురమైనది! ఎంతస్వర్గతుల్యమైనది! దీనియెదుట స్వర్గసుఖముకూడఁ బేరులేకుండఁ బోవుచున్నదిగదా! ఏపురుషుఁడు తనహృదయాంతరాళమున నిట్టితేజము నొక్కసారి చూడఁగలుగునో, యాతఁడాయానందము నెప్పటికైన మఱవఁగలఁడా? సుఖప్రతిభయే జంగదానందమునకు సారభూతమైనది! నాశనరహితమైన సత్స్వరూప సాక్షాత్కారమును చేయునది ప్రతిభయేకదా!

సీతారాముఁడు తనహృదయమునం దొక తేజఃకణము, మెఱుఁగుడు బురువువలె మినుకుమినుకుమని మెఱయుచున్నదని భావించుకొని

యెను. అరణ్యాగ్రమునందలి జీర్ణపర్ణరాశిమధ్యమునం బడిన ఖద్యోతము వంటి యగ్నికణము క్రమక్రమముగా నెట్లు వ్యాపించి ప్రజ్వరిల్లునో యట్లే తనహృదయమునందలి తేజస్ఫులింగము వ్యాప్తమై ప్రజ్వరిల్లుచున్న దని యనుకొనియెను. చూచుచుండఁగనే యనేకమూలలైన నొండుటాకుల నగ్ని ముట్టుకొనుచున్నట్లు కానవచ్చెను. ఆయంధకారబంధురమైనవన మంతయును క్రమముగాఁ దేజోమయ మగుచుండెను. క్రమముగా శ్యామలపల్లవములయందలి శ్యామలవర్ణము పోయి సముజ్జ్వలహరిద్రప్రభలు గానవచ్చుచుండెను. ప్రతిపుష్పమునందును, ప్రతిఫలమునందును ప్రతిపత్త్రమునందును, ప్రతిలతయందును, ప్రతిశాఖయందును సముజ్జ్వలజ్వాలలు ప్రకంపితము లగుచుండెను. అంతయు నుజ్జ్వలతేజోమయ మగుచుండెను. తుదకది ఘోరమైన దావానలముగమాఱెను—ప్రతిపదార్థము నగ్నిజ్వాలామయ మయ్యెను—ఆయంతరాళము సహస్రసూర్యప్రభా భాసమానమై కానవచ్చుచుండెను. సీతారామున కప్పుడు తనహృదయమునందలి యామహత్తరతేజముయొక్క యాథార్థ్యము విశదపడియెను. ఆకస్మికముగఁ దనహృదయాంతరాళంబునఁ దోఁచినయామహత్తరతేజోమయప్రభాకరమండలము పేరు "ధర్మరాజ్యస్థాపనము" అని గ్రహించెను—ఆసూర్యమండలముచే నఖిలాంధకారమును ఖిలమైపోవు నని తెలిసికొనియెను.

హృదయమునం దీభావ ముదయించినతోడనే సీతారామరాయలు శాంతి వహించి యుండలేకపోయెను. హృదయాంతరాళమున ప్రతిభ యుద్దీపించుచుండఁగా నెవ్వరు శాంతి వహించి యుండఁగలరు? అప్రతిభప్రథమోచ్ఛ్వాసముననే యాతఁడు భుజాస్ఫాలనము చేసికొనుచు "ఈనాబాహువు—ఇదిశక్తివిహీనమైనదా? నేనీచేతితో ఖడ్గమును ధరించినట్లు మఱి యెవ్వరు ధరింపఁగలరు?—నావలె మఱియెవ్వరు

తుపాకులను గుత్తిపెట్టి కాల్పఁగలను?—ఇట్టిబలవత్తరమైనమూర్తి యీప్రపంచమున నుతిమెవ్వరికిఁ గలదు?—ఈనానాలుక యందు వాగ్దేవీప్రసాదము లేదా?—జనులహృదయములను నావలె నెవ్వరాకర్షింపఁగలరు? నాకుఁ గౌశలము లేదా?—

ఇట్లనుకొనుచుండఁగా సీతారామునితలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. ఆతనిహృదయమునందలి తేజ మొక్కసారిగ నదృశ్యమైపోయెను. ఆతఁడు "ఏమి యిట్లనుచున్నాను? నేను పిచ్చివాఁడనైతినా? నేనేమి చేయుచున్నాఁడను? నేనెవ్వఁడను? నేనెంతటివాఁడను—అల్పపిపీలికాసమానుఁడను. సముద్రతీరమునందలియిసుకరేణువును. నాకింత గర్వమా? ఇట్టిజ్ఞానముగలనేనా సామ్రాజ్యమును గూర్చి యాలోచించుటకు? ఛీ! మనుష్యునిబుద్ధి యెంతటిది!" అని యనుకొనియెను.

అప్పుడు సీతారామరాయలు మనోవాక్కాయములచే జగదీశ్వరునియందు తనమనస్సును లీనముచేసికొనియెను. అనంతమై, అవ్యయమైయున్న యఖిలప్రపంచమునకును మూలకారణుఁడైనట్టియు, సర్వజీవులకును ప్రాణస్వరూపుఁడైనట్టియు, సర్వకార్యములకును ప్రవర్తకుఁడైనట్టియు, సర్వకర్మములకును ఫలదాయకుఁడైనట్టియు, సర్వాదృష్టములకును నియంతయైనట్టియు, నాపరమేశ్వరుని పరిశుద్ధజ్యోతిర్మయానంతప్రకృతినిగూర్చి ధ్యానము సేయ నారంభించెను. అప్పుడాతనికాతఁడే శక్తి; ఆతఁడే బాహుబలము; ఆతఁడే ధర్మము; అని తెలియవచ్చెను. ధర్మచ్యుతమైనబాహుబలము పర్యవసానమున దుర్బలమైపోవుననియును తెలిసికొనియెను. సీతారామరాయలప్పుడు "ధర్మమే ధర్మరాజ్యసంస్థాపనోపాయము" అనియును తెలిసికొనియెను.

సీతారామునిహృదయము స్వచ్ఛమై, సంతుష్టమై, ప్రశాంతమయ్యెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు చూడఁగా నామైదానమంతట నశ్వారూఢులైన ముసల్మాను సైనికులు నిండియుండిరి.

పదవ ప్రకరణము.

ముసల్మాను సైన్యము బయలు దేరుటకు మొందే విద్రోహు లందఱును మైదానము నుండి పారిపోయి రస ఫౌజుదారునకు వర్తమానము వచ్చుటచే నా సైన్యము యుద్ధము చేయుటకు గాక విద్రోహులను బంధించుటకు మాత్రమే పంపఁబడియెను. అసంఖ్యాకమైన యీ సేనయీ ప్రాంతమునకు వచ్చి యుండెవ్వరు నగపడక పోవుటచేఁ గొందఱు సైనికులు పల్లెలలోనికిని, కొందఱు నగరములోనికిని వెడలిపోవుచుండిరి. వారిలో నొకఁడు సీతారామునియొద్దకు వచ్చి "నీవెవ్వఁడవు?" అనియడిగెను.

సీతా—మనుష్యుఁడను—

సిపా—అది నేనెఱుఁగుదును—చూచుచునేయున్నాను—నీ పేరేమి?

సీతా—అయ్యా! నా పేరుతో నీకుఁ బనేమి?

సిపా—నీవు బుద్ధిహీనుఁడవు.

సీతా—కావచ్చును.

సిపా—నీవు దొంగవా?

సీతా—అట్లీ తోఁచుచున్నదా?

సిపా—నీవు నీచునివలెనున్నావు.

సీతా—ఢిల్లీ పాదుషాకంటెనా?

సిపా—ఏమన్నావు?

సీతా—నీవు నన్ను ధిక్కరించు టెందులకనియనుచున్నాఁడను.

సిపా—నిన్ను పట్టి బంధించెదను.

సీతా—అందుల కాక్షేపణ మేమి?

సిపా—నడువుము!

సీతా—ఎక్కడకు ?

సిపా—చెఱసాలకు—

సీతా—సరే. త్రోవచూపింపుము. కాని, నీవు గుఱ్ఱముమీఁదను—నేను కాలినడకను—నీతో వచ్చుటయెట్లు ?

సిపా—గుఱ్ఱమును మెల్లగ నడపెదను. నాతోఁగూడ రమ్ము.

సిపాయిసాహేబు గుఱ్ఱమును మెల్లమెల్లగ నడపించుకొని పోవుచుండెను. సీతారాముఁడాతనితోఁగూడఁ బోవుచుండెను. ఆసిపాయి మార్గమునం దొకపదాతిసైనికుని చూచి “ఈమనుష్యుఁడు దొంగ; ఈతనిని కారాగృహాధికారియొద్దకుఁ దీసికొనిపొమ్ము” అని యాజ్ఞాపించెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు శ్రీని తీసికొని నిరంతరాయముగ నగరమునఁ బ్రవేశించెను. అందొక రహస్యమైనగృహమున కామెను తీసికొనిపోయి “తల్లీ ! లోపలకురమ్ము ! ఇక్కడ మహాకాళి యున్నది. ఇది చాలభద్రమైన ప్రదేశము. మహాకాళికి నమస్కరించి పోవుదము. ఆమె మనకు మేలుచేకూర్చును” అనియెను.

శ్రీయును లోనికిఁ బోయి చూచెను. ఆగృహము బాగుగఁ దీర్చి కట్టఁబడి యుండెను. అందొకగదియం దొకమహాకాళీవిగ్రహ ముండెను. బిల్వపత్రములచేతను, పుష్పములచేతను ఆమూర్తి కప్ప

వడి యుండెను. ఆయింటియం దిఁక నెవ్వరును లేరు. కాని మెనుబది యేండ్లవృద్ధు రాలగు బ్రాహ్మణియొక్క తెమాత్ర ముండెను. ఆమెయే దాని కధికారిణిగా నుండెను. ఆమె చంద్రచూడుని చూచి " తర్క బాబా ! ఏమి నాయనా ! " అనియెను.

చంద్ర—ఏమమ్మా ! జగన్మాతపూజ యెట్లు జరగుచున్నది ?

వృద్ధురాలికి శ్రవణశక్తి తక్కువగుటవలన చంద్రచూడునిప్రశ్నమున కుత్తరముగా " నీశోడిముల్లుని మనుమని కింకను జ్వరము తగ్గలేదు. అందుమీఁద విరేచనములు కూడను—తల్లి చండికయే కాపాడవలయును " అనియెను.

ఇట్లే నాలుగైదుప్రశ్నోత్తరము లైనమీఁదట చంద్రచూడుఁడు శ్రీతో " ఈవృద్ధబ్రాహ్మణియింటియందు నేఁడును రేపును నిలిచి యుండుము. గంగారాముఁడు స్వస్థపడినతరువాత నిన్నాతనియొద్దకుఁ దీసికొని పోయెదను. నీస్వగృహమునకుఁ బోయియుండుట కెట్లు వలను పడును ? అంతేకాక మసల్మానులభయము కూడ నున్నది " అనియెను.

శ్రీ—ఠాకూరుమహాశయా ! ఈమసల్మానుల దుర్మార్గ మింకనెంతకాలముండును ? శాస్త్రములం దేమియును వ్రాయఁబడియుండలేదా ?

చంద్ర—తల్లీ ! ఏమియును లేదు. ఇది శాస్త్రములలోనిమాట గాదు. తల్లీ ! హిందువులశరీరమున బలముండినయెడల జరుగఁదగినది జరుగును.

శ్రీ—ఠాకూరుమహాశయా ! హిందువుల శరీరమున బలము లేదా ? ఇప్పుడు మీరు స్వయముగాఁ జూచితిరి గాదా ?

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా శ్రీ గర్జించుచున్న యాఁడుసింగమువలె నుప్పొంగుచుండెను.

చంద్ర—తల్లీ ! నేను చూచిన బలమంతయును నీబలమే—తిరిగియట్లగునా ?

గర్జించుచున్నసింహీయు సిగ్గుచే మొగము వంచుకొనియెను. తిరిగి మొగమెత్తి ,, హిందువులశరీరమందు బలమేల లేకుండఁ బోయినది బలవంతుల చరిత్రముల నెన్నిటిని వినియుండలేదు !'' అనియెను.

తీక్ష్ణబుద్ధి యగు చంద్రచూడుఁడు ఆమె నాపాదమస్తకమును జూచి శ్రీకి వినఁబడకుండ తనమనస్సునందు ,, ఈఁమది సామాన్యురాలు గాదు. సరియైన యోఁడుదానవు నీవే. నీవేనామనసునకు వచ్చినదానవు. నేను నట్లే యోచించుంటిని '' అని యనుకొని ప్రకాశముగ ,, హిందువులందు బలిష్ఠులైనపురుషులు లేకపోలేదు. ఉండియేయున్నారు—కాని, వారందఱును మునల్మానుల పాదసేవకులై యున్నారు—ఇప్పుడు చూడు! సీతారామరాయలు చాలఁడా?—సీతారామునివలన జరుగరానికార్యమున్నదా?—కాని సీతారాముఁడు రాజభక్తుఁడు—పాదుషావలన ననుగ్రహింపఁబడుచున్నాఁడు—ఆకారణముగ రాజద్రోహి కాఁజాలఁడు. చేయునది లేక తనధర్మమును కాపాడుకొనుచున్నాఁడు '' అనియెను.

శ్రీ—దానికేమియును కారణము లేదా ?

శ్రీ యిట్లు చెప్పి లజ్జచే నవనతముఖి యయ్యెను. పిమ్మట ,,నేనబలను—మిమ్ములనిల్లెందుల కడిగితినో నేనెఱుఁగను—మాతల్లిపోయినశోకముచేతను, మాయన్నకుఁ గలిగినవిపత్తువలనిభయముచేతను నామనసెట్లో చెదరిపోయి నాజ్ఞానమును, బుద్ధియు నశించిపోయినవి '' అనియెను.

చంద్రచూడుఁడు ఆమాటలను వినిపించుకొనకయే ,, కారణమింతైనను కలుగలేదు. కలిగినయెడల నేమగునో నేఁజెప్పఁజాలను. ఎంత

కాలమువఱకు సీతారామునికి మునల్మానులవలన తోండఱ కలుగకుం డునో యంతకాలమువఱకు నాతఁడు రాజవిద్రోహకార్యముల నాచ రించుటకు సమ్మతింపఁడని తోఁచుచున్నది '' అనియెను.

శ్రీ చాలసే పేమో యోచించుచుండెను. చాతకపక్షి యెట్లు మేఘమును నిరీక్షించుచుండునో, అట్లేచంద్రచూడుఁ డామెముఖమును చూచుచు వేచియుండెను. శ్రీ చాలసేపటివఱకు నన్యమనస్కయై యాలోచించుచు సంజ్ఞాశూన్యురాలై యుండుటను చూచి చంద్ర చూడుఁడు ,, తల్లీ ! నీవిందుండుము. నేను పోయి వచ్చెను'' అనియెను.

శ్రీ యందులకేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. చంద్రచూ డునిమాట యామె చెవినిబడినట్లే లేదు. చంద్రచూడుఁ డెదురుచూచు చునేయుండెను. ఆమెవదనమునందు ప్రతిభ యుదయించుట, అంతలో మాయమగుట, మరలస్థిరత్వము నందుట, ఆందోళిత మగుచుండుట మొదలగు లక్షణము లాతనికి విశదముగఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆకార ణమువలన నాతఁడు ఫలాకాంక్షియై నిశ్శబ్దముగ నామెముఖమునందే దృష్టియుంచి చూచుచుండెను. శ్రీ తుదకు సుస్థిరయై, ప్రఫుల్లముఖియై ప్రకాశమానములైనకటాక్షములు గలదయ్యెను. అప్పుడాతఁడు ,,ఇప్పు డీమేఘము వర్షింపఁగలదు. చాతకమువలెఁ గాచుకొనియున్న నాతృష్ణ యును తీరఁగలదు '' అని యనుకొనెను.

శ్రీ తన మేలిముసుఁగును గొంచెమోరచేసికొని కించిల్లజ్జాయుక్త మైనచిఱునవ్వు నవ్వి— ,, ఠాకూరుమహాశయా ! ఇఁక నొకసారి యామైదానమునకుఁ బోయి రాఁగూడదా ? '' అనియెను.

చంద్ర—ఎందులకు ? ఇప్పు డచ్చట చాల నపాయము రాఁగ లదు. నలువంకలను ఫౌజుదారుని సిపాయిలు తిరుగుచున్నారు.

శ్రీ—అక్కడ నేనొకవస్తువును విడిచివచ్చితిని. నేనచ్చటను

తప్పక పోయితీరవలయును. మీరువచ్చుటకు వలనుపడనియెడల నిక్క
డనే యుండవచ్చును. నేనొక్కతెనే పోయెదను. కాని మీరును వచ్చి
నయెడల మంచిది.

చంద్ర——నీకింతధైర్యమున్నప్పుడు నాకేల లేకపోవలయును?
నడువుము! నీతోఁగూడ వచ్చెదను.

అప్పుడు శ్రీ ముందును, చంద్రచూడుఁడు వెనుకగను నడువుచు
నామైదానమునకుఁ బోయిరి. అక్కడఁ జాలమంది యాశ్వికులును,
పదాతిసైనికులును విద్రోహులను వెదకుచుఁ దిరుగుచుండిరి. అందొ
కఁడు వచ్చి చంద్రచూడుని బట్టుకొని ,, నీవెవ్వరు? '' అని యడిగెను.

చంద్ర——చూచుటలేదా? నేను భట్టాచార్యబ్రాహ్మణుఁడను.
మాయజమానుని గృహమందు పార్వణశ్రాద్ధము. అందుకొఱకుఁ బో
వుచుంటిని. నేనిప్పు డేమిచేయవలయును?

సిపా——సరే! నీవు పొమ్ము. నిన్ను విడిచిపెట్టెదను. ఈస్త్రీ
నీకేమగును?

చంద్ర——ఆమె నాకేమియును కాదు.

ఇట్లుచెప్పి చంద్రచూడుఁడు శ్రీసమీపమునుండి కొంతదూర
ముగ నిలువఁబడి ,, ఆమె బుద్ధిచాకచక్య మెట్లుండునో చూడవలయు
నని యూరకుండెను.

సిపా——అమ్మా! నీవెవ్వతెవో చెప్పి యింటికిఁబొమ్ము. ఆఁడు
వాండ్రను పట్టుకొనుటకు మాకాజ్ఞ లేదు. ఒకవితంతువును మాత్ర
ము మేము వెదకుచున్నాము.

శ్రీ——ఈచెట్టుమీఁద నిలువఁబడి మీకొందఱకును నంతటిదుర్ద
శను దెచ్చిపెట్టిన యామెనా?

సిపా——ఔనౌను. ఆమెపేరు చండి.

శ్రీ—ఆమె పేరు చండికాదు. ఆమె పేరు చండియైనను మఱేమై యైనను, ఆమందభాగ్యురాలను నేనే.

సిపా—(గడగడ వడఁకుచు) ఏమి!!!

శ్రీ—నేనే యామందభాగ్యను.

సిపా—తోబా! అట్లు చెప్పఁగూడదమ్మా! నీవింటికి బయలు దేరి పొమ్మా!

శ్రీ—నీకు శుభమగుఁగాక! నేనింటికిఁ బోయెదను.

ఇంతలో నక్కడికి మఱియొక సిపాయి వచ్చి "ఈస్త్రీని పట్టుకొనవలయును." అనియెను.

మొదటిసిపాయి యేదో పుట్టిమునిఁగిన దనుకొని, ఆమె తనతోఁ జెప్పినట్లే యావచ్చినవానితోఁగూడఁ జెప్పినయెడలఁ బ్రధానవిద్రోహిని విడిచిపెట్టిన నేరము తనపైఁ బడునను భయముతో నాదయామయుఁడైన సిపాయి "ఎవ్వతెను నీవు వెదకుచుంటివో, ఆవిద్రోహిని యీమెయే" అనియెను.

రెండవ సి—అల్లాహో అక్బర్. నడువుము! నడువుము! ఆమెను తీసికొనిపోయి హుజూరున కొప్పగించినయెడల మనయిద్దఱకును బహుమానము దొరకును.

మొదటి—నీవే తీసికొనిపొమ్మా. నాకింకొకపని యున్నది.

రెండవసిపాయి యీమాటను విని సంతోషముతో శ్రీవెన్నుపై నొకటిరెండుగ్రుద్దులను గ్రుద్దెను. మొదటిసిపాయి యిదియంతయును చూచి చాల విచారించెను. మొదటిసిపాయిపేరు ఖైరాఆలీ—రెండవసిపాయిపేరు పీరబక్ష్—సిపాయివలన గ్రుద్దులుతినిన శ్రీ చిఱునవ్వునవ్వుచు చంద్రచూడుని పిలిచి,—

"ఠాకురా! నాభర్తను మీరెఱిఁగియున్నయెడల నాతనితో న

న్నుద్ధరించుట కర్తవ్యమని చెప్పవలయును" అనిచెప్పెను.

ఇది వినినచంద్రచూడునికన్నులనుండి యశ్రువులు ప్రవహింప నారంభించెను. ఆతఁడు దుఃఖించుచు "తల్లీ! నీవే ధన్యురాలవు!" అనియెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

సిపాయిలు గుంపుగుంపులై విద్రోహులను పట్టి తీసికొనిపోవ నారంభించిరి. కత్తులను త్రిప్పినవారందఱును నెమ్మదిగ నిండ్లకుఁబోయిచేరిరి. అందువలన సిపాయిలకంటఁబడినవారినిమాత్రమే పట్టితీసికొని పోవలసియుండెను. దోషులందఱును నీవఱకే జాగరూకులై యుండుటచే వారెవ్వరును పట్టుపడలేదు. నిర్దోషులకు భయపడవలసినయవసరము లేకుండుటచే నట్టివారందఱును సులభముగ సిపాయిలచేతులలోఁబడిరి. ఎవ రాశ్చర్యముతో "ఆ" యని నోరు తెఱచి చూచుచుండిరో వారిని సాహసముగలవారని యెంచి సిపాయిలు పట్టి తీసికొనిపోవుచుండిరి. సిపాయిలనుచూచి బెదరిపారిపోవుచున్నవారినిగూడ దోషులుగా భావించిపట్టుకొనుచుండిరి. అడిగినప్రశ్నమున కెవ్వరు సరియైన ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరో వారుచతురులై యున్నకారణమువలన వారుదుర్మార్గులనియు, పొగరుబోతులనియుఁ దలఁచి వారినికూడఁ దీసికొనిపోవుచుండి

రి. ప్రశ్నమున కుత్తరమునీయని వా రపరాధులగుటవలననే ప్రత్యుత్తర మీయ లేకుండి రని యెంచి వారినికూడఁ బట్టుకొనుచుండిరి. దుర్బలులైనవారిని పట్టుకొనుట సులభమగుటచేత నట్టివారియం దనుగ్రహముగలవారివలె నేపోయి వారిని పట్టుకొనుచుండిరి. ఎవరు దరిద్రులై యుందురో వారవశ్యముగ దోషులై యుందురని యూహించి వారినిగూడఁ బట్టుకొనుచుండిరి. ఎవరు ధనవంతులో వారుధనమును వెచ్చించి యిట్టివిద్రోహములను గలిగించియుందురని యనుమానించి వారిని గూడఁ బట్టుకొనుచుండిరి. ఈవిధముగా ననేకులు సిపాయిలచేతులలోఁ బట్టుపడిరి. స్త్రీలలో నెవ్వతె చెట్టుపై కెక్కి ,,చంపుఁడు! చంపుఁడు!'' అని ప్రోత్సాహము చేసినదో యామె నొక్కతెనే పట్టుకొనుట కాజ్ఞయయ్యెను. ఆయొక్కదానికొఱకనేకు లనేక కాంతలను బట్టి తీసికొనివచ్చిరి. కొందఱుసిపాయి లాస్త్రీ విధవయని యనుకొనుటచేఁ గనఁబడినవిధవల నందఱను పట్టి తెచ్చిరి. కొందఱుసిపాయి లామె సుందరియని వినుటవలన చూచినసుందరుల నందఱిని పట్టుకొనిరి. కొందఱు సిపాయి లామెజవ్వనియని వినుటవలన యువతుల కందఱకును సంకెలలును, ప్రహారణములును సంభవించెను. ఆకాంత తలవిరియఁబోసికొనియున్న దని విన్నసిపాయి లట్టిస్త్రీల నందఱను బట్టుకొని సాఱుజూగున కీడ్చుకొని వచ్చిరి.

ఈవిధముగా ఫౌజుదారునికారాగృహ మంతయు స్త్రీపురుషులతో నిండిపోయెను. ఇఁక నొక్కరికైన నందు చోటులేదు. ఆనాఁటికి చెరసాల మూసివేయఁబడియెను. ఆదినమునఁ బట్టువడినవారందఱును బద్ధులై యాకారాగారమునసుండిరి. మఱునాఁడు వారినిగూర్చి విచారణము కావలసియుండెను. సీతారామరాయలును మిగిలినవారితోఁ గూడ బద్ధుఁడై యుండెను.

సీతారామరాయుల ననేకులెఱుంగుదురు. ఆతని కిష్టమున్న యెడల ఫౌజుదారునియొద్దకుఁ బోయి మాటలాడుట కవకాశముండెను. లేక సామాన్యజనులతోఁ గాక యాతఁడు వేఱుగ నుండుట కేర్పాటైన జరగిన జరుగవచ్చును. ఆతఁ డాప్రయత్నమును చేయలేదు. ఆతఁడు తనసంగతి ప్రకాశముచేయ వలదని తన్నెఱిఁగియున్న వారలకు నాజ్ఞచేసెను. వీరినందఱిని విడిచి నేనొక్కఁడనే పోయినయెడల వీరు విడివడుట కుపాయములేకుండఁ బోవునని యాతఁ డాలోచించుకొనియెను.

రాత్రి యయ్యెను. ఆకారాగారమున కొక్కటే ద్వారము. పారావారు ద్వారము వెలుపలనుండి ఫారా యిచ్చుచుండిరి.

ఆకైదీలలో నెవ్వరికిని భోజనము లేదు. రాత్రియైనతోడనే యాదఱు నెక్కడ స్థలముదొరకిన నక్కడనే తమకప్పుకొన్నబట్టలను వైచికొని పరుండిరి. సీతారామరాయులు ప్రతిమనుష్యునియొద్దకును బోయి „ పరుండవలదు. పరున్నయెడల విడుదలయగుట దుర్లభము ” అని చెప్పుచుండెను.

అందఱు నీమాటలు విని భయపడిరి. కాని యామాటలయందలి మర్మ మెవ్వరికిని దెలియలేదు. ఎవ్వరికిని దానినిగూర్చి యడుగుటకు ధైర్యము లేకపోయెను. కాని యెవ్వరును నిద్రపోలేదు. అందఱును మేల్కాంచియే యుండిరి. కడుపులో నాఁకలి; ఉన్నది చెఱసాల—ఇట్టిస్థితిలో నిద్రయెట్లువచ్చును? మొదటిపారా గడచినది. ప్రథమ యామము గడచుటను సూచించు నౌబత్ వాయించుచుండిరి. అప్పుడు మధురాలాపములతో నొకఁడు లేచి భోజనపదార్థములను వెదుకఁ బ్రయత్నించెను. అప్పుడు సీతారామరాయులొకచోటఁ గొంతమంది కైదీలు మాటలాడుచుండుటను వినెను. వారు మాటలాడుకొన్నతరువాత నాతఁడు „ అన్నా ! ఇంతసేపు దుఃఖించుట కేమికారణము !

మనమందఱము నొక్కటైనచో నొక్కసారిగ నందఱము నిక్కడనుండి విడివడిపోవచ్చును ” అనియెను.

ఒకఁడు—ఎట్లు వెడలిపోవచ్చును ?

సీతా—ఎట్లా ? తలుపులు బ్రద్దలుకొట్టి పోవచ్చును.

మఱియొకఁడు—నీకేమి మతిలేదా ?

సీతా—అదియెందులకయ్యా ! మన మిందెంతమంది యుంటిమో యోచించిచూడుము !

మఱియొక—చాలమంది యున్నాము. అంతమాత్రమున నేమి లాభము ?

సీతా—అయిదువందలమంది చేరి యొకతలుపును బ్రద్దలుచేయ లేమా ?

అందఱును నవ్వుట కారంభించిరి. వారిలో నొకఁడు “తలుపు—ఇనుపతలుపని యెఱుఁగవా ? ” అనియెను.

సీతా—“మనుష్యుఁడు ! మట్టిబొమ్మయా ? లేక మైనపుబొమ్మయా ?”

మఱియొకఁడు—ఇనుపతలుపును చేతులతో పగులఁగొట్టఁగలమా ? దంతములతోఁ గొఱుకఁగలమా ? గోళ్లతోఁ జీరఁగలమా ?

అందఱునునవ్విరి.

సీతా—అయిదువందలమంది చేరి యొకతాపు తన్నినయెడల నొకతలుపు బ్రద్దలుకాదా ? ఇనుమే—ఎందులకు బ్రద్దలుకాదు ? ప్రతి మనుష్యుఁడును పూనుకొన్నయెడల—ఇనుమే కాదు. కొండగూడపిండి యగును. సముద్రమునుగూడ నడ్డుపెట్టవచ్చును. కోఁతులుచేరి సముద్రమునకు సేతువును కట్టిన కథను వినలేదా ?

అప్పుడొకఁడు “అది జనులు చెప్పుకొనుమాట గాని జరగినమాటగాదు—అయ్యా ! కానిండు! తలుపు బ్రద్దలుకొట్టితిమే యనుకొందాం

దము— వెలుపల సిపాయిలున్నారుగదా!'' అనియెను.

సీతా— ఎంతమందిసిపాయిలు?

ఆమనుష్యుఁడు— ఇద్దఱో నలుగురో.

సీతా— ఈయైదువందలమందియును చేరి నలుగురైదుగురు— సిపాయిలను పట్టుకొట్టలేరా?

మఱియొకఁడు— వారిచేతులయందాయుధము లున్నవి. మనము దంతములచేతను, గోళ్లచేతను, ఏమిచేయఁగలము?

సీతా— అట్లయినయెడల నేను మీకందఱకు నాయుధముల నీయఁగలను.

"నీ కాయుధ మెక్కడిది?"

"నేను సీతారామరాయలను."

ఆమాట విని యదివఱ కాతనితో చర్చించుచున్నవారందఱును మఱి మాటాడలేక కొంతదూరమునకు జరిగి కూర్చుండిరి. వారిలో నొకఁడు "ఇప్పుడు నాకుఁ దెలిసినది! మమ్ముద్ధరించుటకే మీరిందుఁ బ్రవేశించితిరి. మేమందఱమును మీరు చెప్పినట్లు చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

ఈవఱకు సీతారామరాయలతో మాటలాడుచున్నవారందఱు నాతఁడు చెప్పినట్టు లంగీకరించిరి. సీతారాముఁడు మఱియొకవైపునకుఁ బోయి యటనున్నవారితోఁగూడ నిట్లే ప్రసంగించెను. వారు నాతనిమాటల కంగీకరించిరి. అసాధారణమేధానిధి యగు నా సీతారామరాయ లీవిధముగా నందఱితోడను వారివారికిఁ దగినట్లు చతురముగ మాటలాడి వారినందఱ ను ద్రేకింపఁజేసెను. వారందఱును సీతారామరాయని మహాద్భుతమధురవాక్సామర్థ్యమువలన నుత్సాహము నంది ప్రాణములున్నంతవఱకు పనిచేయుట కేకగ్రీవముగ నంగీకరించిరి.

అప్పుడు సీతారాముఁ డందఱును లేచి నిలువఁబడవలయు నని చెప్పెను. తక్షణమే యందఱును లేచిరి. సీతారాముఁడు వారి నందఱి ని పంక్తులుపంక్తులుగఁ దీర్చి ద్వారమున కభిముఖముగఁ గొన్నివరుస లుగా నొకరివెనుక నొకరుండునట్లు నిలిపెను. ఒక్కొక్కపంక్తినుండి ముగ్గురుముగ్గురుమనుష్యుల నొక్కటిగాఁ జేసి వారిని విడివిడిగ నిద్దఱి నడుమనుండి యొకఁడనుకూలముగా వచ్చుటకును, ముందువారు వెను కకు సులభముగాఁ బోవుటకును, స్థలముండునట్లు వారిని నిలువఁబెట్టెను. వెనుకటివారు ముందునకు వచ్చుటకును, ముందువారు వెనుకకుఁబోవు టకు నిరంతకముగా నుండుట కిట్టియేర్పాటు గావించెను.

ఇట్టియేర్పాటు జరగులోపల మఱియొకపారాకూడ జరగిపోయి నది. అప్పుడు టణక టణక, యని యూరిలోనిగస్తీ వాళ్ల డప్పులశబ్ద ము వినవచ్చెను. అప్పటికి యామినియు భయంకరాకారముతో గంభీర మ్ముగ నగపడుచుండెను. సీతారాముఁ డప్పుడు పారావారుతప్ప మిగిలిన వారందఱును నిద్రపోవుచుండెనుమంచిసమయ మని తెలిసికొని, ద్వార మునొద్ద నిలువబడియున్న ముగ్గురుమనుష్యులకును "మీరుముగ్గురును మీకున్నబలమంతయును జూపి ముందుగా సీతలుపును తన్నవలయును. మొగ్గురితాపులు నొక్కసారిగా తగులవలయును. లేకున్నయెడల నా తాపులు నిరర్థకములగును. ముగ్గురునొక్కసారిగాఁదన్నుటకుఁ దగినంత విశాలముగ నున్నది. దానిపరిమాణమును గ్రహించి యందుకొఱకే ముగ్గురుముగ్గురుమనుష్యులనుసరిగా నిలిపియుంచితిని. తన్నునప్పుడు "జ యలక్ష్మీనారాయణ ! జయ లక్ష్మీనారాయణ" అని పలుకుచుఁ దన్న వలయును" అని చెప్పెను.

చెఱసాలయందున్నవా రిదియంతయును దెలిసికొని "జయల క్ష్మీనారాయణా!" యని పలుకుచు ముగ్గురుముగ్గు రొక్కసారిగ తన్ను

బలమంతయును చూపి యాయినుపతలుపును కాళ్లతోఁదన్నుట కారంభించిరి.

వెలుపల నున్నసిపాయిలు నలుగురును నిద్రచేఁ దూలిపోవుచుండిరి. ఆకస్మికముగాఁ బిడుగుపాటువంటి యాశబ్దమును విని సంభ్రమమునందిరి. ఆశబ్ద మెటనుండి వచ్చుచున్నదో తెలియకపోవుటచే నటునిటు చూడ నారంభించిరి.

ఇంతలో మొదటిముగ్గురును తలుపును దన్ని వెనుకకు జరగ్గిరి. వారివెనుకనున్న వారును ముందునకువచ్చి తన్నుచుండిరి. ఇంతమాత్రమున నినుపతలుపున కేమిభయము ? కాని, విశేషముగ ఝుణఝుణయనుశబ్ద మగుచుండెను. ఒకసిపాయి „ఏమిది?'' అని కేక వేసెను.

అయినను లోపలినుండి „ జయలక్ష్మీనారాయణ!'' అనుశబ్దము తప్ప ప్రత్యుత్తర మేమియును రాలేదు.

„వారు తలుపులు బ్రద్దలకొట్టవలయు నని చూచుచున్నారు.'' అని రెండవసిపాయి పలికెను.

మూఁడవసిపాయి—కొట్టనిమ్ము. ఈబంగాళావారి నుపతలుపులను పగులఁగొట్టఁగలరా ?

నాల్గవసిపాయి—తలుపు తీయుము—నాలుగుతాపులు తన్నివచ్చెదము. అట్లు చేయుదమా ?

మొదటిసిపాయి—పోనిమ్ము వారిలోవారేతన్నుకొనుచున్నారు.

ఈమాటలు చెఱసాలయందున్న వారికి వినఁబడుటలేదు. బోరున వాన గురియుచున్నప్పు డెట్లురుము లురుముచు గందరగోళముగ నుండునో, ఆశబ్దము విరామము లేకుండ నెట్లుండునో, అట్లే యినుపతలుపులయందంతటిశబ్దముతో పాదాఘాతవర్షముగురియుచుండెను. దానిపై నతియేమియును వినఁబడుటలేదు. ఆలోపలివారందఱు నత్యు

త్సాహముతోఁ జెలరేఁగి పోవుచుండిరి. కాని సీతారాముఁడు వారికిఁ దగురీతి బోధించుచు మరల వారివారిస్థానములయందు యథారీతిగ నిలుపుచుండెను. వారిని క్రమముతప్పక నిలుచునట్లు చేయుచుండెను.

సిపాయిలు మొదట నిర్లక్ష్యము చేసి యూరకుండిరి. వారేదో యల్లరి చేయుచున్నారనియుఁ దమంతఁ దామే యూరకుందు రనియుఁ దలంచిరి. చూడఁగాఁ జూడఁగా నట్లగపడుట లేదు—క్రమముగాఁ గైదీలయల్లరి యధిక మగుచుండెను. తుదకు వారిని దండించుట యావశ్యకమని తోఁచెను. సిపాయిలలో మువ్వురు తలుపుతెఱచి లోపలఁ బ్రవేశించి కైదీలను తన్నవలయు నని యాలోచించిరి.

అందొకఁడుమాత్రము వీరియభిప్రాయమునంగీకరింప లేదు. అలియార్ ఖానుఁ డందఱికంటెను పెద్దవాఁడై యుండెను. ఆతని గడ్డమంతయును నరసియుండెను. ఆతఁడు "అన్నా! కైదీలు నిజముగా రేఁగిన ను రేఁగనిమ్ము. అట్లు రేఁగినయెడల మనము నలుగురమును వారినడ్డగింపఁగలమా? తలుపు తెఱచినతోడనే వారందఱును మనపైఁబడి చిదుకఁద్రొక్కి గుంపులుగుంపులై పాఱిపోరా? అప్పుడు మనమేమిచేయఁగలము? ఇప్పుడీసమాచారమును జమాదారునకుఁ దెలియపఱచుట మంచిది" అనియెను.

రెండవసిపాయి—జమాదారునకు వర్తమాన మంపినయెడలఁ బ్రయోజనమేమి? కైదీ లీయినుపతలుపును బ్రద్దలుకొట్టెదరను భయము లేదుగద! ఏదో కొంచెమల్లరిచేసి వారే యూరకుందురు. ఈమాత్రపుదానికై జమాదారున కేలతొందరఁగలిగింపవలయును? ఈరాత్రి యట్లే యుండనిమ్ము. ఱేపటియుదయమున వారికిఁ దగినశాస్తియగును.

సిపాయిలందఱు నాతనితో నేకీభవించి కొంతసేపూరకుండిరి. కైదీలు తలుపు పగులఁగొట్టుటకై చేయుచున్న ప్రయత్నములన్ను చూ

చి,,బాగాలీ లినుపతలుపునుపగుల(గొట్టుటయు, కొన్ని ఘలు సంగీతము ను పాడుటయు నొక్కటే'' అని సిపాయిలు వారిని పరిహాసించుచుండిరి.

లోహము పగుల(బోదు—అదినిజమే కావచ్చును. కాని గోడ బ్రద్దలు కావచ్చును. ఆద్వారబంధము గోడయందు గచ్చుతో భద్రముగ(గూర్చ(బడియుండెను. మూ(డునాలుగు గంటలైనతరువాత, అలియారుఖాను, అవిరళపదాఘాతములచే ద్వారముచుట్టును బలిగి యున్న బీటలనుండి వినవచ్చుచున్న శబ్దమును కనిపెట్టి ,, ఇంకను చూచెదరేమి ? జమాదారున కీసమాచారమును దెలియ(జేయు(డు. ఇ(క గొల(దిసేపటిలోనే ద్వారము కూలిపోవును '' అనియెను.

జమాదారున కీసమాచారమును దెలుపుటకై యొకసిపాయి వెడలిపోయెను. మిగిలినముగ్గురును నోరు తెఱచుకొని యాద్వారము వంకనే చూచుచు నిలువ(బడిపోయిరి.

చూచుచుండ(గనే క్రమముగా నాగోడ నెరియలు పర్విల్లుచుం డెను. అల్లే గోడయు నొర(గిపోయెను. లోపలి ద్వారబంధము సడలి ,, ధక్ డక్ '' అని యల్లాడనారంభించెను. ఝణఝణ శబ్ద మతిశయించుచుండెను. కాలితాపులును మరింత హెచ్చగుచుండెను. పిడుగు మీ(ద(బిడుగుపడుచున్నట్లుండెను. తుదకు నాల్గుదిక్కులును ప్రతిధ్వనించునట్లాయినుపతలుపులు ద్వారబంధముతో(గూడ గోడనుండి యూడి పడిపోయెను. ,, జయలక్ష్మీనారాయణ !'' అనుశబ్దములతో నాకాశము బ్రద్దలైపోయెను.

,,ఆ'' యని నోరు తెఱచుకొని నిశ్చేష్టులై నిలువ(బడియున్న మువ్వురును సిపాయిలు తప్పించుకొనిపోవుటకైన నెఱు(గకుండిరి. తలుపు మీ(ద(బడిపోవునప్పుడు తెలివి(దెచ్చుకొని పాఱిపోవలయు నని తలంచిరి. ఇద్దఱు తప్పించుకొని పోయిరి. కాని, యొకని కాలిమీ(ద(దలుపు

పడి కాలు విఱుఁగుటచే నాతఁ డక్కడనే పడిపోయెను. ద్వారము కూలిపోయిన వెంటనే కట్టతెగిన జలప్రవాహమువలెనే కైదీజనులప్రవాహము పడిపోయిన ద్వారముమీఁదనుండి హరిధ్వని చేసికొనుచు గాలు విఱిగి పడిపోయిన సిపాయిని త్రొక్కికొనుచు గంభీరధ్వనులతోఁ బోవుచుండెను. అందఱికంటెను ముందుగా సీతారామరాయలు వెలుపలికి వచ్చి పడియున్న సిపాయిచేతులయందలి యాయుధములను తీసికొని మిగిలిన యిద్దఱుసిపాయిలను పట్టుకొనుటకై యమదూతవలె వారివెంటఁ బడియెను. అప్పటి యాతని గంభీరాకారమును జూచియు, నాతని దారుణప్రహారమునకు భయపడియు సిపాయిలిద్దఱును వగర్చుకొనుచుఁ బాఱిపోయిరి. జమాదారుసాహె బింకను వచ్చియుండలేదు. కైదీలు హరినామస్మరణ సేయుచు వెడలిపోవుచుండిరి. సీతారామరాయలు ఖడ్గహస్తుఁడై నిశ్చలహృదయముతో నొకప్రక్క నిలువఁబడి, పోవుచున్నవారికి ధైర్యము చెప్పుచు వారి కేయుపాయమును రాకుండఁ గాచికొనుచుండెను. అందఱును కారాగారమునుండి వెడలిపోయిరి. పిమ్మట సీతారామరాయలు నింక నెవ్వరైన నున్నారేమో చూడవలయునని కారాగారమునఁ బ్రవేశించెను. లోపల నొక కైది యొడలినిండ ముసుఁగు వైచికొని గుక్కుమిక్కుమనకుండఁ బడియుండుటను సీతారామరాయ లిదివఱకు చూచియుండెను. ఇప్పుడు మరలఁ బోయి చూడఁగా జబ్బువలననో, మఱి యేకారణమువలననో, గాని యాకైదీ మునుపటివలెనే పరుండియుండెను.

సీతా——ఎవ్వ రాపరున్నవారు? అందఱును వెడలిపోయిరి. నీవెందుల కింకను బరుండి యుంటివి?

శయనించియున్న వ్యక్తి ‘‘పరుండక చేయుపని యేమున్నది?’’ అనియెను.

ఈస్వరము స్త్రీకంఠస్వరమువలె నుండుటయే కాక సీతారామ రాయ లిదివఱకు వినినదానివలెఁ గూడ నుండెను.

ఆతఁ డత్యాత్రముతో „నీవెవ్వరవు?" అనియెను.

ఆమె „ నేను శ్రీని " అనియెను.

పదియవ ప్రకరణము.

సీతా—„ శ్రీ! నీవిక్క కెందులకు వచ్చితివి ? "

శ్రీ—సిపాయిలు పట్టి తీసికొనివచ్చిరి.

సీతా—ఏమీ! అంతదౌర్జన్యమా? వారికిబుద్ధిలేదా? దురాచారము హెచ్చిపోయినది! ఏమైనను గానిమ్ము! పరమేశ్వరునికృపవలన విడుదలయైతివి. నీవిక్కడ నుండుట యెందులకు? నీయింటికిఁబొమ్ము.

శ్రీ—నాకిల్లెక్కడ ?

సీతా—నీతల్లిగారి యిల్లున్నదిగాదా?

శ్రీ—అక్కడ నెవ్వరున్నారు?"నాకేదైనఁ గష్టము గలిగిన యెడల నన్నక్కడ రక్షించువా రెవ్వరు ?

సీతా—అట్లయినయెడల నీవెక్కడకుఁ బోయెదవు ?

శ్రీ—ఎక్కడకును బోను.

సీతా—ఇక్కడనే యుందువా ? ఇది కారాగారము. ఇక్కడ నీకు సుఖ మెట్లుండును ?

శ్రీ—ఎందులకు ? ఇక్కడ నన్నేవ రేమిచేయఁగలరు ?

సీతా—నీవు దుర్మార్గులనడుమ నుంటివి—నిన్ను ఫౌజుదారుఁ

దురితీయింపవచ్చును. లేక చంపివేయవచ్చును—అంతటి శిక్షయైనఁ జేయవచ్చును.

శ్రీ—ఎట్లయినను మంచిదే.

సీతా—నేను శ్యామాపురమునకుఁ బోవుచున్నాను. మీయన్నయు నక్కడకుఁ బోవును. అతఁ డక్కడనే నివసించియుండును. నీవు కూడ నక్కడకుఁ బొమ్ము! అక్కడ నీయిష్టమువచ్చినచోట నుండవచ్చును.

శ్రీ—అక్కడకు నన్నెవ్వరు తీసికొనిపోయెదరు?

సీతా—నీతోఁగూడ నేనెవ్వరినైనఁ బంపెదను.

శ్రీ—ఈదురాత్ములగు సిపాయిలచేతులలోఁ బడకుండ నన్ను భద్రముగఁ దీసికొనిపోవునంతటిసమర్థు లెవ్వరున్నారు?

సీతారామరాయలు కొంచెముసేపట్లే యోచించి "నమ్ముము. నేనే నిన్నుఁ దీసికొనిపోయెదను" అనియెను.

శ్రీ లేచి కూర్చుండెను. మొగమెత్తి నిశ్చలదృష్టితో సీతారాముని ముఖమును గొంతసేపు పరీక్షించిచూచి, "ఇన్నిదినము లైనతరువాత నిట్లనుట యెందులకు?" అనియెను.

సీతా—అదియంతయు నెఱింగించుట చాలకష్టము. తెలియనిదానివలెనే యుండుము.

శ్రీ—తెలుపకపోయినయెడల నేను మీతోఁగూడ రాను. మీరు నన్నుత్యజించినప్పుడు నేను మీతో నెందులకు రావలయును? వచ్చుట యెట్లు? కాని మీరు దయతో నాప్రాణములను గాపాడుటకై యొకదినముమాత్రమే మీతో నన్నుఁ దీసికొనిపోయెద నని చెప్పితిరి. నేనట్టిదయను గోరుట లేదు. నేను మీధర్మపత్నిని—మీస్నేహమునకుఁ బాత్రురాలనై యున్నాను—మీసర్వస్వమునకు నధికారిణినై

యున్నాను.—అట్టి నేను మీదయా లేశమును మాత్రమే యపేక్షించు టెందులకు? ఎవ్వరును కోరఁదగని దానిని గోరితినా? స్వామీ! వలదు— మీరు పోవచ్చును—నేను రాను—ఇంతవఱకును మిమ్ములను వదలి కాలక్షేపము చేసితిని. ఇప్పుడు మాత్ర మట్లు చేయఁజాలనా?

సీతా—రమ్ము! అన్ని సంగతులను చెప్పెదను.

శ్రీ—ఏమి చెప్పెదరు? నేను మీసహధర్మచారిణిని. అగ్నిసాక్షి కంటెను మొదటిదానను. నంద మీకు రెండవభార్య—నేను పట్టపు మహిషిని—నేను జారిణిని గాను—జాతిభ్రష్టను గాను. మీరు నన్ను పెండ్లియాడినకొలఁదికాలముననే నిరపరాధిని నైననన్నుఁ ద్యజించితిరి. నన్ను విడిచిపెట్టుటకు నేనేమి తప్పుచేసితినో చెప్పరైతిరి. నే నడిగినను చెప్పరైతిరి. ఈవిధముగా నన్ను మీరు త్యజించుటచే నేను ప్రాణత్యాగము చేసికొనవలయు నని చాలదినములనుండి యోచించుకొనుచుంటిని. ఆ మీపాపముకొఱకు నేనీప్రాయశ్చిత్తము చేసికొని మిమ్ములను పాపవిముక్తులనుగఁ జేయవలయునని నిశ్చయించుకొంటిని. నన్నెందులకు త్యజించితిరో నేఁడు చెప్పకపోయినయెడల నేను మీతో రాను.

సీతా—అది యంతయును చెప్పెదను. కాని నేను చెప్పినదంతయును విని నీవు నన్ను త్యజింప నని శపథము చేసినయెడల నాసంగతులను తప్పక చెప్పెదను.

శ్రీ—నేను మిమ్ము త్యజింపఁగలనా?

సీతా—త్యజింప నని శపథము సేయుము.

శ్రీ—ఇందంతవిశేష మేమున్నది? అట్లయినయెడల సంగతి తెలియకుండ శపథము సేయుట యెట్లు?

సీతా—సిపాయిల తుపాకులశబ్ద మగుచున్నది. పాఱిపోవువారిని తఱుముచున్నట్లున్నది. ఇప్పుడైన వచ్చితివేని నిన్నీనగరమునుండి

తప్పించుట కింకను కొంచె మనకాశ మున్నది. ఇంకను నాలస్యముచేసి నయెడల మనయుద్యమును ప్రాణములు దక్కవు.

అప్పుడు శ్రీ లేచి సీతారామునితోఁగూడ బయలు దేరి పోయెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

సీతారామరాయలు నిరంతరాయముగ నానగరమును విడిచి నదీతీరమునకుఁ బోయి చేరెను. మినుకు మినుకుమని మెఱయుచున్న నక్షత్రముల కాంతిలో నానదీతీరమునందలి యిసుకతిన్నెపైఁ గూర్చుండి సీతారాముఁడు శ్రీని తనసమీపమునఁ గూర్చుండుమని చెప్పెను. శ్రీయు నట్లే కూర్చుండెను. అప్పుడు సీతారామరాయలు “ నీవు వినవలయు నని యాశపడుచున్నదాని నిప్పుడు వినుము చెప్పెదను. కాని యది వినకుండుటమాత్రము మంచిది. మనవివాహమునకు ముందు మాతండ్రిగారు నీజాతకమును చూడవలయు ననియన్నమాట జ్ఞప్తియుందున్నదా ? నీజాతకము వ్రాయఁబడియుండలేదు. అందువలన మాతండ్రి నిన్నుఁ దీసికొనుట కంగీకరింపలేదు. అయినను నీవు చాల సుందరివని మాతల్లి పట్టుపట్టి పెండ్లిచేయించినది. పెండ్లియైన యొకనెలకు మనయింటి కొకగొప్పజ్యోతిష్కుఁడు వచ్చెను. ఆతఁడు మనజాతకము లన్నియును చూచెను. మాతండ్రి యాతనిపాండిత్యమును చూచి చాల సంతోషించెను. ఆతఁడు నష్టజాతకములను వ్రాయుటయందు చాలసమర్థుఁడై యుండెను. అందుచే మాతండ్రి నీజాతకమును వ్రాసియీయవలయు నని యాతనిని గోరెను. ఆతఁ డట్లే నీజాతకమును వ్రాసితెచ్చి మాతండ్రిగారి కిచ్చెను. మాతండ్రిగా రానాఁడుమొదలు నిన్నుఁద్యజించివేయవలయు నని యాజ్ఞాపించిరి ” అనియెను.

శ్రీ—ఎందులకు ?

సీతా—నీజాతకమందు చంద్రుఁడు బలవంతుఁడై స్వక్షేత్రమగు కర్కాటకరాశియందు శనికి త్రింశాంశగతుఁడై యుండెను.

శ్రీ—అట్లుండిన నేమగును ?

సీతా—* ఎవరిజాతకమం దిట్లుండునో ఆస్త్రీ ప్రియప్రాణాపహారిణియగును—అనఁగా తనకు ప్రియుఁడైనవానినిచంపును. స్త్రీకి ప్రియుఁడనగా భర్తయనియె భావింపవలయును. పతివధయే నీజాతకమునకు ఫలమగుటచే నీవు పరిత్యాజ్య వైతివి.

ఇట్లుచెప్పి సీతారామదాయులు కొంతసే పూరకుండెను. తరువాత తిరిగి చెప్పనారంభించెను. దైవజ్ఞుఁడు మాతండ్రితో ,,మీరీకోడలిని పరిత్యజింపుఁడు. మీకుమారునకుఁ దిరిగి పెండ్లిచేయుఁడు. స్త్రీజాతికి సామాన్యముగఁబతియేప్రియుఁడై యుండినను, యేపతి యేస్త్రీకప్రియుఁ డగునో ఆసందర్భమున నాస్త్రీ జాతకఫల మాభర్తయందు ఘటింపక యామెప్రియజనులయందే ఘటించును. భార్యాభర్తలు పరస్పరము చూచుకొనకుండ నుండినయెడల వారికి ప్రేమయుదయించుట యసంభవము. అందువలన మీకుమారునకును కోడలికిని సహవాసము లేకుండునట్లు చేయుఁడు'' అనిచెప్పెను. మాతండ్రి యీయాలోచన ముత్తమమైన దని తెలిసికొని యాదినముననే నిన్ను నీపుట్టినింటికి పంపివేసెను. తరువాత నన్ను పిలిచి నిన్ను మరలఁ బరిగ్రహింపఁగూడదనియు, నీతో సహవాసము సేయరాదనియు నాజ్ఞాపించెను. కావున నీవు పరిత్యజింపఁబడితివి. ''

---

* చంద్రాగారే ఖాగ్నిభావే కుజస్య స్వేచ్ఛావృత్తి ర్జ్ఞస్య శిల్పేప్రవీణా
వాచాంపత్యు స్సద్గుణా భార్గవస్య సాధ్వీమందస్య ప్రియప్రాణహంత్రీ॥
ఇతిజాతకాభరణే.

శ్రీ లేచి నిలువఁబడియెను. సీతారామరాయలు లామెచేయి పట్టుకొని కూరుచుండఁబెట్టుకొని ,,ఇంకను జెప్పవలసినది యున్నది. వినుము! నాతండ్రి బ్రదికియున్నప్పుడు నేనాతనియాజ్ఞకు లోఁబడియుంటిని. అప్పుడాతఁడు చెప్పినట్లు నడుచుకొనియెద నని యుంటిని'' అనెను.

శ్రీ—మీతండ్రి స్వర్గస్థు లగుటచే మీరిప్పు డాతనియధీనమున లేరుగాదా ?

సీతా—తండ్రిగారియాజ్ఞ యెల్లపుడుశిరసావహింపఁదగినదేగదా! ఆయన బ్రదికియున్నను, స్వర్గస్థులైయున్నను ఆయనయాజ్ఞ చెల్లవలసినదే. కాని, తండ్రి యధర్మమును బోధించినయెడల నది యనుసరణీయమగునా ? తల్లిదండ్రులు చెప్పినను, గురువు చెప్పినను, అధర్మమును చేయరాదు. తల్లిదండ్రులైనను, వారితాతలైనను, గురువులైనను గురువులకబ్బలైనను, అధర్మమును బోధించినయెడల వారియాజ్ఞ యుల్లంఘింపవలసినదే. అపరాధమేమియును లేకుండ ధర్మపత్నిని త్యజియించుటదారుణమైనయధర్మము. కావున నేను తండ్రియాజ్ఞ ననుసరించిన యెడల నధర్మముచేసినవాఁడ నగుదును—మొట్టమొదటనే యీమాటనునీకు చెప్పవలెయు ననుకొంటిని. కాని—

శ్రీ తిరిగి లేచి నిలువఁబడి ,,అపాయము తటస్థించినప్పు డానవాలుగఁ జూపింపు మని మీరు నాకీమొహరీని పంపియుంటిరి. ఆనాఁడీమొహరీనే మీకుఁజూపించి నాయన్నకుఁ బ్రాణదానము సేయవలయునని వేఁడుకొంటిని. నేను త్యజింపఁబడినను నామీఁద మీరింతట్రిదయను చూపించుట మీయుదారగుణమును బ్రకటించుచున్నది. కాని నాకీమొహరీతో నింకఁ బనిలేదు నేను మీకు మరలఁ గనఁబడను. మీరికనెప్పుడును నాపేరైన వినఁబోరు. జ్యోతిష్కుఁ డేమిచెప్పినను చెప్పకొనన్నిండు. సతులకు పతులకంటె ప్రియులు మఱియెవ్వరు నుండఱు.

కలసి యుండినను, వేఱుగనున్నను సతికి పతియే ప్రియుఁడు. మీరు నాకుఁ బ్రాణప్రియులు. నేనీసంగతి నిఁక నెన్నఁడును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనను. నేనింతటినుండి మీకు నూఱుగోజనములదూరమున నుండెదను.'' అని చెప్పి శ్రీ యాబంగారు మొహరీని తీవ్ర్వనదీజలమునఁ బాఱవైచి యక్కడనుండి వెడలిపోయెను. ఆయంధకారమున నామె యెక్కడకుఁబోయినదో తెలియలేదు. సీతారామరాయలామెను తిరిగి చూడలేదు.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

ఏమి? సీతారాముఁడు చెప్పినమాట లన్నియు నాతని కీదినమున నే జ్ఞప్తికి వచ్చినవా? లేదు. నిన్న శ్రీని చూచినతరువాత జ్ఞప్తికి వచ్చి యుండును. నిన్నటిదిన మేమొదట తలఁపునకు వచ్చినవా? నిన్న గాకపోయినయెడల మఱి యెప్పుడు స్మృతికి వచ్చినవి? శ్రీకిని సీతారామునకును గలపరిచయ మెన్నిదినములున్నది? పెండ్లియైనతరువాత నాతఁడామెను కొన్నిదినములుమాత్రమే చూచెను. ఆచూచుట చూచుటకాదు. అప్పటికి శ్రీ యింకను బాలికయై యుండెను. తరువాత నాతనికి శ్రీసమాచారమే తెలియదు. ఒక్కసారి కాఁబోలును! ఆమె యేదో కష్టమునఁ జిక్కియున్నప్పు డాసంగతిని విని సీతారాముఁ డామెకుఁ గొంతధనమును పంపించెను. దానితో నొక మొహరీ నానవాలుగాఁ బంపి ,,నీకేమైన చిక్కులు కలిగినప్పుడు దీనిని నాయొద్దకుఁ బంపినయెడలఁ గావలసినయుపకారమును చేసెదను'' అనికూడ వర్తమాన మంపెను. శ్రీయా మొహరీ నెప్పుడు నుపయోగించుకొనలేదు. సీతారాముని యొద్ద కా మొహరీ నెవ్వరిచేతను పంపించియుండలేదు. కేవల సోదరప్రాణసంరక్షణార్థమై ఆనాఁటిరాత్రిమాత్రి మాతనియొద్ద కామె యే తీ

సికొనిపోయెను.

అయినను సీతారాముఁడు శ్రీని మొదటినుండియును జ్ఞప్తి యందుంచుకొనుటయావశ్యకమని మేము నొప్పికొందుము. కాని, ఇట్టి యావశ్యక కార్యము లనేకము లున్నను, ఎవ్వరునుజ్ఞప్తియందుంచుకొనుటలేదు. అట్లు జ్ఞప్తి యందుంచుకొనుట కేదైనఁ గారణముండవలయును. కారణము లేకయుండినయెడల నెట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చును? తఱచుగా నెవ్వనియొద్దకు నిత్యమును ధనమువచ్చి చేరుచుండునో అట్టివానికొకటిరెండుపైసలు పోయినయెడల నది యొకలెక్కలోనికి రాదు. నంద యొకవంకను, రమ మఱియొకవంకను నిలిచి నిరంతరము నెవ్వని నెడఁబాయకుందురో యట్టివానికి శ్రీ యెట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చును? ఒకప్రక్కగంగానదియు, మఱియొకప్రక్క యమునాతరంగిణియుఁ బ్రవహించుచుండఁగా నంతర్వాహినియైన సరస్వతీస్రవంతి యెవ్వనికి జ్ఞప్తికి వచ్చును? ఎవ్వని కొకపార్శ్వమున చిత్రానక్షత్రమును మఱియొకపార్శ్వమునఁ జంద్రమండలమును ప్రకాశించుచుండునో అట్టివానికారిపోవుచున్న వత్తిదీపముపై నెట్లుమనసుపోవును? రమ సుఖస్వరూపిణిగను,నంద సంపత్స్వరూపిణిగను,శ్రీ విపత్స్వరూపిణిగను నుండిరి—ఎవ్వని కొకదెస సుఖమును, మఱియొక దెసనైశ్వర్యమును నుండునో, యట్టివానికి విపత్తు జ్ఞప్తికి వచ్చునా?

అట్లైనయెడల నాఁటిరాత్రి సంపూర్ణచంద్రమండలసన్నిభంబగు శ్రీవదనమండలమును,బాష్పాశ్రుసమ్మిళితంబులగువిశాలతరళనయనయుగళంబును, ఇంతటికల్లోలమును గలిగించి యుండునా? కాదు. ఇది కేవలమును మనోహరాకారసందర్శనంబువలనం గలిగినమోహముకాదు. ఆమెరూపమును, దుఃఖమును, తనయపరాధమును, చేరి యాతనినింత వఱకుఁ గలఁచివేసియుండును. అది యేమైనను గానిండు—వీనిలో నే

డైన నొకటి గావచ్చును. కనిపెట్టవలయును. శాంతముతో స్వస్థచిత్తుఁడై సమయమును గనిపెట్టి కర్తవ్యాకర్తవ్యములను గూర్చియు, ధర్మాధర్మములను గూర్చియు, గురుపురోహితులవలనఁ దెలిసికొని పితృాజ్ఞోల్లంఘనమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమును నిర్ణయించి చేయఁదగినదైన నప్పుడు చేయవచ్చును. ఆచెట్టుపై నిలువఁబడియున్న సింహవాహినీమూర్తి—ఆహా! అంతటిమనోహరమూర్తి మఱియెక్కడ నున్నది ?

అట్లు కానియెడల మేము సీతారాముని పక్షముగానుండి సీతారాముఁడు సింహవాహినీమూర్తినే స్మరించుకొనుచుఁ బత్నీత్యాగము చేసైన యథార్థికతను, మనసునకుఁ దెచ్చికొనుటలేదని చెప్పుదుము! వెనుకటిరాత్రి శ్రీని చూచినతోడనే "నేనుపితృాజ్ఞాపరిపాలనమునం దపచారము చేసితి" నని యాతనిమనస్సునకుఁ దోఁచియుండవలయును. అప్పుడు పరశురాముని గండ్రగొడ్డలి స్మరణకు వచ్చియుండవలయును. తత్క్షణమందే శ్రీ సహోదరుని ప్రాణమును గాపాడి, రమానందలను శాంతింపఁజేసి చంద్రచూడునితోఁ గొంచెమాలోచించి చేయఁదగినదానిని చేయవలయునని తలఁచియుండవలయును. కాని, మఱునాఁటి ఘటనాప్రవాహమునం దాయభిసంధియంతయుఁ దేలిపోయెను. ఆ ప్రవాహమున కడ్డముగ నున్న సీతాతీరము, పొంగిపొరలుచున్న యాతని యనురాగరసతరంగములచేఁ గొట్టునడిపోయెను. నంద, రమ, చంద్రచూడుఁడు మొదలగువారి నట్లుండనిండు—ఇప్పుడు శ్రీ యెక్కడ నున్నది ?

రాత్రి యాయంధకారమునఁ శ్రీ యాకస్మికముగా నదృశ్యయై పోవుట సీతారామునితలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను.

సీతారాముఁడు లేచి శ్రీ యేదిక్కున వనమందంతర్హితయై పోయినదో, ఆదెసకు వెదకికొనుచుఁ బోయెను. కాని యంధకారమం

దామె యెక్కడను నగపడుట లేదు. వనమంతయును గాఢాంధకారమయమై యుండెను. నడుమనడుమ చెట్లుగొమ్మ లెడముగ నుండుటవలననో, లేక వృక్షవిశేషముల మహోజ్జ్వలశాఖావర్ణములవలననో కొంచెము కొంచెము వెలుతురు గానవచ్చుచుండెను. సీతారాముఁ డన్నిదిక్కులకును బోయెను. కాని, శ్రీమాత్ర మగపడలేదు. పిమ్మట „శ్రీ! శ్రీ!'' అని యుచ్చైస్స్వరముతోఁ బిలువ నారంభించెను. నదీతీరమునం గలవృక్షములలో నాశబ్దము ప్రతిధ్వనించుచుండెను—అందువలన నామె మాఱుపలుకుచున్నదని యెంచి యాశబ్దము వచ్చినదిక్కునకుఁబోయి చూచెను. తిరిగి „శ్రీ!'' అని పిలిచెను. అది మఱియొకచోటఁ బ్రతిధ్వనించుటచే సీతారాముఁడు తిరిగి యాదిక్కునకై పోయెను—ఎక్కడనున్నది? శ్రీ యెక్కడను లేదు. „హా! శ్రీ! హా! శ్రీ!'' అని పలవించుచుండఁగనే తెల్లవాఱెను. శ్రీమాత్రము దొరక లేదు.

మన మెవరిని ప్రేమతోఁ బిలుచుచుందుమో, వారు పలుకరు. ఎవరి నాత్రముతో వెదకుచుందుమో వారగపడరు. దొరకినదానిని సులభముగాఁ బోఁగొట్టుకొనఁగలము. కాని యదిమరల దొరకుట దుర్లభము—పాఱవేసికొన్నరత్నము మరలదొరకదా? వెదకినచో దొరకిన దొరకవచ్చును—కాని యాసమయము దాఁటిపోయినది. అంధకారము మనదృష్టుల నడ్డగించుచుండుటచే మన మిప్పుడు వెదకఁజాలము. ప్రపంచమే యంధకారమయమైనట్లు తోఁచుచున్నది. ఈయంధకారమున మనకు మార్గ మెట్లగపడును? అందులకు చేయవలసిన దేమి? మఱియును వెదకి చూడవలయును. ఈప్రపంచమున మన మెవ్వరిని వెదకి కనుఁగొనఁజాలకుందుమో వారే మనకుఁ బ్రియులు. ఈతెల్లవాఱుజామున సీతారాముని హృదయమునందు శ్రీ ప్రాణప్రియయై హృదయేశ్వరియై నిలిచెను. ఆమె యనుపమానరూపమాధురీప్రవాహ మాత్మని

హృదయమునఁ దరంగితమై యుప్పొంగుచుండెను. ఎవ్వఁడు సామ్రాజ్యమును స్థాపింపవలయు నని దృఢనిశ్చయుఁడై యుండెనో అట్టివానికిఁ దగినపట్టమహిషి యెవ్వరు? ఆతనికిఁ బట్టమహిషిగా నుండఁదగినది నదయా! రమయా? లేక వృషారూఢయై మహిషాసురమర్దనివలె చేలాంచలచాలనమిషంబున సైన్యమును విజృంభింపఁజేసి రణవిజయమును కలిగించినసాహసికసుందరి యగు శ్రీయా? శ్రీ సాహాయ్యము కలిగియున్న యెడల సీతారామరాయల కేపని యసాధ్యముగ నుండును?

సీతారామరాయని కప్పుడు కొంచెము ధైర్యము కలిగెను. ఆతఁడు గంగారాముని శ్యామాపురమునకుఁ బోయియుండుమని యీవఱకె చెప్పియుండెను. అందువలన నాతఁ డీవఱకే యచ్చటికిఁ బోయి యుండవచ్చును. సీతారాముఁడు జాగరూకుఁడై శ్యామాపురాభిముఖముగ వెడలిపోయెను. అతఁడు శ్యామాపురమునకుఁ బోవునరికి గంగారాముఁ డాతనికొఱ కెదురుచూచుచునేయుండెను. సీతారాముఁడు గంగారాముని జూచినతోడనే ,, గంగారామా! నీచెల్లె లెక్కడ నున్నది?'' అనియెను.

గంగారాముఁడు విస్మయముతో ,, నే నేమెఱుఁగుదును? వీరా రామెను చంద్రచూడుని తోడిచ్చిపంపితిరే!'' అనియెను.

సీతారాముఁడు ఖిన్నహృదయుఁడై ,, అంతయును చెడిపోయినది. ఆమె చంద్రచూడునియొద్ద లేదు. ఇక్కడకు రాలేదా? '' అనియెను.

గంగా—లేదు.

సీతా—అట్లయినయెడల నీవిప్పుడే పోయి యామెను వెదకవలయును. ఆమె దొరకువఱకును తిరిగి రావలదు. నేనిక్కడనే యుందును. నీవు ధైర్యమునువహించి యన్నిచోట్లకును బోవలయును. మనుష్యులనుఁగూడఁ బంపవలయును. అందుల కెంతధనము కావలసినను

నేనిచ్చెదను.

గంగారాముఁడు కావలసినంతధనమును తీసికొని చెల్లెలిని వెదకుటకై బయలుదేరెను. ఒకవారము దినములవఱకు నతిప్రయత్నముచేసి యెల్లెడలను వెదకెను. ఎక్కడను గనఁబడలేదు. సమాచారమేమియుఁ దెలియలేదు. చేసినప్రయత్న మంతయు నిష్ఫలమగుటచే వెనుదిరిగి వచ్చి జరిగిన దంతయును సీతారామునకు విన్నవించెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

శ్యామాపురమునకు సీతారాముఁడు వచ్చినకొన్నిదినముల కాతఁడు భార్యాసహితుఁడై లక్ష్మీనారాయణస్వామిని దర్శింపవలయు నని బయలుదేరెను.

లక్ష్మీనారాయణస్వామి మందిర మూరిసమీపమున నున్న యరణ్యమున భూగర్భమునందు కప్పవడియుండెను. సీతారాముఁడా దేవాలయమును వెలువరించి తిరిగి బాగుచేయించెను. దానియందు లక్ష్మీనారాయణులప్రాచీనవిగ్రహము లుండెను. నేఁడు సీతారామరాయ లాదేవుని ప్రథమసందర్శనమునకై పోయెను. ఆనితో నందయు, రమయును గూడ పాలకులపై నెక్కి వచ్చిరి.

దేవాలయసమీపమునకు వచ్చి యామువ్వురును పాలకులనుండి దిగి దారిచూపించుట కొకసేవకుని దీసికొని యాయడవిలోనికి బయలుదేరి పోయిరి. ఆయరణ్యమునందలి యపూర్వశోభారామణీయకముం జూచుటచే వారిహృదయముల కానందము కలిగెను. ఆసాంద్రములై పైఁ బెఁగియున్న శ్యామలోజ్జ్వలతరుషండములయందలి శాఖాపల్లవమధ్యంబుల మనోహరకుసుమగుచ్ఛములు వికసించియుండెను. శ్వేత, హరిత,

కపిల, పింగళాదినానావర్ణసంశోభితంబు లగుపుష్పములు తరతరములై వికసించి దశదిశల సుగంధముం జిలుకుచు ఘ్రాణతర్పణము సేయుచుండెను. ఆవడుము వివిధవర్ణములుగల పక్షులు విహరించుచు వివిధకలస్వనములతోఁ గూయుచుండెను. మార్గము చాలనిరుకుగనుండెను. చెట్ల కొమ్మలు తలకుఁ దగులుచుండెను. అక్కడక్కడ నాకాంతలచీరచెఱఁగులు ముండ్లకొమ్మలకుఁ దగులుకొనుచుండెను. అందందు పుష్పములపై విహరించుచున్న భ్రమరములు చెట్లను విడిచివచ్చి వారిముఖకమలసమీపమునఁ బరిభ్రమించుచుండెను. వారికాళ్లయందలి మట్టెలచప్పుడువలన భయపడి శయనించియున్న లేఁడి యదరిపడి లేచి పాఱిపోవుచుండెను. చెట్లనుండి పండుటాకులు పడుచుండెను. పూవులు జలజలరాలుచుండెను. పక్షులుతిర్రున నెగిరిపోవుచుండెను. కుందేళ్లు పాఱిపోవుచుండెను. వారు సకాలమునకు దేవాలయమును సమీపించిరి. తమకు దారిచూపించుచువచ్చిన సేవకుని నక్కడనుండి పంపివేసిరి.

ఆమందిరము భూగర్భమం దుండెను. దానిశిఖరముమాత్రము భూమిపైఁ గానవచ్చుచుండెను. సీతారాముని యాజ్ఞవలన మందిరద్వారమునుండి లోపలకు దిగుటకు సోపానములు నిర్మింపఁబడి యుండెను. అంధకారము లేకుండ దీపములు వెలిఁగింపఁబడియెను. కాని సీతారాముని యాజ్ఞ యగుటచే భృత్యులెవ్వరు నచ్చట నిలువలేదు. అతఁడు తనభార్యలతోమాత్రమే యేకాంతముగ స్వామిదర్శనముచేయవలయు నని సంకల్పించుకొనియుండెను.

సోపానములను దిగి ముగ్గురును లోనికిఁ బోయి చూడఁగా నాగర్భాలయద్వారమున దేవునిసన్నిధియం దొకముసలమ్మను కూర్చుండియుండెను. సీతారామరాయలు విస్మితుఁడై „అయ్యా! మీరెవ్వరు?” అనియడిగెను.

ముస—నేను ఫకీరును.

సీతా—ముసల్మానుఁడే!

ఫకీ—అవును.

సీతా—సర్వనాశకా!

ఫకీ—నీవింత పెద్దజమీందారుఁడవై యుండగా నీకిట్టి సర్వనాశన మెందులకు రావలయును?

సీతా—దేవాలయమున ముసల్మానా?

ఫకీ—అన్నా! అందువలనదోష మేమి? దేవుఁడపవిత్రుఁ డయ్యెనా?

సీతా—కాలేదా? మఱేమి? నీకెందుల కీదుర్బుద్ధి పుట్టినది?

ఫకీ—మీకీతఁడే దేవుఁడా? ఈతఁడు చేయునదేమి?

సీతా—ఈమన శ్రీమన్నారాయణమూర్తి. జగత్సృష్టిస్థితిలయ కారణ భూతుఁడు.

ఫకీ—నిన్ను సృష్టించినవా రెవ్వరు?

సీతా—ఈమనయే. జగదీశ్వరుఁ డెవ్వఁడో యాతఁడే యందఱను సృజియించు చుండును.

ఫకీ—ముసల్మానులను సృష్టించి యీతఁ డపవిత్రుఁడుకాలేదు. ముసల్మానుఁ డీతనిమందిరమునఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నీతఁ డపవిత్రుఁడై పోవునా? ఈజ్ఞానముచేత నేనా నీవు హిందూరాజ్యమును స్థాపింపవచ్చితివి? మఱియొక మాట యడిగెదను—ఈతనియునికి యెక్కడ? ఈమందిరమున నేయుండి యీతఁడు సృష్టిస్థితిలయములను చేయుచున్నాఁడా? లేక, యీతఁడుండుటకు మఱియొకస్థల మున్నదా?

సీతా—ఈతఁడు సర్వవ్యాపి—సర్వజీవులయందును సర్వవస్తువులందును గూడ నుండును.

ఫకీ—అట్లయిన నీతఁడు నాయందున్నాఁడా?

సీతా—ఆవశ్యకముగనుండును. నీ వెందులకుఁ దెలిసికొన లేకుంటివి?

ఫకీ—అయ్యా! ఈతఁడు నిరంతరము నాయందున్నాఁడు. అందువలన నీతఁ డపవిత్రుఁడు కాలేదు. కాని నేనీతని మందిరద్వారమునఁ గూర్చున్నంత మాత్రమున నీతఁ డపవిత్రుఁ డయ్యెనా?

శ్రుతిస్మృతిశాస్త్రాధ్యాపకుఁడైన బ్రాహ్మణుఁ డొక్కఁడక్కడ నున్న యెడల నీప్రశ్నమునకు యథాశాస్త్రీయమైన ప్రత్యుత్తరము నిచ్చియుండును. కాని, సీతారాముఁడు శాస్త్రములను చదివినవాఁడు కాఁడు. ఆప్రశ్నకుత్తరము చెప్పలేక యప్రతిభుఁడై "ఇది నాదేశాచారము" అని మాత్రము చెప్పెను.

ఫకీ—అయ్యా! నీవు హిందూరాజ్యమును స్థాపించుటకొఱకు వచ్చియుంటి వని వింటిని. కాని నీవిట్టి దేశాచారములకు లోనైయున్న యెడల నీవు హిందూరాజ్యమును స్థాపింపఁజాలవు. హిందువులను, ముసల్మానులను సమానముగఁ జూడకపోయినయెడల హిందూముసల్మానులమధ్యమున నున్ననీరాజ్యమును నీవు పరిపాలింపఁజాలవు. నీరాజ్యము ధర్మరాజ్యమగుటకు మాఱుగఁ బాపరాజ్యమై పోవును. ఆతఁ డొక్కఁడే హిందువులను ముసల్మానులనుగూడ సృష్టించియున్నాఁడు. హిందువులనుగాఁ జేసినయాతఁడును, ముసల్మానులఁగాఁ జేసినవాఁడును, నాతఁడే. ఉభయులు నాతనిసంతానమే. ఆయుభయులును నీప్రజలగుదురు. అందువలన నీవు దేశాచారమునకు లోఁబడి భేదబుద్ధితో నుండవలదు. ప్రజలకును, ప్రజలకును, భేదములను కల్పించుట చాల పాపకార్యము. పాపరాజ్యము నిలువఁజాలదు.

సీతా—ముసల్మానురాజులు భేదభావమును వహింపలేదా?

ఫకీ—వహించుచున్నారు. అందువలననే ముసల్మానులరాజ్యము, దగ్ధమై నాశనమై పోవుచున్నది. ఆపాపమూలముననే ముసల్మా

ములరాజ్యము పోవును. నీవు రాజ్యమును దీసికొనుటయే మంచిది. అట్లుగానియెడల మఱియొకఁడైన నాక్రమించుకొనక మానఁడు. దేవుఁడైనవాఁడు హిందువులయందును, ముసల్మానులయందునుగూడ నుండునని చెప్పుచున్న నీవు భేదభావమును వహియించు టెందులకు? నేను ముసల్మానుఁడనైనను, హిందువులకును ముసల్మానులకును భేదము కలిగింపలేదు. ఇప్పుడు నీవు దేవుని పూజించుకొనుము. నేను చాటునకుఁ బోయెదను. నీవు వెడలునప్పుడు తిరిగివచ్చి నీకిష్టమైనయెడల మీ కాశీర్వాదము చేసి పోయెదను.

సీతా—మీరు జ్ఞానులని తోఁచుచున్నది. అవశ్యకముగ రావలయును.

ఫకీరుఁడు వెడలిపోయెను. సీతారాముఁడు దేవుని దర్శించి పూజాదికార్యము లన్నియును దీర్చుకొనుసరికి ఫకీరు తిరిగి యచ్చటకువచ్చెను. సీతారాముఁ డాతనితో చాలవఱకు ముచ్చటించి చూడఁగా నాతఁడు జ్ఞానియని తెలియవచ్చెను. ఫార్సీ, అరబ్బీభాష లాతనికి బాగుగఁ దెలిసియుండెను. సంస్కృతమును బాగుగ వ్రాయఁగలఁడు. హిందూధర్మసంబంధములైన గ్రంథముల నాతఁడు చదివి యుండెను. ఆతని కింకను తరుణవయస్సు యున్నను, ఐహికసంసారమునమమతాశూన్యుఁడై, వైరాగ్యమును వహించి సర్వసముఁడై యుండెను. ఆతని యద్భుతచరిత్రమును చూచి, నందయు, రమయు, సిగ్గును విడిచి కొంచెము దూరముననే కూర్చుండి యాతని విజ్ఞానగర్భితవచనముల నన్నిటినివిననారంభించిరి.

పరస్పరము మాటలాడుకొనుచుండు సమయమున సీతారాముఁడు “మీరుచెప్పిన యుపదేశవాక్యము లన్నియును న్యాయమైనవి. సాధ్యానుసారముగ నేను నట్లే నడచెదను. కాని, మీరు నానూతనరాజ

ధానియందు నివసించి యుండవలయును. నేను మీరు చెప్పిన యుపదేశములకు విపరీతముగ నడచుచున్నయెడల మీరు సమీపమునుండి మంచిమార్గమునకు మరలించుచుండవలయును. మీవంటిజ్ఞానులు దగ్గరనున్నయెడల నారాజ్యమునకు శుభము కలుగును" అనియెను.

ఫకీ—నేను చెప్పినట్లు నీవు విన్నయెడల నీవు చెప్పినట్లు నేనంగీకరింతును. నీరాజధాని కేమి పేరు పెట్టెదవు ?

సీతా—ఈవఱకే శ్యామాపురమని పేరున్నది. ఆపేరే యుండున్న.

ఫకీ—దానికి మహమ్మదుపుర మని పేరు పెట్టుట కంగీకరించితివేని నేను నీదగ్గఱ నుండుట కొప్పికొనియెదను.

సీతా—ఆపే రెందులకుఁ బెట్టవలయును ?

ఫకీ—అట్లయినయెడల నీవు హిందూమునల్మానులను సమదృష్టితోఁ జూచుచుందు వని నాకు ధైర్యము కలిగియుండును.

సీతారామురాయలు కొంచెముసేపు యోచించి యాఫకీరు చెప్పిన దాని కంగీకరించెను.

ఫకీ—నేనుఫకీరును. ఏగృహమునందును నివసింపఁబోను. కాని నీయొద్దనే యుండెదను నేనెప్పు డెక్కడ నుందునో తెలియఁబఱచుచుందును. నీవు పిలిచినవెంటనే వచ్చెదను.

బయలుదేరి పోవుచుండుకాలమున ఫకీరుఁడు మువ్వురకు నాశీర్వాదము చేసెను. సీతారామునిఁగూర్చి "నీమనోరథము సిద్ధించుఁగాక!" అని చెప్పి వంనతో "నీవు రాజమహిషి వగుటకుఁ దగినదానవు. రాజమహిషీధర్మమును బరిపాలింపుము. మీహిందూశాస్త్రములందు భర్తృవిషయమున నెట్లు నడచుకొనవలయునో యట్లే నడచుకొనుము. అందువలన నీకు శుభమగును" అని చెప్పి రమతో "తల్లీ! నీవు కొంచెము భీరుస్వభావురాల వని తోఁచుచున్నది. ఫకీరునిమాట జ్ఞప్తి యుం

దుంచుకొనుము. ఎట్టి విపత్తువచ్చినను భయపడవలదు. భయముచేఁ జాల నమంగళము కలుగఁగలదు. రాజమహిషినయ్యును భయపడకూడదు" అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

అనంతర మాముగ్గురును వెడలిపోయిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

మధుమతీనదీతీరమునం దున్న శ్యామాపురమను గ్రామముసీతారామునిపిత్రార్జితమైనదై యుండెను. సీతారాముఁ డిప్పు డక్కడకువచ్చి నివసించియుండెను. కారాగారమునుండి సీతారామునితో విడుదలయై పలాయితులైనవా రందఱును ఫౌజుదారునియాగ్రహమునకు భయపడి భూషణనగరమును వదలి యాచుట్టుపట్లగ్రామములయందైనను నుండలేక శ్యామాపురమునకే వచ్చి సీతారాముని నాశ్రయించియుండిరి. నేఁడుగాకున్న రేపైన తమ్మపరాధులనుగాఁ దెలిసికొని ఫౌజుదారుఁడు తప్పక దండించుననుభయముతో నాదినమున నల్లరిలోపనిచేసినవారందఱును భూషణనగరమునందలితమయిల్లువాకిండ్లను విడిచి శ్యామాపురమునకు వచ్చి యచ్చట వసతుల నేర్పఱచుకొనుచుండిరి. సీతారామునిప్రజలు, ననుచరులు మొదలగువా రందఱును సీతారాముని యానతి ననుసరించి శ్యామాపురముననే కాపురముండిరి. ఈవిధముగా నాచిన్నగ్రామము పెద్దపట్టణము కాఁజొచ్చెను.

అప్పుడు సీతారాముఁడు నగరనిర్మాణమునుగూర్చి యాలోచించెను. చాలమందిజనులున్నపట్టణమున పనివాండ్రును, వర్తకులును కావలసియుండును. ఇందుకొఱకాతఁడు భూషణ మొదలగు నితరనగరములనుండి కోమట్లు, శిల్పులు, పనివాండ్రు, నేఁతగాండ్రు సాహుకారు

లు మొదలగువారి నందఱిని పిలిపించి వారికందఱకును దగినవసతుల నిప్పించెను. అట్లు నూతననగరమున బజారు, సంత, మార్కెట్టు, ఓడ రేవు మొదలగునవి నిర్మింపఁబడియెను. సీతారాముని కాతనిపూర్వులు సంపాదించియుంచినయైశ్వర్యము కలదని చెప్పియున్నాము. దానిని వెచ్చించి యాతఁ డానూతననగరమున ననేకభవనములను కట్టించెను. ప్రజాబాహుళ్యమగుటచే నిప్పు డాతని కాదాయమును హెచ్చుచుండెను. అంతేకాక సీతారామరాయలకు హిందూరాజధానిని స్థాపించుటకుఁ దగినసేనయు నుండియుండెను. ఇదియంతయును విని మునల్మానులచే పీడితులై రాజభయమునుండి స్వధర్మమును రక్షించుకొనుటకు హిందూరాజ్యమున వసింపవలయు నని యెంచి ప్రజలు విదేశములనుండికూడఁ దండోపతండములై వచ్చి సీతారాముని నాశ్రయించుచుండిరి. ఆకారణమువలనఁగూడ నాతనిరాబడి యధికమగుచుండెను. ఆతఁడు రాజప్రాసాదమువలెనే తానునివసించుటకొక నానగృహమును, కోటపుకూటమును, నత్యున్నతమై విశాలమైనయొక దేవగృహమును, మనోహరసోపానపరంపరలచే నలంకరింపఁబడిన సరోవరములును, రాజమార్గములును నిర్మింపఁజేసి యానూతనరాజధాని నత్యంతశోభానమృద్ధశాలినిగాఁ జేయించెను. ప్రజలు హిందూరాజ్యస్థాపనమునకై మనఃపూర్వకముగ విశేషధనమును విరాళముగ నిచ్చుచుండిరి. ధనములేనివారు శరీరపరిశ్రమచే నగరనిర్మాణమునకును, రాజ్యరక్షణమునకును, సాహాయ్యము చేయుచుండిరి.

సీతారాముని దీక్షవలనను హిందూరాజ్యస్థాపనవిషయమున ప్రజలకుఁగలయుత్సాహమువలనను, కొలఁదికాలమునకె యీపనులన్నియును పరిపూర్ణముగ నెఱవేఱుచుండెను. కాని, యాతఁ డింకను, "రాజా" యను బిరుదమును వహియించి యుండలేదు. ఢిల్లీపాదుషా యాత

నిని రాజుగా నంగీకరింపనిదే తనకుఁ దానే రాజబిరుదమును గ్రహించినయెడల ముసల్మానులు తన్ను విరోధిగా నెంచి పదచ్యుతునిఁ జేయుటకై ప్రయత్నింతు రని యాతఁడు తెలిసికొనియుండెను. ఆతఁడింతవఱకును చేసిన కార్యములలో విద్రోహ మేమియును లేదు. గంగారాముని నుద్ధరించుటకొఱకు జరిగినయల్లరిలో నాతఁ డాయుధపాణియై యుండలేదు. దానియం దాతని కుత్సాహమును లేదు. ఈసంగతి ఫౌజుదారునకును తెలియును. కారాగారమును పగులఁగొట్టుట కెవ్వఁడు ప్రధానుఁడై యుండెనో యీసంగతి ముసల్మానులకుఁ దెలిసియుండలేదు. ఆతఁడు కైదీలలో నొక్కఁడై యున్నాఁడనికూడ ఫౌజుదారునకుఁ దెలియదు. అందువలన నాతనివిద్రోహుఁడని చెప్పుటకు కారణమేమియు నగపడుటలేదు. అదియునుగాక యాతఁ డింకను రాజనామమును గ్రహింపకపోవుటచేత ఢిల్లీపాదుషానే చక్రవర్తిగా నంగీకరించి మునుపటివలెనే జమీందారీ పేష్కసును రాజకోశాగారమునకుఁ జెల్లించుచునే యుండెను. మఱియు నాతఁడు ముసల్మానులయెడ మంచియభిప్రాయమునే చూపుచుండెను. ఇంతేకాక నూతనరాజధానికి మహమ్మదుపురమని పేరుపెట్టి హిందువులను, ముసల్మానులను సమబుద్ధితోఁ జూచుచుండుటవలన నాతనియెడల ముసల్మానుల కనిష్టము కలుగుటకు కారణ మేమియును లేకుండెను—మొత్తముమీఁద ముసల్మానులతో వివాదపడినయెడల సకలప్రయత్నములకును భంగము కలుగును; అందుచేత తానుసంపూర్ణబలశాలి యగువఱకు నేయల్లరులును చేయఁగూడదని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని యుండెను.

ఇట్లున్నను, ఆతనిప్రజాసమృద్ధిని, శాంతమును, ప్రతాపమును, ఖ్యాతిని,సంపత్తును విని ఫౌజుదారుఁడైన తోరాబఖానుఁ డసూయాగ్రస్తుఁ డగుచుండెను. మఱియు నేదైన నొకనెపమును గల్పించుకొని మ

హమ్మదుపురమును ధ్వంసము చేసి సీతారాముని నాశనము చేయవలయు నను నుద్దేశముతో నుండెను. నేపములకేమి కొఱఁతను ? తోరాబఖానుఁడు సీతారామరాయనికి ,,నీరాజధానియం దనేక విద్రోహులును, పలాయితులైన దుర్మార్గులును, చేరియున్నారు. వారి నందఱిని పట్టి యొప్పగింపవలయును " అని యాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి పంపించెను. అది చూచి సీతారామరాయలు ,,అపరాధుల పేరులను వ్రాసి పంపినయెడల పట్టి యొప్పగింతును " అని ప్రత్యుత్తర మంపెను. ఫౌజుదారుఁ డొక పెద్దపట్టికను వ్రాసి పంపెను. ఈసమాచారమును విని పాఱిపోయివచ్చిన జను లందఱును తమపేరులను మార్చుకొనిరి సీతారాముఁడా పట్టికప్రకార మెవ్వరిపేరును, సరిపడక పోవుటచే ,, ఈపట్టికయందలి పేరులలో నొక్కపేరైన నాదియని చెప్పి యొప్పుకొన్నవా రెవ్వరు నిక్కడ లేరు " అని వ్రాసి పంపెను.

ఈవిధముగా పత్త్రికాప్రసంగము జరుగనారంభించెను. ఇరువురకును పరస్పరహృదయభావములు బోధపడియెను. తోరాబఖానుఁడు సీతారాముని నాశనము చేయుటకై సైన్యమును సంగ్రహింపనారంభించెను. ఆత్మసంరక్షణార్థమై సీతారాముఁడు మహమ్మదుపురమున నాలుగుదిక్కులందును దుర్లంఘ్యమైన ప్రాకారమును గట్టింప నారంభించెను. ప్రజలకు శస్త్రవిద్యను యుద్ధపద్ధతిని నేర్పించుచుండెను. మఱియును రహస్యముగ వివిధాయుధసంతతులను వనమార్గములనుండి సంగ్రహించుచుండెను.

ఈప్రయత్నములయందు సీతారామునకు మువ్వురు ముఖ్యులై సహాయులుగా నుండిరి. ఆమువ్వురు నుండుటవలననే యీమహాకార్యము లింతశీఘ్రముగను, నింతసులభముగను నిర్వహింపఁబడుచుండెను. అందు ప్రథముఁడు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు — రెండవ

వాఁడు మృణ్మయుఁడు — మూఁడవవాఁడు గంగారామదాసు.—బుద్ధియందు చంద్రచూడుఁడును, బలమునందు, మృణ్మయుఁడును, జాగ్రతయందు గంగారామదాసును, సమానులై యుండిరి. గంగారాముఁడు సీతారామునకు నిరంతరము ననుచరుఁడై, కార్యకారియై, నమ్మినబంటై యుండెను. ఫకీరుఁడు నప్పుడప్పుడు వచ్చి పోవుచుండెను. అతఁడు చిన్న విషయములయందలి మంచిచెడ్డలను దెలుపుచు, వివాదాంశముల యందు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నవారలను సమాధానపఱచుచుండెను. ఆకారణమువలన నన్నికార్యములును బాగుగ నిర్వహింపఁబడుచుండెను.

పదునేడవప్రకరణము.

సీతారామునకు సహాయులై యున్న ముగ్గురు నెట్లనుకూలురై యుండిరో, అట్లే యీమహాకార్యమునకుఁ బ్రతికూలముగ నాతనికొక శత్రువుకూడ నుండెను. అది యాతనిచిన్నభార్య యగురమయే.

రమకు వివాద మనిన చాలభయము. ఆమె సీతారామునిసాహసమునకు మఱింత భయపడుచుండును. విశేషించి మునసల్మానురాజులతోఁ గయ్యమునకుఁ గాలుత్రవ్వుట యామె కంతకంటెను భయము! ఇంతేకాక యామె యొకభయంకరమైనస్వప్నమును గూడఁ గాంచెను. ఆస్వప్నమందు మునసల్మానులు యుద్ధమునందు జయించి తన్నును, సీతారామరాయలను పట్టితీసికొనిపోయి చాలచిక్కులు పెట్టినట్లు చూచెను. ఇప్పుడు రమకు భయంకరశ్మశ్రువదనమండలములతోఁ శ్రేణీబద్ధులై యసంఖ్యాకులైన యామునసల్మానులే రేయింబవళ్ళామెకన్నులయెదుటనిలువఁబడినట్లుగాఁదోఁచుచుండెను. వికటముఖులైనవారినిండ్రావా

క్యములు నిరంతరమును చెవులఁబడుచున్నట్లే యుండెను. ఆమె నిరంత రమును, "ఫౌజుదారునిపాదములపైఁబడి క్షమింపఁబ్రార్థింపు" మనిచాలతొందరపెట్టుచు సీతారాముని పీడించుచుండెను. సీతారాముఁడా వాక్యములను చెవియిచ్చివినుటలేదు—రమ యన్నపానములనువిడిచి పెట్టెను. నిద్రపోవుటలేదు—నేను ముసల్మానుల కేయపరాధమును చేయుట లేదని సీతారాముఁ డెంత తెలియ జెప్పిన నామె వినిపించుకొనుట లేదు. శ్రావణమాసమునందువలె రాత్రిందివము లామెకన్నులనుండి సంతతధారగా బాష్పవర్షముఁ గురియుచుండెను. సీతారాముఁడు విరక్తుఁడై తఱచుగా నామెయొద్దకుఁ బోవుట మానివైచెను. అందువలన జ్యేష్ఠ (శ్రీనిగూడ లెక్కించిచూచినయెడల మధ్యము) భార్యయైననందకు గురుఁ డేకాదశమునకు వచ్చినట్లుండెను.

ఇదియంతయును జూచి బేలయైనరమ మునుపటివలెనే విచారించుచు ముసల్మానులతో యుద్ధమైనయెడలఁ దమకు నాశనము తప్పదని భయపడుచుండెను. అందుచే రమ పడుచు, లేచుచు, సీతారాముని వెంబడింపనారంభించెను. ఏడ్చుచుఁ దిరిగి కన్నీరు విడుచును. ఉత్తరీయమునుపట్టి నిలుపును. చేయిపట్టుకొని లాగును. పాదములపైఁబడి దొరలును. తల మోదుకొనును—ఇట్లు చేసి పరితాపమును బొందుచుండెను. ఇందువలన సీతారాముఁ డామెయున్నచోట మసలుటే మానుకొనియెను. అందుమీఁద నామె సీతారాముఁడు నందయింటికిఁ బోవుచుండుమార్గమునఁ గాచి యాతని నడ్డగించి తీసికొనిపోయి తరువాత నదేయేడుపు—చేయి పట్టుకొనును; కాలికిఁ జుట్టఁబెట్టుకొనును; తలపై మోదుకొనును; అదే విచారము—ఒక్కొక్కసారి సంతతధారగ కన్నీరు విడుచును. నేలపైఁ బడి దొరలును. ఒక్కొక్కసారి ముఖము జేవురింపఁ గాళరాత్రియగును. మఱియొకసారి కార్తికప్రచండవాయువు

వలె సమూర్ధత యగుచుండును—శుదకు పాడినదే పాట—“ముసల్మా నుల పాదములపైఁబడి క్షమింపఁ బ్రార్థింపుము. లేకున్న యెడల చాల విపత్తులకుఁ గారణమగును”—ఇదే పాట. సీతారామునకుఁ బ్రాణము విసివిపోయెను.

మహమ్మదుపురము భూషణనగరముకంటెను జనవిస్తీర్ణమైనపట్టణమై రాజధానియగుటచే దానిచుట్టునున్న విశాలమైన కందకము, బల్లమైన ప్రాకారము, నున్నతములైన బురుజులు, వానిపై భయంకరమైన ఫిరంగులు, నాయుధశాలలు, మందు గిడ్డంగులు, తుపాకులు, గుండ్లు' వరుసలుతీరియున్న సేన మొదలగువానిని చూచుటచే నాకస్మికముగ శ్రీరను చాల బెదరిపోయి మంచము పట్టెను. భోజనాదికమునకు లేచునప్పు డామె తనయిష్టదైవమునుగూర్చి చేతులు జోడించుకొని “పరమేశ్వరా! మహమ్మదుపురమంతయు నాశనమైపోయినను పోనిమ్ము! క్షేమము తిరిగి ముసల్మానులయనుగ్రహమును పొంది భద్రముగఁ గాలయాపనము చేయున ట్లనుగ్రహింపుము; ఈదారుణప్రయత్నమునుండి మమ్ముల నుద్ధరింపుము” అని ప్రార్థించుచుండును. సీతారామరాయలను చూచినప్పు డాతనియెదుటఁగూడ భగవంతునిగూర్చి యిట్లే ప్రార్థించుచుండును.

సీతారామరాయలు నందకంటె రమాదేవి యందే చాల ప్రేమ గలిగియుండె నని పాఠకు లెఱిఁగియుండ వచ్చును. కాని, రమాదేవి యొనరించుచున్నయీయసహ్యకార్యాదికములవలన నామె యాతని కన్నులకు శూలమై పోయెను. అప్పు డాతఁడు “హా! శ్రీ యీసమయమున నాకుఁ దోఁపడరాదా?” అని యనుకొనుచుండెను. రేయుంబవళులు శ్రీ యాతనిహృదయమునందు జాగరితయగుచుండెను. స్మృతిపటమునందుఁ దోఁచుచున్న శ్రీ మనోహరమూర్తి యెదుట—రమా

దేవి నెంతటిదని? నందాదేవి యెంతటిదని? కాని, మనసునందున్నదానిని బయలుపఱచినయెడల రమకును, నందకును మనోవ్యథ కలుగునని యెంచి యాతఁడు శ్రీపేరైన నోట నుచ్చరించుటలేదు. ఒకదినమున రమాదేవి భయంకరకృత్యములను సహింపలేక "అయ్యో! శ్రీని పోఁగొట్టుకొని, రమాదేవిని పొందవచ్చునా?" అని పరితాపపడియెను.

రమ కన్నీరు విడుచుచు "అట్లయినయెడల శ్రీ నెందులకుఁ బరిగ్రహింపఁగూడదు? మిమ్మెవ్వరడ్డగింపఁగలరు?" అనియెను.

సీతారామరాయలు నిట్టూర్పువిడిచి "శ్రీ నిప్పుడే కూడఁ జూడను!" అనియెను.

ఈమాట రమాదేవికిహృదయశల్యమై నాటెను. రమాదేవియపరాధ మెట్టిదైనఁ గానిండు! ఆమెకు భర్తయందుఁగలవిశేషానురాగమే యందులకుఁ గారణమైనది. తమకాకార్యమునం దేదైన విపత్తు కలుగునేమోయనుభయమువలననే దానికి విముఖియై యామె యట్లు వ్యాకులపడుచుండెను. సీతారామున కది తెలియకపోలేదు. తెలిసియున్నను రమాదేవిపైఁ బ్రసన్నుఁడై యుండుటయాతని కసాధ్యముగ నుండెను. కలుగుచున్నయలజడులు—మహాత్కార్యమున కంతరాయము—ఎంతకష్టముగ నుండును? స్త్రీ పురుషులు పరస్పరమును ప్రేమించుటయే దాంపత్యసుఖము కాదు. ఇద్దఱును నేకాభిప్రాయమును, సహృదయత్వమును కలిగియుండుటయే దాంపత్యసుఖ మనిపించుకొనును. రమాదేవి "యేయపరాధమును చేయకుండఁగనే భర్తృప్రేమను పోఁగొట్టుకొంటినిగదా!" అని యనుకొనియెను. సీతారాముఁడు "గురుదేవా! రమాదేవిప్రేమనుండి సన్నుద్ధరింపు" మని వేఁడుకొనియెను.

రమాదేవియపరాధమువలన సీతారామునిహృదయమునందున్న యాశ్రీచిత్రరూపముదినదినమును సముజ్జ్వలమై ప్రభావిశిష్టమగుచుం

జెను. అతఁడు తనమనస్సునందు హిందూరాజ్యసంస్థాపనప్రయత్నము తప్ప మఱియెట్టియాలోచనమునకును చోటియ్యరాదని నిశ్చయించుకొని యుండెను. కాని యిప్పుడు శ్రీ వచ్చి క్రమముగా నామనసునందర్ధభాగము నాక్రమించి యందధిష్టించి యుండెను. సీతారాముఁడు " నేను శ్రీవిషయమై చేసినపాపమునకు సరియైన శిక్షయు ప్రాయశ్చిత్తము నింకను జరిగియుండలేదు " అని యనుకొనియెను.

అయిన నాతనిహృదయమందిరమున నీప్రతిమను సంస్థాపించుటకు రమాదేవి యొక్కతెయే కంకణముఁగట్టుకొని యుండలేదు. నందయును దానికిఁ దోడుపడినది. కాని యామె మఱియొకవిధముగ సాయపడియెను. ఆమె ముసల్మానులకు భయపడుట లేదు. సీతారామునందున్నసాహసమును గూర్చియు యోచించుట లేదు. ఆమె "మంచిచెడ్డలనుగూర్చి యోచించుటకు నాభర్తయే కర్త. ఆతనియాజ్ఞయే నాకవశ్యాచరణీయము " అని యోచించుకొనుచుండెను. అందువలన నీవిచారము లన్నియును మనసునఁ బెట్టుకొనక యెల్లప్పుడును పతిసేవయందే యాసక్తికలదై యుండెను. లక్ష్మీనారాయణమందిరమున పకీరు చెప్పినయుపదేశము ననుసరించి సరిగా నడచుకొనుచుండెను. తల్లివలె ప్రేమాస్పదయు, బిడ్డవలె భక్తితత్పరయు, దాసివలె సేవాతత్పరయు నై సీతారాముని సేవించుచుండెను. అయినను సహధర్మిణీత్వమున నట్లయినదా? ఆతని యతిశయమైనయాశయం దాశావతియు, నాతని హృదయాకాంక్షయందు భాగహారిణియు, కష్టకార్యములందు సహాయయు, సందిగ్ధసమయములందు మంత్రియు,విపత్తులందు సాహసదాయినియు, విజయమునం దానందమయస్వరూపిణియు నై యుండునామె యెక్కడనుండును? వైకుంఠమున లక్ష్మీదేవియై యుండుట సులభమే? కాని రణరంగమున సింహవాహనయై యుండునామె యెక్కడ?

నుండును? ఆకారణమువలన నందాదేవి ప్రీతివిశ్వాసములు సీతారాము నకు మాటిమాటికిని సంక్షుభితసేనాసంచాలినియైనయామెను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండెను. ''చంపుము! చంపుము! శత్రువులనుచంపుము! దేశశత్రు వునుచంపుము! హిందూశత్రువును చంపుము! నాశత్రువును చంపుము!'' అను నీమాటలుకూడ జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. అందుకొఱకే సీతారా ముఁడుతనహృదయమున నా మహామాయయైన సింహవాహినీమూ ర్తినిధ్యానముచేయ నారంభించెను.

ప్రేమ యనునది యెట్టిదో మేమెఱుఁగము. యోచించిచూచితి మి! వెదకి చూచితిమి! మునిగిచూచితిమి! ఏమిచేసిచూచిన నీసం సారసాగరమున ప్రేమయంతెటిబడబానలము మఱియొకటి మాకగపడు ట లేదు. ప్రేమతత్త్వమును గూర్చి గ్రంథములయందుఁ జదివినమాట నిజము. కాని సంసారమునందు ప్రీతి, విశ్వాసము, స్నేహము, వనున వితప్ప మఱియేసామగ్రియైన నున్నట్లు మాకు గోచరించుట లేదు. అందువలన దానిని మేము వర్ణింపఁజాలనివారమై యుంటిమి. గ్రంథము లయందు వర్ణింపఁబడినప్రేమయనునది గగనకుసుమమువలె నేదేనొక సామగ్రియైయుండవచ్చుననియు, తరుణీతరుణులమనోరంజనమునకై కవు లచేఁ గల్పింపఁబడియుండవచ్చుననియు తోఁచుచున్నది. సంసారమున నగపడుచున్న ప్రీతి లేక స్నేహము—అనునది పురాతనమైనదగుటచే ల భింపఁదగినదే కాని నూతనమైనంతమాత్రమున దుర్లభమైనది కాఁజా లదనిమే మొప్పికొందుము. ఎవ్వరిసహవాససంసర్గములవలన చిరకాలము గడపుచుందుమో, విపత్తునందును, సంపత్తునందును, సుదినములందును దుర్దినములందును, ఎవ్వరిగుణగణములను స్మరించుకొనుచుందుమో, సుఖదుఃఖముల నెవ్వరితో సమానముగ ననుభవించుచుందుమో, అట్టి వారియందు మనకు ప్రీతి, స్నేహము కలుగుచుండును. కాని, నూతన

మనుమతి యొకపదార్థముండ లేదా? నవీనమని చెప్పినంతమాత్రమున నే దానియం దేదోయొక మాదిరి యాదరము కలుగుచుండును. ఆదర మేకాక దానియందు మఱియొకటి యున్నది. దానిగుణమేమో తెలియుట లేదు. అయినను దానిగుణచిహ్నమును చూచి యూహించుకొందుము. ప్రత్యక్షమైనదంతయుఁ బరిమితమైనదియే. ఏది యప్రత్యక్షమైనదో, ఏది కేవలమనుమితమైనదో, దానికి పరిమాణమే లేదు. అది యనంతమైనది. మనోదార్ఢ్యమునుబట్టి దానియంతము నిర్ణీతమగుచుండును. అందువలననే క్రొత్తవానియందలిగుణ మనంతమైనదని తోఁచుచుండును. కావుననే క్రొత్తవానియందలిప్రీతి దుర్దమనీయమైనదిగా నుండును. ఇట్టిప్రీతిని ప్రేమయని చెప్పినయెడల సంసారమున ప్రేమయున్నదని చెప్పవచ్చును. ఆప్రేమ చాల నున్మాదకరమైనది. ఆప్రేమ లభింపవలసియున్నయెడల క్రొత్తవానియందే లభియించును. ఆ నూత్నప్రవాహమునందు పురాతనశక్తి యనేకసమయములయందు మునిఁగి తేలిపోవుచుండును. సీతారామునకు శ్రీ నవీన. ఆమెకొఱకా యున్మాదకరమైనప్రేమ యాతనిచిత్తమును వశపఱచుకొనియెను. ఆప్రవాహమునందు రమయు నందఱుఁగూడఁ గొట్టుకొనిపోయిరి.

ఓనూతనశక్తీ! నీవే సుందరమైనదానవా? లేక, పురాతనశక్తిసుందరమైనదా? నీవేసుందరివై నయెడల నీవాయనంతునియంశమవు! ఆయనంతునివిషయమై మేముకొంచెము మాత్ర మెఱుఁగుదుము. ఆకొంచెమనునది మాకు చాల పురాతనమైనది. అనంతునితక్కినయంశమంతయును మాకునూతనమైనది. ఆయంశము మాకు గోచరము కానిదో, అనంతమైనదో, అయియుండును. ఓనూతనా! నీవనంతునియంశమవే యగుదువు. అందువలననే నీవింతటియున్మాదకారిణి వగుచుంటివి. ఇప్పుడు సీతారామునకు శ్రీ యనంతునియంశమై యుండెను. ఆహా!

మన నారాయణుని సాన్నిధ్యమును పొందఁగలమా? మనకు శ్రీ లభియించునా? ఏదినమున పురాతనమైనదానిని విడిచిపెట్టుదుమో, ఆదినమంతయును నూతనమైనదియే లభియించుచుండును. అనంతుసాన్నిధ్యమున ముఖాముఖిగ నిలుచుండము. కన్నులు మూసికొని చూచినయెయెడల మనకు శ్రీ దొరకఁగలదు. మనస్సు దృఢపఱచుకొని యంతవఱకును రండు! మనమందఱమును గుమిగూడి హరినామసంకీర్తనముచేయుదము. హరినామమువలన ననంతమూర్తిం గాంచఁగలుగుదుము.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

"ఇదే కాదా వైతరణి! దీనిని దాఁటినయెడలఁ బరితాప మంతయును బోవునఁట! నాహృదయతాపముగూడఁ జల్లారిపోవునా?

తీక్ష్ణప్రవాహినియైన వైతరణీనదీతీరమునందున్న యిసుకతిన్నెపై శ్రీ యొక్కతెయు నిలువఁబడి యిట్లనుకొనుచుండెను—పశ్చిమదిగ్భాగమున చాలదూరమున నీలమేఘములవలె నీలగిరిశిఖరములు కానవచ్చుచుండెను. ఎదుట నీలజలప్రవాహములతో వక్రగామినియైనవైతరణీతటిని విశాలములై వెండిపలకలవలె నున్న యిసుకతిన్నెలనడుమనుండి ప్రవహించుచుండెను. ఆనదీతీరమున కృష్ణశిలానిర్మితములైనసోపానములపై సప్తమాతృకామండప మొకటి ప్రకాశించుచుండెను—ఆమండపమునఁ గూర్చున్నట్లుగనే శిలానిర్మితములైన సప్తమాతృకావిగ్రహములు కనఁబడుచుండెను. రాజ్ఞీశోభాసమన్వితయైన యింద్రాణి—మనోహరాకారిణియైనవైష్ణవి—కౌమారి—బ్రాహ్మణి—సాక్షాద్భీభత్సరసస్వరూపిణియు, యమప్రసూతియు నైనఛాయ—వివిధమణిమయాలంకారమనోహరకరచరణవక్షోభాగవిలసితయు, సుందరకంఠ

రాందోళితరత్నమాలికాసమంచితయు, లంబోదరియు, చీనాంశుకధారిణియు, వరాహవదనయు నగు వారాహి—శుష్కాస్థిచర్మమాత్రావశేషయు, పలితకేశినియు, దిగంబరయు, ఖండముండధారిణియు, భయంకరాకారిణియు నగు చాముండ— అను నీసప్తమాతృకామూర్తులును, పుష్పచందనబిల్వపత్త్రరాసులచే నలంకరింపఁబడి యామండపమున విరాజిల్లుచుండెను. ఈమండపమునకు వెనుకనున్న విష్ణుమండపము యొక్క యున్నతశిఖరము నీలాకాశము నొరసి ప్రకాశించుచుండెను. ఆవైపున నీలశిలానిర్మితోన్నతస్తంభాగ్రమున నాకాశవీథిని ఖగపతియైనగరుడుఁడు విస్తృతపక్షములతోఁ గూర్చుండి యుండెను. దాని కత్తిద్వారమున సమున్నతవిశాలనీలాకారములుగల యుదయులలితపర్వతము లంబరతలము నావరించుకొని యుండెను. శ్రీ వీని నన్నిటని పరీక్షించి చూచి,,హా ! ఇదేమి? వైతరిణి! దీనిని దాఁటినయెడల నాహృదయతాపము చల్లారునా యేమి?'' అని యనుకొనెను.

శ్రీ నిలువఁబడి యిట్లనుకొనుచుండఁగా వెనుకనుండి యెవ్వరో యొకరు''ఇది యావైతరిణీనది కాదు. మొట్టమొదట యమద్వారమునకుఁ బోయి నిలువుము. తరువాత వైతరిణీనదిని చూచెదవు '' అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

ఆమాటలను విని శ్రీ వెనుదిరిగి చూచెను. అక్కడ నొకభైరవి నిలువఁబడి యుండెను.

శ్రీచూచి,,ఓతల్లీ! భైరవీ! యమద్వారము వైతరణి కివ్వలియొడ్డున నున్నదో, అవ్వలియొడ్డున నున్నదో చెప్పవా ?'' అనియెను.

భైరవి నవ్వి ,,వైతరణి దాఁటినయెడల యమపురమునకుఁ బోవచ్చును. తల్లీ! ఎందులకిట్లడిగితివి? నీవివ్వలియొడ్డుననే యమయాతనల ననుభవించుచుంటివా యేమి ? '' అని యడిగెను.

శ్రీ——కష్టము రెండువైపులయందును కలదని తోఁచుచున్నది.

భైర——లేదు. తల్లీ! కష్టమంతయు నీవలియొడ్డుననే యున్నది. ఆవలియొడ్డున నున్నదనుకొనుచున్న కష్టము మన మీావలియొడ్డుననుండి తీసికొనిపోవునదియే. మనమీాజన్మమునఁ జేసినపాపములనన్నిటిని మూటకట్టుకొని యీా వైతరణీసేతువుమీాఁదుగా నెట్టేసుంకము నులేకఁ డతీసికొని పోవుచుందుము. తరువాత యమాలయమునకుఁబోయి యీామూటను విప్పి యందుఁగల పాపముల నొక్కటొక్కటిగ క్రమముగానసుభవించుచుందుము

శ్రీ——తల్లీ! అట్లయినయెడల నామూట నీవలియొడ్డుననే పారవైచి పోవుట కేమైన నుపాయ మున్నదా? అట్టియుపాయ మేదైన నున్నయెడల నది నాకు చెప్పవలయును. నేను వేవేగముగ మూటను విప్పి యన్నిటిని వెచ్చించి ప్రొద్దుండఁగనే యీానదిని దాఁటిపోయెదను. చీఁకటి పడువఱకును వేచియుండ నవసరము లేదు.

భైర——ఇంతతొందర యెందులకు తల్లీ! నీకింకనుచాలప్రొద్దున్నది.

శ్రీ——ఉన్నకొలఁది తుపాను లేచును.

భైరవి కింకను ప్రచండవాయువు వీతెంచుననుయరు కాలేదు. చాల చిన్నవయసుగలది. అందువలన శ్రీ యిట్టిమాటలను చెప్పచున్నను నిర్భయముగా వానికిఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుచు తుదకుఁ"ప్రచండవాతమున కేల భయపడవలయును? తల్లీ! నీకు సరియైననావికుఁడు లేఁడా?" అనియెను.

శ్రీ——మంచిసమర్థుఁడైన నావికుఁ డున్నాఁడు. కాని, యీాతని నావను నేను పరిత్యజించితిని.

భైర——అందువలననా వెదకికొనుచు వచ్చి యీావైతరణీతీరమున్నఁగూర్చుంటివి?

శ్రీ—ఇంకను నర్థసామర్థ్యముగల నావికునకై వెదకికొనుచుంటిని. శ్రీక్షేత్రమునఁ బ్రకాశించుచున్న యాతఁడు నన్ను దాఁటించుటకు సర్వోత్కృష్టుఁడైన నావికుఁ డని వినియుంటిని.

భైర—నేను నా నావికునే వెదకికొనుచుఁ బోవుచుంటిని. మనమిద్దఱమును కలసి పోవుదము నడువుము! కాని, నేఁడు నీవొక్కతెవే యుంటివేమి? ఆనాఁడు నేను నిన్ను స్వర్ణరేఖానదీతీరమునఁ జూచితిని. అప్పుడు నీతోఁ జాలమందియుండిరి. ఇప్పుడు నీవొక్కతెవే యుంటివేమి?

శ్రీ—నాకెవ్వరును లేరు. ఈప్రపంచమంతయును నాయదియే. మనఃపూర్వకముగ నే నేయందఱను త్యజియించితిని. నేనొక యాత్రికులగుంపుతోఁ బయలు దేరివచ్చితిని. వారు నాయెడ దయాదృష్టిగలవారివలె గొంచెమెచ్చుగ గౌరవింప జొచ్చిరి. అదిచూచి యేమైన దుర్మార్గము జరగునేమో యని యనుమానించి నిన్నరాత్రియే యాగుంపును వదలివచ్చితిని.

భైర—ఇప్పు డేమి చేయుదువు?

శ్రీ—ఇప్పుడు వైతరణితీరమునకు వచ్చి "యాతీరద్వయమును దాఁటుటవలన బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఒక్కతీరమే చాలును. నీరుచాలినంతలోతుగ నున్నదా?" అని యోచించుచుంటిని.

భైర—దానిఁగూర్చి మనమిద్దఱ మాలోచించి చూతము! అనంతర మేమి చేయవలసియుండునో దానిని చేయుదము. వైతరణి నీభయమువలన పాఱిపోదులే. నాతోఁగూడ వచ్చెదవా?

శ్రీహృదయము కొంచెము చలించెను. ఆమెచేతిలోనొక కాసైన లేదు. యాత్రికులగుంపును విడిచి వచ్చినదిమొదలు తిండి లేదు. ఇప్పుడు భైరవితో నున్నయెడల నేమైన ననుకూలింపవచ్చునని యోచించి "తల్లీ! నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. ఒక్కమాట యడిగెదను. నీ వెట్లు కాలక్షేపము సేయుచున్నావు?" అని యడిగెను.

భైర.—భిక్షవలన.

శ్రీ—నేను భిక్షమెత్తలేను. తల్లీ! అంతకంటె వైతరణియే సులభమైనదని తోఁచుచున్నది.

భైర—నీవు భిక్షమెత్తనక్కఱలేదు! నీదానవై నీకొఱకు నే నేభిక్ష మెత్తెదను.

శ్రీ—సోదరీ! నీవింకను చిన్నదానవు నీవు నాకంటె పెద్దదానవు కావు. నీయీజగన్మోహనరూప—

భైరవి త్రిలోకసుందరి—శ్రీకంటెను మిగుల సౌందర్యవతియనితోఁచుచున్నది. ఆసౌందర్యమును మఱుఁగుపఱుచుటకు దళముగా నొడలంతటను విభూతిఁ బూసికొనియుండెను. అది చాల విపరీతమయ్యెను. నీమసున్నము రాచినలాందరునందలి దీపప్రకాశమువలె నా తేజోమూర్తియు మఱింతప్రకాశమాన మగుచుండెను.

శ్రీ ప్రశ్నకు సదుత్తరముగ,, నేనుదాసీనను. విరాగిణిని. సంసారమునుబరిత్యజించితిని. నాకేభయమును లేదు. ధర్మమే నన్నుఁగాపాడుచుండును " అని భైరవి చెప్పెను.

శ్రీ—అట్లే కావచ్చును. నీవు భైరవివగుటవలన నిర్భయముగా నుండఁగలవు. కాని నేను వెలగాకుపైనున్న పురుగువలె నీతోఁగూడఁదిరుగుట యెట్లు? ఇదియేమిపురుగని యెవ్వరైన నడిగినయెడల నీవేమని చెప్పెదవు? ఈపురు గెగిరివచ్చి నాపైవ్రాలినదని చెప్పుచుందువా?

భైరవి నవ్వ నారంభించెను. తటిత్ప్రకాశముచేఁ బ్రదీప్తమైన మేఘావృతాకాశమువలెఁ బ్రఫుల్లాధరమునుండి వెలువడినమధురమందహాసచంద్రికలచే నాభస్మావృతరూపరాశియుఁ బ్రదీప్త మగుచుండెను.

భైర—నీవును చిన్నదానవే యైయుంటివి. ఈనావేషమును వేసికొందువా?

శ్రీ కంపముతో "అది యెట్లు? నేనెట్లు భైరవి నయ్యెదను?" అనియెను.

భైర—నీవు భైరవివి గమ్మని చెప్పుటలేదు. నేనును నిజమైన భైరవిని కాను—నీవు సర్వమును త్యజించితి వని చెప్పితివి. అట్లున్న నీహృదయము పాపపంకిలము కానియప్పుడు భైరవివై నంతమాత్రమున దోషమేమి? ఇప్పుడా మాట యటుండనిమ్ము. నేనింతకంటె జెప్పవలసినది లేదు. ఈ కుహనావేషము నేల ధరింపఁగూడదు? అందువలన దోషమేమున్నది?

శ్రీ—నేను నా కుంతలముల నెట్లు పరిహసింపఁగలను? నేనును వాసినిని.

భైర—నేనట్లు చేయలేదు. చూచుట లేదా?

శ్రీ—జటాధారిణి వైతివా?

భైర—లేను. అట్లును చేయలేదు. కాని శిరోజములకు మేలుఁగు వెట్టుకొనుటలేదు. తలపై విభూతి నలఁదికొనుచుంటిని. అందువలన నవి జడలుగట్టిన ట్లగపడుచున్నవి.

శ్రీ—శిరోజము లన్నియును కలసి జడగట్టిపోయినవి. ఒక్కసారి నూనెరాచి చిక్కుడలించి ముడివేయవలయునని మనసగుచున్నది.

భైర—అది యీజన్మమునకు లేదు—తిరిగి మనుష్యజన్మమెత్తినయెడల—ఇప్పుడు నిన్ను భైరవిగాఁ జేయుదునా?

శ్రీ—తలకు విభూతిపూసికొనుటచాలును. భైరవినగుటెందులకు?

భైర—అట్లు కాదు. కావిరంగు, రుద్రాక్షలు, విభూతి యివి యన్నియు నాయొద్దనున్నవి—అన్నియు నిచ్చెదను.

శ్రీ వెనుకముందు లాలోచించుకొని తుదకు సమ్మతించెను. తరువాత వారిద్దఱును విజనస్థలమునం దొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండిరి. ఆరూపరాశియైనభైరవి శ్రీని మఱియొక రూపరాశియైన భైరవిగాఁ జేసి వైచెను. కేశదామమునకు భస్మమునలంచెను. శరీరమునకు కావిరంగుపూసెను. కంఠమునందును, బాహువులందును రుద్రాక్షములను

కట్టెను. సర్వావయవములకును విభూతిని బూసెను. శ్రీలలాటమున రక్తచందనముతోఁ దిలకమును సవరించెను. తరువాత త్రిభువనవిజయశ్రీకంబులగు మదనసాయకంబులవలె వారిద్దఱును బయలుదేరి యావైతరణీనదిని దాఁటి, నాఁటికొక దేవాలయమునందలి సత్రమున నివసించి యారాత్రిని గడపిరి.

పదునేడవ ప్రకరణము.

మఱునాఁటియుదయమున శ్రీయును, భైరవియు, ఖగస్రోతానదీజలంబుల యథావిధిగ స్నానాహ్నికములం దీర్చికొని విభూతిరుద్రాక్షమాలికాలంకృతలై సంచరించుచున్న దీపశిఖలవలె శ్రీక్షేత్రమార్గమును ప్రకాశింపఁజేయుచు బయలుదేరి పోవుచుండిరి. ఆప్రదేశవాసులు నిరంతరము నామార్గమునుండి వచ్చుచుఁ బోవుచున్న యాత్రికులను దర్శించుచుందురు. వారిదివఱకెందఱినో యాత్రికులను చూచిరి గాని యెప్పుడు నింతయాశ్చర్యమును పొందియుండలేదు. నేఁడు వీరిద్దఱిని చూచి యత్యాశ్చర్యమును పొందిరి. దంతవినిర్మితములైన మనోహరవిగ్రహములు రెండు నడచిపోవుచున్నవేమో యని కొందఱనుకొనుచుండిరి. కొందఱు వీరు దేవతాకన్యకలై యుందురని తలంచుచుండిరి. మఱికొందఱువచ్చి వారిద్దఱకును నమస్కరించుచుండిరి. శ్రీసంపత్కాములగు కొందఱు వచ్చి వారికి నమస్కరించి తమయభీష్టముల నొసంగుఁడని ప్రార్థించుచుండిరి. ఒక్కపండితుఁడు వచ్చి వారినందఱిను దూరమునకుఁ బంపి „ఏమియును మాటలాడవలదు. దూరమున నుండి చూడుఁడు! వారిద్దఱును రుక్మిణీసత్యభామలు. శ్రీమన్నారాయణసందర్శనమునకుఁ బోవుచుండిరి" అనియెను. మఱికొందఱు „రుక్మిణీసత్యభామలు శ్రీక్షేత్రమునందే యున్నారు. వారిట్లు బయలుదేరి వచ్చు

టి యసంభవము. వీరు రాధికాచంద్రావళులను గోపకన్యకలు" అనియనుకొనసాగిరి ఇదే నిజమునియందఱు నంగీకరించిరి. ఒకదుష్టవనిత వారిద్దఱినిచూచి "ఓహో!" అనినవ్వుచుదగ్గఱకు బోయి "మీయాడుబిడ్డయైన సుభద్ర యెక్కడ నున్నది. మీయిద్దఱును దగినశాస్తి చేయును లెండు!" అనియెను.

ఇట్లుండఁగా శ్రీరాధికాచంద్రావళు లిద్దఱును తమలోఁ దామే మియో మాటలాడికొనుచుఁ బోవుచుండిరి. వైరాగిణియైన భైరవికిచాలకాలమునుండి యామె దేశాటనమునందు స్నేహితు లెవ్వరునుదొరకుట లేదు. నేఁడు సమవయస్కయైన శ్రీ యామెకు సహాయయైవచ్చుటచే నామెహృదయమునకుఁ బరమానందముగనుండెను. ఆమె జీవితప్రవాహ మింకను నింకిపోవుట లేదు. శ్రీ జీవితప్రవాహ మింకిపోయినది. శ్రీ తనదుఃఖము తాను దెలిసికొనియుండెను. భైరవికట్లు తెలియుట లేదు. వారు పరస్పరమును మాటలాడుకొనుచున్న సంగతులలోఁ గొన్నిటిని పాఠకు లవశ్యముగ వినవలసియున్నది.

భైర—నీవు నీకు భర్త యుండె ననియు, ఆతఁడు నిన్ను పరిగ్రహించి సంసారము చేయుట కిష్టముగలవాఁడై యుండె ననియు, చెప్పితివి—అట్లుండఁగా నీవు సంసారమును త్యజించి యిట్లుండుట యెందులకో నాకుఁ దెలియకున్నది. నీయింటిగొడవలు నాకెందులకు?—కాని యొక్కమాటమాత్ర మడుగుచున్నాను—నీకెప్పుడైనను తిరిగి యింటికిఁబోవుట కిష్టమున్నదా, లేదా ?

శ్రీ—చేయిచూచి సాముద్రికఫలము చెప్పుట నీకు తెలియునా?

భైర—తెలియదు. చేయిచూచిన యెడల నదియెట్లు తెలియును?

శ్రీ—అది కాదు. నీకు చేయిచూచుట తెలిసిన యెడల నాచేయి చూపించి నిన్నొక్కప్రశ్న మడుగఁదలఁచితిని. దానికి నీవు సమ్మా

ధానమును చెప్పినతరువాత నీవడిగినదానికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెదను.

భైర — నాకు సాముద్రికము తెలియదు. కాని, యిట్టివిద్యయందును మఱియితరములైన యనేకవిద్యలయందును పండితుఁడైనయొక మహాపురుషునియొద్దకు నిన్నుఁ దీసికొని పోయెదను.

శ్రీ — ఆతఁ డెక్కడ నుండును?

భైర — లలితగిరియందలి "హస్తికుంభ" యను నొకగుహాయందామహాయోగి యున్నాఁడు. నేనాతని నెఱుఁగుదును.

శ్రీ — లలితగిరి యెక్కడ నున్నది?

భైర — మనము శ్రమపడి పోయినయెడల నేటిసాయంకాలమునకే యక్కడకుఁబోవచ్చును.

శ్రీ — అట్లయిన నడువుము.

అప్పుడు వారిద్దఱునతివేగముగ నడవ నారంభించిరి. జ్యోతిశ్శాస్త్రపండితుఁడెవ్వఁడైన నప్పుడు వారినిచూచినయెడల పరస్పరసమాగమమువలనశీఘ్రగతినందినగురుశుక్రగ్రహములతో వారినిబోల్చియుండును.

పదునెనిమిదవప్రకరణము,

ఒకతీరమున నుదయపర్వతము, మఱియొకతీరమున లలితగిరియు నలరారుచుండ స్వచ్ఛజలతరంగకల్లోలితమైన విరూపానది యాపర్వతముల నడుమనుండి నీలజలప్రవాహములతో నతివేగముగ సముద్రాభిముఖియై ప్రవహించుచుండెను. ఆపర్వతశిఖరములపై కెక్కి క్రిందికి చూచినయెడల తాళవృక్షసహస్రములతోడను, పచ్చగఁబండి యొఱఁగియున్న నానావిధ సస్యసంతతులతోఁడను, శ్యామలశాద్వలతలంబులతోడను విరాజమానమైయున్న భూదేవి పరమానందదాయినియై కా

నవచ్చుచుండును. బిడ్డ నక్కునఁ జేర్చికొనియున్న తల్లియెట్లు సర్వాంగ సుందరియై కానఁబడుచుండునో, యట్లే సస్యశాలినియైన భూదేవి పర్వతాగ్రమునందలి మనుష్యునకు మనోహరరూపిణియై కానఁబడుచుండును. ఉదయగిరి నానావిధవృక్షసమూహములతో విరాజిల్లుచుండెను. లలితగిరి వృక్షశూన్యమై ప్రస్తరమయమైయుండెను. ఒకకాలమునం దీ పర్వతశిఖరములును, సానుప్రదేశములునుగూడ రాజభవనములు, స్తూపములు, బౌద్ధమందిరములు మొదలగువానిచే శోభాయమానములై యుండెను. ఇప్పుడవి యన్నియును నశించి యాశిఖరములందు చందనవృక్షములును, భగ్నములై మంటిలోఁ గప్పఁబడియున్న జీర్ణమందిరములయవశిష్టశిలాశకలంబులును, ఇటుకలును, మనోహరములైన శిలావిగ్రహములునుమాత్రమే యుండెను. ఆవిగ్రహములలోఁ గొన్నిటిని కలకత్తాయందలి దేవాలయములందును, సుందరమందిరములందును నుంచినయెడల నెంతరమణీయముగా నుండును? ఆహా! ఇప్పుడట్టిహిందువులుశిల్పకళాశాలలో ప్రతిమానిర్మాణమునుగూర్చి నేర్చుకొనుచున్నారా? కుమారసంభవమును విడిచి స్విన్‌బరన్ (swinburne)చదువుచున్నారా? భగవద్గీత నొకచోఁ బారవైచి మిల్లు(Mill)ఆసక్తితోఁజదువుచున్నారా? ఉరియాదేశప్రశస్తశిల్పములనువిడిచిసాహేబులుచేసినగాజుబొమ్మలను,,ఆహా!''యనినోరుతెఱచుకొనిచూచుచుంటిమిగదా!' ఇంకనుమనముదుటియందే మేమిప్రాయఁబడియున్నదో యెవ్వరుచెప్పఁగలరు?

మేము చూచినదిచూచినట్లు వ్రాయుదుము. ఆలలితగిరి చాల కాలము మాజ్ఞప్తియం దున్నది. నలుదెసలయందు ననేకయోజనములవఱకు వ్యాపించియున్న తాళవృక్షములు—లెక్కలేని తాళవృక్షములు—సరళములై, శ్యామలపత్త్రసంశోభితములై కానవచ్చుచుండెను. ఆనడుమనుండి నీలజలవిరాజిత యగువిరూపానది, నీలహరితప్రభలచే

మనోహరములై, పుష్పమయములై యున్న కేదారములవలెనగుపడుచుండెను. ఆకల్లోలతరంగిణీకోమలశ్యామలవర్ణముగలరత్నకంబళముపై చిత్రింపఁబడిన ట్లుండెను. అది యట్లుండనిండు! నలువంకిలను మృతజీవులగుమహాత్ముల మహత్తరకీర్తిప్రదర్శకములైనకట్టడములగపడుచుండెను. ఆభవనములకుఁ గూర్పఁబడి నిగనిగ మెఱయుచున్నశిలాఫలకములను నిర్మించినవారు మనవంటిహిందువులేనా? ఆమెఱుఁగు రాతిపలకలను సున్నము మొదలగుబంధనసామగ్రి లేకుండఁగనే చేర్చికట్టినవారును, మనవంటి హిందువులేనా? అందలిశిలావిగ్రహములను నిర్మించినవారును, దివ్యపుష్పమాలికాలంకారవిభూషితంబులును, ప్రకంపితముచేలాంచలసంవర్ధితసర్వాంగసుందరంబులును, వీరశృంగారాదికళావిలసితంబులును నగునీపురుషమూర్తులను చేసినవారును మనవంటిహిందువులేనా? మానసకోపానురాగస్వభావవిస్ఫూర్జితాధరపల్లవవిరాజితంబులును చీనిచీనాంబరవిలసితంబులును, తరళితరత్నహారాలంకృతంబులును, పరిపూర్ణయౌవనోల్లసిత సుందరాంగకవి భాసురంబులును, నగునీ

"తన్వీశ్యామాశిఖరదశనాపక్వబింబాధరోష్ఠీ
మధ్యేక్షామాచకితహరిణీప్రేక్షణానిమ్ననాభీ!,,

స్త్రీమూర్తులను శిలాతలంబులనెవ్వరునిర్మించిరో వారునుమనవంటిహిందువులేనా? వీనినన్నిటిని జూచుటచే హిందువులపూర్వౌన్నత్యముజ్ఞప్తికి రాదా? ఆస్మృతితోఁగూడను పనిషత్తులు, భగవద్గీతలు, శ్రీమద్రామాయణము, మహాభారతము, కుమారసంభవము, అభిజ్ఞానశాకుంతలము పాణిని, కాత్యాయనము సాంఖ్యము, పాతంజలి, వేదాంతము, వైశేషికము, మొదలగునవి జ్ఞప్తికిరాకుండునా? ఆకల్పసుస్థిరంబులగు హిందువులకీర్తులమూం దీరాతిబొమ్మ లెంతటివి? హిందువులకులమునజన్మించుటచే మాజన్మము సార్థకమైనదని యప్పుడు మాకు బోధపడియెను.

పాదప్రదేశమునం బ్రవహించు విరూపానదీతరంగములచే నొరసి పిడింగాంచుచున్న యాలలితగిరి గర్భమునందు "హస్తికుంభ" అనుగుహ యుండెడిది. ఇప్పుడా పర్వతభాగము లన్నియును శిథిలములైపోవుటచే నచ్చట నొక గుహయుండెడిదని చెప్పవలసివచ్చినదిగదా! కాలమువక్రించినప్పుడంతయును లోపముగనే యుండును. ఇప్పుడాగుహ లేదు. ప్రాకారములు వీడిపోయినవి. స్తంభములుపడిపోయినవి. ఆస్థలమంతయును పచ్చికతో నిండియుండెను. సర్వమును నశించిపోవుచున్నప్పుడు గుహకొఱకు విచారించుట యెందులకు ?

కాని, గుహ చాల సుందరమైనది. పర్వతాంగమునుండియే నిర్మింపబడిన స్తంభప్రాకారాదులు మిగులరమణీయములై యుండెను. వానినుండి నలుదెసలయందును రాతిపై చెక్కఁబడిన మనోహరవిగ్రహములు ప్రకాశించుచుండెను. వానియందిప్పటికిని కొన్ని నిలిచియున్నవి. కాని, వానిమెఱుఁగును, జిగియును, అందమును, నాశనమై చెడిపోయెను. ముక్కు పోయినదొకటియు, చేయివిరిగినదొకటియు, కాలుపోయినదొకటియు, నీవిధముగా విగ్రహము లన్నియు నిప్పటిహిందువులవలెనే యంగవిహీనములై వికృతిని బొందియుండెను.

ఆగుహ యిప్పుడిట్లుపాడై యుండెను. కాని, మనకథాకాలమున కుమాత్ర మిట్లు పాడుపడి యుండలేదు. అప్పటికాగుహ చెక్కుచెదరకుండ మనోహరముగ నుండెను. దానియందు పరమయోగియైనగంగాధరస్వామి యనుమహాత్ముఁ డొకఁడు నివసించియుండెను.

ఉచితసమయమునకు భైరవియు శ్రీని తీసికొని యచ్చటికి వచ్చెను. అప్పటికి గంగాధరస్వామి సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై యుండెను. అందువలన వారు గుహవెలుపలనే శయనించి యారాత్రిని గడపిరి.

ప్రాతఃకాలమునకు ధ్యానము పరిసమాప్తమయ్యెను. స్వామి

లేచి విహూపానదియందు స్నానముచేసి ప్రాతఃకృత్యములను దీర్చికొని వచ్చినపిమ్మట భైరవి నమస్కరించి యామహాత్ముని పాదధూళి తనశిరమున ధరించుకొనియెను. శ్రీ యునట్లే చేసెను.

అప్పుడు గంగాధరస్వామి శ్రీతో నేమియును మాటలాడకుండుటయేగాక యామెనుగూర్చి భైరవి నేమియు నడుగలేదు—ఆతఁడు భైరవితో మాటలాడుచుండెను. మన దురదృష్టమునకుఁ దగినట్లుగా వారి సంభాషణమును సంస్కృతమున జరగుచుండెను. అందొకమాటయైన శ్రీకి బోధపడలేదు. మాకును సంపూర్ణముగఁ దెలియుటలేదు. మాకుఁ దెలిసినంతవఱకు మాపాఠకమహాశయులకొఱకు కొన్నియంశములను భాషాంతరీకరించి చెప్పెదము.

స్వామి—ఈస్త్రీ యెవ్వరు ?

భైర—ప్రయాణికురాలు.

స్వామి—ఇక్కడ కెందులకు వచ్చినది ?

భైర—ప్రారబ్ధము తీసికొనివచ్చుటచేత—మీచే చేయిఁ జూపించుకొనుటకు వచ్చినది. ఆమెవిషయమున ధర్మానుసరణముగ నుపదేశింపఁగోరెదను.

అప్పుడు శ్రీ సమీపించి మరల సాష్టాంగనమస్కారముం గావించెను. స్వామి యామెను పరిశీలించి చూచి యామెకుఁ దెలిసినభాషతోడనే నీది*కర్కాటకలగ్నము. జన్మకాలమునకు పుష్యానక్షత్రమునఁ జంద్రుఁడున్నాఁడు" అనియెను.

---

* " పరకనకశరీరో దేవసమ్రిప్రికాశః

భవతి విపులవక్షీ కర్కటో యస్యరాశిః,,

ఈరీతిలక్షణములనుచూచి జ్యోతిశాస్త్రజ్ఞులు రాశినక్షత్రములనునిర్ణయించుచుందురు.

శ్రీ యేమియును మాటలాడలేదు.

"గుహ వెలుపలికి గమ్ము— చేయి చూచెదను"

స్వామి, యప్పుడు శ్రీతో వెలుపలికి వచ్చి యామెయెడమచేతి యందలి రేఖల నన్నిఁటిని బరీక్షించెను. తరువాత లెక్కలువేసి గుణించి యామెజన్మించిన సంవత్సరము, మాసము, వారము, దినము, నక్షత్రము మొదలగువానియొక్క ఫలాఫలములను నిరూపించి చెప్పెను. తరువాత చక్రమును వైచి పురాతనతాళపత్త్రములపై వ్రాయఁబడిన పంచాంగమును గుహనుండి తెచ్చిచూచి ద్వాదశభావములందును గ్రమముగా గ్రహములను లిఖించి పిమ్మట శ్రీతో నిట్లనియెను—

"నీజన్మలగ్నమునందు స్వక్షేత్రగతుఁడైన పూర్ణచంద్రుఁ డున్నాఁడు. సప్తమమందు శుభులైన బుధ, గురు, శుక్రు లున్నారు— తల్లీ! నీవు సన్యాసినివగుట యెందులకు? నీవు * రాజమహిషివై యుండవలయును" అనియెను.

శ్రీ—నాభర్త రాజై యున్నాఁడని వింటిని; కాని చూడలేదు.

స్వామి—నీవు చూడఁజాలవు—నిజమే—ఈసప్తమమందున్న బృహస్పతి నీచస్థుఁడై యున్నాఁడు. శుభగ్రహములు మూఁడును పాపక్షేత్రమైన మకరమునందుండి పాపదృష్టిగలవారై యున్నారు. నీయదృష్టమునందు రాజ్యభోగములు లేవు.

శ్రీ తనకేమియును దెలియక యూరకుండెను. స్వామి తిరిగి చూచి యేమో చెప్పెను.

శ్రీ—ఇంకను నాకేమైన దుర్దశయున్నదా?

స్వామి—చంద్రుఁడు శనికి త్రింశాంశగతుఁడై యున్నాఁడు.

శ్రీ—అందువలన నేమగును?

---

* జాయాస్థేచ శుభత్రయే ప్రణయినీ రాజ్ఞీభవే ద్భూపతేః

స్వామి—నీవు నీప్రియునిప్రాణములను హరింతువు.

శ్రీ యింకనక్కడఁగూరుచుండ లేదు. లేచియావ్వలకు బోవుచుండెను.

స్వామి యామెను సంజ్ఞచేసి పిలిచి "కూర్చుండుము! నీయదృష్టమం దింకనొకమహాయోగమున్నది. ఆసమయ మింకను రా లేదు. సమయము వచ్చినప్పుడు నీవు భర్తృసాన్నిధ్యమున కేగఁగలవు."

శ్రీ—ఆసమయ మెప్పుడు తటస్థించును?

స్వామి—దానినిగూర్చి యిప్పుడు చెప్పఁజాలను. విశేషించి గణనము చేయవలయును. ఆసమయముకూడ సమీపముగ లేదు. నీవెక్కడకుఁ బోవుచుంటివి ?

శ్రీ—పురుషోత్తముని సందర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని.

స్వామి—పొమ్ము—ముందుసంవత్సరమున మఱియొకసారి యిక్కడకు రమ్ము. అప్పుడాసమయమునుగూర్చి యాలోచించి చెప్పెదను.

స్వామి యిట్లుచెప్పి పిమ్మట భైరవితో "అప్పుడు నీవుకూడ రమ్ము" అనియెను.

అనంతరము గంగాధరస్వామిధ్యాననిష్ఠయందుఁ బ్రవేశించెను. ఆభైరవు లిద్దఱు నాతనికి నమస్కరించి గుహనుండి వెడలిపోయిరి.

పండొమ్మిదవ ప్రకరణము.

ఆభైరవు లిద్దఱును మరల నొరిస్సారాజమార్గమును ప్రకాశింపఁజేయుచు పురుషోత్తమాభిముఖులై పోవుచుండిరి. ఆమార్గమందు జనులు వరుసలుతీరి నిలువఁబడి యాశ్చర్యముతో వారిని జూడనారంభించిరి. కొందఱు వారిపాదములకు సాష్టాంగము లాచరించి "మాతలపై మీచరణరజోలేశమును ప్రసాదింపుఁడు" అనియు, మఱికొందఱు

,,దయతోఁ గొంచెముసేపు నిలిచి మాదుఃఖములను విని వానిని నివారించి మఱిపోవలయును '' అనియు ప్రార్థించిరి. ఎవరికిఁ దగినట్లుగ వారితో మాటలాడి యందఱను సంతోషింపఁజేయుచు నాసుందరు లిద్దఱును ముందునకుఁ బోవుచుండిరి.

చంచలగామినియైన శ్రీనికొంచెమునెమ్మదిపఱచునుద్దేశముతో భైరవి ,,సోదరి! మెల్లమెల్లగ నడువుము. మెల్లగనడువుము. వేగముగ నడచి యదృష్టమును వృద్ధిచేయఁగలవా యేమి?'' అనియెను.

పరితపించుచున్న శ్రీ హృదయమున కాస్నేహసంబోధనము కొంచె మింపుగ నుండెను. రెండుదినములు భైరవితో నుండుటచే శ్రీ యామెను ప్రేమింప నారంభించెను. ఈరెండుదినములును ,,తల్లీ! అమ్మా! '' అని యొకరినొకరు పిలుచుకొనుచుండిరి. శ్రీకి భైరవి పూజనీయయై యుండెను. భైరవి యాసంబోధనములను విడిచి ,,అక్కా! సోదరీ!'' అనిపిలుచుటను విని భైరవియును తన్ను ప్రేమించుచున్న దని తెలిసికొని శ్రీ మెల్లమెల్లగ నడవనారంభించెను.

భైర—ఇంక నిన్ను ,,తల్లీ! అమ్మా!'' యను గౌరవసూచకములైన సంబోధనవాక్యములతోఁ బిలువను. మనమిద్దఱ మొక్కయీడువారము. మనమిద్దఱ మక్కచెల్లెండ్రము.

శ్రీ—నీవును నావలెదుఃఖముచేసంసారమునుత్యజించినదానవేనా?

భైర—నాకు సుఖమును లేదు ; దుఃఖమును లేదు. అంతటి యదృష్టము నానుదుట వ్రాయఁబడి యుండలేదు. నీదుఃఖసమాచారమును వింటిని. అది యిప్పటిమాటవలె నగపడుటలేదు. నీపే రింకను నాకుఁ దెలియలేదు. నిన్నేమని పిలుతును?

శ్రీ—నాపేరు శ్రీ. నిన్నేమనిపిలువవలయును. నీనాఁడు నిజమైనభైరవిని గానని చెప్పియుంటివి. అట్లయిన నీవెవ్వరు?

భైర—నేను వైష్ణవిని. అయినను వీథులయందు బిచ్చమునకై తిరుగాడుచుండు సామాన్యవైష్ణవులవంటిదానను గాను.

శ్రీ—అట్లయిన మఱియెట్టివైష్ణవివి? నీదుస్తులను చూడఁగా వైష్ణవుల పోలికగా నుండలేదు.

భైర—ఆరహస్య మంతయుఁ గ్రమముగాఁ జెప్పెదను. ప్రస్తుతము నేను వైష్ణవినని మాత్రమే తెలిసికొనుము. నాపేరు జయంతి. నన్నా పేరుతోడనే పిలువుము! గంగాధరస్వామి చెప్పినదంతయును వింటివిగదా! తిరిగి నీకింటికిఁ బోవుట కిష్టమున్నట్లే యగపడదు. కాలక్షేపమునకు మఱియొక యుపాయమును లేదు. కాలము నెట్లు గడపవలెయునో దానినిగూర్చి యోచించితివా?

శ్రీ—లేదు. ఆలోచింపలేదు—కాని యింతవఱకు నెట్లు గడపితినో యట్లే—ఇన్నిదినములును గడచిపోలేదా?

జయంతి—ఇన్నిదినము లెట్లు గడచిపోయినవి?

శ్రీ—అతికష్టముతో—భూమియం దిఁక నంతటికష్ట ముండఁబోదని తోఁచుచున్నది.

జయ—దీనికొక యుపాయ మున్నది. నీమనసును మఱిదేనిమీఁదికైనఁ ద్రిప్పికొనుము.

శ్రీ—దేనిపై మనసునిలుపను?

జయ—ఈమహాప్రపంచమున నీమనసు నిలుపుట కేదియును లేదా?

శ్రీ—పాపమునందా?

జయ—కాదు. పుణ్యమునందు.

శ్రీ—సతికిఁ బతిసేవ యొక్కటియే పుణ్యమైనది. నేను దానిని విడిచి వచ్చితిని. అది లేనప్పుడు నాకు పుణ్య మెక్కడిది?

జయ—స్వామికి మఱియొకస్వామి యున్నాఁడు.

శ్రీ—ఆతఁడు స్వామికి స్వామియైన నగుఁగాక ! నాకు స్వామి కాఁజాలఁడు. నాభర్తయే నాకు స్వామి. మఱియెవ్వరును నాకు స్వాములు కాఁజాలరు.

జయ—నీనాథునకు నాథుఁడైనయాతఁడు నీకును నాథుఁడే. ఏమనిన—ఆతఁడు లోకనాథుఁడు.''

శ్రీ—ఈశ్వరుఁ డెవ్వఁడో నేనెఱుఁగను. నాహృదయేశ్వరుని నే నెఱుఁగుదును.

జయ—నీవాసర్వేశ్వరుని దెలిసికొనఁ గోరెదవా? అట్లయినయెడల నీదుఃఖము లన్నియును నశింపఁగలవు.

శ్రీ—వలదువలదు—నేను సర్వేశ్వరుని తెలిసికొనఁగోరను—పతివినా నాకీశ్వరుఁ డెవ్వఁడు? ఈశ్వరానుగ్రహామువలనం గలిగినసుఖముకంటె భర్తృవిరహామునం గలిగినదుఃఖమే నాకెంతయు నిష్టముగ నుండును.

జయ—అంతయిష్టముగానున్నయెడల నాతని త్యజించుట యెందులకు?

శ్రీ—నీవుజాతకఫలమును వినలేదా ? ఆఫలమును నేను మొట్టమొదటనే వినియుంటిని.

జయ—అట్లయినయెడల నింతగా ప్రేమించుట యెందులకు ?

అప్పుడు శ్రీ తనపూర్వవృత్తాంతము సంక్షేపముగఁ జెప్పెను. అదియంతయును వినుటచే జయంతికి చాల విచారము కలిగెను. పిమ్మట జయంతి ,,ఆతఁడు నిన్నుచూడలేదనియే చెప్పవచ్చును. అట్టిచో నింతటిప్రేమ యుదయించుట కేమికారణము?'' అనియెను.

శ్రీ—నీ వీశ్వరుని ప్రేమించుట లేదా? ఎన్నఁడైన నీకాయీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమగుటను చూచితివా ?

జయ—నేనీశ్వరుని రేయుంబవళ్ళు నామనస్సున ధ్యానించుచుందును.

శ్రీ—నాబాల్యమునం దాతఁ డేదినమున నన్ను త్యజియించి వైచెనో, నాఁడుమొదలు నాస్వామిని నేను రేయుంబవళ్లు నామనస్సున ధ్యానించుకొనుచుంటిని.

ఇదియంతయును విని జయంతి కంపింపనారంభించెను. శ్రీ యింకను చెప్పఁదొడఁగెను—"ఇంటియందొక్కచోఁ గలసియుండి సంసారము చేయుటయే తటస్థించినయెడల నిట్లుండ నేరదని తలంచెదను. సామాన్యముగ మనుష్యమాత్రునకు దోషము లుండును. ఆతనికిఁ గూడ నేవైన దోషము లుండిన నుండవచ్చును. ఆతనియందెట్టిదోషమును—తప్పు లేకపోయినను, నాదోషమువలననే యాతని కేదైనదోషము కల్పింపఁబడి యుండవచ్చును. ఒకప్పుడు గాకున్న మఱియొకప్పుడైనను ప్రసంగవశమున నేదోయొకమాట మనసునకు భారముగఁ దోఁచి యసంతుష్టికి కారణమగుచుండెను. అట్లగుటచే నాహృదయతాప మింతగాఁ బ్రజ్వలించుట లేదు. కేవలము మనసునందే నాహృదయేశ్వరుని పరమేశ్వరునిగా ధ్యానించుచు నెల్లప్పుడును పూజించుకొనుచుంటిని. ఇంటిగోడకుఁ జందనమును పూసి నానాథుని మనోహరాంగకములకే యలందుచుంటి నని భావించుకొనుచుందును. తోఁటతోఁటకును దిరిగి పూవుల నేరికొనివచ్చి పనులన్నియును వదలివైచి యతిప్రయత్నముతో మనసువచ్చినపూలదండను కట్టి పుష్పములతోఁ బ్రకాశించుచున్న చెట్టుకొమ్మకుఁ జుట్టి నాభర్తకంఠమున నలంకరించినట్లుగనే తలంచుకొనుచుందును. నానగల నమ్మి మంచిమంచిపదార్థములను గొని బాగుగ వంటచేసి పంచభక్ష్యపరమాన్నములను తీసికొనిపోయి నదీజలముల వైచి నాస్వామికి భోజనమును పెట్టితి నని నామనసున సరిపెట్టుకొని సం

తోషించుచుందును. ఈశ్వరునకు నమస్కరించినట్లు నాహృదయేశ్వరునకు నమస్కరించుటలేదు; నిరంతరమును నాతలపై నాపతిపాదములున్నట్లే భావించుకొనుచుందును. ఇట్టిదానను—జయంతీ ! ఆతనిని విడిచి వచ్చితిని. ఆతఁడు నన్ను పిలిచెను—అయినను విడిచి వచ్చితిని" అనియెను.

శ్రీ యిఁక మాటలాడ లేకపోయెను. చీరచెఱగు మొగముపైఁ గప్పికొని యాశాపాశము తెగిపోయినట్లు వెక్కి వెక్కి యేడ్చెను.

జయంతికన్నులనుండియు బాష్పబిందువులు జాలువారుచుండెను. ఇంతటిధైర్యవతియా భైరవి !

శ్రీరామచంద్ర.

సీతారామ.

ద్వితీయ భాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

సీతారామునిహిందూరాజ్యసంస్థాపనము కాలేదు. ఇంక దానియం దాతనికి మనసులేదు. ఆతనిహృదయమునం దంతటను హిందూరాజ్యసంస్థాపనోద్దేశము పరిపూర్ణమై, తన్మయమై యున్నయెడలఁ దాని నాతఁడు స్థాపింపఁగలిగి యుండును. కాని, ప్రప్రథమమున శ్రీ యాతనిహృదయమున నణుమాత్రమగుస్థానమునుపొంది, యిప్పుడుక్రమముగా హృదయమంతయు నాక్రమించుకొనియెను. ఆమెచెంతనుండి యంతఃపురమున వాసము చేయుచు రాజధర్మమునం దాతనికి సాహాయ్యము చేయుచున్నయెడల నామె ప్రియభార్యయై యుండునేగాని, యాతని హృదయ మంతయు నింతగా నాక్రమించియుండదు. కాని, శ్రీ యట్లు లేకుండుటయే యిట్టివిపరీతఫలమునకుఁ గారణ మయ్యెను. అంతియకాక ప్రస్తుతము శ్రీ పరిత్యక్తయు, నుదాసీనయునై యుండెను. ఆమె భిక్షావృత్తి నవలంబించి కాలము గడపుచుండనోపు. అట్లుగాకున్న కష్టములచేఁ బ్రాణములను విడిచి యుండనోపు. అను నీవిచారములు పుట్టుటచే సీతారాముని హృదయమునందు శ్రీ యాక్రమించుకొనియున్నస్థలము మఱింతయధికము కాఁజొచ్చెను. క్రమక్రమముగాఁ గొంచెముకొంచె మాక్రమించుకొనుచున్న శ్రీ, సీతారామునిహృదయ మంతయు నావరించుకొని హిందూసామ్రాజ్యసంపాదనోద్దేశ

మున కెంతమాత్రము నవకాశ మిచ్చుటలేదు. అందువలన హిందూ రాజ్యస్థాపనమునందలి యాలోచన లన్నియు చెదరిపోయెను. శ్రీ లే కుండుటవలన సీతారామునికి మనస్సునందు సుఖము లేకుండఁబోయెను. రాజ్యమునందు సుఖము లేకుండఁబోయెను. హిందూరాజ్యసంస్థాపనమునందును సుఖము లేకుండఁబోయెను. తుదకు హిందూరాజ్యము స్థాపింపఁబడలేదు. ఆతనిమన స్సొదిక్కునకే పోవుటలేదు.

మొదటినుండియు సీతారాముఁడు శ్రీ ననేకవిధముల వెదకించెను. నెలలు గడచిపోయెను. ఏండ్లుగడచిపోయెను. ఇంకను వెదకుచునే యుండెను ప్రతితీర్థమునందును, ప్రతినగరమునందును, వెదకుటకు జనులను పంపించెను. కాని, యేమియును ఫలములేకపోయెను. శ్రీనె ఱుఁగనివారు పోవుటవలనఁ బ్రయోజనము లేకుండుటచే గంగారాముని రాజకార్యములనుండి తప్పించి యీకార్యమునందు నియోగించెను. ఆతఁడును చాలదేశములు తిరిగి తుదకు హతాశుఁడై యింటికిఁ దిరిగి వచ్చెను.

అప్పుడు సీతారామరాయలు హిందూరాజ్యమునకు నీళ్లొదలుకొనుటకు స్థిరముగ సంకల్పించుకొనియెను. ఒకప్పుడు ‹‹ నేనేప్రతితీర్థమునకును, ప్రతినగరమునకును పోయి వెదకెదను. శ్రీ దొరకినయెడల వెనుదిరిగివచ్చి రాజ్యమును పాలింతును. లేకున్నయెడల సంసారమును త్యజించి విరాగినై పోవుదును ›› అని యోచించుకొని వెదకుటకై నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁడు తనమనస్సునందు ‹‹ ధర్మరాజ్యమును యథావిధిగఁ బరిపాలించుటకు మనోదార్ఢ్యము కావలయును. మనస్సు చంచలమైయుండుటచే రాజ్యమును ధర్మమార్గమునఁ బాలించుటకు సామర్థ్యము లేకుండఁబోయినది. అట్లగుటచే రాజ్యమువై నాసక్తి గలిగియుండుట కేవలప్రజాపీడనమాత్రమే యగును. కావున సంప్రాగ

ర్భమునజనియించినపుత్త్రునకు రాజ్యాభిషేకమును చేసి రాజ్యమును నంద, చంద్రచూడుఁడు మొదలగువారి కొప్పగించి సంసారమును త్యజియించి వెడలిపోవలయును " అని యోచించుకొనుచుండెను.

ఈసంగతులను సీతారాముఁ డెవ్వరికిని తెలుపక తనమనసుననే పెట్టుకొని యుండెను. శ్రీని రహస్యముగా వెదకుచునే యుండెను. శ్రీమెను వెదకుటకై పోవుచున్నవారికితప్ప మఱియెవ్వరికి నీసంగతి తెలియదు. అతఁ డామె నింకను మఱచిపోలేదనుసంగతికూడ నెవ్వరికిని తెలియదు.

ఎవ్వరి కేమి తెలియకపోయినను, నాతనిమనసునం దేదో భావాంతరము కలిగియున్నదనిమాత్రము నందయును, రమయును; గ్రహించిరి. నంద యాతనిమనసువచ్చినట్లు మనోవాక్కాయకర్మములచే రాజమహిషీధర్మమును గాపాడుకొనుచు సీతారామునకు సంతోషమునుగూర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఒక్కొక్కసమయమున నామెప్రయత్నములుసఫలములగుచుండెను. కాని,రమాదేవి యెల్లప్పుడును తనభర్త యస్వస్థుఁడై యన్యమనస్కుఁడై యుండుటను చూచి, సంక్షుభితమనస్కయై, విషణ్ణవదనయై కానవచ్చుచుండెను. అందువలన సీతారామరాయలకు చాల నసహ్యముగ నుండెను. రమాదేవి " న న్నెందులకుఁ బ్రేమించుటలే " దని యోచించుకొనుచుండెను. నంద " ఆతఁడుప్రేమించినను, ప్రేమింపకపోయినను, నేనాతనికిఁ జేయవలసినసేవను లోపములేకుండఁ జేయుదును. అట్లు సేవించుటయే నాకు సుఖము " అని యనుకొనుచుండెను.

తుదకు సీతారాముఁడు భార్యలకిద్దఱకును, చంద్రచూడుఁడు మొదలగుమంత్రులకును " నేనింకను రాజబిరుదమును పొందలేదు. ఢిల్లీపాదుషా నాకు సనదును పంపలేదు. సనదును తీసికొనివచ్చుటకు

నేను ఢిల్లీకి పోయెదను ” అని చెప్పెను.

అప్పుడు చాల వనమయముగనుండెను. మహమ్మదుపురమున సీతారాముని యధికారము నిర్విఘ్నముగనే స్థాపింపఁబడినది. తోరాబఖానుఁ డసూయాపరవశుఁడై క్రోధము కలిగియున్నను, ఎట్టివిపరీతమును జరుగలేదు. అందుల కొకవిశేషకారణ మున్నది. సుప్రసిద్ధబ్రాహ్మణకులంబున జనియించి భ్రష్టుఁడై మునల్మానులలోఁ గలసినపాపబుద్ధియగు మూర్‌సిద్‌కూలీఖానుఁ డాకాలమున బంగాళాపరగణాకు సుబేదారుఁడై యుండెను. అప్పుడు బంగాళము ఢిల్లీపాదుషాయధీనము నందే యుండెను. తోరాబఖానుఁడు ఢిల్లీనుండియే పంపఁబడియెను. ఆతఁడు యజమానుడైన పాదుషాయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడై ప్రబలుఁడై యుండెను. సుబేదారునకును, నాతనికిని మనసు కలియుటలేదు. తోరాబఖానుఁడు సీతారాముని ధ్వంసముచేయవలయునని యున్నప్పుడు సుబేదారుఁడు „సీతారాముఁడు నిరపరాధి. పేష్కసు కొదువయుంచుకొనకుండ సంపూర్ణముగఁ జెల్లించుచున్నాఁడు. అట్టివానిపై విరోధ మెందులకు? ” అని యనుచుండును, సుబేదారుని యభిప్రాయము తెలిసికొనకుండ తోరాబఖానుఁ డేపనినైనఁ జేసినయెడల నాతఁ డేమైన చిక్కులను గలిగింపవచ్చును. అందువలన సుబేదారుని యుద్దేశము తెలిసికొనుటకై తోరాబఖానుఁడు సీతారామునివృత్తాంత మంతయును వ్రాసి యాతనియొద్దకుఁ బంపించెను. మూర్‌సిద్‌కూలీఖాను చాల నీచుఁడును, దుర్వృత్తికలవాఁడును నై యుండెను. ఆతఁడీస్థితిలో తోరాబఖాను నుద్యోగమునుండి యెట్లయినతప్పింపవలయునని యాలోచించుకొనియెను. తనయాజ్ఞలేకుండ తోరాబు సీతారాముని దండించినయెడల నిరపరాధు నెందులకు దండించితి వని యాక్షేపింపవచ్చుననియు, న్నూరకున్నయెడల విద్రోహియైనవాఫరు నెందులకు దండింపక

దని యాతనిపై నొకనేరము మోపవచ్చుననియు, నీవిషయమున నాతఁ డెట్లుచేసినను నాతనియెడల లోపమునే చూపింపవచ్చు ననియు ను యోచించి యాతని కెట్టిప్రత్యుత్తరమును వ్రాసి పంపలేదు. తోరాబఖానుఁ డేమియును చేయలేదు.

కాని చాలకాల మిట్లు నెమ్మదిగా జరుగలేదు. ఆనాఁటికానాఁడు హైందవులహిందూమతము తలయెత్తి విజృంభించుచుండెను. అది ముసల్మానుల కసహ్యముగ నుండెను. మహమ్మదుపురము విశాలోన్నతగోపురములతోడను, దేవాలయములతోడను, విరాజిల్లుచుండెను. ఆచుట్టుపట్టులనున్న ప్రతిగ్రామమునందును, ప్రతినగరమునందును, ప్రతిగృహమునందును, దేవాలయములు ప్రతిష్ఠింపఁబడి దేవోత్సవములు, నృత్తగీతములు, హరికీర్తనములు, మొదలగువానిచే నిండి దేశమంతయును సమృద్ధముగనుండెను. ఈసమయమున పాపాత్ముఁడును, మనుష్యాధముఁడు నగుమూర్సిద్కూలీఖాను మూర్షిదాబాదుసింహాసనము నధిష్ఠించియుండెను. అప్పుడుబంగాళాపరగణాయందును, నితరప్రదేశములయందును, హిందువులపై నతిశయముగ నత్యాచారములు జరుగనారంభ మయ్యెను. అటువంటిదుర్మార్గకృత్యములనుగూర్చి చరిత్రములందెవ్వరును వ్రాసియుండలేదు. ఇతరస్థలములయందున్న హిందువులందఱును నిస్తేజులై యుండిరనియు, మహమ్మదుపురమునందుమాత్రము వారు ప్రతిభావంతులై యుచ్ఛస్థితియం దున్నారనియును మూర్సిద్కూలీఖాను విని సహింపలేక సీతారాముని నాశనముచేయవలయు నని తోరాబఖానునకు వ్రాసి పంపించెను.

అందువలన భూషణనగరమున సీతారాముని నాశనము చేయుటకుఁ దగినప్రయత్నములు జరుగుచుండెను. మూర్సిద్కూలీఖాను సీతారాముని నాశనము చేయవలయునని వ్రాసిపంపుటయే గాని, యం

దులకుఁ దగిన సైన్యమును పంపక పోవుటచే నాప్రయత్నము లింకను పూర్తికాలేదు. ఇందువలన తోరాబుఖానుఁడు చేయఁదగినపనులయం దు మూర్సిద్ కూలీఖానుఁ డుపేక్షచేసియుండె నని చెప్పవలను పడదు. ఆకాలమున దేశమునవెన్మ్దినెలకొల్పుటకై చేయుకార్యములు ఫౌజుదారుఁడు తనసామ్మ్ను వెచ్చించి చేయవలసినవై యుండె ను. విశేషకారణము లేనిదే నవాబుసైన్యము నుపయోగింపఁగూడదు. ఇది యప్పటి నియమము. ఒకజమీందారుని దండించి శాసించుటకూడ శాంతిరక్షణకార్యములలోనే చేరియుండెను. అందువలన మూర్సిద్ కూలీఖాను సైన్యము నంపియుండలేదు. సీతారామరాయలు తనరా జ్యములోనితరుణవయస్కులగు పురుషులనందఱ నస్త్రవిద్యాప్రవీణులఁ గావించి యుద్ధసన్నద్ధులుగాఁ జేసి యుండె ననియు, అందువలనఁ దన యొద్దనున్నకొలఁదిమందిసిపాయిలతో మహమ్మదుపురమును ముట్టడిం చుట యవివేకకార్యమనియు ఫౌజుదారుఁడైనతోరాబఖానుఁడు తలం చుకొనియెను. ఆకారణమువలన తనసిపాయిలను వృద్ధిచేసికొనవలయు నని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. కాని యాకార్య మొకటి రెండు దినములలోనెఱవేఱదగినది కాదు. అంతియకాక, యాపశ్చిమదేశీయులగు మహమ్మదీయులు హిందువులతో యుద్ధముచేయుదురను ధైర్యముకూ డ లేకపోయెను. అందువలన మూర్షిదాబాదుమొదలగుప్రదేశముల నుండి యాయుధవిద్యావిశారదులగుపఠానులను పిలిపించుట కేర్పాటు చేసికొనియెను. సీతారాముఁడు వివిధాయుధకళావిశారదు లగురాజపు త్రులను, బీహారుదేశస్థులను, సైన్యములోఁ జేర్చుకొని యుండె నని యాతనికిఁ దెలియవచ్చుటచే వారితో యుద్ధముచేయుటకుఁ దగినసై న్యమును గూర్చుకొనువఱకు సీతారాముని జయించుట యసాధ్యమని తలంచి యాతఁ డాప్రయత్నములయందు నిమగ్నుఁడై యుండెను. ఇం

దువలనఁ గొంతయాలస్యము కావలసివచ్చెను. అంతవఱకు నెప్పటివలెనే జరుగుచుండెను.

తోరాబఖానుఁ డీప్రయత్నము లన్నియును చాలరహస్యముగఁ గావించుచు సీతారామున కిది యేమియును దెలియకుండ నాకస్మికముగఁ బోయి యాతనిపైఁ బడవలయు నని నిశ్చయించుకొనియెను. కాని సీతారామరాయుల కదియంతయును తెలిసిపోయెను. సూక్ష్మబుద్ధియగుచంద్రచూడుఁడు చారులవలనిలాభము లెఱుంగును. శ్రీరామునకును దుర్ముఖుఁడు గూఢచారుఁడుగా నుండెను. చంద్రచూడుని గుప్తచారులు భూషణనగరమునందే యుండి రాజధానితోఁగూడ సీతారాముని ధ్వంసముచేయుట కాజ్ఞయయ్యెననియు, బలిష్ఠులైనసిపాయిలు పంపఁబడుచున్నారనియుఁ జంద్రచూడునకును సీతారామునకును తెలియఁజేసిరి. దురదృష్టవశమున నిట్టిసమయముననే సీతారాముఁడు ఢిల్లీకిఁ బోవలయునని యాలోచించుచుండెను.

ఇది యసమయమై యున్నను, కుశాగ్రబుద్ధియగు చంద్రచూడుఁడు ఢిల్లీప్రయాణమున కడ్డుచెప్పక “యుద్ధమునందు జయాపజయములు దైవాధీనములు. ప్రాణ మున్నంతవఱకు యుద్ధముచేసిన యెడల ఫౌజుదారుని జయించి పట్టుకొనవచ్చును. ఆతనిని పరాజితునిగాఁ జేసినను కష్టము తప్పునా? ఆతఁడు పరాజితుఁడైనను సుబేదారుఁ డున్నాఁడుగదా! అందువలన యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించుటమంచిపనికాదు. మూర్సిద్ఖానుని—ఆమూలమున పాదుషాను జయింపఁగలమను ధైర్యమును వహించియుండుటకంటె ఢిల్లీపాదుషాయొద్ద సనదును పొందుటకుఁ జేయుప్రయత్నమే శ్రేయస్కరమైనది. పాదుషా యీపరగణారాజ్యమును నీకిచ్చినయెడల ఫౌజుదారుఁడు గాని, సుబేదారుఁడుగాని, నీరాజ్యము నాక్రమింపఁజాలఁడు. హిందూరాజ్య మొకదినమునందుఁగాని, యొ

కని జీవితకాలమునందుఁగాని స్థాపనము చేయఁదగినది కాదు." ఇప్పుడి
ది యొకనగరమాత్రమై యున్నది. బంగాళాసుబేదారునితోఁగాని, ఢి
ల్లీపాదుషాతోఁగాని వివాదమే పెట్టుకొన్నయెడల నిది యంతయును
ధ్వంసము కాకమానదు. ఇప్పుడు మనము చాల మెలకువతోఁ బనిచే
యవలయును. దీని కిప్పుడు ఢిల్లీశ్వరుని సనదుకంటె వేఱొకయుపాయ
ము లేదు. నీవీదినమున బయలుదేరుము. అక్కడకుఁ బోయి కొంచె
ముధనము వెచ్చించినయెడలఁ గార్యముఫలింపఁగలదు. ఢిల్లీయందలియ
మీరులును, ఉమ్రావులును,విశేషించిపాదుషాయునుగూడ వ్యాపారసా
మగ్రులవలె వెలకుఁ గొనఁదగినవారై యున్నారు. సొమ్మునకొఱకు వా
రు శీఘ్రశరీరములనైన నమ్ముటకు సిద్ధముగ నున్నారు. చతురమతివై
న నీ వనాయాసముగ నిట్టికార్యమును సాధింపఁగలవు. ఈమధ్యకాల
మున ముసల్మానులు మహమ్మదుపురమును ముట్టడించినయెడల నున
మృణ్మయుఁడు పట్టణమును రక్షించుకొనఁగలఁ డని నాకు నమ్మక ము
న్నది. ఆతఁడు యుద్ధమునం దంతసమర్థుఁడై యుండుటే కాక మిగుల
సాహసముగూడఁ గలవాఁడు. కేవలమాతని బలసాహసములమీఁదనే
నీవు వెనుదిరిగివచ్చువఱకు మంచిమాటలతో నేనాఫౌజుదారుని దూర
ముగ నుంచఁగల నని తలంచెదను. నీవు మూఁడునాలుగునూసముల
వఱకును నామీఁద భారమువైచి నిశ్చింతుఁడవై పోయి రావచ్చును.
అన్నియుపాయములచేతను, నగరరక్షణమునకై కనుగలిగి ప్రయత్నిం
చుచుందును." అనియెను.

సీతారామురాయ లీమాటలను విని సంతుష్టహృదయుఁడై వల
యుధనమును, భృత్యులను దీసికొని ఢిల్లీకి ప్రయాణ మయ్యెను. పేరు
నకు ఢిల్లీయాత్రగాని తానెక్కడకుఁ బోవుచున్నదియును సీతారాముని
కుదప్ప నితరులెవ్వరికిని దెలియదు.

అతఁడు బయలుదేరునప్పుడు రాజ్యభారమంతయును, చంద్రచూడుఁడు, మృణ్మయుఁడు, గంగారాముఁడు, ఈముగ్గురకు నొప్పగించి పోయెను. ఆలోచనములయందును కోశాగారరక్షణమునందును చంద్రచూడుని, సైన్యాధికారపదవియందు మృణ్మయుని, నగరక్షణమునందు గంగారాముని, అంతఃపురసంరక్షణమునందు నందను, నియోగించెను. ఏదుపుచు వెంటాడించినను భయముతో సీతారాముఁడు రమయింటికిఁ బోలేదు. అందువలన రమ దుఃఖముతో నగర మంతయును నిండించుచుండెను.

రెండవప్రకరణము.

దుఃఖసంతాపము లడఁగినతరువాత రమాదేవి కాలోచించుకొనుట కవకాశము కలిగెను. ఈసమయమున సీతారామరాయలు డిల్లీకిఁ బోవుటయే మంచిదని యామె యనుకొనియెను. మునల్మానులీసమయమున వచ్చి యందఱిని చంపివేసినను తనభర్త బ్రదికి యుండఁగలఁడని భావించుకొనియెను. ఇందువలన నామెకుఁ గలభయమంతయును వదలి పోయెను. రమాదేవి మనఃపూర్వకముగఁ జచ్చుటకు సిద్ధమ్ముగనుండెను—తన్ను బల్లెములతోఁ బొడిచివేసినను పొడిచి వేయవచ్చును. ఖడ్గముతో ముక్కముక్కలుగ నరకినను నరకవచ్చును. తుపాకితోఁ గాల్చినను కాల్పవచ్చును. జుట్టుపట్టుకొని మేడమీఁదినుండి క్రిందికివిసరివేసినను వేయవచ్చును—“ ఏమిచేసినను చేయనిమ్ము—నాకేమి ? నాభర్త నిరంతరాయముగ డిల్లీలో క్షేమముతో నివసించి యుండఁగలఁడు. అదియొకవిధముగా మంచిదేయయినది. కాని, నాకు నాభర్తను తిరిగి యిక్కడఁ జూచుట కలుగదు. అట్లయినచో మఱియొక

జన్మనుండైనను చూచెదను. మహమ్మదుపురమునందే చూచినయెడల మఱియును మంచిది. ఆతఁడేమో సుఖముగ నున్నాఁడు" అని భావించుకొనుచుండెను.

ఒకసంవత్సరముక్రిందటనే యామె యిట్లు భావించుకొన్నయెడల నామెమనస్సునకు శాంతి కలిగియే యుండును. కాని, బ్రహ్మదేవుఁ డామెనుదుట శాంతిననుభవించు నదృష్టమును వ్రాసియుండలేదు. ఆమె కొకకుమారుఁడు గలిగి యించుమించు సంవత్సరమైనది. ఆబిడ్డను సీతారాముఁడు తిరిగి చూచుట కలుగదని యనుకొని యాబిడ్డముఖమును జూచి యేమేమో యాలోచించుకొనసాగెను. ఆమె మొదట సీతారామునిక్షేమమును గూర్చి యాలోచించుకొని యావిషయమున నిర్విచారమును వహించెను. తరువాత తనవిషయమై యాలోచించుకొని మరణమును నిశ్చయించుకొని యుందులకు సిద్ధముగ నుండెను. పిమ్మట తనచిన్నికొమరునివిషయమై యాలోచించెను—ఈబిడ్డ యేమగును? "నేను మరణించినయెడల—నన్ను చంపి పారవేసినయెడల నాబిడ్డ నెవ్వరు పెంచి పెద్దవానిగాఁ జేయుదురు? కుమారుని సవతి కొప్పగించి పోవచ్చును—కాని, సవతిచేతికొప్పగించినయెడల నామె తనబిడ్డవలెఁ జూచునా? ముసల్మానులు నన్ను చంపినప్పుడు నాసవతినిమాత్రము విడిచిపెట్టుదురా? ఆమెపీరుకాదు. నన్నుచంపువా రామెను గూడఁ జంపుదురు. అట్లయినయెడల బిడ్డ నెవ్వరి కొప్పగించిపోవుదును?" అని యీవిధముగా నాలోచించుకొనుచుండెను.

ఇట్లు యోచించుచుండఁగా నామె తలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. ఒకభయంకరమైనయోచనమామె హృదయమునఁ దోఁచెను. "ముసల్మానులు బిడ్డను బ్రదుకనిచ్చెదరా?" అని తోఁచెను. దైవమా! రమ యేమియాలోచించుచున్నది? "ముసల్మానులు దొప్పుడు

గాండ్రు—నరరూపరాక్షసులు; గోమాంసభక్షకులు; శత్రువులు—ఇట్టివారి బిడ్డను బ్రదుకనిచ్చెదరా? సర్వనాశనకరమైనమాట—సీతారాముఁడు ఢిల్లీ కెందులకుఁ బోయినాఁడు?" అను మొదలయినతలంపులు మఱియొకవంకకుఁ దిరిగెను. రమ యీవిషయమును గూర్చి యెవ్వనివలనఁ దెలిసికొనఁగలదు? తనకుమారునిబ్రదుకువిషయమున సందేహ మతిశయించినకొలఁది నామెకు శరీరమే భారముగఁ దోఁచుచుండెను. తిరిగి యేమియు యాలోచించుకొనుటకైన శక్తి చాలనిదయ్యెను. చేయునది లేక దీనినిగూర్చి నంద నడుగుటకై పోయెను.

రమ—అక్కా! నాకుఁ జాల భయ మగుచున్నది. రాజుగారు ఢిల్లీ కెందులకుఁ బోయిరి?

నంద—రాజకార్యములు రాజులకే తెలియవలయును. సోదరీ! నాకెట్లు తెలియును?

రమ—మసల్మానులు ముట్టడించినయెడలఁ బట్టణమును రక్షించువా రెవ్వరు?

నంద—పరమేశ్వరుఁడే కాపాడవలయును. ఆలేఁడుగాక మఱి యెవ్వరు కాపాడఁగలరు?

రమ—మసల్మానులు వచ్చి మనల నందఱను బట్టుకొని చంపివేయుదురా?

నంద—శత్రువుల దయను చూపించెదరా?

రమ—అది కాదు—మనలను చంపిపారవేయుదురు—నోరులేఁగనిపసికూనలనైనను గరుణింపరా?

నంద—సోదరీ! ఈయమంగళవాక్యముల నేల యుచ్చరింపవలయును? బ్రహ్మ నుదుటవ్రాసినదంతయు తప్పకజరిగియేతీరవలయును. మనయదృష్టమున శుభము కావలసియున్న యెడల శుభమే యగు

ను. మనమేమియును వారి కపరాధము చేసినవారము గాము—మనకు వారేల చెడుగు చేయవలయును? లేనిపోనియనుమానము పెట్టికొని నీవెందులకుఁ గళవళపడి చెదవు? పచ్చీసు నాడుకొనుటకు వచ్చితివా? నీముక్కుననత్తునందలి కొత్తముత్తెమును గెలిచిపుచ్చుకొందును.

ఇట్లు చెప్పి యామె మనస్సును మఱియొకవంకకు మరలించుటకు నంద రమతో మాటాడనారంభించెను. రమయు నేమియుఁ దోఁచకుండఁగనే యొకమాట నాడెను. కాని యామె మనస్సామాటపై నుండలేదు. ఒక్కమాట యైనతోడనే లేచిపోయెను.

తానడిగినదానికి నంద సరియైనయుత్తరము నీయకపోవుటచే రమయ్యట చాలసే పాడ లేకపోయెను. కొంతసేపు మాత్రము కూరుచుండి మరియెవరినైన నడుగవలయునని యోచించుకొనియెను. తుద కామె తనయింటికిఁ బోయి యొక ముసలిదాసిని బిలిచి „ముసలిదానా! ముసల్మానులు చిన్నబిడ్డలను గూడఁ జంపి వారవేయుదురా?” అని యడిగెను.

ముసలి—అమ్మా! వారెవ్వరిని చంపకుండ విడిచిపెట్టుదురు? వారు గోవులను చంపి తిందురు. నమాజుచేయుదురు. ఇఁకఁ బిల్లలను మాత్ర మెందులకుఁ జంపలేరు?

రమాదేవి గుండెలుకొట్టుకొన నారంభించెను. అప్పుడామె కనఁబడినవారి నందఱిని నడుగుట కారంభించెను. ముసల్మానులకు భయపడువా రందఱు నాముసలిది చెప్పినట్లుగనే చెప్పుచువచ్చిరి. అప్పుడు రమ సర్వనాశనమగునని తెలిసికొని భయముతోఁ బోయి శయ్యాపైఁబడి బిడ్డ నక్కునం జేర్చుకొని యేడువనారంభించెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

ఇట్లుండఁగాఁ దోరాబఖానునకు సీతారాముఁడు మహమ్మదపురమున లేఁడనియు, డిల్లీకిఁ బోయియుండె ననియు వర్తమానము వచ్చెను. ఇప్పుడుపోయి మహమ్మదపురమును ధ్వంసము చేయుటకు మంచి సమయ మని యాతఁడు తలంచుకొనియెను. ఇట్లు నిశ్చయించి సైన్యసమేతుఁడై బయలుదేఱుటకుఁ దగుప్రయత్నములు చేయుచుండెను.

ఈసమాచార మంతయును మహమ్మదుపురమునకుఁ దెలియవచ్చుటచే నానగరమునఁ జాల గందరగోళము పుట్టెను. గృహస్థులు తమ యిచ్చవచ్చినచోటికిఁ బారిపోవుచుండిరి. కొందఱుమామలయిండ్లకును, కొందఱు పినతండ్రులయిండ్లకును, కొంద ఱత్తవారిండ్లకును, కొంద ఱల్లురయిండ్లకును, కొంద ఱక్కలయిండ్లకును, కొందఱు పినతండ్రిబావగారియల్లునియింటికిని బయలుదేరి పోవుచుండిరి. కొందఱు తమకేమియును పరిచయము లేని బంధువులయిండ్లకును తఱచుగఁ బోవుచున్నవారివలెనే పోవుచుండిరి. ఈవిధముగా, కుండ, మండ, తట్ట, బుట్ట, పెట్టె, బేడ, కత్తి, కట్టె, చెంబు, తప్పెల, మొదలగువస్తువుల నన్నిటిని దీసికొని సపరివారముగా వెడలి పోవుచుండిరి. అంగడివారలంగడుల నెత్తికొని పోయిరి. సాహుకారులుసొమ్ము, సామగ్రి మొదలగువానితోఁగూడఁ బయలుదేరిరి. దుకాణదారులు తమసరకుల నెత్తికొని పలాయనులైరి. శిల్పులు తమయంత్రములను దీసికొని పోయిరి. చాల నల్లకల్లోలముగా నుండెను.

నగరపాలకుఁడైన గంగారామదాసు కార్యాలోచనమునకై చంద్రచూడునియొద్దకు వచ్చి "స్వామీ! ఇప్పు డేమి చేయఁదగినదియో యాజ్ఞాపింపుము. పట్టణమంతయుఁ జెదరిపోవుచున్నది" అనియెను.

చంద్ర— పారిపోవుచున్న స్త్రీలను, వృద్ధులను, బిడ్డలను, పోవనిమ్ము. వారు వెడలిపోవుటయే మంచిది. ఈశ్వరుఁ డట్లనుగ్రహించుగాక ! కాని, తోరాబఖాను వచ్చి ముట్టడించినప్పుడు కోటలో సోమరులై భోజనముచేయువారిసంఖ్య యెంత తగ్గిన నంతమంచిది. అట్లయిన యెడల రెండునెలలకు సరిపడినభోజనపదార్థములు నాలుగుమాసములకుఁ జాలియుండును. కాని, యుద్ధముచేయుటకు సమర్థులైయున్నవారిని మాత్ర మూరువిడిచి పోనీయఁగూడదు. అట్లుపోయినవారిని తుపాకితోఁ గాల్పింతు మని ప్రకటింపుము. అస్త్రశస్త్రాద్యాయుధములలో నొక్కటియైన నూరుదాఁటి పోఁగూడదు. మఱియు ధాన్యాది భోజనపదార్థములలో నొక్కరవ్వయైన నెవ్వరు నూరినుండి తీసికొనిపోఁగూడదని కఠినముగ శాసించి యెల్లయెడలఁ గనుగలిగి భద్రముగఁ జూచుకొనుచుండవలయును.

అప్పుడు సేనాపతియైనమృణ్మయరాయలు చంద్రచూడుని సమీపించి «ఇప్పుడూరకే యిచ్చటఁ గూరుచుండి తరువాత నష్టములకు లోనగుట యెందులకు? తోరాబఖానుఁడు వచ్చుచున్నయెడల మధ్యమార్గముననే యాతని నడ్డగించి చంపివేసి రాఁగూడదా ?" అని యాలోచనాపూర్వకముగఁ బ్రశ్నించెను.

చంద్ర—ఈవిశాలాగాధనదీసాహాయ్యమును వదలికొనుటయెందులకు ? మధ్యమార్గమునకుఁ బోయి యక్కడ నీవు జయింపఁబడినయెడల మనకు నిలుచుటకైన స్థలము లేకుండఁబోవును. నీవీనదీతీరమున నివ్వలియొడ్డున నుండి, పిరంగులును, గుండ్లును ముందుంచుకొని సైన్యసమేతుఁడవై నిలిచియున్నయెడల శత్రువులెవ్వరీనదిని దాఁటి రాఁగలగుదురు ? మఱి మేదిక్కునుండియైనను వారు దాఁటివచ్చుట యసాధ్యము. ముసల్మానుసైనికులు నదినిదాఁటుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నసమయమున

ము కనిపెట్టి సైన్యసమేతముగా వారి నెదురుకొన్న యెడల వారినీవలి యొడ్డునకు రాకుండ నాఁపివేయవచ్చును. అంతయును సిద్ధము చేసికొనుము. కాని నాకుఁ దెలుపకుండ బయలుదేరవలదు.

చంద్రచూడుఁడు తనగూఢచారులకొఱకు నిరీక్షించుచుండెను. తోరాబఖానుఁ డెప్పు డేదిక్కునుండి, యేయేమార్గములనుండి, బయలుదేరి వచ్చునో తెలిసికొనివచ్చుటకై యాతఁడు తనచారులను బంపించెను. ఆసమాచారము వచ్చినతోడనే సైన్యమును బంపవచ్చునని యాలోచించుకొనియెను.

తోరాబఖానుఁడు మహమ్మదుపురమును ధ్వంసము చేయుటకై వచ్చుచున్నాఁడని యంతఃపురములోనికిఁ దెలియవచ్చెను. అంతఃపురము లోనున్న వారికంటె వెలుపలనున్న వారికిఁ, దెలియుచున్న సమాచారములు కొంచెము విశేషముగ నుండును. „ వచ్చుచున్నారు '' అనుసమాచారము వెలుపల నున్న వారికి „ ఇంకను బయలుదేర లేదు. వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నములు జరగుచున్నవి '' అని తెలియవచ్చుచుండెను. అంతఃపురనివాసులకు „వచ్చిపడియెను'' అని తెలియుచుండెను. అట్టర్ధము చేసికొనుటచే నంతఃపురమున నేడ్పులు, గందరగోళములుకలిగెను. నందకు చాలతొందర కలిగెను. ఒక్కతె యెంతమందికి ధైర్యము చెప్పఁగలదు? ఎంతమందిని సమాధానపఱుపఁగలుగును? విశేషించి రమాదేవి విచారవిషయమున నామె చాల వ్యాకులపడుచుండెను. రమాదేవి క్షణక్షణమునకును మూర్ఛపోవుచుండెను. నందాదేవి తన హృదయమున „ఈరమాదేవి చచ్చిపోయినను బాగుగనుండును'' అని విసివికొనియెను. కాని, అంతఃపురరక్షణవిషయమున భర్తతన్ను నియమించుటచే సవతిని బ్రదికించుకొనవలయు నని తలంచి యామె యన్నికార్యములనువిడిచి రమాదేవియుపచారములయందే కాలముగడపుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా వారు శ్రీలంకలనునందాదేవితో «అమ్మా! నీవు శపనిని చేసినయెడల నందఱమును బ్రదికిపోవుదుము. యుద్ధము లేకుండఁగనే యీయంతఃపురమును మునల్మానుల కొప్పగించి మమ్మురక్షింపవలయు నని పార్థింపుము. మనము బంగాళులము. మనకు యుద్ధము మొదలగువానితోఁ బ్రయోజనమేమి? తల్లీ! ప్రాణములతో నుండి నంతియే చాలును—అందఱిప్రాణములును నీచేతిలోనున్నవి— తల్లీ! నీకు శుభమగుఁగాక! మామాటవినుము!" అని చెప్పిరి.

నందాదేవి వారందఱితోడను, « భయమేమివచ్చినది? పురుషుల కంటెను మన కెక్కువతెలియునా? వారు భయము లేదని చెప్పుచుండఁగా మనకు భయమెక్కడనుండి వచ్చును? వారు మాప్రాణరక్షణవిషయమున యోచించుట లేదా? మనరక్షణభారమంతయును వారిపై నున్నది " అనియెను.

ఈప్రసంగము వినినతరువాత రమాదేవి యంతగా మూర్ఛిల్లుట లేదు. లేచి కూర్చుండెను. ఆమె యేమియోచించుకొనుచున్నదో దానినిగూర్చి ముందుముందు తెలిపెదము.

నాల్గవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడు నగరరక్షకుఁడై యుండెను. అతఁడు రాత్రివేళ నగరమునందు గస్తీ తిరుగుచుండెను. మేము పైనిచెప్పిననాఁటిరాత్రి పట్టణమునందలి విశేషములను దెలిసికొనుటకై గంగారాముఁడు సామాన్యమైనవస్త్రములనుధరించి పాదచారియై యొక్కఁడును రహస్యముగఁ బురవీథుల సంచరించుచుండెను. రాత్రి మూఁడవజామైనతరువాత నాతఁడలసి యాయాసముతో నింటికిఁబోవుచుండెను. ఆసమయమున

ణం దెవ్వరో వెనుకనుండి వచ్చి యాతనియుత్తరీయమును బట్టుకొనిరి.

గంగారాముఁడు వెనుదిరిగి చూడఁగా నామె యెవ్వతెయో యొకస్త్రీయై యుండెను. రాత్రి గాఢాంధకారముగ నుండెను. ఆరాజమార్గమునం దెవ్వరును లేరు. ఆస్త్రీయొక్క తెల్లే ఆయంధకారమున వస్త్రములును, ఆకారమునుమాత్రమే యస్పష్టముగఁ దోఁచుచుండెను. మఱేమియు నగపడుట లేదు.

గంగా—నీవెవ్వతెవు ?

స్త్రీ—నేనెవ్వతెనైన నేమి ? అందువలన నీకేమియును బ్రయోజనము లేదు. „ నీకేమికావలయు ” నని నన్నడిగినచాల బాగుగ నుండును.

కంఠస్వరమువలన నాస్త్రీ హెచ్చువయసు కలదిగాదని తోఁచుచుండెను. కాని, మాటమాత్రము గంభీరముగ నుండెను.

గంగా—దానినిగూర్చి తరువాత నడిగెదను. కాని, నీవు స్త్రీవై యుండియు నింతరాత్రివేళ నొంటిగా వీథివీథియుఁ దిరుగుచుండుట కేమికారణము ? మొట్టమొదట నీవిషయమునుగూర్చి చెప్పుము. ఇప్పు డెంతరాత్రియైనదో నీకు తెలియుట లేదా ?

స్త్రీ—ఇంతరాత్రివేళ నేనొంటిగా మరేమియును చేయుట లేదు. నీకొఱకే వెదకుకొనుచుంటిని.

గంగా—అది యంతయు నసత్యము. నేనెవ్వఁడనో నీకు తెలియనే తెలియదు.

స్త్రీ—మీరు గంగారామదాసమహాశయులనియును, నగరరక్షకులనియును నేనెఱుఁగుదును.

గంగా—సరే. నీవెఱింగియున్నట్లే తోఁచుచున్నది. కాని, నేను నీకిక్కడ దొరకుదునని నీవు తెలిసికొనుట యసంభవము. నేనీమార్గ

మూనుండి వచ్చెద నని నాకే తెలియు లేదు.

స్త్రీ—నేను నిన్ను సందుగొందులనుండి వెదకికొనుచు వచ్చితిని. మీయింటికిఁగూడఁ బోయి తెలిసికొంటిని.

గంగా—ఎందులకు?

స్త్రీ—అందుకొఱకే, "నీకు కావలసినది యేమి?" అని యడుగవలయునని మొదటనే చెప్పితిని. నీవొక సాహసకార్యమును చేయఁగలవా?

గంగా—ఏమిపని? మేడమీఁదినుండి దుముకవలయునా? అగ్నికుండమున నురుకవలయునా?

స్త్రీ—అంతకంటెను కష్టమైనకార్యము—నేను నిన్నుఁ దీసికొనిపోవుచోటికి వచ్చెదవా?

గంగా—ఎక్కడకుఁ బోవలయును?

స్త్రీ—ఆమాటనుగూర్చి నేను చెప్పను. నీవడుగనుకూడదు—ధైర్యముండునో, ఉండదో!

గంగా—సరే! అది చెప్పనలదు. నేనడిగినయొకటిరెండు ప్రశ్నములకుఁ బ్రత్యుత్తరమిమ్ము!—నీ పేరేమి? నేను చేయవలసినపని యేమి?

స్త్రీ—నా పేరుమురళి—ఇంతకంటె నింకేమియును చెప్పఁజాలను. నీకు ధైర్యము లేనియెడల రావలదు. కాని, యింతమాత్రము ధైర్యమును, ఇంతటిసాహసమును లేనియెడల ముసల్మానులబారినుండి యీనగరము నెట్లు రక్షింపఁగలవు? నేనబలను' నగరరక్షకుఁడవైన నీవవశ్యముగఁ బోదగినస్థలమునకుఁ బోవలదా? ఇన్నిమాట లెందులకు?

చేయునది లేక గంగారాముఁడు మురళితోఁ గూడ బయలుదేరెను. ఆమె ముందును, గంగారాముఁడు వెనుకను, పోవుచుండిరి. కొంతదూరము పోయిచూడఁగా నట నొకదివ్యభవనము కానవచ్చెను. గంగారాముఁడు గ్రహించి, "ఇదేమి రాజభవనమునకుఁ బోవుచుంటిమే!"

అనియెను.

మురళ—అందువలన దోషమేమి?

గంగా—నగరసింహద్వారమునుండి పోయినయెడల దోషము లేదు. మన మిప్పుడు పోవుచున్నది వెనుకనున్న సాంద్వారము. ఇక్కడనుండి యంతఃపురమునకుఁ దీసికొనిపోవుచుంటివా యేమి?

మురళ—నీకు ధైర్యము లేదా యేమి?

గంగా—లేదు—నాకంతటిసాహసము లేదు. ఇదినాప్రభుని యంతఃపురము. ఆజ్ఞ లేకుండ లోనికిఁ బోఁజాలను.

మురళ—నీకెవ్వరియాజ్ఞ కావలయును?

గంగా—రాజాజ్ఞ.

మురళ—అతఁ డిప్పు డూర లేఁడు. రాణిగారియాజ్ఞయైనయెడల వచ్చెదవా?

గంగా—వచ్చెదను.

మురళ—రమ్ము. రాణిగారి యాజ్ఞయైనది.

గంగా—ద్వారపాలకుఁడు నన్ను లోనికిఁ బోనిచ్చునా?

మురళ—పోనిచ్చును.

గంగా—కాని నన్ను గుర్తింపకుండ లోనికిఁ బోనీయఁడు. ఈ వేషముతో బయలుపడుట నాకిష్టము లేదు.

మురళ—బయలుపడ నవసరము లేదు. నేనిట్లే తీసికొనిపోయెదను.

వాఁకిట ద్వారపాలకుఁడు నిలువఁబడియుండెను. మురళ యాంతనియొద్దకు వచ్చి "పాండ్యా! తలుపు తీయుదువా?" అనియెను.

పాండ్య—తీసి యుంచితిని—వీ రెవ్వరు?

మురళ—ఈతఁడు నాసహోదరుఁడు.

పాండ్య—పురుషు లంతఃపురమునకుఁ బోవుట కాజ్ఞ లేదు.

మఱల చాలగందరగోళము చేసి "యెవ్వరియాజ్ఞ కావలయును? నీకు నాయాజ్ఞకంటె మఱియెవ్వరియానతి కావలయును? చూడు నిన్నేమి చేయింతునో!" అనియెను.

ప్రతిహారి కొంచెము భయపడి మఱియేమియు నడ్డుచెప్పలేదు. మఱల గంగారాముని దనతోఁ గూడఁ దీసికొనిపోయి నిర్భయముగా నంతఃపురమునఁ బ్రవేశపెట్టెను. ఆమె యాతని కొకగదినిచూపించి "లోనికిఁ బొమ్ము: నేనిచ్చటనే యుండెదను. లోపలికి రాఁజాలను" అనియెను.

గంగారాముఁడు మిగులఁ గుతూహలముతో నామందిరములోనికిఁ బోయెను. ఆమందిర మమూల్యమణిమయాలంకారవిరాజితమై యుండెను. లోపల వెండిమంచముపై నొకరమణీమణి కూర్చుండి యుండెను—సముజ్జ్వలదీపకాంతు లామెముఖమునఁ బ్రసరించుచుండ నామె చిన్నవోయినవదనముతోఁ జింతామగ్నయై యుండెను. మఱి యెవ్వరునట లేరు. గంగారాముఁడు "ఇంతటిసుందరీశిరోమణి యిఁక నీప్రపంచమున నుండఁబోదు" అనియనుకొనియెను. ఆమె రమాదేవియే.

అయిదవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడెప్పుడును సీతారామరాయలయంతఃపురమునకుఁ బోయినవాఁడు కాఁడు. రమాదేవినిగాని, నందాదేవినిగాని యాతఁడె

న్నఁడును చూచియుండ లేదు. ఆమందిరమునందలి యమూల్యపదార్థములను జూచి యీకాంత రాణియై యుండవలయు ననియు, రాణులలో నందకంటె రమ చాల సుందరియని వినియుండుటచేఁ దనయెదుటఁ గూర్చుండియున్న యీరమణీమణి చిన్నరాణియగు రమాదేవియే యై యుండవలయు ననియు నిశ్చయించుకొనియెను. ఇట్లు సిద్ధాంతము చేసికొని “మహారాజ్ఞి నన్నుఁ బిలిపించినపని యేమి ?” అని యడిగెను.

రమాదేవి లేచి గంగారామునకు నమస్కరించి “మీరు నాకుసోదరులు. మీకుశ్రీమెట్లో నేనునట్టిసోదరినే. అందువలన నేనీయాసమయమునమిమ్ములను బిలిపించితిని. దోషమనియాలోచింపవలదు” అనియెను.

గంగా—మీయాజ్ఞానుసారముగ వచ్చితిని. మీరు నాకుఁ బూజ్యులైనయధికారిణులు. ఏమిచేయవలసియున్నదో యాజ్ఞాపింపవచ్చును.

రమ—మురళి, బహిరంగముగా వచ్చుటకు మీకు ధైర్యముండదని చెప్పుటయే కాక యింకను నాయవివేకినియేమేమో చెప్పినది. అది యంతయుఁ జెప్పఁజాలను. మహాశయా! నేను చాల భయముగలదాననై యిట్టి సాహసకార్యమును చేసితిని. మీరునన్ను రక్షింపవలయును.

ఇట్లుచెప్పుచు రమ యేడువనారంభించెను. ఆమెనుచూచి గంగారాముఁడుభయపడి “ఏమైనది? ఏమిచేయవలయును?” అనియడిగెను.

రమ—ఏమైయుండునో నీకుఁదెలియలేదా? మూసల్మానులు మహమ్మదుపురమును ముట్టడించుటకు వచ్చుచుండిరని తెలిసికొనలేదా? వారువచ్చి మమ్మందఱిని చంపి—పట్టణమంతయును గాల్చివేయుదురని యెఱుఁగవా ?

గంగా—మీకిట్టి భయమును గలిగించిన వారెవ్వరు? మూసల్మానులు వచ్చి పట్టణమును గాల్చివేయుదురా? మేమెందుల కున్నామా ? మేము మీయన్నమును తినుట లేదా ?

రమ—మీరు పురుషులు. మీరు ధైర్యవంతులు. మాకంతటి జ్ఞానము లేదు. మీరు మసల్మానులయెదుటఁబడి నిలువలేకపోయిన ప్పుడు గత్యంతర మేమున్నది ?

రమ తిరిగి యేడువనారంభించెను.

గంగా—శక్తివంచనము లేకుండ మిమ్ముల నెల్లవిధములఁ గాపాడుదుము. మీరు విచారింపవలదు.

రమ—నేను నిర్విచారముగనే యుండెదను. కాని మీరుర క్షింపలేకపోయినయెడలనో ?

గంగా—అట్లయినయెడల మాప్రాణములనే యర్పింతుము.

రమ—అట్లు చేయవలదు. నామాటవినుఁడు. నేఁడందఱునునం దాదేవితో "మసల్మానుల నాదరముతోఁ బిలిచి పట్టణమును వారియధీనము చేసి ప్రాణరక్షణమును వేఁడికొనుము" అని మొఱపెట్టుకొనియున్నారు. ఆమె మామాటలను వినిపించుకొనలేదు. ఆమెమనస్సు మఱియొకమాదిరిగా నున్నది. అందుకొఱకే నేను మిమ్ముఁ బిలిపించితిని. అట్లు చేయఁగూడదా ?

గంగా—నేను చేయవలసినపని యేమి ?

రమ—ఇవె నాయలంకారములు. వీనినన్నిటిని దీసికొనుము. ఇంకను నాయొద్దఁ జాలధన మున్నది. అదియంతయు నిచ్చివైచెదను. మీ రెవ్వరితో నేమియును చెప్పకుండ మసల్మానులయొద్దకుఁ బోయి "నేము రాజ్యము నిచ్చివేయుదుము; నగరమును మీవశము చేసెదము. మీ రెవ్వరిని హింసింపఁగూడదు ఇందుల కంగీకరింపవలయును." అని వారిని ప్రార్థింపవలయును. వారందుల కంగీకరించినయెడల పట్టణము మీయధీనమునందే యున్నదికావున వారి నేకాంతముగఁ గొనివచ్చి కోటను వారివశము చేయవలయును. అందఱును బ్రతికిపోవుదురు.

గంగారాముఁడు వడఁకుచు ,,మహారాజ్ఞీ! నాయొద్ద నేమిచెప్పినను చెప్పితిరిగాని, యిట్లని మఱియెవ్వరియొద్దను చెప్పరాదు. నాప్రాణము పోయినఁ బోవనిండు! ఈపనిమాత్రము నేఁజేయ జాలను. మఱియెవ్వ రిట్టిదుష్కార్యమును చేసినను వారిశిరస్సును రెండుతుండెములుగ నరకివేయుదును'' అనియెను.

రమాదేవి యాశాభీష్టము లన్నియును గంగలోఁ గలసిపోయెను. ఆమె యుచ్చస్వరముతో రోదనముచేయ నారంభించెను. తుదకు ,,అట్లయినయెడల నాబిడ్డగతి యేమికావలయును?'' అనియెను.

గంగారాముఁడు భయభ్రాంతుఁడై ,,ఊరకుండిల్లము! ఈరోదనశబ్దమును విని యిప్పు డెవరైన వచ్చినయెడల మనయిద్దఱకును జాల నపాయము రాఁగలదు. మీబిడ్డకొఱకే మీరింత భయపడుచుంటిరా? అందులకు నేనేమైన నుపాయము నాలోచించెదను. మీకు కోటవిడిచి మఱియెక్కడకైనఁ బోయి భద్రముగ నుండవలయునని కోరిక యున్నదా?'' అనియెను.

రమ—నాతండ్రిగారియింటికిఁ దీసికొనిపోయెదరేని మీతోఁగూడ వచ్చెదను. కాని పట్టమహిషి యందులకంగీకరింపదేమో? చంద్రచూడుఁడుమాత్ర మంగీకరించునా?

గంగా—అట్లయినయెడల నెవ్వరికిని దెలియకుండ నేకొంతముగాఁ దీసికొనిపోఁగలను. కాని, యిప్పుడంత యావశ్యకము లేదు. అంతటి విపత్తుతటస్థించినయెడలమిమ్ములనుతీసికొనిపోయియట్లువిడిచివచ్చెదను.

రమ—నాకాసమాచారము తెలియుమార్గ మెట్లు?

గంగా—మురళమూలమున నెల్ల సమాచారములును తెలిసికొనుచుండవచ్చును. కాని,యామె నాయొద్దకు తిరహస్యముగ రావలయును.

రమాదేవి నిట్టూర్పు విడిచి దుఃఖించుచు ,,మీరు నాకుఁ బ్రా

ణదానమును చేసినయెడల మీకెల్లప్పుడును కృతజ్ఞురాలనై యుందును. దేవుఁడు మీకు శుభము నిచ్చుఁగాక'' అనియెను.

రమ యిట్లు చెప్పి గంగారామున కనుజ్ఞ యిచ్చెను. మురళి యాతని దీసికొనిపోయి వెలుపలవిడిచివచ్చెను.

ఎవ్వరిహృదయములందు నెట్టిశంకయును లేదు. కాని యొక మహాదోషము జరగిపోయినది. దానిని రమయును, గంగారాముఁడును కూడ తెలిసికొనిరి. గంగారాముఁడు తనహృదయమున ''నాదోష మేమి?'' అని యనుకొనియెను. రమ ''ప్రాణములమీఁదికివచ్చినప్పుడు నాకిఁక గత్యంతరమేమున్నది?'' అని యనుకొనియెను. మురళియొక్క తెమూత్రము సంతుష్టహృదయ యయ్యెను.

ఈసందర్భమున గంగారామున కొకఛాయ యగపడియెను—అదియాతనిది కాదని యించుక స్పష్టపడియెను—చాటున నెవ్వరోదాఁగియున్నట్లుండెను—అదిమనుష్యవ్యక్తికాదు—అయిన నాతఁడు చూచుచునేయుండెను—ఎవరిని ?

''* * * దక్షిణాపాంగనివిష్టముష్టిం నతాంస, మాకుంచితసవ్యపాదం,
* * * చక్రీకృతచారుచాపం ప్రహర్తుమభ్యుద్యత మాత్మయోనిం.'

ఇదియిట్లుండఁగా రోగికోరినదియు వైద్యుఁడు చెప్పినదియు నొక్కటియే యయ్యెను. చంద్రచూడుఁడు తోరాబఖానునకు ''మేమీరాజ్యమును దుర్గసమేతముగ విక్రయించెదము. ఎంతధనమిచ్చి పుచ్చుకొందురు ? యుద్ధమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ధనమిచ్చి రాజ్యమును మీవశము చేసికొనవచ్చును'' అని గూఢచారునిమూలమున వర్తమాన మంపించెను.

చంద్రచూడుఁ డీసమాచారమును మృణ్మయునకును, గంగారామునకును గూడఁ దెలియఁజేసెను.

మృణ్మయుఁడీమాటలను విని క్రుద్ధుఁడై గ్రుడ్లెఱ్ఱ జేసి "ఇదేమి మాట ! ఇట్టిరాయబారము నంపవచ్చునా?" అనియెను.

చంద్ర—మూర్ఖుఁడా ! దూరముగ నుండుము. నీకు వివేకము లేకున్నట్లున్నదే ! ఏనెపముచేతనైనను రెండుమాసములు గడపితిమేని యంతలో సీతారామరాయలే వచ్చును.

గంగారాముని మనసునం దేమియాలోచన మున్నదో, దానిని గూర్చి మేము చెప్పఁజాలము. అతఁ డేమియును మాటాడలేదు.

ఆఱవ ప్రకరణము.

ఆకారణమువలన గంగారాముఁ డాదినమున నేపనియును జేయ లేదు. "ఆహా! రమాదేవివదనమండల మెంతసుందరమైనది! ఎంతటిమనో హరలావణ్యముచేఁ దులకించుచున్నది!" ఇట్లు యోచించుకొనుచు గం గారాముఁ డాదినమును గడపెను. సముజ్జ్వలదీపకాంతు లేవైన నంత యందముగ నుండునా? అట్లయిన మనుష్యుఁడు రేయుంబవలు దీపము ను వెలిగించుకొని నొంటులకుఁ గూరుచుండఁడు! సాంద్రములై యుం గరములు చుట్టుకొనియున్న యానున్ననిసినుదపెన్నెరు లెంతనీలములై యున్నవి! ఆసుకుమారశరీరకాంతు లెంతహృదయాకర్షకంబులై యు న్నవి! ఆకోమలభ్రూయుగ్మము తీరిచిన ట్లెంతయందముగ నున్నది! ఆ తరళనయనము లెంతవిశాలములుగ నున్నవి! ఆహా! ఆమృదులారుణా ధరపల్లవము కెంపులనుకవలె నెట్లుప్రకాశించుచున్నది! ఏమియామెయొ య్యారము! ఏమియామెయంగసౌష్టవము!—గంగారాముఁడీవిధముగా యో

చించుకొనుచున్నాఁడా? ఇవియన్నియును దేవతాదుర్లభమైనవి! మనుజలోకమునం దింతటిసౌందర్య ముండునని నేనూహింపఁజాల నని గంగారాముఁ డనుకొనుచుండెను. ఒక్కసారి చూచినంతమాత్రముననే నా జన్మము సార్థకమయ్యెననియు, ఆజగన్మోహనవిగ్రహమును స్మరించుకొనుచు నెన్నివత్సరములైన సుఖముగాఁ గడపెద ననియుఁ దలఁచుకొనుచుండెను.

అయ్యో! మూర్ఖుడా! అట్లుచేయవచ్చునా?—ఒకసారి చూచినమాత్రముననే యిట్లయినప్పుడు మఱియొకసారి చూడవలయునని మనసు కలుగక పోవునా? మధ్యాహ్నాత్పరమున "ఇంకొకసారి యామెనే చూచి యుందునలన నెన్నివత్సరములో సుఖముగఁ గాలయాపనము చేయవలయు" నని యాతడు యోచించుకొనుచుండెను. కాని, యప్పుడే సంధ్యాకాల మయ్యెను. అప్పుడు "తిరిగి యింకొకసారి చూడతేనా?" అని యనుకొనెను. రాత్రి తొమ్మిదిగంట లయినతరువాత "నేఁడింకను మురళ రాలేదు! ఎదుకొఱకు రాలేదో?" అని యోచించుకొనియెను. చాలరాత్రియైనతరువాత మురళవచ్చి దర్శన మిచ్చెను.

గంగా—ఏమిసమాచారము?

ముర—నీసమాచార మేమి?

గంగా—నీకేసమాచారము గావలయును?

ముర—రాణిగారు పుట్టింటికిఁ బోవుటను గూర్చి—

గంగా—ఇప్పు డంతయావశ్యకము కాదని తోఁచుచున్నది. రాజ్యమే నిష్కంటకముగ రక్షింప బడును.

ముర—అది నీకెట్లు తెలిసినది?

గంగా—అంతయును నీకుఁ జెప్పవచ్చునా?

ము.ర—అట్లయిన నేనీమాటను రాణిగారితోఁ జెప్పవచ్చునా?

గంగా—చెప్పవచ్చును.

మురళ—తిరిగి నన్నిచటికే పంపించినయెడల?—

గంగా—నీవు నిన్నటిదినమున నన్నెచ్చటఁ జూచితివో యాస్థలముననే యుండెదను.

మురళ పోయి తాను తెలిసికొనివచ్చినవర్తమాన మంతయును రాణిగారికి విన్నవించెను. గంగారాముఁ డేమియును వివరించి చెప్పక పోవుటవలన రమాదేవి కించుకంతయును తెలిసినదిగాదు. అందువలన నామెహృదయవైకల్యము మఱింత హెచ్చయ్యెను. మురళ మరల గంగారామునియొద్దకుఁ బోయి యాయర్ధరాత్రివేళ నాతని రమాదేవియంతఃపురమునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. మొదటిద్వారపాలకుఁడే యిప్పుడు నక్కడ నుండెను. మురళ మునుపటివలెనే యీతఁడు నాసోదరుఁ డని చెప్పి గంగారాముని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను.

గంగారాముఁడు రమాదేవిసమ్ముఖమున నప్పుడేమేమి చెప్పుచుండెనో వానిపూర్వోత్తరసందర్భము లాతనికిఁ దెలియుటలేదు. రమాదేవి కామాటలయర్థ మేమియును దెలియుటలేదు. ముఖ్యముగా నాతనిహృదయము స్థానముదప్పిపోయెను. కుసుమధన్వి పుష్పబాణములతో నాతనిహృదయమును గాడనేసి దానిని హరించికొనిపోయెను. కేవల మాతనికన్నులు రెండునుమాత్రమే యుండెను. వానిమూలమున నాజగన్మోహనాకారము నతికష్టముతోఁ గన్నారఁజూచుచు, నామధురవాక్యములను వీనులారవినుచుండెను. కాని యంతమాత్రమున నాతనికి సంతుష్టి కలుగలేదు.

చంద్రచూడుని కౌశలమునుగూర్చి రమాదేవికిఁ దెలుపఁగలుగునంతవఱకుమాత్రము గంగారామునకు చైతన్యమున్నది. కాని, యావిషయమునుగూర్చి యామెకుఁ దెలుపలేదు. నిజముగా నాతఁ డెట్టి

సమాచారముఁ దెలుపుటకును రాలేదు. కేవలము రమను చూచుటకు మాత్రమే వచ్చియుండెను. అట్లగుటచే నామెను చూచి యెందులకు పాయసముగఁ దనహృదయము నామెకర్పించి వెడలిపోయెను; ఆతనిని మునుపటివలెనే మురళి తీసికొనిపోయి దిగవిడిచి వచ్చెను. ఆతఁడు వెడలిపోవునప్పుడు "తిరిగి వచ్చెదరా ?" అని మురళి యడిగెను.

గంగా—ఎందులకు కావలయును ?

ముర—మీరు తిరిగివచ్చెద రని నా చెవిలో నేదియో చెప్పుచున్నది.

గంగారాముఁడు కన్నులు మూసికొని యాయొడుదుడుకుత్రోవను బయలుదేరి పోయెను. ఆతఁ డింకేమియును చెప్పలేదు.

ఇట్లుండఁగాఁ జంద్రచూడుఁడు పంపినరాయబారమునకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా తోరాబఖానుఁడు "స్వల్పమూల్యమును దీసికొని రాజ్యమును వశపఱచినయెడల ధనము పంపఁబడును. కాని, సీతారామరాయలను మాత్రము పట్టి యొప్పగింపవలయును" అని తెలియఁబఱచెను.

చంద్రచూడుఁడు మరల "సీతారామరాయలను పట్టితీసికొని పోవుట కనుకూలించునట్లు చేయుదుము. కాని, స్వల్పమూల్యమునకు రాజ్యము నొప్పగింపఁజాలము" అని మరల సందేశ మంపెను.

అందుపైఁ దోరాబఖానుఁడు "ఎంతధనమిచ్చినయెడల మీ రంగీకరింతురు ?" అని వర్తమాన మంపెను.

"చాలధనము కావలయును" అని చంద్రచూడుఁ డుత్తరమిచ్చెను.

దానికి తోరాబఖానుఁడు చంద్రచూడుఁడడిగినధనములోఁ గొంచెము మొత్తము తగ్గించి యిచ్చుట కంగీకరించెను. చంద్రచూడుఁ డందుల కేదో కొంచె మడ్డుచెప్పెను. ఈవిధముగాఁ జంద్రచూడుఁడు ముసల్మానులను మోసముచేయుచుఁ గాలయాపనము చేయుచుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

స్నిగ్ధమాలినమురళ యేమిచెప్పిన నది యగుచుండెను. గంగారాముఁడు తిరిగి రమయొద్దకుఁ బోయెను. ఆతఁ డక్కడకుఁ బోకుండనుండఁజాలనివాఁడగుటయే యిందులకుఁ గారణము. కాని, రమమాత్రము మరల నాతని బిలిపింపలేదు. అప్పుడప్పుడు సమాచారముఁ దెలిసికొనుటకు మురళనుమాత్రము పంపుచుండెను. కాని, గంగారాముఁడు మురళ కన్నిసంగతులను చెప్పక "నీతోఁ జెప్పుటకు వలనుకాదు. ఇట్టిరహస్యసమాచారముఁను దెలుపుటకు నీయందు మాకు నమ్మకము లేదు. నేనే యొకసారి వచ్చి చెప్పిపోయెదను" అని మురళను తిరిగి పంపివైచెను. చేయునదిలేక రమ గంగారాముని బిలిపించెను—మునల్మానులెప్పుడు వచ్చెదరో యనుసంగతి తెలియక భయముచే రమకుఁ బ్రాణము పోవుచున్నట్లుండెను—"ఒకవేళ భోజనముచేయుచున్నప్పు డాకస్మికముగా మునల్మానులు వచ్చినచో గత్యంతర మేమున్నది?" అని లేనిభయము తెచ్చికొని యామె పరితాపపడుచుండెను.

ఏమియును పనిలేకుండఁగనే గంగారాముఁడు మరల వచ్చెను. కాని యీసారి యాతఁడు ధైర్యముతో రాలేదు. కొంచెము భయపడుచునే వచ్చెను. తిరిగి పిలువకుండఁగనే వచ్చుట కొకయుపాయము నాలోచించుకొనియెను. తనహృదయభావములను రమాదేవికి వెల్లడిసేయుటకాతనికి ధైర్యము లేకుండెను. సరళహృదయ యగురమ యాతని మనోభావముల నెంతమాత్రమును గ్రహియింపలేదు. ఆతఁడు ప్రియభాషణములఁ బచరించు ధైర్యముతో వచ్చి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించుట లేదు. ఆదారికట్టునడిపోయినదని యాతనికిఁ దెలియును. అయిన

ను కేవలము చూచి మాటలాడుటయే యాతని కానందము !

దీనిని ప్రేమయనిగాని, మోహమనిగాని చెప్పరాదు. అట్లై
నయెడల నాతఁడు రమాదేవికి భయమును గలిగించి యామెపరితాపము
ను వృద్ధిపొందింపకయే యుండును. ఇది యొకానొక నీచమైనచిత్తవిభ్ర
మము — ఈవిభ్రమము మనుష్యహృదయమునఁ దలసూపుచో యాతనిని
మొదలంట నాశనముచేసి విడుచును.

భయసూచకమైన సమాచారమును చెప్పి గంగారాముఁడు వె
డలిపోయెను. రమ పుట్టింటికిఁబోవుట కిష్టముగలదై యుండెను. కాని
గంగారాముఁడు కొన్నిదినములవఱకు నాఁగవలయు నని చెప్పెను. ర
మ తిర్గి యాతని బిలిపించెను. గంగారాముఁడు తిరిగివచ్చెను. ఇట్లే
జరగుచుండెను.

రమను గంగారాముఁడు నూఱుసారులు చూచినను జనులకది
దోషముగాఁదోఁచదు. రమాదేవి హృదయము నిర్మలమైనది. మఱియు
ను పవిత్రమైనది. కాని యిట్లు భయపడుచు నర్ధరాత్రివేళఁ బోయిచూ
చుటమాత్రము బాగుగలేదు. అందువలన మఱియేమి కాకపోయినను
కొంచెమధికమైనయాదరము, చనవు, సంభాషణమునఁ గొంచెముజాగ
రూకత, మనసునకుఁ గొంచెము చేరిక, యిట్టివానికిఁ గారణ మగును.
నిశ్చయముగ నట్లుకాకమానదు. రమాదేవికి మొదట నివియేవియును
తెలియ లేదు. కాని మురళి చెప్పినమీఁదట నామెమాట వేదవాక్య
మువలె నామెచెవిని బడియెను. ఒకదినమున ద్వారపాలకునికిని, మురళి
కిని గంగారాముఁడు వచ్చుచుఁబోవుచున్న సమాచారమునుగూర్చి సం
భాషణము జరిగెను. ప్రతీహారి యగుపాండ్యుఁడు "నీసహోదరుఁడుప్రతి
దినమును రాత్రివేళ నంతఃపురమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచున్నాఁడెందు
లకు ?" అని యడిగెను.

మురళ—పోకరీ! ఆమాటనీకెందులకు? నీకు భయమును లేకుండనున్నది.

పాండ్య—భయ మెక్కడకుఁ బోవును? కాని, యెవ్వరికిని దెలియదు. తెలిసిన యెడల భయమే యుండును. ప్రాణములనూఁదికేవచ్చును.

మురళ—నీకుఁ బ్రత్యేక ప్రాణ మెక్కడిది? నేనే నీప్రాణమును గానా?

పాండ్య—నీవు విడచిపోయిన యెడల నేను చచ్చుట లేదే. నా ప్రాణము లూరక మాటలతోఁ బోవునవి గావు. నేనిఁక నీయన్నములోనికిఁ బోనీయను.

మురళ—నీవట్లు వినువక పోయిన యెడల నేను నిన్ను విడిచివైచెదను. అందుల కేమి చెప్పెదవు?

పాండ్య—చూడఁగా నామనుష్యుఁడు నీసోదరునివలె నగపడుట లేదు. ఎవ్వఁడో గొప్పవానివలెఁ గానఁబడుచున్నాడు. ఆతని కిక్కడ నేమిపనియున్నదో నాకేమియును దెలియుట లేదు. నాకు దానిని గూర్చి తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకమును లేదు. అంతఃపురసమాచారము లన్నియును దెలిసికొనుటకై వచ్చిపోవుచున్నాఁడేమో? అది యెవ్వరికి కావలయును? కాని యెవ్వరికిని దెలియకుండఁగా నాతఁడు రహస్యముగాఁ బోవుచున్నప్పుడు నాకేమియును దొరకకపోవుట యేమి? నీకేదో చేతిలోఁ బడినట్లు తోఁచుచున్నది. అందులో నాకు సగమిచ్చిన యెడల నేనేమియు నడ్డుచెప్పను.

మురళ—ఆతఁడు నాకేమియును నీయలేదు. ఇచ్చిన యెడల నీకును సగ మిచ్చెదను.

పాండ్య—తప్పకుండ సగమియ్యవలయునుసుమా! అడిగి పుచ్చుకొనుము!

మురళ యీమాట బాగుగనే యున్నదని యనుకొనియెను.

*మహాదేవి యామెకు వస్త్రములు, ఆభరణములు మొదలగువానిని బ

హుమానముగ నిచ్చెను. గంగారాముఁడుమాత్ర మేమియు నీయలేదు. అందువలన మురళి బాగుగ యోచించి ‘‘మంచిది. తిరిగి యాతఁడు వచ్చినయెడల నీవాతని లోనికిఁ బోనీయవలదు. నేను చెప్పినను విడువవలదు. అట్లు చేసినయెడల నేమైనను దొరకవచ్చును’’ అనియెను.

పిమ్మట గంగారాముఁడు మరలరాత్రివచ్చినప్పుడు పాండ్యుఁడాతనిని లోనికిఁ బోనీయలేదు. మురళి చాలవఱకుఁ జెప్పి వేడుకొనియెను. ఏమిచేసినను పాండ్యుఁడాతనిని విడువలేదు. గంగారాముఁడు తన సంగతి తెలిసినయెడల నాతఁ డడ్డగింపఁజాలఁడని యెంచి యందును గూర్చి మురళితో నాలోచించెను.

మురళి ‘‘ అట్లయిన నీతఁ డడ్డగింపలేఁడు. కాని ప్రజల కందఱకును నీసంగతి వెల్లడిచేయును. అప్పుడు నాసహోదరుఁడని తెలిసినంతమాత్రమున తప్పంతయును నామీఁదనే పడదు’’ అనియెను.

గంగారాముఁ డది నిజమే యని యొప్పుకొని తనహృదయమున ‘‘ఈతని నిక్కడనే చంపి పారవేయవలయును—వలదు—అట్లు చేసిన యెడల చాల నల్లరి యగుటయే గాక మరల నేనీమార్గమున వచ్చుటయే నిలిచిపోవును.’’ అని యోచించుకొనియాయాలోచనమును వదలివైచెను. పాండ్యుఁ డేమిచేసినను విడువకుండుటచే నారాత్రి యంతఃపురమునకుఁ బోవక వెనుదిరిగి గంగారాముఁడింటికిఁ బోయెను.

మురళి యొక్కతెయే రాణియొద్దకుఁ బోయెను.

రాణి—ఆతఁ డిక్కడకు రాలేదేమి?

ముర—ఆతఁడు వచ్చెను. ప్రతీహారి లోనికి రానీయలేదు.

రాణి—నిత్యమును విడుచుచుండునాతఁడు నేఁడేల యడ్డగించెను?

ముర—ఆతనిహృదయమున నేదియో సందేహము కలిగినది.

రాణి—ఆసందేహ మేమి?

మూర — అది మీరు వినఁదగినది కాదు. దానినిగూర్చి నీ వామె చుటఁ జెప్పఁజాలను. ఆతని కేమైన నిచ్చి వశపఱచుకొనవలయును.

ఈమాట రమ చెవికి దైవవాక్యమువలెఁ దోఁచి కర్ణములకు శూలములవలె నాఁటుకొనియెను. అప్పుడామె నిలువున నీరయ్యెను. ఆమె గడగడవడఁకుచు శరీర మాపాదమస్తకము చెమ్మటలావరింప నల్లనేలపైఁ జదికిలఁబడియెను. కన్నులు మూసికొనిపోయెను. శరీర మవశమయ్యెను. ఇంతటిమాట యామెకొక్కనాఁడైనను తోఁచలేదు. అట్లగుటచేతనే యామె యింతటి భయవిహ్వలయై, జ్ఞానశూన్యయై లేవలేకుండఁ బోయెను ఆమెకిదివఱకీయాలోచనమే తోఁచలేదు. ఈమాట వజ్రాఘాతమువలె నామె చెవులఁ బడియెను. నిజమెట్లున్నను, ఆమాటయొక్క యర్థ మామెకు స్పష్టపడియెను. చాల నపరాధముచేసితి నని తలంచుకొనియెను. రమాదేవి స్థూలబుద్ధికలది. అంతేకాక స్త్రీబుద్ధి. అందును హిందూస్త్రీబుద్ధి. ఒకనారి తఱచిచూచినమొదల నీమాటల యర్థ మంతయును స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చును. జరిగివృత్తాంత మంతయును మరల మనసునకుఁ దెచ్చికొని చాల నపరాధ మయ్యె నని తెలిసికొనియెను. అప్పు డామె „ విషపానము చేయవలయునో, గొంతున కురిపెట్టుకొనవలయునో?" అని యాలోచించుకొనియెను. ఇట్లుపలుమరల నూహించుకొని యురిపెట్టుకొనుటయే యుచితమైనపని యని నిశ్చయించుకొనియెను. అట్లుచేసినమొదల సకలపాపనివారణ మగు నని యనుకొనియెను. „ కాని, యీచిన్నిబిడ్డగతి యేమగును?" అనియోచించి ముసల్మానులచేతులనుండి ప్రాణముల రక్షించుకొని భర్తవచ్చువఱకుఁ బ్రాణములతో నున్నమొదలఁ దనబిడ్డ కిప్పుడు రాజరక్షణము దొరకు ననియు, పిమ్మటఁ దానురివ్రేసికొని చావవచ్చు ననియు సంకల్పించుకొనియెను. ముసల్మానులువచ్చి చంపివేయుచున్నను, గంగారాము

ని నింకఁ బిలిపింపననియు, ఆతనిని బిలుచుట కెవ్వరిని బంపననియు నిశ్చయించుకొని యుండెను.

మురళి మరలరాలేదు. రమ్మని తిరిగి పిలువ లేదు. గంగారాముఁడు వికలహృదయుఁడై పోయెను. ఆతనికి నిద్రాహారములు వదలిపోయెను. ఆతఁడు మురళిను వెదకుచుఁ దిరుగుచుండెను. మురళి యంతఃపుర పరిచారిక. వీధివీధికి నింటింటికిఁ దిరుగాడ దగినది కాదు. ఆమె కేవలము రాణిగారి యాజ్ఞవలననే గంగారాముని వెదకికొని వచ్చుచుండెడిది. ఈనడుమ నాతని కామెసమాచార మేమియును తెలియుట లేదు. గంగారాముఁడు తుదకు తానొక పరిచారిక నేర్పఱచికొని యామెను మురళిను తీసికొనివచ్చుటకై పంపించెను. కాని రనుయొద్దకుఁ బంపుటకు సాహసింపలేక పోయెను.

మురళి గంగారామునియొద్దకు వచ్చి "ఎందులకుఁ బిలిచితిరి?" అని యడిగెను.

గంగా—సమాచారము తెలిసికొనుటకు నీవువచ్చుట లేదేమి?

ముర—వినఁగూడనిసమాచారమును చెప్పవచ్చునా ? నీకు నాయెడ నమ్మకము లేదు కాదా ?

గంగా—సరే ! నేను రాకపోయినను విచారము లేదని యెంచి యూరకుంటివి ?

మురళి—నీవు వచ్చుటవలన నెంతలాభమో యంతకంటెఁ బది రెట్లులాభము కలిగినది.

గంగా—అది యేమి.

ముర—చిన్నరాణి నెమ్మదిపడినది.

గంగా—ఎట్లు ?

ముర—అది నీకుఁ దెలియదా ?

గంగా—తెలియదు.

మురళ—ఆపిశాచి వికారచేష్టలు చూడలేదా? అట్లు కాక పోయినయెడల నీవంతఃపురమున కెట్లు పోఁగలుగుదువు?

గంగా—అది యేమి? నేనెందులకుఁ బోఁగూడదు?

మురళ—నీవందులకుఁ దగినవాఁడవా?

గంగా—అట్లయినయెడల నేనెందులకుఁ దగుదును?

మురళ—నాచింకిగుడ్డలకు—ఎవరికైనను నీవు పుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోవలసినయెడల నన్నుఁ దీసికొనిపొమ్ము. నేను కైవర్తినిని! నాకొకటి రెండు పెండ్లిండ్లయినవని చెప్పవచ్చును. ఆవిషయమున నీకాక్షేపణము లేనియెడల నాకును నాక్షేపణము లేదు.

ఇట్లు చెప్పి నవ్వుచు మురళి వెడలిపోయెను. గంగారామునకిఁక నీవిషయమున నిరాశయైపోయెను. ఆశ లేదని తెలిసినంతమాత్రమున మనస్సు తృప్తి వహించి యుండఁగలదా? ఔను—ఎంతవఱకుఁ బాపకార్యములను చేయుటకు సామర్థ్యముండునో యంతవఱకును మనస్సు పాపకార్యములం దాసక్తమై యుండును. అట్టిమనసుగలవారి కాశయును కలిగియేయుండును. ప్రపంచమునందున్న యెల్లపాపకార్యములును చేసియైన రమను పొందకమాననని స్థిరసంకల్పముగలవాఁడై యాకృతఘ్నుఁడై నగంగారాముఁ డింటికిఁ దిరిగిపోయెను. ఆదిమొదలుకొని రమాసీతారాములను నాశనముచేయుటకై యనేకోపాయముల వెదకుచుండెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

చాలదినములైనతరువాత శ్రీయును, జయంతియును, విరూపా నదీతీరమున నున్న లలితగిరిసమీపమునకు వచ్చిరి. వారిని మరల నొక సారి రమ్మని యామహాయోగి చెప్పినవాక్యములు పాఠకులకుజ్ఞప్తియుం డుండియుండవచ్చును. ఆకారణమువలన నేఁడు వారిద్దఱు నిచ్చటికివచ్చిరి.

ఆమహాపురుషుఁడు జయంతికిమాత్రమే దర్శనమిచ్చెను. శ్రీని చూడలేదు. జయంతి యొక్కతె చే „ హస్తికుంభ ” గుహాలోనికిఁ బోయెను. అంతవఱకును శ్రీ విరూపానదీతీరమునం దటునిటు తిరుగాడు చుండెను. పిమ్మట నామె పర్వతశిఖరము నధిష్ఠించి యొకచందనవృ క్షముక్రిందఁ గూర్చుండి క్రింద నదీతీరముననున్న తాళీవనమనోహార రామణీయకముం దిలకించుచుండెను. కొంతసేపటిలో జయంతియు వెనుదిరిగి వచ్చెను.

జయంతికి మహాపురుషుఁ డేమి యాజ్ఞాపించెనో యావిషయ మునుగూర్చి యడుగకయే శ్రీ „ ఈపక్షుల కలస్వన మెంతమనోహార ముగ నున్నది! ఎంత వీనులవిందుగ నున్నది ! ” అనియెను.

జయం—ఇదిసీనాథునికంఠస్వరముతో సమానముగనున్నదా ?

శ్రీ—ఈనదీతరంగముల తటతటశబ్దములతో సమముగనున్నది.

జయం—నీనాథునికంఠస్వరముతో సమానముగ నున్నదా ?

శ్రీ—నానాథునికంఠస్వరము విని చాలదినములైనది. బాగు గ జ్ఞప్తి లేదు.

హా ! సీతారామ !

జయంతి యీవృత్తాంతము నెఱుఁగును. తిరిగి స్మృతికి దెచ్చుటకై యీవిధముగాఁ బ్రశ్నించెను. మరల జయంతి " ఇప్పుడు నీస్వామి కంఠస్వరమును విన్నయెడల నది యింతయింపుగా నుండదా యేమి ? " అనెను.

శ్రీ యూరకుండెను. కొన్నినిమిషము లైనతరువాత మొగము పైకెత్తి జయంతిని నిశ్చలదృష్టితోఁ జూచుచు " నేను భర్తృసందర్శనార్థమై పోవుట కామహాపురుషుఁడాజ్ఞయియ్యలేదా ? " అనియెను.

జయం—పోవుటకు నీకాజ్ఞయీయలేదు. కాని, నీతోఁ బోవుటకు నాకాజ్ఞ యిచ్చెను.

శ్రీ—అది యెందులకు ?

జయం—నీతో నేనున్నయెడల శుభ మగునని—

శ్రీ—సోదరీ ! ఇప్పుడింకను నాకు శుభాశుభము లెక్కడ ? సుఖ దుఃఖము లెక్కడ ?

జయం—నీకుఁ దెలియదా ? ఇంకను దెలియఁ జెప్పవలయునా ?

శ్రీ—లేదు—తెలియలేదు.

జయం—నీకు శుభాశుభములే లేనియెడల నామహాపురుషుఁడు నీకేయాజ్ఞయును చేసియే యుండఁడు. ఆతఁడు స్వార్థపరుఁడై యెవ్వరికి నెట్టియాజ్ఞను చేయుటలేదు. ఇందువలన నీకెట్టిశుభాశుభములును లేవు.

శ్రీ—ఇప్పుడు తెలిసినది.—ఇప్పుడు నేను పోయిన నాభర్తకు మేలుకలుగునా ?

జయం—ఆతఁ డేమియును స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు. అంతవివరముగను జెప్పలేదు. నాతో విశేషముగసంభాషించుటకుఁగూడ నాతఁడిష్టపడలేదు. ఆతఁడు చెప్పినదానియం దింతమాత్ర మర్థమైనది. అది

మే నీకుఁ జెప్పితిని. ముందు మఱియొకప్పు డెప్పుడైనఁ జెప్పినయెడల నీకింతకంటె హెచ్చుగాఁ దెలియవచ్చును.

శ్రీ—నీవెందులకు రావలయును ?

జయం—ఆతఁ డదియంతయును చెప్పలేదు. ఆతనియాజ్ఞ ననుసరించి వచ్చితిని. అక్కడక్కడ తిరుగుటయే నాపని. నాకు మఱియొక పని లేదు. నేనిట్టివాఁడనై యున్నప్పుడు నీతో నెందులకు రాఁగూడదు? నీవు బయలుదేరెదవా ?

శ్రీ—అదే యోచించుచుంటిని.

జయం—ఆలోచన యెందులకు? "ప్రియప్రాణహంత్రీ!" యనుమాట జ్ఞప్తికివచ్చినదా యేమి ?

శ్రీ—లేదు. ఇప్పు డందుకొఱకు భయపడుచుండుట లేదు.

జయం—నీవెందులకు భయపడుట లేదో చెప్పినయెడల నేను నీతో వచ్చునదియు, రానిదియు, యోచించి చెప్పెదను.

శ్రీ—ఎవ్వారినెవ్వరు చంపుదురు? అక్కా ! చంపుటకు కర్త యొక్కఁడే యున్నాఁడు—ఎవరుచత్తురో వారిని మర్త్యులుగా నాతఁడే సృష్టించియున్నాఁడు. అందఱును చచ్చిపోవుదురు. నాచేతనే కానిమ్ము; ఇతరులచేతనే కానిమ్ము; అట్టివారు మరణమొందుట తప్పదు. కాని, నేను మనఃపూర్వకముగాఁ జేతులార చంపుట కలుగదని వచించి వనంతేచాలును. సర్వేశ్వరుఁ డాతనిసంసారకష్టము నావలన నివారింపఁజేయఁదలఁచుకొన్నయెడల నందులకు వ్యతిరేకముగఁ జేయుట యెవ్వరికిసాధ్యము? నేను ప్రతివనమునందును దిరుగుచుంటిని; సముద్రతీరమునందుంటిని. ఎక్కడనున్ననుపరమేశ్వరునియాజ్ఞకులోఁబడియుండవలయును. జాగరూకతతో, ధర్మానుసరణముగ నాతనియాజ్ఞ పాలించుచుంటిని. అందువలన నాభర్తకు విపత్తు సంభవించినయెడల నదినాతప్పుగాదు.

నేనందువలన సుఖినగుటయును లేదు. దుఃఖినినగుటయును లేదు.

హా! హా! సీతారామా! ఎవ్వరికొఱ కందందు వెదకికొనుచుఁ దిరుగుచుంటివి?

జయంతి యానందహృదయయై సుఖయయ్యెను. శ్రీ చెప్పిన మాటలను గురుదక్షిణగా గ్రహించెను. కాని జయంతి చెప్పవలసినమాట లింకను పూర్తికాలేదు. ఆమె "అట్లయినయెడల నింకను యోచించుచుంటి వెందులకు?" అనియెను.

శ్రీ—అక్కడకుఁ బోయినచో నాతఁడు తిరిగి విడువకపోయిన యెడల నేమి చేయవలయు నని యోచించుకొనుచున్నాను.

జయం—జాతకఫలభయమే లేనియెడల నింతవఱకు నిన్నుఁ బీడించి యాతఁ డూరకుండునా? నీయంతట నీవే పోవువఱకు నెందులకు?

శ్రీ—నేనింక రాజపార్శ్వమునఁ గూర్చుండుటకుఁ దగుదునా?

జయం—మరణకాలమున నీవందులకు యోగ్యురాల వగుదువు. స్వర్ణరేఖానదీతీరమునను, వైతరణీతీరమునను, మొదటఁ జూచినప్పటికంటె నిప్పుడు నీసౌందర్య మెంతయో మనోహరముగ నున్నది. అది యేమో నాకుఁ దెలియకున్నది!

శ్రీ—ఛీ!

జయం—నీగుణములును చాలఁ జరిల్లినవి. అదియును నీకుఁ దెలియదు. ఏరాజమహిషియైనను గుణములతో నీకుసమానురాలు కానేరదు.

శ్రీ—నాసంగతియంతయును నీకెట్లు తెలిసినది? నాహృదయమునకును, నీహృదయమునకును నడుమ మార్గమున్నదా? నావిచారమంతయును నీవేమైనఁ దెలిసికొంటివా? ఆతఁడే శ్రీని మరలించుటకు గొంతెత్తిపిలిచెనో, ఆశ్రీని నేనుకాను. నాఁడు నీకంటఁబడిన యాశ్రీ పోయినది. ఇప్పుడున్నది కేవలము నీశిష్యురాలే. నీశిష్యురాలిని దీసికొని

పోయి మహారాజాధిరాజగు సీతారామరాయలు సుఖింపఁగలఁడా ? లేక నీశిష్యురాలు మహారాజాధిరాజును చేపట్టి సుఖింపఁగలదా ? నీశిష్యురాలా మహారాజురాణులకుఁ బరిచర్య చేయుటకైనఁ దగదు.

జయం.—నాశిష్యురాలికి తిరిగి సుఖమేమి ? దుఃఖమేమి ? రెండును సమానమే—(అని నవ్వుచు) ఛీ! నాకిట్టిశిష్యురాలా ?

శ్రీ—నాకు సుఖమును లేదు; దుఃఖమును లేదు! కాని యాతనికున్నది. ఆతనిశ్రీ చచ్చిపోయినప్పుడా శ్రీశరీరమునే తాల్చి, యొకవైష్ణవి—భైరవిశిష్యురాలై వంచించుచు తిరుగాడుచుండెనని యాతఁడు చూచినయెడల నాతనికి దుఃఖము కలుగకపోవునా?

జయం.—కలిగిన కలుగవచ్చును. లేకున్న కలుగకపోవచ్చును. అందును గూర్చి చర్చించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. త్రిలోకసుందరుఁడైన యా శ్రీకృష్ణభగవానుని పాదపద్మములయందు మనసు స్థిరపఱచుకొని నిశ్చలహృదయముతో నున్నవారికందఱకును కార్యసిద్ధియగుచుండును. ఇప్పుడు నడువుము! నీస్వామికార్యముగాని మఱియెవ్వరిపనిగాని, శుభసాధనమైన దైనయెడల నచ్చటకుఁ బోయియే తీరవలయును. ఇప్పుడే బయలుదేరుము.

అప్పు డిద్దఱును పర్వతమును దిగి విరూపానదీపార్శ్వమునందున్నమార్గమును బట్టి గంగాభిముఖులై పోయిరి. మార్గమునందున్న వనమునందలిపూవుల నేరికొనుచు నందలిదళములను, కేసరములను, పరాగములను పరీక్షించుకొనుచు, నాపుష్పములను నిర్మించినపరాత్పరునియానంతకౌశలమును, మహామహిమమును గీర్తించుకొనుచుఁ బోవుచుండిరి. వారిద్దఱిలో నెవ్వరైనను సీతారామునిపేరైనఁ దలంపలేదు. ఈయాభాగ్యసుందరుల కిద్దఱకును నింతటిరూపయౌవనముల నెందులకుఁ గూర్చియుంచెనో యది యాజగదీశ్వరునికే తెలియును. ఆమార్గుఁడైనసీ

తారాముఁడు శీ! శీ! అని దిక్కు దిక్కు నకును బోయి వెదకుకొను చుండుట యెందులకో యది యు నాతనికే తెలియవలయును. పాఠకు లీయిద్దఱు స్త్రీలను డాకినులుగ భావించెద రని తలంచెదము. అందుల కు గ్రంథకారులును సంపూర్ణముగ నంగీకరింతురు.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రమ బ్రదికిపోయినది. కాని, గంగారాముఁడమాత్రము ప్ర దుకునట్లు లేను. ఆతఁడు మంచముపట్టెను. ఆతని రాజకార్యము లన్ని యు నిలిచిపోయెను. ఆతఁడు రమవలెనే విషపానముఁ జేసి నానవ లయు నని స్థిరపఱచుకొనియెను. కాని, రమాదేవి విషముపుచ్చుకొన లేదు. గంగారాముఁడును నట్లు చేయలేదు.

నగరరక్షణకార్యములుబాగుగ జరుగుట లేదనియు, నగరరక్ష కుఁడైనగంగారాముఁ డేకార్యమును చేయుట లేదనియు, నగరపాలకుఁ డు రోగపీడితుఁడై యుండె ననియును చంద్రముఖుఁడు వినియెను. పిమ్మట నాతఁడు పురరక్షకుని జూచుటకై పోయెను.

గంగారాముఁడు ,,నాకు శరీరమున స్వస్థత లేదు. నేనిఁకఁ బని చేయలేను. పదిదినములు సెలవీయవలయును '' అని యడిగెను.

చంద్ర—నీశరీరస్థితి చూడఁగా నారోగ్యముగనే యున్నట్లగ పడుచున్నది. మనస్స్వస్థత లేదని శోఁచుచున్నది.

గంగారాముఁడు మంచముమీఁదనే పడియుండుటచే హృదయ తాపము మరింత హెచ్చుచుండెను. పనిలేనివారలకు హృదయతాప ము హెచ్చు. దానినే మనోవ్యాధియందురు. పని గలిగియుండుటయే మనోవ్యాధికి సిద్ధౌషధము.

మంచముపైఁ బడియున్న గంగారామున కీక్రిందియోచనము కలిగి దానినే యాతఁడు చేయుటకు స్థిరముగ సంకల్పించుకొనియెను.

,,ధర్మమైననేమి? అధర్మమైననేమి? నేను తప్పక రమను గైకొనితీరెదను. లేనియెడల చచ్చెదను. అందువలన మరణము తటస్థింపకపోయినను నేనట్లుచచ్చుటకు వెనుదిగుగుట లేదు. కాని రమను గైకొనకుండ మరణించుటయును కష్టమే. కావున మరణింపఁగూడదు. రమను పొందితీరవలయును. ధర్మమార్గముచే నామెను పొందునుపాయము లేదు. కాబట్టి యధర్మమార్గముననే పొందవలయును. ఇష్టమున్నయెడలఁ జేతనైనవారు ధర్మమునే యాచరించుకొననిమ్ము. చేతఁగానివారిట్లే ప్రవర్తింపవలయును ''

గంగారాముఁడు యోచించినది చాల తప్పు. అధార్మికులైనవారే యట్టితప్పుటూహలను చేయుచుందురు; వారు ధర్మము ననుష్ఠింపఁజాలరు—అధర్మమునే చేయవలయునని యోచించుకొనుచుందురు—ఇది తప్పు. ధర్మాచరణమున కెవ్వరు ప్రయత్నించుచుందురో, వారు ధర్మమార్గమునఁ జరియించుచుందురు. అధార్మికులేమియును ప్రయత్నముఁ జేయకపోవుటచే వారికి ధర్మప్రవృత్తి కలుగదు—

గంగారాముఁడు తిరిగి యధర్మమార్గమునఁ బ్రవర్తింపవలయును. కాని, యామార్గము బంధింపఁబడినదే! రమను చేఁజిక్కించుకొనుట కష్టము కాదు. ముసల్మాను లిప్పుడే రాకమానరు. నేఁడే పుట్టింటికిఁ బోవలయు నని యామెకు నేను వర్తమాన మంపినయెడల నామె బయలుదేరివచ్చును. అనంతర మెక్కడకుఁ దీసికొనిపోవలయునో, యక్కడకుఁ దీసికొనిపోవచ్చును. కాని తీసికొనిపోవుట యెక్కడకు? సీతారాముని రాజ్యమున నొకదినమైనను నిలిచియుండుటకు వలనుపడదు. సీతారామ్ముఁడు వెనుతిరిగివచ్చునంతకు నూరక నిలువఁజాలను. ఇంతలో

నే చంద్రచూడుఁడు నన్నుఁ జంపుట కాజ్ఞాపింపవచ్చును. మృణ్మయుఁడు తత్క్షణమే నాశిరస్సును ఖండించి వైచును. సీతారామునిరాజ్యమును దాఁటి యాతనియధికారము లేనిచోటికిఁ బోవలయును. అదియంతయును ముసల్మానులయధికారములో నుండును. ముసల్మానులు నన్ను చూచినయెడల నేను పాఱిపోయివచ్చినవాఁడ నని తెలిసికొని దొరకిన చోటనే పట్టుకొని నిలువున శూలారోపణముఁ జేయుదురు. ఇందుల కొక్కటే యుపాయమున్నది. ఇప్పుడే పోయి తోరాబఖానునిపక్షము నవలంబింపవలయును. ఆతఁడనుగ్రహించినయెడల సుఖముగ జీవింప వచ్చును. ధనము పొందనువచ్చును. ఇందులకు మార్గ మిదియే" అని యోచించుకొనియెను.

పదియవప్రకరణము.

భూషణనగరమునందున్న బందేఅల్లీ యనునొక గొప్పముసల్మానుఁడు మఱియొక గొప్పముసల్మానునిభార్య నెత్తికొనివచ్చి నికా చేసికొనియెను. ఆమెభర్త బలవంతముగా నపహరింపఁబడిన తనసీతను మరలఁ దెచ్చికొనుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఉపపతియైన బందేఅల్లీ తనబీబీని తీసికొని మహమ్మదుపురమునకుఁ బలాయితుఁడై వచ్చి యట నివసించుచుండెను. గంగారామునకును, నాతనికిని మొదటినుండియుఁ బరిచయము కలదు. ఆతని యనుగ్రహమువలన బందేఅల్లీ యొకసిపాయియుద్యోగమును సంపాదించుకొని యుండెను. గంగారామున కాతనియందు చాల నమ్మకముకలదు. ప్రస్తుతమున గంగారాముఁ డాతనియొద్దకుఁ బోయి "నీవు తోరాబఖానునియొద్దకుఁ బోయి, చంద్రచూడఁడాకూరు చాలవంచకుఁడు; ధనమిచ్చినయెడల మహమ్మదుపురమును ఫౌజుదారునకొప్పగింతు నని యాతఁడు చెప్పినమాట లన్ని

యును మాయమాటలు; ఈనెపమును గల్పించుకొని కాలహరణము చేయుచున్నాఁడు; ఇట్లు చెప్పుచు సీతారాముఁడువచ్చువఱకు నాలస్యము చేయుచున్నాఁడు; ఈనగరము చంద్రచూడునిచేతిలోలేదు; ఆతఁడు దానినిఫౌజుదారునకీయలేఁడు; నగరము గంగారామునియధీనమున నున్నది; ఆతఁ డొప్పగింపనిదే యెవ్వరు నొప్పగింపలేరు; సీతారాముఁడిప్పుడు రాజధానియందు లేఁడు; గంగారాముఁ డీపట్టణమును మీకొప్పగింపఁగలఁడు; ఇందునుగూర్చి యాతఁడు మీతో స్వయముగ మాటలాడవలసి యున్నది; అట్లు కానియెడల సాగదు; ఆతఁడు మీయెడనపరాధియై పారిపోయివచ్చినవాఁడగుటచే నిప్పుడు మీదర్శనమునకువచ్చుటకై భయపడుచున్నాఁడు; ఫౌజుదారుసాహేబుహా రభయమిచ్చినయెడల వచ్చి దర్శనముచేయఁగలఁడు" అనిచెప్పి రమ్మని యాతని బంపించెను. ఆతనివలన లిఖితరూపకమైనయుత్తరువును దీసికొనిరావలయు ననికూడఁ జెప్పెను.

బందేఅల్లీ "నామాటలు నమ్మి ఫౌజుదారుత్తరమును వ్రాసి యిచ్చునా ?" అనియెను.

గంగా—నేనుత్తరమువ్రాసి యిచ్చుటకు సావకాశము లేదు. నాముద్రను దీసికొనిపోయి చూపింపుము. దీనినిచూచి యాతఁడవశ్యముగ నమ్మును.

బందేఅల్లీ యాముద్రికనుదీసికొని భూషణనగరమునకుఁ బోయెను. ఫౌజుదారునిసముఖమున నున్నవారిలోఁ గొందఱి నతఁ డెఱుగును. ఫౌజుదారీసర్కారునందలి యొకగొప్ప యుద్యోగస్థునికిని, భక్షియైనజిరాగ్ అలీఖానునకును, ఈబందేఅల్లీకిని స్నేహముకలదు. బందేఅల్లీపోయి ఫౌజుదారులదర్శనము చేయింపవలయునని జిరాగ్ అల్లీఖానుని కోరెను. భక్షీపోయి యాయుద్యోగస్థునితోఁ దెలిపెను. ఆతఁడు ఫేష్కారునితో మాటలాడెను. ఫేష్కారుబందేఅల్లీకి ఫౌజుదారునిదర్శనము చేయించెను.

గంగారాముఁడు చెప్పినదంతయు నామూలాగ్రముగ బందేఅల్లీ ఫౌజుదారునకుఁ దెలియఁజేసెను. లిఖితరూపకమైన యుత్తరువు కావలయునని కోరెను. తోరాబఖానుఁడు కొంచె మాలోచించి. "గంగారాముఁడు చేయిదాఁటిపోయినవాఁడు. ఇప్పుడాతనితప్పు క్షమించినయెడల బాధక మేమున్నది? " అని సమాధానము చేసికొని యొక్కయుత్తరమును వ్రాసి యాతని కిచ్చెను. ఉత్తరము—

"నీతప్పు లన్నిటిని క్షమించితిని. రేపురాత్రి ఫౌజుదారునకుహాజరుకావలయును "

బందేఅల్లీ భూషణనగరమునుండి బయలుదేరెను. ఆతఁ డెక్కి వచ్చుచున్న యోడమీఁదినుండియే చాందుషాఫకీరును వచ్చుచుండెను. సీతారాముఁడు తనరాణులతో లక్ష్మీనారాయణసందర్శనమునకై పోయిననాఁటిరాత్రి మాపాలకులీఫకీరును చూచియున్నారు. ఆతఁడు బందేఅల్లీతో సంభాషింప నారంభించెను.

ఫకీ—నీవెక్కడకుఁ బోయితివి ?

బందే—భూషణనగరమునకు—

ఫకీరు భూషణసమాచారమంతయు నడిగెను. తాను ఫౌజుదారుని చూచివచ్చితిని గదా యని బందేఅల్లీ గర్వము కలిగియుండెను. అందువలన నాతఁడు భూషణసమాచారములను చెప్పుటలో నక్కడ నున్నకొత్వాలు, భక్షీ, మునిషీ, కారకూన, ఫేష్కారు, ఫౌజుదారు మొదలగువారిలో జరిగినసమాచారమంతయును నుద్రేకముతో సాఫకీరునకుఁ దెలిపివైచెను. అది యంతయును ఫకీరుఁడు విని విస్మితుఁడయ్యెను. ఆఫకీరు సీతారామునిహితమును గోరినవాఁడు. "ఒక మంచిసమాచారము తెలిసినది" అని ఫకీరు తలంచుకొనియెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడు రహస్యముగఁ బోయి ఫౌజుదారుని దర్శించెను. ఫౌజుదారుఁ డాతని నేమియును భయపెట్టలేదు. కావలసిన పనుల నన్నిటినిగూర్చి వారిద్దఱు నాలోచించుకొనిరి. ఫౌజుదారుని సైన్యము మహమ్మదుపుర ప్రాంతమునకువచ్చి నిలుచునప్పటికి పురద్వారమును దెఱచియుంచుటకు గంగారాముఁ డంగీకరించెను.

ఫౌజు—మా సైన్యము పురద్వారమునకు వచ్చినప్పుడు నీవే మొదటకోటవాకిలి తెఱచియుంతువు సందేహము లేదు— కాని, మృణ్మయునిచేతియందు చాలసేన యున్నదే! అతఁడు వచ్చుమార్గమధ్యముననే మమ్మెదిరించి యుద్ధముచేయక మానఁడు. మృణ్మయుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడు. యుద్ధమున జయాపజయములు రెండు నుండును. ఆయుద్ధమున మేమే జయించినయెడల నప్పుడు నీసాహాయ్యము వలన మాకేమి యుపకారమగును? అందునుగూర్చి నీవేమి చెప్పెదవు?

గంగా—భూషణపురమునుండి మహమ్మదుపురమునకుఁ బోవుటకు దక్షిణోత్తరముల రెండుత్రోవ లున్నవి. దక్షిణమార్గమునఁ బోయినయెడల దూరమునున్ననదిని దాఁటవచ్చును. ఉత్తరమార్గమునఁ బోయినయెడలఁ గోటయెదుటికే పోవలయును. మీరు మహమ్మదుపురము నాక్రమింపవలసియున్నయెడల దక్షిణమార్గమునుండియే సైన్యమును దీసికొని వత్తురనియు, తాను నట్లే మిమ్మెదిరింపవచ్చుననియు, మృణ్మయునియాలోచనము. కోటయెదుటనుండి నదిని దాఁటుట యసంభవమని యాతనియూహ. అట్లగుటచే నాతఁడును తనసేనలతో మిమ్మెదిరించుటకు దక్షిణమార్గముననే వచ్చును. మీ రాసమయమును కనిపె

ట్టి యుత్తరమార్గమునవచ్చి కోటయెదుట నదిని దాటివేయవలయును. అప్పుడు దుర్గమున సైన్యమేమియు నుండదు. ఉన్న స్వల్పసైన్యముం డును. కావున మీరనాయాసముగ నదిని దాటి నిరంతరాయముగఁ దెఱచియున్న ద్వారమునుండి కోటలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును.

ఫౌజు—కాని, మృణ్మయుఁడు దక్షిణమార్గమునఁబోవుచు, మధ్యమార్గమున మేముత్తరదిక్కునుండి వచ్చుచున్నామని తెలిసికొన్న యెడల నప్పుడాతఁడును తిరిగియాదిక్కునకు రావచ్చునుగదా!

గంగా—మీరు సగముసేన నుత్తరదిక్కునకును, సగముసేనను దక్షిణదిక్కునకును, పంపవలయును. ఉత్తరదిక్కుగా సేన వచ్చుచున్నదని యెవ్వరికిని దెలియఁగూడదు. ఆసైన్యము రాత్రివేళ ప్రయాణము చేయుచు నదీసమీపముననున్న యడవిలో నడఁగి దాఁగియుండవలయును. పిమ్మట మృణ్మయుఁడు తనసైన్యమును దీసికొనిపోయినతరువాత నదినిదాఁటి నిరంతరాయముగఁ గోటలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును. అంతేకాక మృణ్మయునిసేన దక్షిణోత్తరములనుండి వచ్చుచున్న మీ సేనామధ్యమునఁ బడి నాశనము కాఁగలదు.

ఫౌజుదారుఁ డీయుపాయమును విని చాలసంతోషముతో నట్లే చేయుట కంగీకరించెను. “ఇది చాల మంచిమార్గము. నీవు మా మేలుఁ గోరియుంటివి. అందులకు మాకేమియును సందేహములేదు. ఏదేనొక ప్రత్యుపకారమును గోరి నీవిదియంతయు చేయుచుంటివని మాకుఁ దోఁచుచున్నది. నీయభీష్టమేమియో తెలుపవలయును” అనియెను.

గంగా—నల్దీపరగణాను నాకు జాగీరుగా నిప్పింపవలయును.

ఫౌజు—మహమ్మదుపురము నిఁక హిందువులచేతులలో నుండనీయము. నీకుఁ గావలసినయెడల నచ్చటనే యొకపటాలముపై నధికారము నిచ్చెదను. అదియునుగాక ధనమును కొన్నిగ్రామములను

కూడ నిచ్చెదము.

గంగా—అదియంతయును మీ రాయిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. కాని, నాది యింకొక ప్రార్థన మున్నది. సీతారామున కిరువురు రాణులున్నారు—

ఫౌజు—వారు నవాబుగారికో లేక—నీకు దొరకరు—

గంగా—జ్యేష్ఠమహిషిని మూర్షిదాబాదునకుఁ బంపవచ్చును. కనిష్ఠ నీదేనునకు బహుమానముగ దయచేయువలయును.

ఫౌజుదారు నవ్వుచు "నీవు సీతారామునిభార్యను తీసికొని యేమిచేయుదువు? సీతారాముఁడు మరణించినయెడల నేమగును? హిందువులలో విధవావివాహము లేదుగాదా? నీవు ముసల్మానుఁడ వైనయెడల సీతారామునిరాణిని నికా చేసికొనవచ్చునుగదా" అనియెను.

"ఇదేమి చెడ్డపని గాదు. మంచియుపాయముగనే యున్నది. నేను ముసల్మానుఁడనై ఫౌజుదారుని సాహాయ్యమువలన రమాదేవిని కూడ ముసల్మానులలోఁ గలిపి యామెను నికా చేసికొనవచ్చును. అప్పుడు సీతారాముఁడుజీవించియున్నను రమపై నెట్టిస్వాతంత్ర్యమును కలిగియుండుటకు వలనుపడకుండుటచే నిరంతరాయముగ రమతో భోగముల ననుభవించుచు నుండవచ్చును" అనిగంగారాముఁడు తలంచుకొని ఫౌజుదారునితో నిట్లనియెను. "ముసల్మానుమతమే చాల నుత్తమమైనదని యిప్పటికి గ్రహింపఁగలిగితిని. కావున నిప్పుడు నేను ముసల్మానుఁడను గావలయు నని నిశ్చయించుకొంటిని. కాని రమను పొందక పోయినయెడల ముసల్మానును కాఁజాలను" అనియెను.

ఫౌజుదారు నవ్వి "రమ యెవ్వరు? సీతారాముని చిన్నరాణియా? ఆమెనుపొందక పోయినచో నీకుఁబరలోకమున గతియే లేక పోయినయెడల నెట్టియుపాయముచేనైనను నామెను నీకువశపఱచుటకుఁ బ్ర

యత్నింతను. ఆవిషయమున నిర్విచారముగా నుండుము. కాని, యిం కొకమాట యున్నది. సీతారామునకుఁ జాల ధనము, భూషణములు మొదలగునవి భూమిలో నున్నవఁట కాదా?" అనియెను.

గంగా—ఉన్నవని విన్నాను

తోరా—నీవు వానిని జూపింపఁగలవా?

గంగా—ఎక్కడ నున్నవో సరియైనచోటు నాకుఁ దెలియదు.

తోరా—తెలిసికొనఁగలవా?

గంగా—ఇప్పుడు తెలిసికొనఁ బ్రయత్నించినయెడల నాయం దందఱికి ననుమానము కలుగును.

తోరాబ్ఖానుఁడు తిరిగి యేమియును చెప్పలేదు.

అప్పుడు గంగారాముఁడు సంతుష్టహృదయుఁడై యాజ్ఞ తీసికొని యారాత్రియే మహమ్మదుపురమునకు బయలుదేరి వచ్చెను.

చాందషాఫకీరు తన్ననుసరించి వచ్చుచుండెనని గంగారాముఁడు తెలిసికొనలేదు. చాందషాఫకీరు మఱునాఁడు చంద్రరామునియొద్దకుఁ బోయి "ఒక సంతోషసమాచారమును మీకుఁ దెలియఁ జేయుటకు వచ్చితిని. ముసల్మానులకే జయమగును" అని చెప్పెను.

చంద్రరాముఁడు ఫకీరునకు హిందూముసల్మానులవిషయమున భేదబుద్ధి లేదనియు, ఆతఁడే పక్షమునకును జేరినవాఁడు కాఁడనియు, కేవలము ధర్మమెచ్చటనుండునో యాపక్షముననే యుండువాఁడగుటచే సీతారామునిపక్షమునకుఁ జేరి యుండెననియు తెలిసియున్నవాఁడగుటచే నాతనివిషయమున ననుమానింపక "ఏమిసమాచారము?" అని యడిగెను.

చాంద— హిందువులును ముసల్మానులపక్షముననున్నారు.

చంద్ర—నిజమైనహిందువు లెవ్వరిట్లున్నారు?

చాంద—మీాకుకూడ నున్నారు.

చంద్రి—అదియెట్లు?

చాంద—యోచించి చూడవలయును. మీానగరపాలకుఁడైన గంగారాముఁడే మసల్మానులపక్షమున నున్నాఁడు.

చంద్రి—గంగారాముఁడు స్వచ్ఛమైనహిందువు—రాజునకు కేవలవిశ్వాసపాత్రుఁడై యున్నాఁడు.

చాంద—అందుచేతనా నిన్న రాత్రి భూషణనగరమునకుఁ బోయి షేరాజఖానునితోఁ గలసి మాటలాడి వచ్చినాఁడు!

చంద్రి—ఆలాగా?—కాదు—అదియసత్యము.

చాంద—నేనాతనితోఁగూడ నేపోయితిని. ఆతనితోడ నేతిరిగివచ్చితిని.

ఇట్లుచెప్పి చాందపాషఫకీరు వెడలిపోయెను. చంద్రిచూడుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై చాలసేపట్లే కూర్చుండెను. తేజోవంతమైనయాతనిమేధాశక్తియు హరించిపోయిన ట్లుండెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

క్రొంతసేపటి కాతఁడు మనసు కుదుటపఱుచుకొని "దీనికిఁ దగినట్లుగా నేనేమిచేయవలయును? గంగారాముని నీయుద్యోగమునుండి తప్పించి బద్ధునిగాఁ జేయుటకంటె వేఱొక యుపాయము లేదు. కాని, యాతని నుద్యోగమునుండి తప్పించి కారాబద్ధునిగాఁ జేయు టెట్లు? ఆతఁ డెదిరించి నీవెవ్వఁడ వనిన నప్పు డెట్లు? నగరమునందున్నసిపాయి లందఱు నాతనియధీనమునందే యున్నారు. ఆతఁడుప్రతిఘటించి నన్నే కారాగారమునఁ ద్రోయింపఁగలఁడు. మృణ్మయునిసాహాయ్యము లేనిదే యాతని బంధించుట సాధ్యముకాదు. గంగారాముని నమ్మకమే యిట్లు

పోయినప్పు డిక మృణ్మయునినమ్మకముమాత్ర మెంతపాటిది ! కావున నీసమయమున శాంతమునువహించి యుండవలయును. జాగరూకతతోఁ బనిచేయుటయే మంచిది. ఆపదయే తటస్థించినయెడల నారాయణుఁడే సాహాయ్యము చేయఁగలఁడు. ఇప్పుడు గంగారాముని హృదయ మెట్లున్నదో తెలిసికొనవలయును.'' అని యీవిధముగా నాలోచించుకొని యప్పు డాతఁ డెవ్వరితోడ నేమాటయును జెప్పక యూరకుండెను. సాయంకాలమైనపిమ్మట నాతనిగూఢచారుఁడు వచ్చి ఫౌజుదారునిసైన్యము మహమ్మదుపురము నాక్రమించుకొనుటకు దక్షిణమార్గముగా వచ్చుచున్నదని వర్తమానమును చెప్పెను.

అప్పుడు చంద్రచూడుఁడు మృణ్మయుని, గంగారాముని బిలిపించి వారితో నాలోచింప నారంభించెను. మృణ్మయుఁడు సైన్యమును దీసికొని దక్షిణమార్గముగాఁబోయి యవనసైన్యము నదినిదాఁటిరాకుండఁజూచుకొనుచుండవలయునని యాతనియాలోచనమున స్థిరపడియెను.

చంద్ర—గంగారాముఁడుకూడ రెండవసేనాపతియైనమృణ్మయునకు సాహాయ్యముగఁబోవుట చాలమంచిపని యని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

ఇందులకు మృణ్మయుఁ డేమిచెప్పునో చూడవలయు నని గంగారాముఁ డూరకుండెను.

మృణ్మయుఁడు కొంచెము కోపముతో ,,ఏమి! నేనొక్కఁడను యుద్ధము చేయఁజాలనా ? గంగారాముఁడు నాతోఁగూడ రావలయునా?'' అనియాతఁడు క్రోధభావముతో ,,అట్లయినయెడల బయలుదేరవచ్చును. సరే!'' అనియెను.

గంగారాముఁడు ,,నేను పోయెదను. కాని, పట్టణమును గాపాడువా రెవ్వరు?'' అనియెను.

చంద్ర—అందులకుమృణ్మయుఁడింకొకనినియమించిపోఁగలఁడు.

గంగా—రాజసమ్ముఖమున నగరరక్షణభారమును నేను వహించి యుంటిని. అందువలన నేను పట్టణమును విడిచిపోఁజాలను.

చంద్ర—నేను నగరరక్షణకార్యమును చూచుకొందును.

గంగా—అట్లే చేయవచ్చును. కాని, నాయందెట్టికార్యభారము పడియున్నదో అట్టికార్యమును నేనే నిర్వహింపవలయును.

ఈమాటలనువిని చంద్రచూడుఁడు చాల ననుమానపడి „ నీవు ననునంకేదిమంచిదని తోఁచునో యదియే చేయుము! ” అనియెను.

ఇంతలో యుద్ధమునకు బయలుదేరుసందడి యతిశయించెను. ధృష్ణ్ణయుఁడు మొదటినుండియు స్థిరచిత్తుఁడయియే యుండెను. ఆతఁడు తిన్నసైన్యమును దీసికొని యారాత్రియే దక్షిణమార్గమున బయలుదేరి పోయెను. దుర్గరక్షణమునకొఱకు కొంతసైన్యమునుమాత్రము విడిచిపెట్టెను. ఆసైన్యము గంగారామునియధీనమున నుండెను.

మహాపాపిని యైనరమ! యీకోలాహలమంతయు పాఠకులకు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నదా? ముసల్మానులు వచ్చుచున్నసమాచారమందఱికి నెట్లుతెలిసినదో యట్లే రమాదేవికిని దెలిసినది.

మురళి „ మహారాజ్ఞీ! ఇప్పుడు పుట్టినింటికిఁ బోవుప్రయత్నము చేయవలయును ” అనియెను.

రమ—చావవలసివచ్చినయెడల నిక్కడనే చచ్చెదను. పాపమార్గమునఁబోవను. కాని నీవొకనారి గంగారామునియొద్దకుఁ బోయిరమ్ము. నేను మరణించెదను. ఇక్కడనే మరణించెదను. కాని, యాతఁడు నా బిడ్డను రక్షించుట కంగీకరించి యుండెను. అదియాతనికి జ్ఞప్తించునట్లుచేయుము. సమయ మైనప్పుడు వచ్చి బిడ్డనురక్షింపనిమ్ము. నన్నాతఁడుతిరిగివచ్చిచూడవలసినయవసరము లేకుండునంతవఱకు చెప్పిరమ్ము.

రమ తనమనస్సును స్థిరపఱచుకొని నందయొద్దకుఁ బోయికూ

ర్చుండి యుండెను. నగరమునం దెవ్వరు నారాత్రి శయనింపలేదు.

మురళి గంగారామునియొద్దకుఁ బోయెను. గంగారాముఁ డా యర్ధరాత్రివేళ తనగదిలో నొక్కఁడే కూర్చుండి యగాధమైనచింతా సముద్రమున మగ్నుఁడై యుండెను. ఆతఁడు రత్నములయందలి యాశ చే సముద్రమున దుముకుటకు సిద్ధముగ నుండెను. ఈఁదుకొనుచు వ చ్చి యొడ్డునకుఁ జేరఁగలఁడా? గంగారాముఁ డెంత యాలోచించినను తానొడ్డు చేరఁగలుగునో, మునిఁగిపోవునో, యను విషయమునుగూర్చి స్థిరపఱచుకొనలేకపోయెను. ఎంత యాలోచించి ప్రయత్నించినను నే మియును చేయఁజాలనివారు తుదకు జగదీశ్వరునిపై భారమును వైచి "దేవుఁడేమి చేయునో, యట్లేజరగును" అని యనుకొనుచుందురు. గంగారాముఁ డట్లుకూడఁ జేయఁజాలనివాఁడై యుండెను. పాపకార్య ప్రవర్తకునకుఁ దాను చేయుప్రయత్నములయందు దైవము విరుద్ధమై యుండునని తెలియును. అట్టివానికి జగదీశ్వరుఁడు శత్రువు—అట్లగుట చే గంగారాముఁడు ఖిన్నుఁడై చింతాసాగరమగ్నుఁడై యుండెను.

ఇట్టిసమయమున మురళి వచ్చి దర్శన మిచ్చెను. రమాదేవి చెప్పినసంగతు లన్నియు నాతని కెఱింగించెను.

గంగా—ఇప్పుడేవచ్చి బిడ్డను తీసికొనిపోవలయు నని చెప్పినదా?

ముర—లేదు ముసల్మానులు వచ్చి పట్టణము నాక్రమించినప్పుడు నీవువచ్చి కుమారునిరక్షింపవలయునని రాణిగా రాజ్ఞాపించియున్నారు.

గంగా—అప్పు డేమగునో యెట్లు చెప్పఁగలము? నేనే రక్షిం పవలయునను నుద్దేశ మున్నయెడల నిప్పుడే యాపిల్లవానిని నాపశము చేయవలయును.

ముర—ఆపిల్లవానిని నేను దీసికొనిరాఁగూడదా?

గంగా—కూడదు. నేనువచ్చి మాటలాడవలసినసంగతులున్నవి.

మురళి—ఆమాటలను గాలికిఁ బోసిమ్మా.

ఇట్లుచెప్పి మురళి చిఱునవ్వు నవ్వుచు బయలుదేరి పోయెను. ఆమె గంగారామునియిల్లువదలి వీథిలో నడుగుపెట్టినదో లేదో, అంతలోనే యాకస్మికముగ నామెనవ్వు నాఁగిపోయెను. భయముచే నామె ముఖము వివర్ణమయ్యెను. రాజవీథి కెదురుగ ప్రభాతకాలమునం దపూర్వముగఁ దోఁచుచున్న రెండువేగుచుక్కలవలె సముజ్జ్వలతేజో విరాజమానలై త్రిశూలధారిణులైన భైరవీమూర్తు లిద్దఱు వచ్చుచుండిరి. మురళి వారిని చూచి వారిద్దఱును సాక్షాచ్ఛాంకరీపార్శ్వవర్తులని భావించి వారికి సాష్టాంగదండప్రణామముల నాచరించి వారియెదుట చేతులు జోడించుకొనినిలువఁబడియెను.

ఆభైరవులలో నొకర్తె—నీవెవ్వతెవు?

మురళి—(గద్గదస్వరముతో) నేను మురళిని.

భైర—మురళి యనునది యెవ్వరు?

మురళి—చిన్నరాణిగారిదాసి.

భైర—ఈయసమయమైన రాత్రివేళ నగరపాలకునియింటి కెందుకొఱకు వచ్చితివి?

మురళి—రాణిగారే పంపినారు.

భైర—ఎదుట నగపడుచున్నది దేవమందిరము కాదా?

మురళి—ఔను లోకమాతా!

భైర—మాతోఁగూడ నక్కడకు రమ్మా.

మురళి—ఆజ్ఞాప్రకార మట్లే వచ్చెదను.

వారిద్దఱును మురళిని రెండుశూలములనడుమను నిలిపికొని మందిరములోనికిఁ దీసికొనిపోయిరి.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడతర్కాలంకారున కారాత్రి నిద్రపోలేదు. రాత్రి యంతయు నాతఁడు నగరమునందే తిరుగుచుండెను. నగరరక్షణవిషయమైన నెట్టిప్రయత్నములును జరుగుట లేదు. ఇందునుగూర్చి గంగారామునకుఁ దెలుపుదమన్న నాతఁడు నిష్ఠురవచనముల నాడిపోయెను గదా! ఎట్లయిన తనవేర్పుఁజూపి గంగారాముని పట్టి బాధింపకపోయినయెడల నాతఁడు కార్యభంగముచేయుట నిశ్చయమని తెలిసికొని చంద్రచూడుఁడు చాలఁ బరితపించుచు నాలోచించుచుండెను. కొందఱు సిపాయిలను తీసికొనిపోయి గంగారాముని పట్టి కారాబద్ధుని చేసి నగర రక్షణమునకు మఱియొకని నియమించుట సదుపాయముగ నుండునని యొకసారి తలంచుకొనియెను. కాని,సిపాయి లందఱును గంగారాముని యధీనమునందే యున్నవారగుటచే తనయిష్టము ననుసరించి వారు పని చేయుట యసంభవ మనియు, ఆకారణమువలన నాప్రయత్న మంతయు విఫలము కావచ్చుననియు నాతనిమనమునకుఁ దోఁచెను. ,,మృణ్మయుఁడే యున్నయెడల సిపాయి లందఱు నాతనియాజ్ఞానుసారముగఁ బనిచేయుదురు. కావున నింతటితొందర కలుగదు ; ఆతనిని వెలుపలకుఁ బంపివేయుటయే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమైనది '' అని తలంచికొనుచు చంద్రచూడుఁ డనుతాపపీడితుఁడై చేయునదిలేక కేవల మసుర సంహారుఁడగు శ్రీహరిని ధ్యానము చేసికొనుచుఁ గూరుచుండెను. అప్పుడాకస్మికముగా నెదుట ప్రఫుల్లతేజోవిశిష్టయు, త్రిశూలధారిణియు నగునొక భైరవీమూర్తి సాక్షాత్కరించెను. చంద్రచూడుఁ డాశ్చర్యముతో ,, తల్లీ ! నీవెవ్వరవు ? '' అనిప్రశ్నించెను.

భైర—శత్రువులుసమీపించియున్నారు. దుర్గసంరక్షణమునకై యెట్టిప్రయత్నములును జరుగుటలేదేమి ? అందునుగూర్చి నీవలనఁ దెలిసికొనుటకై వచ్చితిని.

దేవమందిరమున శ్రీ మురళతో మాటలాడుచుండెను. ఇప్పుడు చంద్రచూడునితో సంభాషించుచున్నయామె జయంతి.

ఆభైరవిప్రశ్నమును విని చంద్రచూడుఁడు మతింతయాశ్చర్యమ్ముతో "తల్లీ! నీవీనగరరాజ్యలక్ష్మివా?" అనియెను.

జయం—నేనెవ్వతెనైన నేమి ? మొదట నాప్రశ్నమున కుత్తరమిమ్ము. లేనియెడల జయము కలుగఁబోదు.

చంద్ర—తల్లీ! ఇఁక నావలనఁగాఁదగిన దేమియును లేదు. రాజు దుర్గరక్షణభార మంతయును నగరపాలకునిపై నుంచిపోయెను. ఆతఁడు నగరరక్షణము చేయుటలేదు. నాయొద్ద నట్టిసైన్యమును లేదు. నేనేమిచేయను ? ఆజ్ఞాపింపుము.

జయ—నరపాలకునివృత్తాంతమును నీవువింటివా? ఆతఁ డెంత విశ్వాసఘాతకుఁడై పోయెనో నీకుఁ దెలిసినదా ?

చంద్ర—విని యున్నాను; ఆతఁడు తోరాబఖానునియొద్దకుఁ బోయియుండెను. ఆతని కీదుర్గము నొప్పగించుట కంగీకరించె నని తోఁచుచున్నది. నేనవివేకినై యిందులకేమియును చేయలేకపోయితిని. తల్లీ! నీవకళంక తేజోమూర్తివై యీదుర్గమును రక్షించుకొనవలయును.

ఇట్లు చెప్పి చంద్రచూడుఁడు చేతులు జోడించుకొని భక్తిభావముతో జయంతికిఁ బ్రణామముచేసెను.

"అట్లయినయెడల నేనే యీపట్టణమును కాపాడుకొందును" అనిచెప్పి జయంతి వెడలిపోయెను. చంద్రచూడుని హృదయమునఁ ధై

ర్యముదయించెను.

జయంతికిని తన యాశకు మించినఫలము కలిగెను. శ్రీ వెలుపలనే నిలువఁబడి యుండెను. ఆమెనుతనతోఁగూడఁ దీసికొని జయంతి గంగా రామునిగృహమున కభిముఖముగాఁ బోయెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

మురళ వెడలిపోయినతరువాత గంగారామునకు నలుదెసలను మఱింతయంధకార మావరించికొన్నట్లుండెను. ఎవ్వరికొఱ కాతఁ డీభీషణ సముద్రమున దుముక సాహసించెనో, ఆమె యాతనియెడ ననురాగవతియై యుండలేదు. ఆతఁడుకన్నులుమూసికొని సముద్రమధ్యమున నురికెను. సముద్రములోపల రత్నముదొరకునా? అదియనుమానము. అగాధమైనసముద్రమధ్యమున మునుఁగుటకు ఫలము మరణమే. అంధకారము—దశదిశలయందు నంధకారము—ఇప్పుడాతనినుద్ధరించువారెవ్వరు?

ఆకస్మికముగా గంగారామునిశరీరము జలదరించెను. ద్వారము నెదుట ప్రభాతనక్షత్రోజ్వలరూపిణియైత్రిశూలధారిణియైన భైరవినిలువఁబడి యుండెను. ఆమె శరీరప్రభలచే నింటియందలి దీపప్రకాశము నిస్తేజమై పోయెను. సాక్షాద్భగవతియే భూలోకమున కవతరించి వచ్చిన దని యెంచి గంగారాముఁడు మురళవలెనే సాష్టాంగనమస్కారము నేసి చేతులు జోడించుకొని నిలువఁబడి “తల్లీ! ఈదాసునికేమి యాజ్ఞ?”

అనియెను.

జయం—కుమారా! నిన్నొకపదార్థము నడిగి తీసికొనిపోవలయునని వచ్చితిని.

శ్రీ మురళతో మాటాడుచుఁ గూర్చుండియుండెను. గంగారాముని యొద్దకు జయంతి యొక్కతెయే వచ్చెను. ఒకవేళ గంగారాముఁడు గుఱుతుపట్టినను పట్టవచ్చునని యనుమానించి శ్రీ లోపలకు రాలేదు.

భైరవిమాటను విని గంగారాముఁడు "తల్లీ! నీకేమికావలసిన నదియే సమర్పించెదను. ఆజ్ఞయీయవలయును" అనియెను.

జయం—నాకొకబండి, గుండ్లు, మందును కావలయును. మఱియును, బాగుగ పేలంగి బారుచేయుమనుష్యునికూడ నీయవలయును.

గంగారాముఁ డటునిటు చూచెను. ఈమె యెవ్వరై యుండనచ్చునని యోచించి తుదకు "తల్లీ! నీవు మందు, గుండు, తీసికొని యేమి చేయుదువు?" అనియెను.

జయం—నేనొకదేవతాకార్యమును చేయవలయును.

గంగారాముని హృదయము భయభ్రాంత మయ్యెను. అతఁడు తనహృదయమున "ఈమె యెవ్వరైన దేవతయే యైనయెడల నీమెకు మందు, గుండు మొదలగువానితోఁ బనియేమియును లేదు. ఒకవేళ నీమె మానుషియే యైన నీమెకు మందు, గుండు నెందులకీయవలయును? అపరిచితులగువారి వృత్తాంతములయందలి యాథార్థ్యము నెవ్వరు తెలిసికొనఁగలుగుదురు?" అని యోచించి "తల్లీ! నీవెవ్వరు?" అని యడిగెను.

జయం—నేనెవ్వతెనైననేమి? రమ, మురళ, వీరిసమాచారమంతయు నేనెఱుఁగుదును. అంతేకాక నీవు భూషణనగరమునకుఁ బోయివచ్చుటయు, వచ్చుటజరపినసంభాషణమును నాకుఁ దెలియవచ్చినది.

నేనడిగినవాని నీక్షణమున నిచ్చితివేని సరియే. లేకున్న నిన్నీకఠోరశూల ప్రహారముచే వధించివై చెదను.

ఇట్లని యాతేజస్వినియైనభైరవి భయంకరమైన త్రిశూలమును మీఁదికెత్తి గిఱ్ఱునఁద్రిప్పుచుండెను.

గంగారాముఁ డొక్కసారిగ నేలపైఁ జదికిలఁబడియెను. “ అమ్మా ! దయచేయుము. ఇచ్చెదను” అనిచెప్పి భైరవిని దనతోఁదీసికొని యస్త్రాగారమునకుఁ బోయి యక్కడ జయంతి యేమేమి యడిగెనో వాని నన్నిటినిసమర్పించి ప్యార్పిరీల్ అనునొక ఫిరంగి బారుచేయువానిని గూడ నామెతోఁ బంపించెను. జయంతి వాని నన్నిటిని దీసికొని, దుర్గ ద్వారమును మూయించి తనయాజ్ఞలేనిదే యెవ్వరును వచ్చి పోఁగూడ దనియాజ్ఞాపించెను.

మందు, గుండు, మొదలగుపదార్థములను దీసికొని జయంతియు శ్రీయును కోటవెలుపలికి వచ్చి రాజాంతఃపురమునకు వెలుపలనున్న నదియొద్దునకుఁ బోయిరి. అచ్చట విశాలోన్నతవక్షస్కుఁడును, దీర్ఘకాయుఁడును సుందరాకారుఁడును, తేజోమూర్తియు నగునొకపురుషుఁడు కూర్చుండియుండెను.

ఆభైరవు లిద్దఱిలో నొకతె మందుగుండుపదార్థము లున్నబాడిని దూరమున నిలువుకొని యుండెను. మఱియొకతె యాతేజోనిధి యగు మహాపురుషునియొద్దకుఁబోయి యాతనితో “నీ వెవ్వరు?” అనియడిగెను.

పురు—ఎవ్వరైననేమి ? నీ వెవ్వరు ?

జయం—నీవు వీరపురుషుఁడ వైనయెడల నిప్పుడీమందుగుండుసామగ్రిని దీసికొని యీదుర్గమును కాపాడుము.

పురుషుఁడు విస్మితుఁ డయ్యెను. ఆమె దేవియైయుండు నని భ్రమించి జయంతికి నమస్కారము చేసెను. కొంతసే పాలోచించి పిమ్మ

ట నిట్టూర్పు విడిచి ‘‘ అందువలన నేమిలాభము ? ’’ అనియెను

జయం—నీకేమికావలయును ?

పురు—దుర్గమును రక్షించినయెడల నాకుఁ గావలసినదిదొరకునా?

జయం—దొరకును.

పురు—ఎక్కడ దొరకును? నిన్నుఁ జూడఁగా నెవ్వతెయో దేవియని తోఁచుచున్నది. చెప్పుము. చూతము ! ఎక్కడ దొరకును ? ఈనగరముననే దొరకునా ?

జయం—ఔను. ఇక్కడనే దొరకును.

పురు—ఎప్పుడు లభియించును ?

జయం—అందులకుఁ గొంచెము సావకాశ ముండవలయును.

ఇట్లు చెప్పి జయంతి యాకస్మికముగ నదృశ్యమై పోయెను.

పదునేనవప్రకరణము.

చంద్రచూడతర్కాలంకారున కారాత్రి నిద్రయే లేదని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ? ఆతఁడు తెల్లవారుజాముననే లేచి రాజభవనము నందలిగోపురముపై కెక్కి నాలుగుదిక్కులను బరీక్షించి చూచుచుండెను. ఆతఁడు సంఖ్యాతీతము లగునోడలు నది కవ్వలియొడ్డున లంగరు వేయఁబడియుండుటను చూచెను. అందలిజను లెంతమంది యున్నా

రో లెక్కించిచూచుట కింకను వెలుఁగు వచ్చియుండలేదు అప్పు డా
తఁడు గంగారాముని బిలిపించెను.

గంగారాముఁ డాగోపురము పైకి వచ్చి నిలువఁబడియెను.

చంద్ర—నది యవ్వలియొడ్డున నున్నయన్నిపడవలు నెక్కడ
నుండివచ్చినవి ?

గంగా—ఏమో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు ?

చంద్ర—చూడుము ! ఆయొడ్డునఁ జాలమంది జనులున్నారు !.
ఇన్నిపడవలును, ఇంతజనమును, ఇచ్చటికి వచ్చుట యెందులకో ?

గంగా—నేను చెప్పఁజాలను.

ఇట్లు మాటలాడుచుండఁగనే వెలుతురు వచ్చుచుండెను. అప్పు
డాజనులందఱును సైనికులుగాఁ గానవచ్చిరి. చంద్రచూడుఁడు చూచి
"గంగారామా! ఇది మూలచ్ఛేదమునకై వచ్చినది. మనవారే మనలను
మోసము చేయుచున్నారు; లేక వారే వంచింప బడుచున్నారేమో—
మనసైన్యమంతయును దక్షిణమార్గముగాఁ బంపఁబడినది. ఫౌజుదారుని
సైన్య మీమార్గముగా వచ్చినది. ఏదో కీడుమూడనై యున్నది. ఇప్పు
డు రక్షించువా రెవ్వరు ? " అనియెను.

గంగా—ఎందులకు ? ఏమిచేయవలయునో, చేయుటకు నేను
సిద్ధముగ నున్నాఁడను.

చంద్ర—నీవీదుర్గమును సంరక్షించుట కీస్వల్పసైన్యమును
దీసికొనిపోయి యీయపారసేనాసముద్రము నెదుట నేమి చేయఁగల
వు? అంతేకాక నీవు దుర్గమును రక్షించుకొనుటకుఁ దగినప్రయత్నము
లేమియును చేయుటయే లేదు. నేను చెప్పినప్పుడు గూడ నిష్ఠురముగ
సంభాషించి వెడలిపోయితివి; ఈభార మంతయును నిప్పు డెవ్వరిపై
వేయుదువు ?

గంగా— అంతగా భయపడవలసిన యగత్యము లేదు. నదియవ్వలనున్న సేన యంత హెచ్చుగా నగపడుట లేదు. ఈకొలఁది పడవలతో నాసైనికుల త్రోవదిస దాఁటి రాఁగలుగుదురు? నేను నాసైన్యముతో నీతీరము నుండియే పోయి యీవలియొడ్డున నెదిరించి నిలిచి, వచ్చినవారి నెల్ల చంపివేయుచుందును.

గంగారాముఁడు, ఫౌజుదారునిసైన్యము మొదట నిర్విఘ్నముగా నదిని దాఁటివచ్చినతరువాత దుర్గద్వారమును తెరచి సైన్యమును దీసికొనిపోవలయు ననియు, ఆద్వారమార్గమున మునల్మానులు లోనికిఁ బ్రవేశించినప్పుడు తానేమియు నడ్డుకొనకుండవలయు ననియు, ఇట్లుచేసి నయెడలఁ దనయుద్దేశము నెఱవేఱుననియు యోచించుకొనియెను. కాని నిన్న చూచినయా తేజోమూర్తి చాలభయంకరముగ నుండెను. అయిన నదియింకను హృదయమున విస్పష్టముగఁ బ్రకాశించుచుండుట లేదు.

చంద్రచూడున కిది యంతయును దెలిసిపోయెను. కాని యాతఁడు „ అట్లయిన వేగముగఁ బొమ్ము— సైన్యమును దీసికొని పొమ్ము— ఆలస్యమెందులకు?— పడవలన్నియును జనులతో నిండి యవ్వలియొడ్డునఁ జేరియున్నవి ” అనిచెప్పెను.

గంగారాముఁడప్పుడా గోపురమును వడివడిగ దిగియెను. చంద్రచూడుఁ డేబదిపడవలపై నైదారువందలమందిసిపాయిలు వరుసలు తీరి వచ్చుచుండుటనుచూచి భయపడియెను. ఆతఁడు వికలహృదయుఁడై గంగారాముఁ డెంతసేపటికి సేనతో బయలుదేరునో యని యెదురుచూచుచుండెను. సిపాయిలు సిద్ధపడుచుండిరి— అటునిటుఁదిరుగుచుండిరి— చుట్టుకొనుచుండిరి— వరుసలుతీరి నిలువఁబడుచుండిరి— కాని, వెలుపలకొక్కఁడును వచ్చుట లేదు. చంద్రచూడుఁడు „అయ్యో! ఎట్టి గతి సంభవించినది! గంగారాముని నెందులకు నమ్మితిని? ఫకీరువచ్చి

చెప్పినతరువాతఁగూడ నేనెందులకు జాగ్రత్తపడనైతిని ? ఇప్పటికింకను వచ్చినయపాయ మేమియును లేదు. జ్యోతిర్మయియయినయా రాజ్యల క్ష్మి యెక్కడకుఁ బోయినది? ఆమెయును మోసముచేయుచున్నదా?" అని యూతధఃఖముగా విచారించుచు గంగారాము నివెదకుటకై సౌధమునుండి దిగుచున్నసమయమున "ధం" అని యొక పిరంగిగుండుపడినశబ్దము య్యెను. ఈశబ్దము మునసల్మానులపడవలనుండి వచ్చినశబ్దమువలె తోఁచుటలేదు. చంద్రమూడుఁ డాశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండఁగనే మునసల్మానులపడవయొకటి నదిలో మునిగిపోయెను. అందున్నసిపాయి లీఁదుకొనుచుఁ బోయి మఱియొకపడవ నెక్కుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండిరి.

"అట్లయినయెడల నిది మాపిరంగి యేనా?" అనుకొని, చంద్రచూడుఁ డాదిక్కునకుఁ బరికించి చూచుచుండెను. కోటలోనున్నసిపాయి యొక్కఁడైనను వెలుపలికి వచ్చియుండ లేదు. కోటపైనుంచఁబడిన పిరంగులయొద్దఁగూడ నొకసిపాయియు నగపడ లేదు. "అట్లయినయెడల పిరంగిని పేల్చినవా రెవ్వరు" అని చంద్రచూడుఁ డనుకొనియెను.

పొగ యేదిక్కునుండి వచ్చుచున్నదో తెలిసికొనవలయునని పరిశీలించి చూడఁగా కోటయెదుట నున్నరాజప్రాసాదము నంటియున్న బురుజునుండి యాధూమప్రవాహము చుట్టలుచుట్టలుగాఁ జుట్టుకొని యాకాశమున కెగయుచు వాయుపథమునఁ బోవుచుండెను.

అప్పుడు చంద్రచూడున కాబురుజునందలి చెట్లకు క్రిందుగా నొక పిరంగి యమర్పఁబడియున్నసంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చెను. శత్రువులపడవలు వచ్చినప్పుడు ముంచివేయుటకై యక్కడ నెల్లప్పుడు నొక పిరంగి యుండవలయునని సీతారామరాయ లేర్పఱచి యుంచెను. ఎవ్వరో యిప్పు డాపిరంగి నుపయోగించుచున్నారని నిశ్చయించుకొనియెను. కాని యట్లుచేయువా రెవ్వరు? గంగారాముని సిపాయి యొ

క్కడును నెఱపలకు వచ్చియుండలేదు. దుర్గద్వారము మూసియే యుండెను. మృణ్మయుని సిపాయి లందఱును దూరముగాఁ బాఱఁబడి యుండిరి. మృణ్మయుఁడు పిరంగియొద్ద సిపాయి నుంచిపోవుటకూడ నసంభవము. ఏమనిన — కోటను సంరక్షించుకొనుభారము గంగారాముని పై నున్నది. ఇతరులాపిరంగిని పేల్చుట యసంభవము. ఇతరులకు మందుగుండు మొదలగునవి యెక్కడదొరకును ? ఇతరులక్కడకు రానేలేరు. అయినయే కాక గుఱిచూచి పిరంగిని కాల్చుటను చూడఁగా నది యితరులచే నంత నేర్పుగ జరుగునని నమ్మకము లేదు. ఈపేల్చువాఁడు చాల పరిశ్రమ చేసిన యోధుఁడై యుండవలయును. వారెవ్వరై యుందురు ? ఈ మొదలగునాలోచనములలో చంద్రచూడుఁడున్నసమయమున తిరిగి యాపిరంగిశబ్దమునలన దిక్కులన్నియును ప్రతిధ్వనించుచుండ ధూమరాశి యాకాశమార్గమున కెగసి వాయుచలనమున నదియాకాశమంతయు నావరించుకొనియెను. మరల ముసల్మానులచే నిండియున్న మఱియొక పడవగూడ నదిలో మునిఁగిపోయెను.

చంద్రచూడుఁడు ,, ధన్య! ధన్య!'' అని పలుకుచు చప్పటలు గొట్టుచు ,,నిశ్చయముగ నామహాదేవియే కావలయును — సాక్షాన్మహాకాళియే దయామయియై యవతరించియుండవలయును. ,,జయలక్ష్మీనారాయణ! జయ కాళీ! జయపుర రాజ్యలక్ష్మీ!'' అని యాతఁడానందముతోఁ గేకలు వేయుచుండెను. అనంతర మాతఁడు చూచుచుండఁగనే ముందునకు వచ్చుచున్న పడవలలోనిసిపాయిలు తీరమునకు గుఱిపెట్టి తుపాకులను గాల్పనారంభించిరి. పొగచే నదియంతటను, గాఢాంధకారము గ్రమ్ముకొనుచుండెను. ధమధమశబ్దములచేఁ జెవులు బ్రద్దలయిపోవుచుండెను. ఇదియంతయును చూచి చంద్రచూడుఁడు భయపడియెను. కాని యాతఁడు ,,మమ్మురక్షింపవచ్చినయామె దేవి

మైనమేఘ సంతతధారాపాతముగఁ గురియుచున్న యీ లోహగోళము లేమి చేయఁగలవు? ఆమె మానుషియే ఘనమేఘముల నాప్రాణము లింతటిలోనే తుదముట్టఁగలవు. ఈ లోహస్పర్శముచే నేను మనుష్యుఁడను జీవించియుండునట్లగపడుటలేదు " అని యనుకొనియెను.

మరల నా ఫిరంగిశబ్దము వినఁబడియెను. తిరిగి దశదిశలును ప్రకంపితములయ్యెను. ధూమచక్రమున ధూమప్రవాహ మతిశయించెను. సేనాసమేతముగ నాయోధ తుత్తునియలై మునిఁగిపోయెను.

ఒకవైపున నొకఫిరంగి — మఱియొకవైపున లెక్కలేనిమానవులసేన — అతిభయంకరమై, దారుణమైనయుద్ధము జరుగుచుండెను. లోహగోళముల కఠోరధ్వనులచే నెల్లరచెవులును చెవుడుపడిపోవుచుండెను. అంతరాళమున గంభీరమై, తీవ్రమై, భీషణమై యింద్రునిచే విడువఁబడిన వజ్రాయుధమువలెనే యాశతఘ్ని మాటిమాటికిని భయంకరధ్వనులతో మొరయుచుండెను — నిర్మలమైనదీగర్భము పొగచే నావరింపఁబడియుండుటచే నాయున్నతప్రాసాదముపైనున్న చంద్రచూడుని కుద్రిక్తతరంగసంక్షుభితం బగుధూమసముద్రమునందంతయు మఱి యేమియు నగపడుటలేదు. కేవలతీవ్రధ్వనిగల యానవజ్రాయుధమే చేపింఁ దూఫర్మమును సంరక్షింపసమర్థుఁడి యాదేవి యింకను జీవించియున్నదని యాతఁడు తెలిసికొనియెను చంద్రచూడుఁ డీయుద్ధభీషణపర్యవసాన మెట్లగునో యని యత్యాతురతతోఁ దెలిసికొనుటకై ధూమసముద్రమునందలి దృశ్యములను బరగించి చూచుచుండెను.

క్రమక్రమముగా నాశబ్ద మంతరించుచుండెను. ఒకఝంఝా మారుతము వేఁగి యాధూమమును నెత్తుకొని పోయెను. అప్పుడు చంద్రచూడున కాజలమయమైనరణక్షేత్రము నిస్పష్టముగఁ గానవచ్చెను. తునుకతునుకలైన యనేకనౌకలు నదీప్రవాహమున తలక్రిందుగ ము

సుడిగముం దేలుచుం గొట్టుకొనిపోవుచుండెను. మరణించినట్టియు, జీవించియున్నట్టియు సిపాయిల దేహములతో నిండియున్న యీ సమరప్రవాహము ప్రచండమారుతాహతిం దూలినపల్లవకుసుమసముత్కీర్ణోద్యానము వలెనే కానవచ్చుచుండెను. కొందఱియస్త్రములు, కొందఱిశస్త్రములు, కొందఱి వాద్యములు, కొందఱి యుత్తరీయములు, కొందఱి దేహములు, ఇవి యన్నియును సమ్మిశ్రితములై మునుంగుచుం దేలుచు నాప్రవాహముతోం గూడం గొట్టుకొనిపోవుచుండెను. కొందఱీదుకొని యొడ్డునకుం జేరి పాఱిపోవుచుండిరి కొందఱిని నదియందలి మొసళ్లుపట్టి మ్రింగివేయుచుండెను. మునింగిపోకుండ మిగిలినపడవల నావలివా విసువు ప్రాణములపై దీపవే వనేక ప్రయత్నములను చేయుచున్న సిపాయిలలో గూడ నవ్వలియొడ్డునకు వేగముగం దప్పించుకొని పోవుచుండిరి. వజ్రాయుధప్రహారముచే నొక్కసారిగ విరిచినయసురసైన్యమువలెనే, ఈ యద్భుతశతఘ్నీప్రయోగమువలన రణక్షేత్రమున ముసల్మానుసైన్యమంతయును పలాయనమైపోయెను.

అదియంతయును జూచి చంద్రచూడుండు చేతులు జోడించుకొని యూర్ధ్వముఖుండై, బాష్పపూరితనయనుండై గద్గదస్వరముతో "జయజగదీశ్వరా! జయ దైత్యదమనా! జయ భక్తసంత్రాణదీక్షాపరాయణా! జయ ధర్మసంరక్షణా! హరీ! నేండు మాయెడం గటాక్షమును జూపించితివి ఇప్పుడు నీవు స్వయముగ వచ్చి యుద్ధమును చేసితివి. నీవు గానియెడల నీవురాజ్యలక్ష్మియే వచ్చి రణమొనరించియుండును. అట్లును గానియెడల నీదాసానుదాసుండైన సీతారాముండే వచ్చియుండవలయును. ఆ నీభక్తునివలనంగాక మఱియెవ్వరివలన నీ యుద్ధము సాధింపంబడును?" అని యనుకొనుచు శ్రీహరిచరణముల స్మరించుకొనుచుం జాలసేపు స్థాణువువలెకదలక మెదలక నిలిచియుండెను.

తరువాతఁ గొంతసేపటికిఁ దెలివి తెచ్చుకొని చంద్రచూడుఁడు ప్రాసాదశిఖరమునుండి దిగిపోయెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

పిరంగులు, తుపాకులు మొదలగువాని ,, ధమధమ, చటపట '' అనుశబ్దములను విని గంగారాముఁడు తనహృదయమున ,, ఇదె యేమి వచ్చినది ? యుద్ధమును చేయుచున్నవా రెవ్వరు ? ఆడాకినియే మో యున్నదికాదా ? ఆమెయేమి దేవియా ?'' అని యనుకొనుచు నొక జమాదారుని బిలిచి ,, వా రెవ్వరో చూచి తెలిసికొనిరమ్ము '' అని చెప్పి పంపించెను. జమాదారుఁడు వెడలిపోయెను. అప్పుడే యాదుర్గ ద్వారము తెరవఁబడియెను.

జమాదారుఁడు వెనుదిరిగివచ్చి ,, మునల్మానులు యుద్ధము చేయుచున్నారు'' అని తెలియఁబఱచెను.

గంగారాముఁడు వినుఁగుతో ,, అదేమో నాకుఁ దెలియును. ముల్మానులెవ్వరితో యుద్ధము చేయుచున్నారు ? '' అని యడిగెను.

జమా—ఎవ్వరితోడను లేదు.

గంగారాముఁడు నవ్వుచు ,, మూర్ఖా ! అది యెట్లు ? ఆపిరంగి యెవ్వరిది ? '' అనియెను.

జమా—ప్రభూ ! అది యెవ్వరిదియును గాదు.

గంగారాముఁడు చాలఁ గోపించి ,, ఆశతఘ్నీధ్వని వినుటలేదా ? '' అనియెను.

జమా—శబ్దము గుట వినుచుంటిని.

గంగా—అట్లయినయెడల దానిని ప్రేల్చుచున్నవా రెవ్వరు ?

జమా—ఎవ్వరు నగపడుట లేదు.

గంగా—నీకన్ను లెక్కడ నున్నవి?

జమా—నాతోడనే యున్నవి.

గంగా—అట్లయిన పిరంగి నెందులకుఁ జూడలేకపోయితివి?

జమా—చూచితిని. పిరంగి బురుజుపై నున్నది.

గంగా—సరే. దానిని ప్రయోగించుచున్నవా రెవ్వరు?

జమా—చెట్లకొమ్మలు.

గంగా—నీకేమి పిచ్చిపట్టినదా? యెప్పుడైన చెట్లకొమ్మలు పిరంగిని కాల్చినవా?

జమా—అక్కడ నెవ్వరిని చూడలేదు. కొన్నికొమ్మలు వంగి పిరంగిని మూసికొని యున్నవి. నేనంతమాత్రమే చూచితిని.

గంగా—అట్లయినయెడల నెవ్వఁడో యాచెట్లకొమ్మలను వంచి యాచాటున నుండి పిరంగిని ప్రయోగించియుండును. ఆతఁడు చాల బుద్ధిమంతుఁ డనుటకు సందేహము లేదు. అందువలన నాతఁడు సిపాయిల కంటఁబడఁడు. కాని, యాతఁ డాకులచాటున నుండి సిపాయిలపై గుఱి పెట్టి కాల్చుచుండును. ఆచెట్లకొమ్మలచాటున నెవ్వ రున్నారు! ఏల చూడలేదు?

జమా—అక్కడకుఁ బోవుట యెట్లు?

గంగా—ఏమి?

జమా—అక్కడవానజల్లువలెలోహగోళములువర్షించుచున్నవి.

గంగా—గుండ్లకు భయపడువాఁడ వీపనికెందులకు వచ్చితివి?

అప్పుడు గంగారాముఁడు తనసేవకులను బిలిచి „ఈజమాదారు ని యుద్యోగచిహ్నము లన్నియును లాగికొనుఁడు" అనియాజ్ఞాపించెను.

యుద్ధమువచ్చు నని తెలిసి మృణ్మయుఁడు మిగులబలవంతుఁడై

న హిందూస్థానజనులను దుర్గగతిణామునకు నిచ్చ మించిపోయియుండెను. గంగారాముఁడు వారిలో నలుగురిని పిలిచి బురుజుపై పిరంగి యున్నచోటికిఁ బోయి దానిని ప్రయోగించుచున్నవాఁ డెవ్వఁడో వానిని పట్టితీసికొనిరండని యాజ్ఞాపించెను.

ఆనలుగురుసిపాయిలును ఎప్పటికే యుద్ధము పరిసమాప్తమయ్యెను. హతశేషులైన మహమ్మదీయులు నదిముందు తేలిపోవుచుండిరి. ఆ సిపాయిలు చెట్లకొమ్మలు మూసికొని యున్న చోటికిఁ బోయి చూచిరి. అక్కడ పిరంగియొద్ద నొకమనుష్యుఁడు చచ్చి పడియుండెను. మఱియొకఁ డగ్నివత్తికను (జానికత్రాడు) చేతఁబట్టుకొని కూర్చుండియుండెను. అతఁడు చాల బలిష్ఠుఁడైన యౌవనపురుషుఁడై యుండెను. ఆతఁడు తన కట్టుబట్టను వెనుకకు పిఱిచికట్టుకొనియెను. ఒకవస్త్రమును మొగము చుట్టివచ్చునట్లు తలకుఁ గట్టుకొనియెను. ఆతనిశరీర మంతయును మందు మసిచే నల్లనడి యుండెను. ఆనలుగురుసిపాయిలును వచ్చి యాతని బట్టికొని ,,నీవెవ్వరవు?'' అనియడిగిరి.

పుసు—అన్నా! ఎందులకు?

,,నీవెందుల కిచ్చటఁ గూర్చున్నట్లేయుండి యీపిరంగిని గాల్చుచున్నావు?''

,,అందువలన నేమిదోషము? మీరు మహమ్మదీయులపక్షమునఁ జేరియుంటిరా?''

,,ఇంకను మహమ్మదీయులను రమ్మని పిలిచెదము. అడ్డుపెట్టుటకు నీ వెవ్వరవు? నడువుము! ప్రభువునొద్దకుఁ బోవలయును''

,,ఎవరియొద్దకుఁ బోవలయును?''

,,కొత్వాలుసాహేబువారు నిన్ను పట్టి తీసికొనిరావలయు నని యాజ్ఞాపించియున్నారు. నిన్నక్కడకుఁ దీసికొనిపోవుదుము''

"మంచిది. మునల్మానులను వెళలిపోనిమ్ము. వారిలో నొక్కఁడైన నుండకుండఁ బారిపోవునటకును, మీకు కాదు, మీకొత్వాలు వచ్చినను నే నీస్థలమును వదలి వచ్చువాఁడనుగాను. అంతవఱకును మీరిచ్చటఁ జచ్చిపడియున్న యీతనిఁజూడుఁడు! మీ రాతనిని గుర్తింపఁగలరా? చూచి చెప్పుఁడు!"

సిపాయి లాతనిం జూచి "మేమీతని నెఱుఁగుదుము — ఈతఁడు మా పిరంగిసైన్యమునఁ జేరిన ప్యారీలాల్ వలె నున్నాఁడు — కాని, యీతఁ డెక్కడనుండి వచ్చెను?" అని యడిగిరి.

"అట్లయినయెడల మీందాతని కోటలోనికిఁ దీసికొనిపొండు — నేనును వచ్చెదను."

సిపాయిలు తమలోఁ దాము మాటలాడుకొనుచు "ఈతఁడు చెప్పినది బాగుగ నున్నది. అంతేకాక పిరంగియొద్దనున్న వారిని పట్టి తీసికొనిరావలయు నని మన కాజ్ఞయైనది. ఈశవము పిరంగియొద్దఁ బడియున్నది. కావున దానినవశ్యముగఁ దీసికొనియే పోవలయును" అని చెప్పికొనిరి.

కాని, యది శవము. హిందువులు ముట్టుకొనఁదగినది కాదు. అప్పుడు వారిలోవారాలోచించుకొన్నతరువాత నందులో నొకఁడు చండాలురను బిలుచుకొనివచ్చుటకై పోయెను. తక్కినముగ్గురు నాతని రాకకై యెదురుచూచుచుండిరి.

ఇంతలో మందుచే నల్లనడియున్నముఖముగల యాపురుషుఁడు మునల్మానుసిపాయిలందఱును నదియవ్వలియొడ్డునఁ జేరి పారిపోవుచుండుటను చూచి సమీపమునందున్న యాసిపాయిలతో "మీకొత్వాలుసాహెబువారిదర్శనముఁ జేసి రావలయును" అనియెను. సిపాయి లాతని దీసికొనిపోయిరి.

కోటలో భయముచేఁ దల్లడిల్లుచుఁ జీమలబారువలె వరుసలు తీరి చుట్టుకొనియున్న పురజనులనడుమ నొక్కటిగాఁ గూడుకొనియున్న సైనికవ్యూహమునందు యోధవస్త్రములచే నలంకరింపఁబడియున్న నగరరక్షకుఁడు నిలువఁబడియుండెను. ఆముగ్గురుసిపాయిలు నాపురుషుని నక్కడకుఁ దీసికొనిపోయి నిలిపిరి.

అప్పుడాకస్మికముగ భూనభోంతరాళములు జయధ్వనులతో నిండిపోయెను. ఆకూడియున్నపురజనులును, సైనికులందఱును గలిసి వేలకొలఁదికంఠధ్వనులతో "జయమగుగాక! మహారాజునకు జయమగుఁగాక! మహారాజాధిరాజునకు జయమగుఁగాక! శ్రీసీతారామమహాయరాజాధిరాజబహాదరునకు జయమగుఁగాక! శ్రీలక్ష్మీనారాయణునకు జయమగుఁగాక!" అని యైకకంఠ్యముగ జయధ్వనులు చేయఁదొడఁగిరి.

చంద్రచూడుఁడు వేగముగ వచ్చి మందు, మసి, పూసికొని నల్లనైయున్న యామహాపురుషుని గౌఁగిలించుకొనియెను. ఆపురుషుఁడు చంద్రచూడునిపాదధూళిని తనశిరస్సున ధరించుకొనియెను.

చంద్ర—యుద్ధమును చూచినమాత్రముననే నీవు వచ్చితివని తెలిసికొంటిని. మనుష్యలోకమున నీవు తప్ప మఱియెవ్వరు నారీతిగా గుఱితప్పకుండఁ గొట్టజాలరు. ఇఁక నితరసంగతుల నట్లుండనిమ్ము. మొట్టమొదట గంగారామునిఁ బట్టి తీసికొనివచ్చుట కాజ్ఞాపింపుము.

సీతారాముఁ డట్లే యాజ్ఞాపించెను. గంగారాముఁడు సీతారామరాయలను చూచి వడఁకిపోవుచుండెను. కాని, తోడనే పట్టుకొనఁబడి సీతారాముని యాజ్ఞాప్రకారము కారాగారమునకుఁ బంపఁబడియెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

అనంతరము సీతారామరాయలు కోటబురుజులమీఁదను, నితర స్థలములయందును నున్న పిరంగులయొద్ద సమర్థులైన పిరంగిసైనికులను నియమించి మృణ్మయినివృత్తాంతమును దెలిసికొని వచ్చుటకై జనులను బంపి స్నానాహ్నికములకై పోయెను. తరువాత చంద్రచూడునితో నేకాంతముగ సంభాషింప నారంభించెను.

చంద్ర—మహారాజా! నీ వెప్పుడు వచ్చితివో, ఆసమాచార మేమియును మాకుఁ దెలియలేదు. నీవొక్కఁడవే యెట్లువచ్చితివి? నీ యనుచరు లందఱు నేమైరి? మార్గమధ్యమున నెట్టివిపత్తును గలుగ లేదుగద!

సీతా—నాయనుచరులను మార్గమున విడిచి నేనొక్కఁడనే ముందుగ వచ్చితిని. నేను లేనప్పుడు నగరమున నేమి జరుగుచున్నదో తెలిసికొనుటకై మారువేషముతో రాత్రివేళ నొక్కఁడనే వచ్చితిని. వచ్చి చూచునప్పటికి పట్టణమంతయు రక్షణవిహీనమై కానవచ్చుచుండెను. పిమ్మట కోటలోనికిఁ బోయిచూచితిని. దుర్గద్వారము మూయఁబడి యుండెను. ప్రభాతము సమీపించుచుండుటచేఁ గోటలోనికిఁ బోక నదీతీరమునకుఁ బోయితిని. అక్కడఁ జూచుచుండఁగ నే మూసల్మానులపడవలు నదియొడ్డువఱకు వచ్చుచుండెను. దుర్గరక్షకులు తమతమ పనులను జేయకుండుటను చూచి నాచేతనైనంతవఱకు పనిచేసితిని.

చంద్ర—ఆపని నీవే చేయవలయును గాని, యితరు లెవ్వరు చేయఁగలరు? నీకింత మందును, గుండ్లును నెక్కడ దొరకినవి?

సీతా—ఒకదేవి వచ్చి సాహాయ్యముచేసి నాకు మందుగుండు

సామగ్రియు, మఱియొకపిరంగిసైనికుని గూడ నిచ్చెను.

చంద్రి— దేవియే ! నాకు నామెదర్శన మైనది. ఆమె యీపురరాజ్యలక్ష్మి. ఇప్పుడెక్కడకుఁ బోయినది ?

సీతా— ఆమె నాకుఁ గావలసినసాహాయ్యముఁ జేసి యంతర్ధానమై పోయినది. నేనూరికి బోయినపిమ్మట జరిగినవి శేషము లన్నియు నెఱింగింపఁగోరెదను.

చంద్రచూడుఁడుతనకుఁ దెలిసినవృత్తాంతము లన్నియు సామూలాగ్రముగ వివరించి చెప్పి " నీవు ఢిల్లీకిఁ బోయినకార్యము సఫలమైనదా ? " అని యడిగెను.

సీతా— కార్యము ఫలించినది. పాదుషాకు నావలనఁగూడ నొకయుపకార మగుట కవకాశము కలిగినది. అందువలన నాతఁడు సంతోషించి నాకుఁ బండ్రెండులక్షలసీమపై నధికార మిచ్చి " మహారాజాధిరాజ " అనుబిరుదమునుకూడ నిచ్చెను. ఇప్పుడు ఫౌజుదారునితో విరోధము పెట్టుకొనుట మన కపకారమే యైనదని తలంచెదను. ఫౌజుదారు సుబాకు చేరినవాఁడు. సుబాదారు పాదుషాయధీనమునం దున్నవాఁడు. అందువలన ఫౌజుదారునితో విరోధము పెట్టుకొనుట పాదుషాతో విరోధము పెట్టుకొనుటవంటిదే యగును. ఎవ్వరు నాకింతవఱకనుగ్రహముఁ జూపించిరో వారికి విరోధముగ శస్త్రమును దాల్చి యుద్ధము చేయుట చాల కృతఘ్నమైనపని. ఆత్మరక్షణము చేసికొనుట యందఱకు నవశ్యకర్తవ్యమే యగును. కాని, యాత్మరక్షణకంటె వేఱొకవిధముగ ఫౌజుదారునితో యుద్ధముచేయుట మంచిది కాదు. ఆకారణమువలన నీవిరోధము మనకు శ్రేయోదాయకముగ నగపడుటలేదు.

చంద్ర— ఇదిమనకు మంచి యదృష్టము. నీకుమాత్రమే కాక హిందువులందఱకునుగూడ మంచియదృష్టమే. ఏమన— నీవు మునల్మా

ములయం దభిమానముగలిగియున్న మొగల ముసల్మానులనుండి హిందువులను రక్షించువా రెవ్వరు? హిందూధర్మ మిఁక నిలుచు టెట్లు? ఇది నీకును సంభవమే. ఎవ్వఁడు హిందూధర్మమును పునరుద్ధారణము సేయునో యాతఁడే సుకృతి. ఆతఁడే ధన్యుఁడు. ఆతఁడే యదృష్టవంతుఁడు.

సీతా—మృణ్మయుని సమాచారము వచ్చువఱకు నిప్పుడు మన మేమి నిశ్చయించుకొనుటకును వలనుపడదు.

సాయంకాలమైనపిమ్మట—పీరుఖాను ఫౌజుదారుని సేనాపతి యొకఁడు ఫౌజుదారుని యుద్ధసైన్యముతోఁ దరలివచ్చుచున్నాఁడని విని మృణ్మయుఁడు మధ్యమార్గమునం దాతని నెదిరించి యుద్ధముచేసి తన యసాధారణసాహసకౌశలములచే పీరుఖానును చుట్టుముట్టి సైన్యసమేతముగ నాతని రణరంగమునఁ బరిమార్చెననియు, జయశాలియగు మృణ్మయుఁడు సేనాసహితముగ వెనుదిరిగి వచ్చుచుండె ననియు వర్తమానము వచ్చెను.

చంద్రచూడుఁ డిదియంతయును విని సీతారామునితో “మహారాజా! ఇంకను చూచెద వేమి? ఈసమయముననే మనము విజయసేనాసహితులమై నదిని దాఁటి పోయి భూషణనగరమును ముట్టడింప వలయును.” అని మొ

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

జయంతి—శ్రీ ! ఇంకను జూచెదవేమి? ఇప్పుడు పోయి నీభర్త్తను సందర్శింపుము.

శ్రీ—ఇందుకొఱకేనా నేను వచ్చినది ?

జయం—ఆతనికి నీవలనఁ గలిగినంతటినంతోషము మఱి దేనివలనను గలుగదు. ఇట్లున్నప్పుడు నీవు పోయి యాతని నేల యానందింపఁజేయవు?

శ్రీ—చిత్తప్రవృత్తిని నిరోధించుటయే యోగమని నీవే నా కుపదేశించితివి.

జయం—మనోవృత్తులనన్నిటిని స్వాధీనపఱచుకొనుటయే యోగము—దానిని నీవింకను పొందలేదా యేమి?—పొందకేమి?

శ్రీ—ఇప్పుడు నీవు చెప్పినది నావిషయమైనమాట గాదు.

జయం—మనమెవ్వరినిగూర్చి మాటలాడుచుంటిమో యాతని నీవీమార్గమునకుఁ దీసికొని రావలయును. అట్లగుటచేతనే చూచుట యావశ్యకమైయున్నది. వివిధభేదములుగలమనుష్యులలో రాజర్షియే సర్వశ్రేష్ఠుడై యుండును. రాజును రాజర్షిగా నేల చేయరాదు ?

శ్రీ—నాకది సాధ్యమగునా ?

జయం—ఈమహాకార్యము నీవలననే నెఱవేఱు నని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. కావున నీవు పొమ్ము. భద్రముగఁ బోయి సీతారామరాయమహారాజాధిరాజునకు నమస్కరింపుము.

శ్రీ—జయంతీ ! బెండు నీటిపైఁ దేలుటయే నిజము. కాని దానికొకచిన్నబారముతో నొకగుండు కట్టిపెట్టినయెడల నాబెండు మునిగిపోవకమానదు. తిరిగి మునిఁగి చచ్చుట యెందులకు ?

జయం—నేర్పున్నయెడల మునిఁగినను చావకుండఁ దప్పించుకో నవచ్చును. అట్టివారు సముద్రమున మునిఁగినను చావరు. అడుగునను న్నరత్నములనుగూడఁ దీసికొనివచ్చెదరు.

శ్రీ—నాకది సాధ్యమగునను ధైర్యము లేదు. కావున నేనిప్పుడు పోయి రాజసందర్శనముఁ జేయఁ జాలను. కొన్నిదినము లిక్కడనే యుండి నామనస్సును నేనే పరీక్షించి చూచుకొందును. తుదకు నామనస్సు నాకవశమై పోవునట్లుతోఁచినయెడల నేనాతనిఁజూడకయే యీదేశమును విడిచి పోవలయు నని స్థిరపఱచుకొంటిని.

జయం—నేను నిన్నుఁ జూపింతునని రాజునకు వాగ్దానముఁ జేసియుంటిని.

శ్రీ—ఇక్కడనే కొన్నాళ్లుండి మురళినూదుటయు, మృదంగము వాయించుటయు నొక్కనివలననే సాధ్య మగునేమో చూడవలయును.

ఆకారణమువలన శ్రీ యాకస్మికముగఁ బోయి రాజదర్శనము చేయలేదు.

శ్రీరామచంద్ర.

సీతారామ.

తృతీయ భాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

భూషణనగరము స్వాధీన మయ్యెను. యుద్ధమునందు సీతారామరాయలు జయమందెను. తోరాబఖానుఁడు మృణ్మయునిచ్ఛే నిహతుఁడయ్యెను. ఈవిషయము లన్నియును వివరముగఁ జరిత్రములయందు చూడవచ్చును. కావున నివి యన్నియును మన కనావశ్యక విషయములై యున్నవి. వీనినిగూర్చి మేము విస్తారముగ వర్ణించి కాలయాపనముఁ జేయఁజాలము. ఉపన్యాసలేఖలు కథాంతర్విషయములనుగూర్చి ప్రకటించుటకే ప్రయత్నింపవలయును గాని, చరిత్రముల యందున్న విషయములతోడనే పోవుట నిష్ప్రయోజనము.

భూషణనగరమున రాజ్యము స్థాపింపఁబడియెను. పాదుషా యిచ్చిన సనదుయొక్క బలమువలనను, తనబాహుబలమువలనను సీతారామరాయలు బంగాళాదేశమునఁ బండ్రెండులక్షలసీమపైఁ దనయధికారమును స్థాపించి "మహారాజ" అను బిరుదుతోఁ బ్రచండప్రతాపమూర్తియై రాజ్యము చేయనారంభించెను.

రాజ్యశాసనసంబంధమున మొట్టమొదట గంగారాముని నేరమునుగూర్చిన విచారణము జరుగవలసియుండెను. అందులకు సాక్షులు లేకపోలేదు. పతియే ప్రాణముగ నెంచుకొనుచున్న రమాదేవియే

వెల్లసంగతులును సీతారామునకుఁ జెప్పివేసెను. మిగిలినసంగతు లన్ని యును మురళియు, చాందసాఫకీరును దెలియఁజేసిరి. ఇఁక గంగారా ముని వాఙ్మూలము మొక్కటియే కొదవయున్నది. ఈసమయమున నీవిష యమై యొక్కప్రవాదము పుట్టెను

రమాదేవి యంతఃపురమునఁ గూర్చుండి కన్నీరు విడుచుచు నా ప్రవాదమునుగూర్చి యాఁతియును సీతారామరాయలతోఁ దెలిపెను. ఆమెచెప్పినవానిలో సీతారామరాయలునమ్మఁకపోయినదొక యక్షరమైన లేదు. అతఁడు సరళహృదయుఁడైనరమ నిరపరాధినియనియు, ఆమె యెడల నపరాధ మేమైన నున్న నెడల నది కేవల పుత్త్రవాత్సల్యహేతుకమే యైయుండవలయు ననియుఁ దలంచికొనియెను. కాని, సామాన్యులగుపౌరు లట్లు తలంచుట లేదు. వారు "గంగారాముఁ డేల బంధింపఁబడియెను?" అనిశోధించి యనేకవిధములఁ దలంచుకొనుచుండిరి. వారు మురళిదోసప్రవర్తనములతోడను, ద్వారపాలకుఁడైన వాండ్యారాకూరుఁడు చెప్పినమాటలతోడను రమాదేవిపేరును జేర్చి కళంకము నాపాదించుచుండిరి. ఊరివారి నోరుమూయుటెవ్వరితరము? గంగారాముఁడు మొగలాయీలకు రాజ్యము నమ్మఁటకుఁ బోయియుండెనని కొందఱును, అతఁడు చిన్నరాణిగారి యంతఃపురమునఁ బట్టువడియెనని కొందఱును, ఇవి రెండును నిజమే; రాజ్యము నమ్మఁటకై చిన్నరాణియే యాతనిఁ బంపించె నని మఱికొందఱును చెప్పకొనుచుండిరి. ఈసమాచారము లేవియును రాజుచెవిని బడుట లేదు. కాని రాణుల చెవిని బడుటమాత్రము సులభమే. తినికూరుచుండి యిండ్లలో నాఁడువాండ్రిట్టిమాటలను చెప్పకొనుచుండుట స్వభావము. అక్కడనుండియే యానోటనానోటఁబడి యంతటను వ్యాపించుచుండును. ఈసమాచారము రాణులిద్దఱికిని దెలియవచ్చెను, రమాదేవి యంతయును విని

పంచకుపట్టెను. ఏడ్చియేడ్చి తలగడయంతయును దడిపివైచెను. కంఠమున కురిపూసికొనిగాని నీళ్లలోఁబడిగాని చచ్చుట మేలని యనుకొనియెను. ఇదియంతయును నందాదేవి విని మిగుల నేర్పుతోఁబనిచేసెను.

ఏస్థలమునఁ గూరుచుండి రమాదేవి మొగము మూసికొని చచ్చుట కాలోచించుకొనుచున్నదో ఆస్థలమునకు నందాదేవి వెదకికొనుచుఁబోయి యామెను చూచి "నీవును, ఆదుర్వార్తను విన్నట్లుగనే తోఁచుచున్నది" అనియెను. రమాదేవి వింటినని తలయూఁచెను. ఆమె కన్నులనుండి యశ్రుజల ప్రవాహ మట్లే జాలువారుచుండెను.

రమాదేవి యామెకన్నీరుఁ దుడిచి ప్రేమపూరితములైనమాటలతో "సోదరీ! కన్నీరు విడిచినఁ గళంకము పోవునా ? కంటఁ దడివెట్టకుండఁగనే కళంకమును దొలఁగించుకొనవలయును. చేతనైనయెడల లేచి కూర్చుండి నెమ్మదిపడి సరిగా నన్నిసంగతులను దెలుపుము. నేను సవతి నని భావింపవలదు. నీకు కళంకమున్నను లేకపోయినను మహారాజునకు తలవంపు గలిగినది. ఆతఁడు నీకును, నాకును స్వామియే. ఈయవమానము నాకంటె నీకు హెచ్చుగ నున్నదని తలంపవలదు. మహారాజాంతఃపురభార మంతయును నాపై నునిచి పోయెను. ఇది యంతయు నాయన చెవిని బడినయెడల నప్పుడు నేనేమని యుత్తర మీయఁగలను?" అని చెప్పెను.

రమా—ఏమేమిజరిగినదో, అదియంతయును వారితోఁ జెప్పివేసితిని. వారు నేను చెప్పినదంతయును విని నన్ను క్షమించిరి. నాదోష మేమియును లేదు.

నంద—అట్లు చెప్పఁగూడదు. దోషము లేదని చెప్పినంతమాత్రమున దుఃఖమంతయు మఱచిపోవుట లేదు. ఏమేమి జరగినదో యది యంతయును చెప్పవచ్చునా ?

రమా—ఏల చెప్పఁగూడదు! దీనినిగూర్చి యందఱకును దెలిపితిని. అడిగినవారి కందఱకును చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు చెప్పి రమాదేవి కన్నీటి నాఁపివేసెను. లేచి కూర్చుండి యన్నిసంగతులను యథార్థముగ నందకుఁ జెప్పెను. ఆవిషయమున నందకు సంపూర్ణమైనసమ్మకము కలిగెను. అప్పు డామె, సోదరీ! నీవీ పనిని ఘుణాక్షరన్యాయముగానైన నన్నడిగి చేసినయెడల నింతయపవాదము కలుగకపోవునుగదా! పోనిమ్ము అయినదేదియో అయిపోయినది. ఇప్పు డందుకొఱకు నిన్ను నిందించిన నేమగును? ఇప్పుడు మనమర్యాద దక్కించుకొనునుపాయ మాలోచించుకొనవలయును'' అనియెను.

రమ—అక్కా! నీవందులకుఁదగినప్రయత్నము చేయనియెడల నేను నదిలోఁబడి ప్రాణములను విడిచెదను. లేకున్న నురిపోసికొనియైన మరణించెదను. ఇది నిశ్చయము. నేనో రాజమహిషిని—కాని, యింతయపవాదమును తలపైఁబెట్టుకొని యేనీచకామిని ప్రాణములతో నుండఁగలదు?

నంద—ప్రాణములను విడువగూడదు. సోదరీ! ఒకమహాసాహసకార్యమును చేయగలవా? అట్లు చేసినయెడల నెవ్వరిమనమునందును, నెట్టియనుమానము నుండఁబోదు.

రమ—ఇందుకొఱ కేపనిచేయుటకైనను సిద్ధముగా నుంటిని. ఏమిచేయవలయునో చెప్పుము?

నంద—నీవీసమాచారమును నాయొద్ద నెంతవిస్పష్టముగఁ దెలిపితివో, అట్లే యితరులయొద్దను చెప్పినయెడల వారు దానిని తప్పక నమ్మెదరు. అందులకేమియును సంశయముండదని నాకు దృఢమైన నమ్మకమున్నది. ఈరాజధానియందున్నప్రజలునీనోటనుండి యీమా

టలనువిన్న యెడల వారిహృదయముల నిఁక నెట్టిశంకయునుండఁబోదు.

రమ—కాని యది యెట్లు చేయవలయును?

నంద—నేను రాజుగారితోఁ జెప్పియొకసభ చేయించెదను. ప్రజలందఱు నాసభకు రావలయు నని రాజుగారు ప్రకటనము చేయింతురు. రాజసభలో గంగారామునియెదుటను, ప్రజలయెదుట నీమాటలను స్పష్టముగఁ జెప్పవలయును. మనము రాజమహిషులము. మనలను సూర్యుఁడుగూడఁ జూడఁజాలఁడు. ఈనగరవాస్తవ్యు లగునందఱిప్రజలయెదుటను నిలువబడి నీవీమాటలను నిర్భయముగాఁ జెప్పఁగలవా? అట్లు చెప్పిన యెడల మనమీశంకనుండి విముక్తుల మగుదుము.

అప్పుడు రమాదేవి లేచి యాఁడుసింగమువలె గర్జించుచు, „ అక్కా! నీవీరాజధానిప్రజలను మాత్రమే చెప్పెదవేమి? ప్రపంచమునందలి సకలజనులను చేర్చి సభచేయించినను వారందఱియెదుటను నిలువఁబడి నిర్భయముగా నీమాటలను చెప్పఁగలను.

నంద—ఆఁగా?

రమ—ఔను. అట్లు చేయలేనియెడల మరణించెదను.

నంద—మంచిది. నేనుపోయి మహారాజుతో నొకసభ చేయింపుమని మనవి చేసెదను. నీవింక విచారింపవలదు.

నంద లేచి వెడలిపోయెను. రమాదేవి మంచమును వదలి కన్నీరుదుడిచికొనియెను. కుమారు నెత్తికొని ముద్దుపెట్టుకొనియెను. ఆమె యింతవఱకు నట్లు చేయలేదు.

నందాదేవి రాజుగారికి వర్తమాన మంపించెను. సీతారామరాయ లంతఃపురమునకు వచ్చెను. అప్పుడు నందాదేవి నగరమున వ్యాపించిన దుష్టప్రవాద మంతయును రాజుగారికిఁ దెలిపెను. రమాదేవికిని తనకును జరిగిన సంభాషణముకూడఁ దెలియఁజేసెను. పిమ్మట „మే

మిద్దఱమును (అని చెప్పచప్పుడు నంద మోకాళ్లపైఁ గూర్చుండి రాజుపాదములను బట్టుకొనియెను.) మీపాదపద్మములపైఁ బడి ప్రార్థింతుము. మీరు మాగౌరవమును గాపాడి యీదుష్కళంకమునుండి మమ్ము నుద్ధరింపవలయును. లేనియెడల మేమిద్దఱము నాత్మహత్యచేసికొందుము" అనియెను.

సీతారాముఁ డీయపవాదమునకును నందాదేవిప్రార్థనమునకును విస్మితుఁడై "రాజమహిషి నెట్లు సభకుఁ బిలిపింపఁగలను? నా రాణిని—సామాన్యవ్యభిచారిణివలె రాజసభ కెట్లు పిలిపించి నిలుపఁగలను?" అనియెను.

నంద—మీ రెట్లు భావించుచుంటిరో మే మట్లు భావించుటలేదు. కాని, యట్లు చేయుటయే లజ్జాస్పదమైనదో, రాజమహిషి వ్యభిచారిణి యనునపవాదమును భరించుటయే లజ్జాస్పదమైనదో యోచింపవలయును.

సీతా—ఈవిధమైన మిథ్యాప్రవాదములు మహారాజభవనములలో సీతాదేవినాఁటినుండియును వచ్చుచున్నవి. న్యాయప్రకారము కార్యము జరుపవలసివచ్చునెడల నేగందరగోళమునకు నవకాశము కలుగకుండ సీతవలె నేరమును గూడఁ ద్యజించుట సరియైనపని యని తోఁచుచున్నది. అట్లు చేసినయెడల నేయపవాదమును లేదు.

నంద—మహారాజా! నిరపరాధినిఁ బరిత్యజించుటయున బాగుగ నాలోచింపవలదా? ఇదియేనా మీరాజధర్మము? శ్రీరామచంద్రుఁడు చేసెనని మీరుఁగూడఁ జేయఁదగునా? ఎవ్వఁడు నిష్కళంకపరిపూర్ణపరబ్రహ్మస్వరూపుఁడై యుండెనో యాతనికిఁ బరిత్యాగమననేమి పరిగ్రహణమననేమి? అది మీకుఁ దగునా మహారాజా?

సీతా—శత్రువులును, మిత్రులును, ఇతరజనులును నిండియున్న కొలువున నా రాణిని వ్యభిచారిణివలె నిలుపుటకు నాగుండె చీలిపోవదా? నేనేమి పాషాణహృదయుఁడను కాను.

నంద—మహారాజా! ఏబదివేలజనుల యెదుటఁ జెట్టుకొమ్మపై కెక్కి యామిా జ్యేష్ఠభార్యయగు శ్రీ క్రిందికి మిాఁదికి నుయ్యేలలూగినప్పుడు గర్వముతో మిాహృదయము పదిరెట్లువిశాలమైనది కాఁబోలును!

సీతారాముఁడు నందను క్రూరదృష్టితోఁ గన్ను లెఱ్ఱఁజేసిచూచి ,,అది జరగిపోయినది. నందా! తిరిగి యట్లు కాఁజాలదు. ఆవిచారమే నన్ను ముంచివేయుచున్నది'' అనియెను.

నందాదేవి యామాటలను విని విభ్రాంతయై కొంచెముసేపేమియును దోఁచకయే యుండి పిమ్మటఁ జేతులు దోయిలించుకొని క్షమింపఁ బ్రార్థించెను.

ఆమె చాల ఖిన్నురాలై పోయెను. తుదకు సీతారాముఁడు దర్బారుచేయుట కంగీకరించెను. అట్లుచేయకపోయిన యెడల రమాదేవిని పరిత్యజింపవచ్చునని తెలిసికొనియెను. అంతేకాక రమ నిరపరాధిని. ఇఁక దర్బారుచేయుట తప్ప మఱియేయుపాయమును లేదు.

విషణ్ణవదనుఁడై సీతారాముఁడు చంద్రచూడునియొద్దకు వచ్చి దర్బారు చేయవలసినసంగతిని తెలియఁబఱచెను. బ్రాహ్మణుఁడు మేలిమునుఁగు, రాణివాసము, మొదలగువానిపై నంతశ్రద్ధ కలిగియుండఁడు. చంద్రచూడుఁ డదిమంచిపనియే యనిచెప్పి సమ్మతించెను. రమవచ్చి యందఱియెదుటను నిర్భయముగఁ జెప్పఁజాలదని యాతఁడు భయము కలిగియుండెను. సీతారామునకు నదియే భయము. ఆమె చెప్పలేకపోయినయెడల ప్రజలందఱును నిరుత్సాహులగుదురు. అందువలన సీతారామునకు దర్బారుచేయుట యిష్టము లేకుండెను. రాజును రాజపురుషులును వివరముగా నన్నిసంగతులను పైకివెల్లడింపరు. అందువలననే సీతారాముఁడును విశేషించి చెప్పక యందుల కంగీకరించెను.

రెండవప్రకరణము.

అనంతరము సీతారామరాయలు న్యాయస్థానమున గంగారాముండు విచారింపఁబడు నని ప్రకటించెను. ఆతని యాజ్ఞప్రకారము పురవాసులందఱును చూడవచ్చుచుండిరి. ఆజ్ఞయైయుండుటచే నాదినమున వేనవేలుప్రజలు దరబారునకు వచ్చుచుండిరి. ఢిల్లీయందువలెనే మహామ్మదుపురమునఁగూడ సీతారామరాయలు లోకరంజనసభాభవనమును కట్టించెను. ఇప్పుడిది యింద్రభవనమువలె నలంకరింపఁబడియున్నది. ఇది ఢిల్లీయందలిసభాభవనమువలె వెండిరేకులచేఁ గప్పఁబడకపోయినను, ముత్యాలజాలరులచే నలంకరింపఁబడకపోయినను, చంద్రకావిపట్టువస్త్రములతో మాత్రము రమణీయముగ నలంకరింపఁబడి యుండెను. ఆసభామండపమునందలి స్తంభములపై సరిగపని చేయఁబడియుండెను. ఆస్తంభము లన్నియును చిత్రవిచిత్రశిల్పములతో మనోహరములై చూడ శృంగారముగ నుండెను.

అవి యన్నియును పట్టుదుకూలములతో నావరింపఁబడి యుండెను. సభామండప మంతయును చిత్రవర్ణాలంకృతమైనకోమలరత్నకంబళముచే విరాజిల్లుచుండెను. దానికి నలువంకలను విచిత్రవస్త్రాలంకృతులగు సైనికు లాయుధపాణులై వరుసగా నిలువఁబడి యుండిరి. వెలుపల నశ్వారూఢులై యున్న రక్షకభటులు సందడి నడచుచు నందందుఁ దిరుగుచుండిరి. సభామండపమధ్యమున సమున్నతపీఠముపై నున్న సువర్ణసింహాసనము సీతారామరాయలకొఱకు ముత్యాలజాలరులచే నలంకరింపఁబడి ప్రకాశించుచుండెను.

క్రమక్రమముగా కోటయంతయును జనులతో నిండిపోయెను. సభాభవనమున పెద్దమనుష్యులకుమాత్రము స్థలము చాలియుండెను. ఇతరజనులందఱును వేనవేలు వరుసలు తీరి సభామండపముచుట్టును నిలువఁబడి చూచుచుండిరి.

ఈసమావేశ మంతయును నందాదేవి తనయంతఃపురసౌధము నందలి గవాక్షములనుండి చూచి రమాదేవిని పిలిపించి యామెకును జూపించి "ఏమి చెప్పెదవు? ఇందఱుప్రజలతో నిండియున్న సభాభవనమున నిలువఁబడి చెప్పుటకు నీకు ధైర్య మున్నదా?" అని యడిగెను.

రమా—నాకు నాస్వామిచరణకమలములపై భక్తియే యున్న యెడల నిరభ్యంతరముగ, నిస్సందేహముగ, నిశ్చయముగఁజెప్పఁగలను.

నందా—మే మెవ్వరమైన నీతో రావలయునా? అవసరమైన యెడల నేనే వచ్చెదను.

రమా—నీవు నాతోఁగూడ నీనిస్తరంగపారావారమున నేల దుమికెదవు? ఎవ్వరును వలదు. ఒకపనిమాత్రము చేయుము. నేను సభకుఁ బోవలసియున్నసమయమున నెవ్వరైనను నాబిడ్డ నెత్తికొని వచ్చి నాసమీపమున నిలువఁబడి యుండునట్లు చేయుము. నాచిన్నికుమారునిముద్దుమొగముఁజూచుచుంటి నేని నేను ధైర్యముగలిగియుందును.

నందాదేవి యట్లు చేయించుట కంగీకరించెను. "సభామధ్యమునకుఁ బోవలయును కావున నొకమంచివస్త్రమును ధరియించుకొనుము. ఇప్పుడుపోయి తగినయుడుపులనుదాల్చి సిద్ధముగ నుండుము" అనియెను.

రమ యట్లే చేయుదు నని చెప్పి తనమహలునకు వెడలిపోయెను. అక్కడకుఁ బోయి తలుపులు మూసికొని కొంతసేపు దుఃఖముతో నేలపైఁ బడి పొరలుచు తుద కెట్లో లేచి కృతాంజలియై "జయ లక్ష్మీనారాయణా! జయ జగదీశ్వరా! ఇప్పుడు నేను చెప్పవలసినదంత

యును చెప్పినతరువాత నానోరు పడిపోయినను బోవనిమ్ము! దీనిని నా కనుగ్రహింపుము. నేఁడు సభామధ్యమున నిలువఁబడి నావినయమై చెప్పవలసిన దంతయును చెప్పినతరువాత మఱి యీజన్మమున నాజిహ్వ పడిపోవనిమ్ము. అందులకునిన్ను నేననేకవిధములఁ బ్రార్థించుచున్నాను. ఇప్పుడు నానాలుక యుండనిమ్ము. పిమ్మట నాకు మరణము సంభవించినను విచారము లేదు." అని ప్రార్థించెను.

అనంతర మామెకుఁ దనయుడుపులను మార్చుకొనవలసియుండుట జ్ఞప్తికి వచ్చెను. రమాదేవి దాదిని పిలిచి యామెయొద్దనున్న యొక సామాన్యవస్త్రమును దీసికొని ధరించి సభకుఁ బోవుటకుసిద్ధముగనుండెను. నందాదేవి యామెను చూచి "ఇదేమి యిట్లుంటివి?" అనియెను.

రమా — నాకిది యలంకరించుకొనుదినము కాదు. పరమేశ్వరుఁడు నాకు మరల నలంకరించుకొనుదినము ననుగ్రహించెనేని యప్పుడు జరిగచీరలును,సర్వాభరణములునుధరియింతును. లేనియెడలనిదియే నాకడపటివస్త్రము. ఈవస్త్రముతోడ నేనసభామధ్యమునకుఁబోయి నిలిచెదను.

నందాదేవి యిది బాగుగనే యున్నదని యనుకొని మఱియేమియు నాక్షేపింప లేదు.

మూఁడవ ప్రకరణము.

సకాలమునకు సీతారామరాయలు సభాస్థలమునకు వచ్చి సింహాసనముపై నధిష్ఠించెను. వందిమాగధులు కైవారముల నొసర్చిరి. కాని యప్పుడాసభలో గీతవాద్యములు నిషేధింపఁబడియెను.

అనంతరము శృంఖలాబద్ధుఁడై నగంగారాముఁడు రాజసమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరాఁబడియెను. ఆతనిజూచుకొఱకు వెలుపలనున్నజన

సమూహ మంతయును సమున్ముఖమై చెదరి ముందునకు జరుగుచుండె ను. శాంతిరక్షకు లానందడి నడంచుచుండిరి.

మహారాజాధిరాజగు సీతారామరాయ లప్పుడు మేఘగంభీరభాషణంబులతో "గంగారామా! నీవు నాకుటుంబములోనివాఁడవు. స్వకీయుఁడవు — మఱియు నాప్రజలలో నొక్కఁడవు; అంతియ కాక నాయొద్ద నుద్యోగివికూడ నై యుంటివి. నాకు నీయెడఁగల స్నేహముచే నేను నీయం దనుగ్రహముగలవాఁడనై యుంటిని. నీవిప్పుడు నావిశ్వాసమునకుఁ బాత్రుఁడవై యుండలేదు. ఈసంగతి యంతయు నందఱు నెఱుంగుదురు. ఒకసారి నేను నీప్రాణములను గూడఁ గాపాడితిని. ఇట్లుండఁగా నీవు విశ్వాసఘాతుకుఁడు చేయవలసినపని చేసితివేమి? నీవు రాజశాసనమువలన దండింపఁబడుదువు" అనియెను.

గంగారాముఁడు వినయభావముతో "నావిరోధి యెవ్వఁడో నాయం దసత్యమైన యపవాదమును గల్పించి దేవరతో మనవిచేసి యుండవచ్చును. నేను కృతఘ్నుఁడనై యెట్టిదుష్కార్యమును జేయ లేదు. మహారాజులగు మీరే నన్ను విచారింపవలయును. ధర్మశాస్త్రానుసారములైనప్రమాణములు లేకుండ నాకెట్టిశిక్షయును విధింపఁజాలరని నేను ధైర్యముతో నున్నాఁడను." అనియెను.

రాజు — అట్లే యగును. ఇప్పుడు నీవు ధర్మశాస్త్రానుసారముగ సాధ్యమైనంతవఱకు సమాధానమును జెప్పుకొనుము.

ఇట్లు చెప్పి మహారాజు చంద్రమాధునితో "మీకుఁ దెలిసిన దంతయును జెప్పవలయును" అనియెను.

అప్పుడు చంద్రమాధుఁడు తానెఱిఁగియున్నసంగతు లన్నియును సవిస్తరముగ నాసభామధ్యమున వివరించి చెప్పెను. అది వినుటవలన సభాసదులకందఱకును, ముసల్మానులు కోట నాక్రమించుకొనుటకై

నదిని దాఁటివచ్చుచున్నప్పుడు చంద్రచూడుఁ డెంత చెప్పినను గంగారాముఁడు దుర్గమును రక్షించుటకుఁ దగినప్రయత్నమునుఁ జేయకుండుటను గూర్చి స్పష్టముగ బోధపడియెను చంద్రచూడుఁడు చెప్పవలసినదంతయు నైనతరువాత మహారాజు గంగారాముని జూచి "నరాధమా! ఇందుల కేమిసమాధానముఁ జెప్పెదవు?" అని యడిగెను.

గంగారాముఁడు చేతులు జోడించుకొని "ఈతఁడు బ్రాహ్మణపండితుఁడు. ఈతనికి యుద్ధసమాచారము లెట్లు తెలియును? ముసల్మానులు నదిని దాటి యివ్వలియొడ్డునకు వచ్చుటయును లేదు; కోట నాక్రమించుటయును లేదు. అట్లు చేయునప్పుడు నేను వారి నెదిరించి వెనుకకుఁ దరుమకయే యుంటినేని యీబ్రాహ్మణమహాశయులు చెప్పిన వాక్యము లన్నియు వేదవాక్యములుగా శిరసావహింపవలసినదే. మహారాజా! నేను కోటలో నివసించియుంటిని. కోట నాశనమైనయెడల నా కేమిలాభము?" అనియెను.

రాజు—ఏమిలాభమో దానినిగూర్చి మఱియొక్కరు చెప్పెదరు. వినుము.

రాజిట్లు చెప్పి చాందసాఫకీరుతో "మీకుఁ దెలిసినసంగతులను చెప్పవలయును" అనియెను.

చాందసాఫకీరు, గంగారాముఁడు నాఁటిరాత్రి తోరాబఖానుని యొద్దకుఁ బోయి దుర్గాక్రమణవిషయమున జరిపినసంభాషణ మంతయు నామూలాగ్రముగాఁ దెలియఁజేసెను. అప్పుడు రాజు "దీని కే మందువు?" అనియెను.

గంగా—నేనారాత్రి తోరాబఖానునియొద్దకుఁబోయిన మాట నిజము. ఆతనిని వంచించి కోటయొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చి యచ్చట నాతనిఁబట్టి చంపవలయు ననునభిప్రాయముతో నేనాతనియొద్దకుఁబోయితిని.

రాజు — అందుకొఱకై నీవు జోరాబఖానుని లంచ మడిగితివా?

గంగా — లేనియెడల నాతనికి నమ్మక మెట్లు పుట్టును?

రాజు — ఆతని నీవేమడిగితివి?

గంగా — అర్ధరాజ్యమును —

రాజు — ఇంకేమి యడిగితివి?

గంగా — మఱియేమియును లేదు.

అప్పుడు రాజు చాందపాషఫకీరునితో " ఆసంగతి మీకింకేమైనఁ దెలియునా? " అని యడిగెను.

చాంద — తెలియును.

రాజు — ఎట్లు తెలియును?

చాంద — నేను ముసల్మాను ఫకీరును. జోరాబఖానునియొద్దకుఁ దఱచు వచ్చుచుఁ బోవుచుందును. ఆతనికిఁగూడ నాయెడలఁ జాల నాదరమున్నది. నేనెప్పుడు నాతనిమాట మహారాజునొద్దఁ దెలుపలేదు. ఇక్కడమాట యక్కడను తెలుపలేదు. అందువలన నేనేపక్షమునకును చేరినవాఁడనుగాఁ బరిగణింపఁబడలేను. ఇప్పుడాతఁ డీలోకమునే విడిచియున్న కారణమున నేఁటిసంగతి వేఱు. ఆతఁ డేదివసమున — అనఁగా మహారాజు చేతులనుండి తప్పించుకొని మధుమతీనదీతీరమునుండి వెడలి పోవుచుండెనో, యాదివసమున నేనాతని మార్గమధ్యమున దర్శించితిని. అప్పుడు గంగారామునివిశ్వాసఘాతుకత్వమును గూర్చి మాయిరువురకును సంభాషణము జరిగినది. ఆతఁడు, గంగారాముఁడు నిష్కారణముగఁ దన్ను వంచించె నని చెప్పియుండెను. గంగారాముఁ డర్ధరాజ్యము లంచముగా నడిగెననియు, నింక నేదో కొంచెము హెచ్చుగాఁ గోరెననియుఁ గూడ నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు. కాని మామాట దేవరసన్నిధానమున మనవి చేయుటకు భయమగుచున్నది. అభయదానమీయకున్నయెడల మన

పి చేయఁజాలను.

రాజు — నిశ్చయముగాఁ దెలుపవచ్చును.

చాంద — రెండవబహుమానమేమనఁగా — చిన్నరాణిగారు —

ప్రేక్షకమండల మంతయును మహాసముద్రమువలె ఘోషించుచు గంగారాముని నానావిధదుర్భాషాతరంగపరంపరలచే ముంచివైచెను. శాంతిరక్షకు లాకోలాహల మంతయును శాంతింపఁజేసిరి.

గంగా — మహారాజా! ఈమాట చాల ననుచితముగ నున్నది. నాకు పెండ్లామును బిడ్డలు నున్నారని దేవరకుఁ దెలియకపోలేదు. అదిగాక నేను నగరరక్షకుఁడను. ఇట్లున్న నాకు స్త్రీలపై నభిరుచియే యున్నయెడల నన్ను నిరోధించువా రెవ్వరు నుండరు. నేను దేవర కనిష్టముపొంపి నెన్నఁడును జూడనైనలేదు. ఇట్టినో వాని నేనెట్లు కోయుదును?

రాజు — అట్లయినయెడల నీవు కుక్కవలె రాత్రివేళ దొంగతనముగా మాయంతఃపురమున నేల ప్రవేశించితివి?

గంగా — ఎప్పుడు నట్లు చేయలేదు.

అప్పుడు ద్వారపాలకుఁ డగు పాండ్యుఁడు వచ్చి నిలువఁబడియెను. "గంగారాముఁడు ప్రతిదినమును నిశీథసమయమున మురళితోఁ గూడ నా మెనహోదరుఁడ నని చెప్పుకొనుచు నంతఃపురమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను" అని పాండ్యుఁడు గడ్డమునూఁచికొనుచుఁ జెప్పెను.

ఇది యంతయును విని గంగారాముఁడు "మహారాజా! ఇది యసంభవము. ఈతఁడు మురళిసహోదరుని మాత్ర మంతఃపురమునకెందులకుఁ బోనిచ్చెను?" అనియెను.

దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ బాండ్యుఁడు "నేను గంగారాముని బాగుగ నెఱుఁగుదును. కాని, కొత్వాలు నడ్డగించుటయెట్లు? అందువ

లన నేను తెలిసియుండియు తెలియనట్లు నటించితిని " అనియెను.

గంగారాముఁడు కార్యము చెడిపోయినదని తలంచుకొనియెను. కాని, యాతని కప్పు డొకయాశమాత్ర ముండెను. మురళ యీమాటల న్నియును వివరించి చెప్పఁజాల దని యాతని యుద్దేశము. అట్లు చెప్పిన యెడల నామెకూడ దండార్హ యగుటచే నామెకును బ్రాణములమీఁదనాశ లేకుండఁ బోవును. ఇట్లు తలంచి యాతఁడు ధైర్యముతో "మహారాజా! మురళను బిలిపించి యడుగవలయును. అప్పు డీసంగతు లన్నియు నసత్యములని దేవరదివ్యచిత్తమునకు విశదము కాఁగలదు " అనియెను.

పాపాత్ముఁడైన గంగారామునకు శ్రీమతి మహారాజ్ఞి యగునందాదేవి మొట్టమొదట నేమురళను దన కైవశము చేసికొన్నదను సంగతి తెలియదు. నందాదేవి మురళతో మహారాజు స్త్రీహత్య చేయుట కంగీకరింపనివాఁడగుటచే నిన్ను చంపఁజాలఁడనియు, కఠినశిక్షకూడఁ జేయఁడనియు నిజము చెప్పివేసినయెడల నల్పదండనము విధించిన విధింపవచ్చుననియు, నిదివఱకే చెప్పియుండెను. మురళయు నట్లే భావించి యెల్లసంగతులను స్పష్టముగాఁ జెప్పివైచెను. తన కొకటిరెండు పెండ్లిండ్లయినవని చెప్పినమాటకూడ మఱచిపోకుండ జెప్పివైచెను. ఆమాటలను విని యటనున్న ప్రేక్షకజనసమూహమునందు కొంద అస్పష్టస్వరముతో ,, ఓహో! ఆమెయే రాణి! చిన్నరాణియే రాణి" అని యనుకొనిరి.

మురళ చెప్పినమాటలను వినినతోడనే గంగారామునితలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. కాని యాతఁ డింకను నిరాశనొందక ,, మహారాజా! ఈస్త్రీ చాల దుశ్చరిత్రముకలది. నేనీమె ననేకపర్యాయములు నగరమునందుఁ బట్టుకొనుటయే గాక స్వల్పశిక్షకూడ విధించి యుంటిని. ఆకారణమువలన నాపైఁగలకోపముచే నీమె యిట్లంతయును జెప్పుచున్నది " అనియెను.

రాజు——అట్లయిన నీ వెవ్వరిమాటలను నమ్మెదవు? గంగారా మా! మహారాజ్ఞి స్వయముగాఁ జెప్పినయెడల నామెమాటనమ్మెదవా?

గంగారాముని కతనిచేతిలో వైకుంఠము దొరకిన ట్లయ్యెను. అతఁడు రమాదేవి యీసభామధ్యమున కెట్లయినను రానేలేదనియు, వచ్చినను, ఈమాటలనన్నిటిని చెప్పఁజాల దనియు, దృఢమైననమ్మకము కలవాఁడగుటచే „ ఆమె చెప్పినమాట లన్నియు నవశ్యముగ విశ్వాసార్హములే యగును. ఆమె చెప్పినమీఁదటఁగూడ నేను దోషినని యెంచినయెడల నాకుఁ దగినశిక్ష విధింపవచ్చును'' అనియెను.

సీతారామరాయ లంతఃపురమువంకఁ జూచెను. గంగారాముఁడు కూడ నావంకకే చూచుచుండఁగా బెదరిబెదరివచ్చుచున్న శిశువు వలె మలినవస్త్రములచే నాచ్ఛాదింపఁబడినరమణీమణియొకర్తె యీసభారంగమునకు మెల్లమెల్లగ నడచి వచ్చుచుండెను. గంగారాముఁ డత్యాశ్చర్యభరితుఁ డయ్యెను. ఏరమణీయాకారము గంగారాముని ప్రతిమర్మస్థానమునందును నాఁటికొనియున్నదో, ఆరమణీయాకారమును చూచి యాంతఁ డానవాలు పట్టెను. అతఁడు భయభ్రాంతుఁ డయ్యెను. చూడవచ్చినజనసమూహమునందు కోలాహలము బయలుదేరెను. రక్షకభటు లాకలకలము నివారించుచుండిరి.

రమాదేవి వచ్చి మొదట మహారాజునకును, తరువాత గురువైనచంద్రచూడునకును దూరమునుండియే నమస్కరించి తన మొగముపై నున్నమేలిముసుఁగును దీసి వైచి యందఱియెదుటను బొమ్మబొమ్మవలె నిలువఁబడియెను. ఆమనోహరరూపరాశి మలినవస్త్రములందును విరాజమాన మగుచుండెను. రాజు మాటాడలేక యధోముఖుఁడై యుండుటనుజూచి చంద్రచూడుఁడు రమాదేవితో „మహారాజ్ఞీ! ఈ గంగారామునినేరమును గూర్చి విచారణము జరుగుచున్నది. ఈమను

ష్యుఁ డెప్పుడైన మీయంతఃపురమునకు వచ్చెనా? వచ్చినయెడల నెం దుకొఱకు వచ్చెను? మీతో నేమైన మాటలాడెనా? ఈసంగతు లన్నియును వివరముగా నాఁ తీయవలయును. మహారాజునాజ్ఞానుసారముగను, మీగురువైన నాయాజ్ఞానుసారముగను సత్యము చెప్పవలయును '' అనియెను.

రమాదేవి యుచ్చైస్స్వరముతోఁ జంద్రసూరునిఁగూర్చి ‹‹ మహారాజుదేవేరి యెన్నఁడు నసత్యము చెప్పఁబోదు. నేను మిథ్యావాదినినే యైనయెడల నీసింహాసన మిదివఱకే పాతాళమునకుఁ గూలిపోయి యుండును '' అనియెను.

చుట్టునున్న ప్రజాసమాజమున ‹‹ జయ ! మహారాజ్ఞికిఁ జయ మగుఁగాక ! '' అను నొక జయధ్వనిబయలుదేరెను.

రమాదేవి ధైర్యమును వహించి ‹‹ గురుదేవా ! చెప్పుట కేమున్నది ! నేను రాజమహిషిని—రాజభృత్యుఁడు నాకును భృత్యుఁడే యగును. నేనాజ్ఞాపించినపనిని రాజభృత్యుఁడు చేయఁగూడదా? నేను రాజకార్యముకొఱకు కొత్వాలును పిలిపించితిని. కొత్వాలు వచ్చి నా యాజ్ఞను విని పోయెను. మఱి దానికి విచారణమేమి? నేను చెప్పుట కేమి? '' అనియెను.

ఈమాటలు వినుచున్న జనసమూహమునందు మరల జయధ్వనులు బయలుదేరలేదు. అనేకులు విషణ్ణులైరి. అనేకులు ‹‹ ఋజువుపడినది '' అని యనుకొనుచుండిరి.

చంద్ర—రాత్రివేళ కొత్వాలును బిలిపింపవలసినంతటి రాజకార్య మేమున్నది తల్లీ?

అప్పుడు రమ ‹‹ అట్లయిన నన్నిసంగతులును వినవలయును '' అని చెప్పి ‹‹ నాబిడ్డ యెక్కడని? '' అనియొక్కసారి చూచికొనియెను. కుమా

రుఁడు దాఁచిచం నే యుండెను. ఆతని ముద్దుమొగముఁజూచి ధైర్యము కలదై మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను.

ఆమె కంఠస్వరము మొట్టమొదట నతిదూరమునుండి వచ్చుచున్న సంగీతధ్వనివలె మెల్లమెల్లగ వినవచ్చుచుండెను. అందఱికిని దెలియుట లేదు. దూరముననున్న ప్రజలు ''తల్లీ! మాకు వినఁబడుట లేదు. మేమును విందుము'' అనుచుండిరి. రమాదేవి మఱింతస్పష్టముగా జెప్పనారంభించెను క్రమక్రమముగాఁ గంఠధ్వని హెచ్చి స్పష్టముగా వినఁబడుచుండెను. మఱింతస్పష్టముగ వినఁబడుచుండెను. అనంతరము ''నాచిన్నబిడ్డ కేమి యాపద గలుగునో యనుభయముచే నేనీసాహసకార్యమును చేసితిని.'' అని చెప్పునప్పు డొక్కసారి చంద్రమండలసదృశమైన యాచిన్నికుమారుని ముద్దుమొగమును జూచుచు బాష్పపూరితనయనయైయున్న యారమాదేవిహృదయమునుండి మాతృప్రేమరసప్రవాహము తరంగితమై పొంగిపొరలుచుండెను.—అప్పుడు స్వచ్ఛమై,దివ్యమై దేవగాయనీమణుల కంఠస్వరమును నిందించుచు, త్రిస్వరగ్రామసమ్మిళితమై, మనోమోహనకరమైయొప్పుసంగీతమువలె శ్రోతలశ్రుతిపుటంబుల కామె మృదుమధురవచనధోరణి వినవచ్చుచుండెను. అందఱును ముగ్ధులైవినుచుండిరి. ఆమెయాకస్మికముగ దాదిచేతులలోనున్న బిడ్డను దీసికొని సీతారామరాయల పాదములపైఁ బడవైచి చేతులుజోడించుకొని ''మహారాజా! మీ కింకను వేఱు సంతానముకలదు. నాకింతకంటె వేఱుగ సంతానము లేదు. మహారాజాధిరాజా! మీకు రాజ్యమున్నది—ఈయేకపుత్త్రుఁడే నా రాజ్యము—మహాప్రభూ! మీకు ధర్మమున్నది. కర్మమున్నది; యశస్సున్నది; స్వర్గమున్నది—నా కీబిడ్డయే ధర్మము; ఈతఁడే కర్మము; ఈతఁడే యశస్సు; ఈతఁడే స్వర్గము—ప్రభూ! నే నపరాధి నైతి నేని నన్ను శిక్షింపవచ్చును'' అని చెప్పుచు

న్నపుడు ప్రేక్షకులందఱును గన్నీరు విడుచుచు మరలమరల జయధ్వానములు చేయనారంభించిరి. కాని జనులలో మంచివారును, చెడ్డవారును గూడ నుందురు—అనేకులు జయధ్వనులు చేసిరి. కొందఱట్లు చేయలేదు. జయధ్వను లాగిపోయినతరువాత వారల స్పష్టస్వరములతో „మేమీమాటలను నమ్మము'' అనిరి. ఒకవృద్ధస్త్రీ „ఎంతదురదృష్టము! రాత్రివేళఁ బరపురుషు నింటికిఁ బిలిపించుకొన్నదికూడ నింకను బతివ్రతయేనా!'' అనియెను. మఱికొందఱు „ఈమాటలను రాజు నమ్మిననమ్మునుగాక! మేము మాత్రము నమ్మఁజాలము'' అనిరి. ఇంకఁ గొందఱు „మహారాజ్ఞియే యిట్టి పనుల కొడబడినప్పుడింక మావంటి వారి లెక్కయేమి!'' అని చెప్పుకొనసాగిరి.

ఈమాటలన్నియును సీతారామరాయల చెవిం బడియెను. అప్పుడాతఁడు రమాదేవితో „ప్రజలందఱును నీమాటల నమ్ముటలేదు.'' అనియెను.

రమాదేవి కొంచెముసేపు తలవంచుకొని కన్నీరు విడువఁదొడఁగెను. పిమ్మట కన్నీరుఁ దుడిచికొని, మోమెత్తి మహారాజును సంబోధించి యిట్లు చెప్పనారంభించెను.

„ప్రజలు నన్ను నమ్మకపోయినయెడల నింక నాకొక్కటియే గతియున్నది. మీ రాజధానికిఁ గళంకస్వరూపిణినై యింక నే నీప్రాణములను భరియించి యుండఁజాలను! మీరు నాయందు దయయుంచి నాకొక చితిని సిద్ధముచేయుట కాజ్ఞాపించితిరేని నే నిముందటె మొదుటను చితారోహణము చేసి భస్మరాశినై పోయెదను. అందువలన నాకించుకంతయైనను దుఃఖము లేకుండఁ బోవును. నామరణానంతరమున జనులు నన్ను „కళంకిని'' యని చెప్పుకొన్నను నాకావిచారమేమియు నుండఁబోదు. కాని, మహారాజా! నాదొక్క విన్నపమున్నది—మీ

రుము న న్నవిశ్వాసినియనియే తలంచుచున్నారా? అట్లే తలంచిన యెడల (అప్పుడు తిరిగి సీతామె కన్నులనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహింప నారంభించెను.) నేను బలవంతముగాఁ జితారోహణముచేసి ప్రాణములు విడిచినను వ్యర్థమేయని తోఁచుచున్నది. ఆముష్మికఫలదాయకులును, భూదేవశిరోమణులు నగుమనగురూత్తము లెదుటనే కూర్చుండియుండిరిగదా! నేను వారిసమక్షమున నాయిష్టదేవతను సాక్షిగా నుంచి నే నవిశ్వాసినిని గానని ప్రమాణముఁ జేయుచున్నాను. ఎవ్వరు మనుష్యులై యున్నను దేవునికంటెను పూజ్యులై యుండిరో, అట్టి పతిదేవతాస్వరూపులైన మీరే నాయెదుట దయచేసియున్నారుగదా! ఆపతిదేవతాస్వరూపులైన మిమ్ముసాక్షిగాఁ జేసికొని నేను కళంకినిఁగానని దృఢముగాఁ జెప్పుచున్నాను. మహారాజా! ఈకూఁడుపుట్టువునం బుట్టి నే నేమైనఁ గొంచెముగఁ బతిసేవ, బ్రాహ్మణసేవ, దానము, ధర్మము, వ్రతము, నియమము, మొదలగు పుణ్యకర్మములను జేసియుంటినేని యవియన్నియును నే నవిశ్వాసినినైనపక్షమున నిష్ఫలములై పోవుఁగాక! సతులకుఁ బతిసేవకంటెను మఱి యధికములైన పుణ్యకార్యములు లేవు. మనోవాక్కాయకర్మములచే నెంతవఱకు మీచరణసేవఁ జేసియుంటినో మీ రెఱిఁగియే యున్నారు. నే నవిశ్వాసిని నైనయెడల నాపుణ్యఫలమంతయును నశించిపోవునుగాక! మహాప్రభూ! స్త్రీజన్మమెత్తినవారికి స్వామిసందర్శనముకంటె నధికమైనపుణ్యములేదు. నేనవిశ్వాసినినే నైనయెడల నాకాసుఖమును పుణ్యమును సర్వమును పోవుఁగాక! ఏపుత్త్రునికొఱకే యపవాదకళంకముదయించినదో, ఎవఁడులేకున్న నాకీప్రపంచమే లేకుండఁ బోవునో—నేనవిశ్వాసిని నైనయెడల నాకాకుమారముఖసందర్శనసుఖము లేకుండఁబోవునుగాక! మహారాజా! ఇంకేమి చెప్పుదును!—నే నవిశ్వాసిని నైన

యెడల జన్మజన్మమునను నేనాఁడుదానఁ జేయఁబుట్టి నానాజన్మము
లయందు నేను—పతి—పుత్త్ర—సుఖసందర్శనసౌఖ్యము చిరకాల
మనుభవింపకయే యుందునుగాక!"

రమాదేవి మఱి మాటాడలేకపోయెను. తెగిపడిన లతవలె నే
లపైఁబడి మూర్ఛిల్లెను. ఆ స్త్రీజనులు పరుగెత్తుకొనివచ్చి యామె నం
తఃపురమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. దాసిచంకనున్న బిడ్డ తనతల్లియవస్థను
జూచి యేడువఁదొడఁగెను. ఆతనిని తల్లియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయిరి. సభా
సదులందఱికిని కన్నీరు వఱదయెను. గంగారాముని కాలుసేతులనున్న
యినుపసంకెలలు ఝుళఝుళయని రొదచేసెను. ఝంఝామారుతో
ద్ధూతంబగు జలనిధివలె నాప్రేక్షకమండలము చంచలమై యల్లకల్లో
లమైపోయెను. రక్షకభటు లాకలకలము నడఁగింపలేకపోయిరి.

అప్పుడు "గంగారాముఁ డేమి చెప్పఁగలఁడు?—ఆతఁ డిదియంత
యు నసత్యమని చెప్పఁగలఁడా? అట్లు చెప్పినయెడల—రండు! మన
మందఱమును గలసిపోయి యాతనింబట్టి చంపివేయుదము" అని పలు
కుచున్న జనులకలకలము నలుమూలలనుండియును బయలుదేరెను. ఇదియం
తయును విని గంగారాముఁడు "ఇప్పు డీజనులమనస్సును ద్రిప్పకున్న
యెడల నే నింక బ్రతుకఁజాలను" అనియనుకొనియెను. గంగారాముఁ
డు చాలఁ దెలివిగలవాఁడు. జను లెట్లు తీర్మానింతురో రాజుగూడ నట్లే
తీర్మానించునని తెలిసికొని యాతఁడు రాజునుసంబోధించి ప్రజలను ద
నపక్షమునకుఁ ద్రిప్పికొనుటకై యీవిధముగాఁ జెప్పఁదొడఁగెను.

"మహారాజా! నామనవి నాలింపుఁడు! మీ రాఁడువారిమాట
లను నమ్మెదురా? నామాటలను నమ్మెదురా? ప్రభూ! మీరాజ్య
ము స్త్రీలచే స్థాపింపఁబడినదా? లేక నావంటి రాజభృత్యుల బాహు
బలముచే స్థాపింపఁబడినదా?—మహాప్రభూ! స్త్రీలందఱును దుర్మార్గ

మునఁ బోవుచుందురు. మహారాజ్ఞీమణులు కూడఁ గుత్సితమార్గమునఁ బడిపోయిరి. రాణి విపథగామినియైన యెడల మహారాజామెను త్యజింపవలసియుండును. విశ్వాసపాత్రులగు భృత్యులెన్నఁడును చెడ్డ మార్గమునఁ బోవరు. తమదోషమును గప్పిపుచ్చుటకై స్త్రీలు తమతప్పిదముల భృత్యులపైఁ ద్రోయుచుందురు. ఈమహారాజ్ఞి రాత్రికాలమున నెవ్వరినో చూచి నేను దోషినని మీకుఁ దెలియఁజేయుటకై —

“మహారాజా! నన్ను రక్షింపుము! రక్షింపుము!!”

అని యఱచెను.

అట్లు చెప్పి గంగారాముఁడు మఱి మాటాట లేక చాల భయపడుచు “మహారాజా! నన్ను రక్షింపుము. రక్షింపుము!” అని ప్రార్థించుచు నిశ్చేష్టుఁడై వెలవెలఁబోవుచు నిలువఁబడిపోయెను. అందఱు చూచుచుండఁగనే గడగడ వడఁకిపోవుచుండెను. జనులందఱును భయవిస్మితచిత్తులై చూచుచుండఁగా జటాజూటధారిణియు, గైరికవసనాలంకృతయు, జ్యోత్స్నామయస్వరూపిణియు నగునొక యపూర్వమూర్తి సాక్షాత్సింహవాహినియగు దుర్గాదేవివలెఁ ద్రిశూలహస్తయై యాత్రిశూలాగ్రమును గంగారాముని కెదురుగఁ ద్రిప్పికొనుచు నాతనికి గుఱిచేసి యతిభయంకరమగు పాదవిన్యాసముతో సభామండపమును దాటివచ్చుచుండెను. సాగరమువలె ఘోషించుచున్న రాజనమండలియును నప్పుడాకస్మికముగ నిశ్శబ్దమై పోయెను. ఇదివఱకొక నాఁటి రాత్రి గంగారాముఁడా తేజోమూర్తిని జూచియుండెను. మిథ్యావాక్యములచే మోసముచేసి నిరపరాధినియైన రమాదేవిని నాశనము చేయుట కుద్యుక్తుఁడై యున్న యీవిపత్కాలమున గంగారాముఁడు తిరిగి యా తేజోమూర్తిం గాంచి సాక్షాచ్చండికయే తన్ను వధించుటకు వచ్చియున్నదని యనుకొని భయవిహ్వలుఁ

డై "రక్షింపుము! రక్షింపుము!" అనియఱచెను. ఒకవంక రాజును, ఒకవంక చంద్రచూడుఁడును తానానాఁటిరాత్రిచూచియున్న యాదేవీసదృశమూర్తినిమరల నిచ్చటఁజూచి, యామెయే యీయామెయనిగుర్తించి, పాతూన్నగరరాజ్యలక్ష్మియే యని భావించుకొని సంభ్రమముతో లేచి నిలువఁబడిరి. అప్పుడు సభాసదులందఱునుగూడ లేచి నిలువఁబడిరి.

జయంతి యేవ్వైపునకునుజూడక వడివడిగ గంగారాముని సమీపమునకునువచ్చి యాతనివక్షమునఁ దనత్రిశూలాగ్రము నానించియుంచి, "ఏమనుచున్నావు! ఇప్పుడు చెప్పుము" అనిగంభీరముగఁ బ్రశ్నించెను.

త్రిశూలము గంగారాముని వక్షమున సోఁకినతోడనే యాతని శరీర మాకస్మికముగ నవశమై పోవుటచే నాతఁడు తనమనస్సునందు "ఇఁక నసత్యము చెప్పినయెడల నీత్రిశూలము నాహృదయమును తప్పక భేదించివైచును" అని నిశ్చయముగఁ దెలిసికొని భయవిహ్వలుఁడై వినయభావముతో జరగినదంతయు యథార్థముగ సభాసమక్షమునఁ జెప్ప నారంభించెను. ఆతఁడు చెప్పినదంతయు ముగించువఱకును జయంతి తనత్రిశూలాగ్రమున నట్లే యాతనివక్షమున నిలిపియుంచెను. గంగారాముఁడు రమాదేవి నిర్దోషత్వమును, తనమోహాటోపత్వమును, తాను పోయి ఫౌజుదారునిం జూచుటయు, నాతనితో మాటలాడుటయు, తనకృతఘ్నతాప్రయత్నములు, మొదలగు వృత్తాంతములన్నియు సవిస్తరముగఁ జెప్పివైచెను.

పిమ్మట జయంతి త్రిశూలముతో నదృశ్యురాలయ్యెను. ఆమె వెడలిపోవునప్పుడు సభాసదులందఱును భయభక్తివినయవినమితశిరస్కులై యాదేవీమూర్తికిఁ బ్రణామముల నర్పించిరి. అందఱు తప్పుకొని యామెకు దారినివిడిచిపెట్టిరి. ఆమెను ప్రశ్నించుటకుఁగాని, యనుసరించి పోవుటకుఁగాని యెందెవ్వరును సాహసింపలేకపోయిరి. ఆమె యేది

క్కగా నెక్కడకుఁ బోయినదో యెవ్వరును తెలిసికొననైనను లేదు.

జయంతి వెడలిపోయినతరువాత నందఱకును, తామెక్కడ నుంటిమో, యెట్లుంటిమో యను స్మృతి కలిగెను. తరువాత రాజు గంగారామునితో ,,ఇప్పుడు నీవు నీనోటితోడనే నీతప్పులన్నియు నొప్పుకొంటివి. ఇంతటికృతఘ్నునకుమరణదండనముకంటె వేఱొక శిక్ష లేదు. అందుచే నీవు రాజదండనమువలనఁ బ్రాణములను విడుచుటకుసిద్ధముగ నుండుము'' అని యాజ్ఞాపించెను.

గంగారాముఁడు మాఱుమాట చెప్పలేదు. రాజభటులాతనిఁ దీసికొనిపోయిరి. గంగారామునకు మరణదండనను విధించుటను విని యందఱును కొయ్యబడిపోయిరి. ఎవ్వరు నేమాటయును చెప్పలేకపోయిరి. నిశ్శబ్దముగ నందఱును తమతమగృహములకుం బోయిరి. ఇండ్లకుఁ బోయి యచ్చటఁ దమలోఁ దాము ,,రమాదేవి సాక్షాల్లక్ష్మీదేవియే'' అని చెప్పుకొనుచు నామెను మిగులఁ గొనియాడిరి. ఇఁక రమాదేవి కెట్టికళంకమును లేదు.

నాలుగవ ప్రకరణము.

మహారాజు మురళకుఁ దలగొరిగించి పేడనీళ్లుపోయించి యామె నూరినుండి వెడలనడచుట కాజ్ఞాపించెను. ఆయాజ్ఞ తత్క్షణమె నెఱవేర్పఁబడియెను. మురళ పోవుచున్నసమయమున నూరియందలి పిల్లలును, మఱికొంద ఱాతతాయులును, గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి చప్పటలఁ జఱచుచు, పాటలను బాడుచు నామెను వెంబడించిరి. పోవుచున్నవారిలోఁ గొందఱు ,,ఓసీ! రెండుమూఁడు పెండ్లిండ్లయినవి కావా? ఇంకను నొకటిరెండు కావలయునా?'' అని యడుగుచుండిరి. ఆమెకు సిగ్గులేదు. అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ ,,మీయబ్బను దీసికొనిరండు!'' అని

వారి నదలించుచుండెను.

గంగారామునివంటి కృతఘ్నున కప్పటిరాజశాసనానుసరణాముగ శూలారోపణముఁ జేయుటకంటె వేఱొక శిక్షావిధానము లేదు. ఆకారణమున నాతని కట్టిశిక్షయే విధింపఁబడియెను. కాని యాతని శిక్ష వెంటనే నెఱవేర్పఁబడక కొన్నిదినములవఱకు నాఁపవలసివచ్చినట్లు కానవచ్చెను. ముందు రాజునకుఁ బట్టాభిషేకముఁ జేయుసమయము సమీపించుచుండెను. సీతారామరాయలు స్వబాహుబలపరాక్రమములచే హిందూరాజ్యమును స్థాపించి మహారాజై యుండెను.

కాని, పట్టాభిషేక మింకను కాలేదు. హిందూశాస్త్రానుసారముగ రాజునకుఁ బట్టాభిషేకమగుట యవశ్యకర్తవ్యమై యుండెను. ఈవిషయముంగూర్చి చంద్రచూడుఁడు ప్రస్తావించెను. సీతారామరాయ లందుల కంగీకరించెను. అతఁడీవిధముగా నొక మహోత్సవమును జరిగించినయెడలఁ బ్రజలకు రాజభక్తికూడ నతిశయింపఁగలదని యూహించెను. అట్లగుటచే నతివినోదముగఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవము జరపుటకు విశేషప్రయత్నములు జరుగుచుండెను. సీతారామరాయలకు పట్టాభిషేకము జరుగనై యున్న యీశుభసమయమునఁ గంగారాముని వధించు కార్యము వెంటనే జరపుట యమంగళకరమనియు, నశుభము కాకపోయినను జనుల యుత్సాహము తగ్గిపోవుననియు, నందాదేవియును, చంద్రచూడుఁడును దెలియఁజేసిరి. ఇందులకు రాజును మనఃపూర్వకముగ నంగీకరించెను. ఇందుల పరమార్థమేమనఁగా—

గంగారాముని శూలారోపణము చేయుట సీతారాముని కిష్టము లేదు. కాని రాజధర్మమును నిర్వహించుటకును, రాజశాసనవిధిని నెఱవేర్చుటకును, నట్లు చేయవలసియుండుటచే దండనమునుమాత్రము విధించెను. అతని కిష్టమేల లేదనఁగా—గంగారాముఁడు శ్రీకి సోదరుఁడై

యుండెను. సీతారాముఁడింకను శ్రీని మఱచిపోలేదు. ఇంతవఱకు నా మెను వెదకి వెదకి కనుఁగొనలేక నిరాశుఁడై పోయెను. పిమ్మట నితర వ్యాపారములపై మనసుమరలించుకొని శ్రీని మఱచిపోవలయునని ప్ర యత్నించెను. ఇందుకొఱకే యాతఁడు తిరుగ రాజ్యమును సంపాదించు టకుఁ బ్రవృత్తుఁడయ్యెను. ఇందుకొఱకే యాతఁడు డిల్లీకిఁబోయి పాదు షాను చూచెను. అక్కడ పాదుషాకు సంతోషమునుగూర్చి సనదును సంపాదించెను. ఇందుకొఱకే యుత్సాహముతో యుద్ధముచేసి భూష ణనగరమును జయించి దక్షిణబంగాళమునం దంతటను తనరాజ్యమును విస్తరింపఁజేసెను. కాని, యింకను శ్రీ యాతని హృదయక్షేత్రమున సంపూర్ణాధికారము చేయుచునే యుండెను.

పట్టాభిషేకోత్సవసన్నాహములు విశేషముగ జరగుచుండెను. అత్యంతవినోదాడంబరము—అందులకుఁదగినకోలాహలము. దేశవిదేశ ములనుండి వచ్చుచున్న జనులతో మహమ్మదుపురమంతయు నిండిపో యెను. రాజులు, రాజపురుషులు, బ్రాహ్మణులు, పండితులు, అధ్యా పకులు, దైవజ్ఞులు, ఇంక ననేకులగు పిన్నపెద్దలు, స్త్రీపురుషులు, ఆ హూతులు, అనాహూతులు, భిక్షుకులు, సన్యాసులు, సాధువులు, అ సాధువులు, మొదలగు వివిధభేదములుగల జనులు నిండుచుండుటచే న గరమునఁ జోటు చాలకపోవుచుండెను. అసంఖ్యులైన జనులచేఁ జేయఁ బడుచున్న యుత్సవకార్యములలో నిరంతరము చేయుచున్న యాహార సంగ్రహణకార్యము ముఖ్యమైనదిగానుండెను. మండిగె, పూరోళిగ, చిరో టి, లాడు మొదలగుభక్ష్యభోజ్యములచేఁ బట్టణమంతయును నిండిపో యెను. ఉచ్ఛిష్టపదార్థములు పుల్లెలు మొదలగువానివలనఁగందకమును మధుమతీనదియును, ఎల్లపల్లపుప్రదేశములును నిండిపోయెను. రేయుం బవళ్ళున్నృత్తగీతవాద్యములచేయువకులతలలుగిఱ్ఱునఁదిరిగిపోవుచుండెను.

ఈపట్టాభిషేకోత్సవమునందలి ప్రధానకార్యము దానము ఆ పట్టాభిషేక దినమంతయును సీతారామరాయలు బంగారము, వెండి, రాగి మొదలగునాణెములను, వస్త్రములను, తాను స్వయముగ దానముచేయుటయేగాక లెక్కలేకుండ సేవకులచేఁ గూడఁ బంచిపెట్టించెను. దీనులు, దరిద్రులు, లోభులు వేలకొలఁదిగ వచ్చిరి. వారిజయజయధ్వనులచేఁ బ్రాసాదమంతయుఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను. సేవకులు జనులను గుంపులుగుంపులుగాఁ గూర్చి సీతారామరాయలసన్నిధానమునకుఁ గొనితెచ్చుచుండిరి. సీతారామరాయలు వారివారియోగ్యతానుసారముగ దానములను చేయుచు, చేయించుచు నుండెను. దానములను తీసికొన్నవారిని మఱియొకత్రోవను బంపివేయుచుండిరి. ధనము కావలసినవానికి ధనమును, బంగారము నపేక్షించిన వానికి బంగారమును, పాత్ర కావలసినవానికి పాత్రయు, దుప్పటము కావలసినవానికి దుప్పటమును, సాలువు కావలసినవానికి సాలువును, ఇల్లుకావలసినవానికి యిల్లును, భూమి కావలసినవానికి భూమియును, దొరకుచుండుటచే నెల్లరును సంతుష్టాంతరంగు లగుచుండిరి. రాత్రి రెండుజాములవఱకు నిట్లే దానముచేసెను. కాని, యనంతరము సీతారామరాయ లింక నిలువలేక పోయెను. మిగిలినవారి కందఱకును సరిగా దానధర్మములను చేయవలయునని తగినవారిని నియమించి సీతారామరాయలు విశ్రమించుటకై యంతఃపురమునకుఁ బోవుచుండెను. అంతఃపురద్వారమునొద్ద త్రిశూలధారిణియు, స్వర్ణప్రభావిభాసితయు నగునా రాజ్యలక్ష్మీమూర్తిం గాంచి భయవిస్మితుఁ డయ్యెను.

రాజు భక్తితో సాష్టాంగప్రణామమును చేసి "తల్లీ! నీవెవ్వరు? దయయుంచి యనుగ్రహింపవలయును" అనియెను.

జయంతి—మహారాజా! నేను భిక్షుకురాలను—భిక్షార్థమై నీ

రయొద్దకు వచ్చితిని.

రాజు—తల్లీ! నన్నేల వంచించుచుంటివి? నీవు దేవివని బాగుగఁ దెలిసికొనియుంటిని. నీవు నా పాలిటి లక్ష్మీమూర్తివి. నాయెడలఁ బ్రసన్నవగుము!

జయం—మహాప్రభూ! నేను సామాన్యమానవిని. అట్లు కానియెడల భిక్షార్థము నీయొద్ద కేల వచ్చియుందును? ఇప్పుడు నీ వెవ్వ రేమియడిగినను లేదనక యిచ్చుచుంటివని విని, నీయొద్దకు వచ్చితిని. నా యాశ యపరిమితమైనది. కాని, నా యాశ నీయొద్ద నిష్ఫలము కాదను ధైర్యముతో వచ్చియున్నాను.

రాజు—తల్లీ! నీకీయరాని దేమున్నది? నీవొకసారి నా రాజ్యమును నిల్పితివి. మఱియొకసారి నా కులమర్యాదను కాపాడితివి. నీవు దేవివైన నేమి, మానవివైన నేమి; నీవడిగినదాని నిచ్చి తీరవలసినదే. నీ కేమి కావలయునో సెలవిమ్ము! ఈక్షణమే సమర్పించెదను.

జయం—ప్రభూ! గంగారామునకు దండనము విధింపఁబడినది. కాని, యది యింకను నెఱవేర్పఁబడి యుండలేదు. నే నాతని ప్రాణభిక్షమును గోరి వచ్చితిని.

రాజు—నీవు!

జయం—ఏమి మహారాజా! ఆశ్చర్య మేమి?

రాజు—గంగారాముఁ డధమాధముఁడు. అట్టివానియందు నీకు దయ యెట్లు కలిగినది?

జయం—నేను బికారిని. నా కెల్లరును సమానులే.

రాజు—కాని, నీవే యాతనిని త్రిశూలముతోఁ బొడిచివేయుట కిష్టపడితివి. అతఁడు చేయఁదలపెట్టిన దుష్కృత్యములు నీవలననే రెండుసారులు నిలిచిపోయినవి. ఇంకను విశేషముగఁ జెప్పనేల? నీవు నా భార్యయెడల దయఁజూపకపోయినచో నాతఁ డెట్లును నిజ మొప్పి

కొనకయే పోవును. ఆతనికి మరణదండనమే లేకపోవును. ఇప్పు డందులకు వ్యతిరేకముగ నాతనిప్రాణములను గాపాడుమని యేల చెప్పెదవు?

జయం—మహారాజా! నావలననే యట్లయియుండుటవలన నే నాతని ప్రాణభిక్షమును వేఁడుచుంటిని. నేను ధర్మసంరక్షణార్థ మధర్మపరుని ప్రాణములను త్రిశూలముతో హరించుట దోషముగా గ్రహింపలేదు. ఇప్పుడు ధర్మము కాపాడఁబడినది. ఇఁక ప్రాణిహింసవలన నాకై యున్న పాపమునుండి విముక్తి నందుటకు వ్యాకులపడుచుంటిని. కావున గంగారాముని ప్రాణములను గాపాడుము.

రాజు—నీకీయరాని దేదియును లేదు. నీవడిగినదాని నిచ్చెదను. గంగారాముఁ డిప్పుడే విముక్తుఁడగును. కాని, తల్లీ! నేను నీకు భిక్షనొసంగుటకుఁ దగినవాఁడనుగాను. నేను నీకు భిక్ష నీయఁజాలను. గంగారాముని ప్రాణములను నీకు విక్రయించెదను. మూల్యము నిచ్చి తీసికొనిపొమ్ము.

జయం—(చిఱునగవుతో) మహారాజా! మూల్యమెంత? బికారినైన నాయొద్ద ధనము పుచ్చుకొనుటకు నీకోశాగారమునం దంతగా ధనము లేకపోలేదని తలంచెదను.

రాజు—రాజప్రాణములు కోశాగారమున లేవు. నీవామధుమతీతీరమునందలి బురుజుపైనున్న ఫిరంగియొద్ద నిలిచి నాప్రాణమును నాకెప్పుడైన నొకనాఁటి కొసంగెదనని యొప్పుకొని యుంటివి. ఏయమూల్యపదార్థమును నాకిచ్చుటకు నీవంగీకరించితివో దానిని నీవిప్పుడు మూల్యముగ నొసంగెదవేని గంగారాముని ప్రాణములను నీకు విక్రయించెదను.

జయం—ఇదేమి మహారాజా! ధర్మాత్ముఁడును రాజాధిరాజును నగునీవంటివాని ప్రాణమా పాపాత్ముఁడైన నరాధముని ప్రాణముతో

వినిమయము చేయుటకుఁదగునా? గాజుపూసలకు రత్నాలరాశినమ్మెదరా?

రాజు—తల్లీ! తల్లి బిడ్డ కెంత యిచ్చునో, బిడ్డయుఁ దల్లి కంతయియ్యవలదా?

జయం—మహారాజా! ఇప్పుడు నీ వంతఃపురద్వారము లన్నియు తెఱచి యుంచవలయు ననియు, త్రిశూలమును చూచినతోడనే యడ్డుచెప్పక దారి విడువవలయు ననియు, ద్వారపాలకుల కందఱకు నాజ్ఞాపింపుము. నీశయ్యాగృహమునందే యామూల్యము నందఁగలవు. ఇప్పుడు గంగారాముని విడిచిపెట్టుట కాజ్ఞాపింపుము.

రాజు హర్షపరవశుఁడై గంగారాముఁ డిప్పుడే విముక్తుఁ డగునని చెప్పి యనుచరులకు గంగారాముని విడుదల చేయుఁడని యాజ్ఞాపించెను.

జయం—నేనీయనుచరులతో గంగారాముని కారాగారమునకుఁ బోవచ్చునా?

రాజు—నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. నీ కేవిషయమందును, ఎక్కడను, ఏవిఘ్నమైన యాటంకమును గలుగదు.

అయిదవ ప్రకరణము.

అంధకారమందలిపాడునూతివలె గంభీరమై, గాలిలేక యసౌఖ్యకరముగ నున్నయాకారాగారమునందు గంగారాముఁ డొంటరిగ శృంఖలాబద్ధుఁడై నేలపైఁ బడియుండెను. ఆయర్ధరాత్రియందుఁ గూడ నాతనికి నిద్రపట్టలేదు. ఆతనికి శూలారోపణశిక్ష విధించినదిమొదల లింతవఱకు నాతఁడు నిద్రపోవుటలేదు. నిద్రాహారములు నిలిచిపోయినవి. ఒక్కనిమిషములోఁ బట్టి చంపినయెడల నామరణ మంతటికష్టమును కలిగింపదు. కాని, కారాగారమున నొక్కఁడును రాత్రింబవళ్ళు పక్షి

యుండి మరణదండనము నెదురుచూచుచుండుటకంటె మించినకష్టము మఱియేమున్నది? అంతకంటె నుత్తరక్షణముననే తలదెగఁగొట్టినయెడల మిగుల సుఖముగనుండును. గంగారాముఁడు క్షణక్షణమునకు శూలాఘాతమును మించినబాధ ననుభవించుచుండెను. ఇతరు లాతనిని వేఱుగ శూలారోపణము చేయనక్కఱలేదు. ఆలోచించినకొలఁది నాతనిచిత్తవృత్తులన్నియును స్తంభీభూతములగుచుండెను. హృదయముఁ గాఢాంధకారమునఁ బడిపోయెను. కష్టములననుభవించుశక్తికూడ నంతరిహితమైపోయెను. ఆతనిమనస్సునందు రెండుభావములు మాత్రమే జాగరితములగుచుండెను. భైరవివలన భయమొకటి. మఱియొకటి రమాదేవిపైఁ గలకోపము. భయముకంటెను కోపమధికమైయుండెను. ఆతఁడిప్పుడు రమాదేవిపై నాసక్తికలిగియుండలేదు. ఆతనిమనసునందు రమాదేవికంటెను ప్రబలశత్రు వీభూమండలమునలేదని తోఁచుచుండెను.

ఇప్పుడు రమాదేవి తనయెదుటఁబడినయెడలఁ దననిశితనఖరాయుధములతోఁ జీల్చివేయుటకు సిద్ధముగనుండెను. ఆతఁడుకొంచెము తెలివితెచ్చుకొని యోచించుకొన్నమీఁదట ‹‹తాను చచ్చిపోవుటకు ముందుగ నేయుపాయముచే నామెను సర్వనాశనము చేయఁగలుగుదునో?›› అని యోచించుకొనుచుండెను. తన్ను శూలారోపణముచేయునప్పుడు రమాదేవినిగూర్చి యనేకాశ్లీలాపవాదములను ప్రకటించి మఱి చావవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. మఱియొకప్పుడు నిశ్చేష్టుఁడై మంటిముద్దవలె నేలపైఁ బడియుండుచుండెను. నడుమనడుమ వెలువలభరగుచున్నపట్టాభిషేకోత్సవకోలాహలమును వినుచుండెను. నిత్యమును, అన్నము, గంజి, ఉప్పు, మొదలగు నాహారపదార్థములను దనకుఁ దెచ్చిపెట్టుచున్న బ్రాహ్మణునివలన నాయుత్సవవృత్తాంతముల నడిగి తెలిసికొనుచుండెను. వెలువలరాజ్యముననున్న ప్రజలందఱును మహోత్సవ

సంశోషమున మగ్నులై యున్న సంగతిని భావించుకొన్నతోడ నేతానునూ తెఱమొంటరిగ నంధకారమున నేలపైఁబడి యొకవంక నెలుకలుగఱచు చుండఁ జీమలు దోమలు మొదలగువానిచేఁ బీడింపఁబడుచుశృంఖలాభా రమును సహించికొనియుండుటను చూచుకొనికళవళించుచు ,,నమకింత టినీచదశ యెప్పటికైనను రాకపోవునా'' అని యనుకొనుచుండెను.

ఒక్కొక్కసారి యంధకారమున మెఱపుమెఱసినట్లు గంగారా మునిమనస్సున కేదోయొకసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తనమ ననునందు ,,శ్రీ బ్రదికియున్నదా ? '' అని యనుకొని మరల ,,శ్రీ యొ కసారి నాప్రాణములను రక్షించినది. తిరిగిప్రార్థించినయెడల నట్లుచేయఁ జాలదా ? నేనెంతటిపాపాత్ముఁడనైనను నాసోదరియగుశ్రీ నన్నువిడనా డఁజాలదు. అట్టినాసోదరీమణిచచ్చిపోయినదా!''అనియనుకొనుచుండెను.

ఆయర్థరాత్రియందు చాలసేపటికి కారాగారద్వారమునందలిగడి యతెరచినచప్పుడయ్యెను. గంగారామునిప్రాణమేపోయినట్లయ్యెను.,,ఈ యసమయమందు గడియతెరచుటయెందులకు? ఇంకేమైనను క్రొత్తవి పత్తు రానైయున్నదా?'' అని యాతఁడు భయవిహ్వాలుఁ డయ్యెను.

మొట్టమొదట రాజభటులు చేతదీపముపట్టుకొని లోనికిఁ బ్ర వేశించిరి. గంగారాముఁడు నిశ్చేష్టుఁడై తెలగన్నులువైచి వారివంకఁ జూచుచు నిలువఁబడి పోయెను. వారినేమని యడుగలేక పోయెను. అనంతరము జయంతి యాతనికన్నులఁబడియెను. గంగారాముఁడు గొం తెత్తి రోదనముచేయుచు ,, రక్షింపుము ! రక్షింపుము ! నేనేమియప రాధము చేసితిని? '' అని గట్టిగ నఱచెను.

జయం.—అన్నా ! ఏమిచేసితివో నీవే యెఱుఁగుదువు. అయి నను నిన్ను రక్షించెదను. నీకు శ్రీ జ్ఞప్తియందున్నదా ?

గంగా.—శ్రీయే ! శ్రీ బ్రదికి యున్నదా ?

జయం—ఆమె బ్రదికియున్నది. ఆమె యాజ్ఞాప్రకారమే నేను మహారాజునొద్ద నీప్రాణభిక్షమును వేడితిని. ఆతఁ డనుగ్రహించెను. నిన్ను విడుదలచేయుటకు వచ్చియుంటిని. గంగారామా ! చూచికొను ము!—మంచియుపాయము. తెపటియుదయమున నీరాజ్యమున నీమొ గమెవ్వరికిని చూపింపఁగూడదు. అట్లు చేయనియెడల మరల నిన్ను శిక్షింపఁజాలను.

జయంతిచెప్పినమాట గంగారామునకుఁ దెలిసినదో లేదో యది సందేహమే. ఆతఁ డామెమాటలను నమ్మలేదనుటమాత్రము నిశ్చయ ము. కాని యాతఁడు చూచుచుండఁగనే రాజభటు లాతనిసంకెలలను దీసివేయుచుండిరి. మూఁడువంతులు సంకెలలను తీసిరి. అప్పుడు గంగా రాముఁడు "తల్లీ! నన్ను కాపాడి రక్షించుటలేదేవమ్మా!" అనియెను.

జయంతి "సంకెలలు వీడిపోయినవి. నీవిఁక వెడలిపొమ్ము!" అనియెను.

గంగారాముఁ డూర్ధ్వశ్వాసముతోఁ బరుగెత్తుకొని పోయెను. ఆరాత్రియే నగరమును విడిచి యెక్కడకో పోయెను.

ఆ ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

మహారాజు గంగారాముని విడుదలసేయుట కాజ్ఞాపించి జ యంతి యిష్టప్రకారము ద్వారము లన్నియును తెఱచియుంచుటకు ద్వారపాలకులకు సెలవొసంగి శయ్యాగృహమునకుం జేరి శయనించె ను. తోడనే నందాదేవి వచ్చి పాదసేవ సేయుచుండెను. రమ యెట్లు న్నదని రాజడిగెను.

రమాదేవి వ్యాధిగ్రస్తురాలై యుండెను. ఆసంగతిని తరువాత జెప్పెదము. రాజడిగినప్రశ్నమునకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ నందాదేవి యేదో యొక యాలోచనమునం దున్నట్లగపడుచు „ఏమి" అనియెను.

రాజు—నేనింత రాత్రివేళ నక్కడకుఁ బోయి చూడఁజాలను. చాల నాయాసముగ నున్నది. నీవు నామారుగఁ బోయి నేను దాని నెట్లు చూడవలయునో యట్లే చూచుకొనుము. మఱియు, నేను రాలేకపోయినందులకుఁ గారణమును కూడఁ జెప్పుము.

ఈమాటను విని పాఠకమహాశయులు సీతారామునిగూర్చి నిందింపఁజూచెదరు కాని, యిప్పు డాతఁడు మునుపటి సీతారాముఁడు కాఁడు. ఏసీతారామరాయలు హిందూసామ్రాజ్య సంస్థాపనార్థమై సర్వస్వమును ధారవోసి యుండెనో ఆసీతారామరాయ లిప్పుడు రాజ్యపరిపాలనమును త్యజించివైచి కేవలమును శ్రీనే వెదకుచుఁ దిరుగుచుండెను. ఏసీతారాముఁడు తనప్రాణములనైన గణింపక శరణాగతుఁడైన గంగారాముని నుద్ధరించుటకుఁ బోయియుండెనో ఆసీతారాముఁడు రాజై రాజదండనీతుఁడయ్యును శ్రీని వశపఱచుకొనవలయునను లోభబుద్ధిచే నపరాధుఁ డగుగంగారాముని విడుదలచేసివైచెను. ఏసీతారాముఁ డాశ్రితజనవత్సలుఁడై యుండెనో ఆసీతారాముఁ డిప్పు డాత్మవత్సలుఁడై యుండెను. ఇప్పుడు ప్రభు వొంటరిగ నుండుట కిష్టముగలవాఁడై యుండెనని తెలిసికొని నందాదేవి మారుమాట చెప్పక వెడలిపోయెను. సీతారామరాయలప్పుడు శయ్యపైఁబరుండి శ్రీరాక కెదురుచూచుచుండెను.

ఆనాఁడు సీతారాముఁడు పగలంతయును, రాత్రి మూఁడవజాము వఱకును శ్రమపడి యలసి యుండెను. మఱియొకనాఁడైన యెడలఁ బరుండినవెంటనే నిద్రకు లోఁబడవలసినదే. నేఁడట్లు కాదు. ఎవరికొఱకు రాజ్యసుఖమును, రాజ్యభారమును గూడఁ ద్యజించి యింతవఱ

కు ప్రతిదేశమును, ప్రతినగరమును తిరిగి వెదకుచుండెనో, ఎవరివిచార మగ్నిస్వరూపమై రేయుంబవళ్ళు హృదయమును దహించివేయుచుండె నో ఆమెను—ఆశ్రీని—ప్రత్యక్షముగాఁ జూడవలయు నని సీతారా ముఁడు త్వరపడుచుండెను.

కాని, నిద్రాదేవి భువనవిజయినియై యున్నది. ఎవరైనఁ గాని యెన్ని! ఎంతటివిపద్గ్రస్తులైనఁ గానియెన్ని! వారి శోకప్రవాహము గాకపో యిన మఱియొకప్పుడైన నిద్ర వచ్చుచునే యుండును. సీతారాముఁడు విపదాపన్నుఁడై యుండలేదు. సుఖాశాలోలుఁడై యుండెను. ఒకసారి మాత్రము కొంచెము నిద్దురజోగువచ్చినది. కాని, మనశ్చాంచల్యమతి శయించియుండుటవలన నాజోగు చాలసేపుండలేదు. ఒకక్షణములో నే యాతనికి నిద్రాభంగ మయ్యెను. పరీక్షించిచూచెను. ఎట్టయెదుట గైరికవసనధారిణియు, రుద్రాక్షమాలికావిభూషితయు, మనోహరము క్తకుంతలయు నగునొకరమణీయమూర్తి యాతనికన్నులఁబడియెను.

మొట్టమొదట జయంతి యని భ్రమపడి వికలహృదయుఁడై సీతారామరాయలు "ఎక్కడ? శ్రీ యెక్కడ?" అని యడిగెను. కాని, ఆయుత్తరక్షణముననే "ఇదిజయంతికాదు శ్రీయే" యని తెలిసికొనియెను.

గుర్తించినపిమ్మట "శ్రీ! శ్రీ! ఓ శ్రీ! నా శ్రీయే!!!" అని బిగ్గరగ నఱచుచు లేచి బాహువులను జాచెను. కాని, యాతని కెట్లో తలతిరిగి నట్లయినవెంటనే కన్నులుమూసికొని తిరిగి పాన్పుపైఁ బడిపోయెను. ఒకముహూర్తమైనపిమ్మట తిరిగి స్మృతికలిగెను.

అప్పుడు సీతారాముఁ డూర్ధ్వముఖుఁడై కన్నులఁ గనీనికలు చలించుచుండఁ దనివితీరనిచూపులతో శ్రీని పరీక్షించి చూడ నారంభించెను. ఏమియును మాటాడుట లేదు. నేత్రములకు తృప్తి కలుగకపో యినయెడల మాటలాడుట కవకాశము సంభవింపనేరదేమో యను

వంతటినంభ్రమముతోఁ జూచుచుండెను. చూచుచుచూచుచుండ గనే యానందమునుచే వికసించిన యాతనిముఖచంద్రమునందలి యాప్రఫుల్ల భావము తరగిపోవుచుండెను. తుదకాతఁడొక నిట్టూర్పు విడిచి "నాశ్రీయే" అని యఱచెను. తుదకు నాశ్రీ కాదని తెలిసికొనియెను. స్థిరమూర్తియు, నచంచలయు, ధైర్యసంపన్నయు, నశ్రుశూన్యనముల్లసిత కమనీయ నేత్రయుగళయు, విస్ఫురత్తేజోవిరాజితయు, కోపగర్వమండలమధ్యవర్తినియు, మహామహిమామయియు, నగునొక దేవీవిగ్రహమును చూచెను—ఈమె శ్రీవలె నుండలేదని తోఁచెను.

హా! మూర్ఖసీతారామా! భార్యను వెదకుకొనుచుంటివా? దేవిని స్వీకరించినందువలన నేమి ప్రయోజనము?

ఏడవ ప్రకరణము.

రాజుపలికినదంతయును శ్రీ వినియెను. శ్రీ చెప్పినదంతయును రాజు వినియెను. సీతారాముఁడు తాను శ్రీ కొఱకు సర్వమును త్యజించి ప్రపంచమంతయును వెదకివచ్చిన సమాచారమంతయును చెప్పెను. శ్రీయును స్వవిషయమునుగూర్చి కొంత చెప్పెను. కొంత చెప్పలేదు.

తరువాత శ్రీ "ఇప్పుడు నన్నేమిచేయుదురు?" అని యడిగెను.

ఈప్రశ్నమును వినినతోడనే సీతారామునికన్నులయందశ్రువులు నిండిపోయెను. చిరకాలమునకుఁ బిమ్మట భర్తను తిరుగఁ గలిసికొనియున్నప్పుడుగూడ నిట్టిప్రశ్న వెలువడినందులకు సీతారాముని కన్నులశ్రుజలప్రపూరితములయ్యెను. తరువాత నాతఁడట్లే జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని తనమనస్సునందే "చెట్టున కొకపగ్గమును కట్టి వ్రేలాడవైచి గొంతున కురిపెట్టుకొనియెదను." అని సమాధానము చెప్పికొనియెను.

ఆమాటను పైకిచెప్పకయే ప్రకాశముగ, ఇప్పటికై దుసంవత్సరములనుండి నేను నాభార్యను వెదకుచు తిరుగుచుంటిని. ఇప్పుడు నీవు నాపట్టమహిషివై రాజధానిని ప్రకాశింపఁజేయుము " అనియెను.

శ్రీ — మహారాజా! సందాదేవికీర్తిని సవిస్తరముగ వినియుంటిని నీభాగ్యాతిశయముచే నీకంతటిపట్టమహిషి లభించినది. వేఱొకభార్య నీకేల యపేక్షింపవలయును?

సీతా — నీవు జ్యేష్ఠమహిషివి. సందయెట్లున్నను నీపదవిని నీవేల పరిగ్రహింపఁగూడదు?

శ్రీ — ఏదినమున నేను నీమహిషినై యుంటినని తెలిసికొనఁగలిగితినో, అప్పుడు వైకుంఠమున లక్ష్మీదేవినగుటకైనను నేనిష్టపడకుంటిని. కాని, నాకాదినము గతించిపోయినది.

సీతా — అది యెందులకు? ఎందులకుఁ బోయినది? ఎందుకొఱకు పోయినది?

శ్రీ — నేను సన్యాసినిని. సర్వకర్మములను ద్యజించినదానను.

సీతా — జీవభర్తృక లగువారలకు సన్యాసమునం దధికారము లేదు. పతిసేవయే నీకు పరమధర్మమై యున్నది.

శ్రీ — ఆకర్మముల నన్నిటిని త్యజించినదానికి పతిసేవకూడ ధర్మము కాదు దేవసేవయు నాకు ధర్మము కాదు.

సీతా — సర్వకర్మపరిత్యాగము చేయుట కెవ్వరికిని సాధ్యము కాదు. నీవలనఁ గూడఁ గాఁజాలదు. గంగారాముని ప్రాణభిక్షను వేఁడి నీవు కర్మమును చేయులేదా? నన్నుఁ జూడవచ్చుట మాత్రము కర్మముచేసినట్లు కాదా?

శ్రీ — ఔను. కాని, యందువలన నాసన్యాసధర్మము భ్రష్టమైపోయినది. ఒకసారి ధర్మభ్రష్టనైతినన్నంతమాత్రమున నిప్పుడు

తిరిగి చిరకాలధర్మభ్రష్టనై యుండవలయు నని చెప్పెదరా ?

సీతా—స్వామిసహవాసము స్త్రీలకుధర్మముకాదను నీదుర్నీతిని నీకెవ్వరుపదేశించిరి? ఏమైనను కానిమ్ము! దీనికిఁ దగినయుపాయము నాచేతిలోనే యున్నది. నేను నీభర్తను. నీపై నాకధికారమున్నది. ఆ యధికారబలమువలన నేను నిన్నిక్కడనుండి వెడలిపోనియ్యను.

శ్రీ—నీవు నాస్వామివి. మఱియు మహారాజువుకూడ నగుదువు. అంతేకాక నీవు నాకుఁ బరమోపకారివికూడ నైయుంటివి. నేను నీవలన నుపకరింపబడితిని. అందువలన నీసెలవు లేకుండ నేను నిన్ను విడిచి పోఁజాలను.

సీతా—నేను స్వామిని; మహారాజును; నీకుపకారిని: అందువలన నిన్ను నేను విడువకుండ నీవు పోఁజాలవు. నేను నీమీఁదిప్రేమచే నిన్ను విడనాడనికారణమున వేఱుగఁ బోఁజాల నని చెప్పుట యెందులకు? స్వర్ణవికారములైన స్నేహశృంఖలములను వదలించుకొనుట యెట్లని యెందులకు చెప్పఁగూడదు ?

శ్రీ—మహారాజా! ఆభ్రాంతి యంతయు నిప్పుడు వదలిపోయినది. ఎవ్వరుప్రేమింతురో వారికి ప్రేమించుట ధర్మమనియు, వారికి దానియందు సుఖముండుననియుఁ దెలిసికొనియుంటిని. కాని, యెవ్వరు ప్రేమకుఁ బాత్రులైయుందురో, అట్టివారి కందువలన నేమగును? ఏమియును లేదు. నీవు మంటితో దేవునివిగ్రహము చేసి దానిని చందనాదులచే నర్చించినయెడల నీకు దానివలన ధర్మముండును సుఖముండును. కాని యందువలన నామంటిబొమ్మ కేమి ప్రయోజన మున్నది ?

సీతా—ఏమి! ఇది చాలభయంకరమైనమాటగా నున్నదే!

శ్రీ—భయంకరము కాదు. అమృతమయమైన మాట. పరమేశ్వరుఁడు సర్వభూతములయందును గలఁడు. ఈశ్వరునిపైఁ బ్రేమచే

జీవునకు సుఖము, ధర్మము. అందువలననే సర్వభూతములను ప్రేమిం పవలయును. కాని, యీశ్వరుఁడు నిర్వికారుఁడు. ఆతనికి సుఖదుఃఖములు లేవు. ఈశ్వరాంశస్వరూపమై జీవులయందున్న యాత్మకుఁగూడ నట్లే సుఖదుఃఖములు లేవు. ఈశ్వరునియం దర్పింపఁబడిన ప్రీతివలన నాతనికి సుఖమును లేదు; దుఃఖమును లేదు. ఇట్లగుటవలన నెవ్వరైనను ప్రేమించి నయెడల నేనుసుఖపొందుదునని తలంచుట కేవలమాయావిక్షేపము—భ్రాంతి.

సీతా—శ్రీ! నీ వెవ్వఁడే నొకదుష్టసన్యాసివశమునఁ జిక్కి—స్త్రీస్వభావమువలన నేవియో కొన్ని మాటలను కంఠస్థముచేసికొనియుం టివని తోఁచుచున్నది. అదియంతయును స్త్రీలకుఁదగినది కాదు. మంచి మార్గమును బోధించెదను వినుము. నేను నీస్వామిని. నాసహవాసమే నీకు ధర్మము. ఇఁక నీకు వేఱొకధర్మము లేదు. నేను రాజునై యుం డుటవలన నందఱిధర్మమును గూడఁ గాపాడుట నాకుఁ గర్తవ్యమైయు న్నది. మఱియును స్వామినైయున్న నాకు భార్యను ధర్మానువర్తినిగాఁ జేయుటఁగూడ గర్తవ్యమైయున్నది. కావున నీకు స్వధర్మమునందు ప్రవృత్తి కలుగునట్లు చేయుదును. నేను నిన్ను వెడలిపోనీయను.

శ్రీ—నేను మొదటనే చెప్పితిని. నీవు స్వామివి. నీవు మహా రాజువు. నీవుపకారివి. అట్లగుటచే నీయాజ్ఞ శిరసావహింపఁదగినదని మొదటనే చెప్పితిని. కాని ప్రకృతమున నింతవఱకు చెప్పెదను—నా వలన నీవు సుఖియింపఁజాలవు—

సీతా—నిన్నుఁ జూచుటవలన నేను సుఖి నగుదును.

శ్రీ—నాది మఱియొక ప్రార్థన మున్నది—నన్ను విడువకయే గృహమున నుంచుకొనఁదలచినయెడల నీరాజాంతఃపురమునఁ గాక నా కై మఱియొకకుటీరమును గట్టింపవలయును. నేను సన్యాసినిని. రా జాంతఃపురమున నుండి సుఖింపఁజాలను. నేనిట నుంటినేని జనులు మి

మున్నల నపహసించెదరు.

సీతా—రాజమహిషిని కుటీరమున నుంచినయెడల జనులు న వ్వరా యేమి?

శ్రీ—రాజమహిషి యని యెవ్వరు నెఱుంగరు.

సీతా—నేను వచ్చి నిన్నుఁ జూడవచ్చునా? అదియునుకూడదా?

శ్రీ—మీయిష్టము.

సీతా—నేను వచ్చి నిన్ను చూచుచుండుటయును, నీతో మా టలాడుచుండుటయును జరగుచున్నప్పుడు నీవురాజమహిషివి కానిచో జను లేమిచెప్పుకొందురో తెలియునా?

శ్రీ—తెలియకేమి? జనులు నన్ను మహారాజున కుపపత్ని యని యనుకొందురు. మహారాజా! నేను సన్యాసినిని. నాకు మానా వమానములు లేవు ఎవ్వరేమనుకొన్న నేమి? నామానావమానము లన్నియుమీచేతిలో నున్నవి.

సీతా—తిరిగి యేమి వచ్చినది?

శ్రీ—నేను నీసహధర్మిణిని—నాయెడ ధర్మాచరణముతప్ప నధర్మాచరణము కూడదు. ధర్మముకొఱకుతప్ప విషయలోలత్వ మధర్మమగును. విషయలోలత్వము కేవలము పశువృత్తి. శాస్త్రము లయందు వివాహము పశువృత్తికొఱకేర్పఱుపఁబడియుండలేదు. పశు వులకు వివాహము లేదు. కేవలము ధర్మాచరణమునకే వివాహమేర్ప డినది. రాజర్షులు నిర్మలహృదయులు కాకపోయినయెడల నెప్పుడును సహధర్మిణీసహవాసమును చేయరు. నింద్రియవివశులగుటయే పాప ము. మీరు నిష్కళంకులై, నిర్మలహృదయులై నాతో మాటలాడఁ గలిగినయెడల నప్పుడు. నేనీగైరికవసనమును వదలివైచెదను. మహారా జా! నేనెన్నిదినము లీకావివస్త్రమును విడుచుట లేదో అంతవఱకును

మీరు నుఱెయొక పీఠమున నే కూర్చుండి యుండవలయును.

సీతా—నేను నీప్రభువును—నామాటయే చెల్లఁగలదు.

శ్రీ—ఒకవేళఁ జెల్లినను చెల్లవచ్చును—మీరు బలవంతులు. కాని, నాకును బలమున్నది. నేను వనవాసినిని. వనమున మాకనేక విపత్తులు కలుగుచుండును. ఆయాపదలనుండి యెుక్కొక్కప్పుడుతప్పించుకొనుట చాల కష్టముగ నుండును. అట్టిసమయములయందు మమ్ముద్ధరించుకొనుటకు మాయొద్ద విషము నుంచికొని యుందుము. నాయొద్దఁ గూడవిషమునుంచుకొనియుంటిని. ఆవశ్యకమైనప్పుడుదానిని సేవించెదను.

హా! ఈశ్రీ సీతారామునిశ్రీవలె నగపడుట లేదేమి?

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

సీతారాముని కది యంతయును తెలియును. అయినను ఆత్డడు దానిని తెలిసికొనుట లేదు. ఆసంగతి యంతయు నాతనిమనసునకుఁ దెలియును. ప్రేమపాత్రులైనవారు చనిపోయినను వారిని ప్రేమించుచున్నవారామృతశరీరసామీప్యమునఁ గూర్చుండి యింకను శ్వాసము నిలిచిపోలేదను నమ్మకముతోఁ జూచుచుందురు. పిచ్చివారివలెఁ

బోయి యద్దమును వెదకి తెచ్చి మా మృతదేహముయొక్క ఘ్రాణనా సికాస్థ్యమున నుంచి దానిపై నిశ్వాసచిహ్నము సోకినదో లేదో యని పరీక్షించి చూచుచుందురు. సీతారాముఁ డింతవఱకును స్త్రీయొక్క యేకమూర్తినే మనసునందు సంకల్పించుకొని తదేకధ్యానముతో నా మూర్తినే యారాధించుచుండెను. వెలుపలనున్న స్త్రీ యెట్లున్నను, లోపలిస్త్రీ మును పటివలెనే యుండెను. అతఁడేమో లోపలనున్నస్త్రీనే ధ్యానించుకొనుచుండెను. ఆ స్త్రీ వెలుపలనున్నంతమాత్రమున హృదయమునను న్న యామెయే వెలుపలనున్నయామె కాక వేఱగునా? వేఱుగా నుండెనని సీతారాముఁ డొక్కసారియైనను యోచింపలేకపో యెను. జనులనమ్మక మెట్లున్నను, మనుష్యు డెప్పుడు నొక్కట్లే యుండునని తోఁచుచుండును. కాని, మనుష్యుఁ డెన్నిసారులు చచ్చెనో య నువిషయముమాత్రము మనము తెలిసికొనఁజాలకయే యుందుము. మన మొకదేహమునందే యెన్నిజన్మముల నందితిమో దానినిగూర్చి కొంచెమైనను తెలిసికొనుట లేదు. మొదటిస్త్రీ చచ్చిపోయి యామె యాదేహముతోనే మఱియొకస్త్రీయై పుట్టియున్నదని సీతారాముఁడు గ్రహింపలేకపోయెను. అతఁడు తనమనస్సునందు „నాస్త్రీ నాస్త్రీవలెనే యున్న" దని యూహించుకొనుచుండెను. అందువలననే స్త్రీ చెప్పిన పెద్ద పెద్ద వేందాంతవాక్యము లాతని చెవి కెక్కినవికావు. ఆవాక్యములు చెవిని బెట్టుకొనుట కాతనికి శక్తియును లేదు. స్త్రీని విడుచుటయే లో కమంతయును విడుచుట ట్లాతనికిఁ దోఁచుచుండెను.

కాని, స్త్రీ రాజప్రాసాదమున నివసించుటకు సమ్మతింపలేదు. అప్పు డాతఁడు స్త్రీ నివసించుటకై చిత్తవిశ్రామ మనునొక రమణీయ మైన చిన్నవిలాసభవనమును నియమించెను. స్త్రీ యాభవనమునఁ బులి చర్మమును బఱచుకొని కూర్చుండియుండెను. రాజు ప్రతిదినము నామె

ను చూచుచు కాచి తన శ్రీసౌధభవనమునకుఁ బోవుచుండెను. పోయియ చ్చట దానొక ప్రత్యేకపీఠమున నధివసించి యామెతో సంభాషించి పో వుచుండెను. ఇందువలన నాతని కొక విషయమైన ఫలములభించెను.

ఆసంభాషణ మెట్టిదో మీకుఁ దెలియునా ? — తన ప్రేమసంబంధమైనమాటలు — శ్రీకొఱకు తా నెన్ని దినము లెంత కష్టపడియెనో యా సంబంధమైనమాటలు — శ్రీకంటె తనకు వేఱుగ జీవనోపాయమే లేదని తెలిపికొనుమాటలు — తా నామెకొఱ కెన్ని దేశముల కెందఱిద్దఱి జనులను పంపి వెదకించెనో, తాను గూడ నెన్నెన్ని దేశములు దిరిగెనో, యీవిషయమైన మాటలు — ఎప్పుడు నిట్టిమాటలనే సంభాషించుచుండెను. శ్రీయును ననేకపర్వతకులవృత్తాంతము, వనవాసజనులచరిత్రము, నరణ్యమునందలి పశుపక్ష్యాదులసమాచారము ఫలమూలములవిచారము, మహాత్ములగు ఋషులు, పరమహంసలు, బ్రహ్మచారులు మొదలగువారి యాచారములు ధర్మాధర్మములు కర్మాకర్మములు మొదలగువానిసిద్ధాంతము, అనేకపురాణోపచారములసామరస్యము, దేశవిదేశములయందలి మహారాజులపరిపాలనము, అనేకదేశాచారములభేదము, అనేకలోకాచారములసంబంధము ఈ మొదలగు సమాచారములను గూర్చి చెప్పుచుండెను.

ఆమె యట్లు చెప్పుచుండఁగా సీతారామునకు తాను ప్రత్యేకపీఠమునఁ గూర్చుండియుండుట చాల కష్టముగఁ దోఁచుచుండెను. ఆ మాటలు మిగులమనోహరములై యుండెను. చెప్పునామెయు మఱింతే మనోమోహినియై యుండెను. అగ్నిజ్వాలయే మొ మొదటనే ప్రవేశించి ప్రజ్వలించుచుండెను. ఇప్పుడింటిని చుట్టుముట్టుకొనియెను. శ్రీ మొదటనుండియు మనోమోహినియే యైయుండెను. ఏ శ్రీ వృక్షశాఖాగ్రమున నిలిచి పద్మోదచెఱఁగున విసరుచు రణవిజయమును చేకూర్చినదో,

ఆస్త్రీకంటె, నీస్త్రీయే మిగుల సౌందర్యవతియై యుండెను. శరీరస్వాస్థ్యమువలనను, మనశ్శుద్ధివలనను, సౌందర్య మభివృద్ధి నొందుచుండెను. స్త్రీకి శరీరస్వాస్థ్యమును, మనోనిర్మలత్వమును మొదటికంటెను నూఱుపాళ్లు హెచ్చుగ యుండెను అప్పుడే వికసించిన ప్రాతఃకాల పుష్పమున కెట్టిస్వాస్థ్యముండునో, ఏదును వ్యాకోచభావము లేనిదియు, సంగస్పర్శనము చెందనిదియు, వైవర్ణ్యము నందనిదియు, సూర్యరశ్మిసోకనిదియు, కళంకము లేనిదియు—అంతటను మాధుర్యోపేతమై, సంపూర్ణమై, శీతలమై, కాంతిమంతమై యున్న సద్యోవికసితకుసుమమున కెట్టిస్వాస్థ్యముండునో, అట్టిస్వాస్థ్యమును స్త్రీ కలిగియుండెను—శరీరము సముచితపరిపూర్ణత్వము నందియుండెను. అందువలన నామె ప్రకృతిసౌందర్యము మూర్తీభవించినదో యన్నట్లుండెను. దానిపై చిత్తము ప్రశాంతమై, ఇంద్రియక్షోభాశూన్యమై, చింతారహితమై, ఆశావిరహితమై, భక్తిమయమై ప్రేమప్రపూర్ణమై, దయార్ద్రమై యుండుటవలన నాసౌందర్యమున కెట్టివికారమును లేదు. ఎచ్చటను దుఃఖరేఖయైనఁ దోఁచుటలేదు, కొంచెమైనను విషయవాంఛాచిహ్న మగపడుటలేదు. ఎక్కడను విచారచ్ఛాయ కన్పట్టుటలేదు. సర్వత్ర, మధురమై, మందహాసవిలసితమై, సుఖమయమై యుండెను. ఇంతటిభువనేశ్వరీమోహనమూర్తియెదుట నాసింహవాహినీమూర్తి యెక్కడనిలువఁగలదు? ఇంతేకాక నాసుభాషితములు—నానాదేశసంబంధములై, నానావిషయసమ్మిశ్రితములై, నానావిధములై, యశ్రుతపూర్వములై, యొప్పు నామనోహరసుభాషితములు—ఆహా! ఒక్కొక్కసారి యానందోద్దీపకములై, ఒక్కొక్కసారి మనోరంజకములై, ఒక్కొక్కసారి జ్ఞానగర్భితములై, యలరారుచుండెను. ఈరెండు నొక్కచోఁ జేరినయెడల వానియెదుట నింద్రియనిగ్రహము లేనియేపురుషుఁడు నిలువఁబడి బ్రదికి

యుండఁగలఁడు? సీతారాముని హృదయమునందు చిరకాలమునుండి యగ్నిహోత్రము ప్రవేశించి ప్రజ్వలించుచుండెను. ఇప్పుడు శరీర మాత్రమును దరిఁగొని మండించుచుండెను. సీతారామునిసర్వనాశనమున కీశ్రీయే కారణభూతురాలయ్యెను.

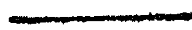
మొట్టమొదట సీతారాముఁడు ప్రతిదినమును సాయంకాలమున చిత్రవిశ్రామభవనమునకువచ్చి యొకటిరెండు మహూర్తములపర్యంతము శ్రీతో మాటలాడి వెంటనే వెడలిపోవుచుండెను. తరువాత క్రమముగా రాత్రిచాలసేపటివఱకు నుండిపోవుట కారంభించెను. ప్రత్యేకవీథమునఁ గూర్చుండియున్నను రాజు ఆఁకలియు, నిద్రయు లేకయున్న యెడల నక్కడనుండి విడిచి వెళ్లకయేపోవును. ఇందువలనఁ గొంతవఱకు ననుకూలముగా నుండెను. అట్లగుటచే సీతారాముఁడు చిత్రవిశ్రామమందే రాత్రిభోజనముచేసి యచ్చటనే పరుండుట కేర్పాటు గావించుకొనియెను. ఆహారమును, నిద్రయు, మఱియొకగదియందు జరుగుచుండెను. శ్రీవ్యాఘ్రాసనసామీప్యమున నట్టివేమియును పనికిరావు. అందుచే నాతనిమనోరథము సఫలము కాలేదు. అతఁడు ప్రాతఃకాలముననే సభాభవనమునకుఁ బోవుటకు క్రమక్రమముగ నాలస్యమగుచుండెను. ఉదయమునఁ గూడ నామెతో సంభాషింపకుండఁ గొలువునకుఁ బోవుట యసాధ్యము కాఁజొచ్చెను. ఆలస్యమైనప్పుడు మధ్యాహ్నభోజనముకూడ చిత్రవిశ్రామమునందే చేయుట కారంభించెను. భోజనమైనపిమ్మట రాజు కొంచెముసేపు సుఖముగ నిద్రించి కొంతసేపుండి యొకసారిమాత్రము రాజకార్యనిర్వహణమునకై యాస్థానమునకుఁ బోవుచుండెను. ఇట్లు కొన్నిదినములు గడచినతరువాత నొక్కొక్కదినమున సంభాషణమున కారంభించి మఱి పోవుటయే మఱచిపోవుచుండెను. ఇట్లయినపిమ్మట తుదకు వెళ్లినవెంటనే తిరిగి చిత్రవిశ్రా

మమునకు వచ్చి క్రాలుచుండెను. తుట్టతుదకు చిత్రవిశ్రామమును విడిచియుండఁజాలక యక్కడే నివసింప నారంభించెను. ఎప్పుడైన నొకసారి సభాభవనమునకుఁ బోయి తిరిగివచ్చుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా నెవ్వరు నేపనికైనను చిత్రవిశ్రామమునకు రాఁగూడదని యాజ్ఞకూడ నయ్యెను. తుదకు చిత్రవిశ్రామమున కొకపిట్టయైనఁ బోవుట కవకాశము లేకుండఁ బోయెను. ఇట్లయినతరువాత క్రమముగా రాజునకును రాజకార్యములకును గలసంబంధము లోపమగుచు తుట్టతుద కంతయు నిలిచిపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రామచంద్రుఁడు, శ్యామచంద్రుఁడు, అను నిరువురుగృహస్థులు మహోన్నమపురమున వాసముచేయుచుండిరి. వారిద్దఱును రామచంద్రునింటిముందు రహస్యముగఁ గూర్చుండి తంబాకు వేసికొనుచు మాటలాడుకొనుచుండిరి. వారి సంభాషణమునందలి కొంతభాగమును పాఠకులు వినవలయును.

రామ—మంచిదన్నా! చిత్రవిశ్రామమునందలి ముఖ్యసమాచార మేమైనఁ జెప్పఁగలవా?

శ్యామ—ఎవరెఱుఁగుదు రయ్యా! అది యంతయును రాజుగారి సమాచారము—మన యిల్లును వాఁకిళ్లను సంసారమును వదలి యెక్కడికిఁ బోవుదుము? అంతేకాక రాజులవృత్తాంతములతో మనకుఁ

బనియేమున్నది? మనమహారాజు మంచివాఁడనియే చెప్పవలయును—
కాని కొంచెమట్లే—అట్లే—ఇంతమాత్రము చెప్పఁగొనవచ్చును.

రామ—ఆహా! అదియేమి నిజమేనా? ఏమో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు? మనరా జంతవాఁడు కాకపోలేదు. పరమధార్మికుఁడై యుండలేదు. అట్లే వినియుంటిని. ఇంతకుఁబూర్వ మిట్లుండి యుండలేదు.

శ్యామ—రాజేమో యట్టివాఁడు కాఁడు. ఎవరెఱుఁగుదురు? జనులుమాత్రము చెప్పఁగొనుచున్నారు. ఎవరికిఁ దెలియును? మనుష్యుఁడెప్పుడు నొక్కరీతిగా నెట్లుండఁగలఁడు? ఉండఁజాలఁడు. ఐశ్వర్యమును సంపదయు నతిశయించినయెడల మనస్సుకూడ నట్లే యట్టిట్టగుచుండును. మొదట మనము రామరాజ్యమునం దున్నట్లే యుంటిమి. భూషణనగరము చేరినది మొదలుకొని మనమట్లుంటిమా యేమి?

రామ—అది నిజమే. ఆచిత్రవిగ్రహసంబంధము కలిగినదిమొదలుకొని యిట్టి వైపరీత్యములు పుట్టుచున్నవని తోఁచుచున్నది. మహారాజు నిట్లు వశపఱచుకొనుట యెవ్వారితరము? ఆస్త్రీకూడ సామాన్యురాలని చెప్పుటకు వలనుపడదు. ఎక్కడనుండియో దిగివచ్చి బలవంతముగఁ బ్రవేశించినది కాదా?

శ్యామ—ఆమె యెవ్వతెయో భైరవియై యుండునని వినియుంటిని. కొందఱామెను డాకిని యని చెప్పుకొనుచున్నారు. డాకినుల కనేకవిధములైన యింద్రజాలములు తెలిసియుండును. వారు మాయాభైరవివేషములను దాల్చి తిరుగుచుందురు. అంతేకాక వారికి పాదుకలు కూడ నుండునఁట. వానిని తొడిగికొని యాకాశమున కెగిరి వలసిన చోటికెల్లను పోవుచుందురఁట! వారెవ్వరికన్నులకును కనఁబడరఁట!

రామ—అట్లయినయెడల మనకెట్టివిపత్తును రాకుండుఁగాక! రాజ్యమంతయును డాకినిచేతులలోఁ బడినట్లయినది. ఇఁక నీరాజ్యము

బాగుపడునా ?

శ్యామ—బాగుగ నాలోచించి చూడఁగా నట్లే యగపడుచున్నది. రాజు రాజకార్యము లెవ్వియును చూచుకొనుట లేదు. ఏమి చేసినను తర్కాలంకారుఁడే చేయవలయును. కాని యాతనికి యుద్ధాదులసమాచారము లేమి తెలియును ? పైగా నవాబుసేన యెత్తివచ్చుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

రామ—వచ్చినయెడల మృణ్మయుఁడున్నాఁడుకాదా ?

శ్యామ—ఎందులకుఁ జెప్పెదవు? పైవారి కేమిబాధ్యత యుండును? ఎవరిపనులు వారు చూచుకొనుచుందురు. ఇతరులకొఱకు పోరాడెదరా? చూడలేదా, గంగారాముఁ డేమిచేసెనో చెప్పుము! ఇంతకును మృణ్మయుఁ డెట్టివాఁడో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? ఆతఁ డేమిచేయునో? ఆతఁడు మునల్మానులతోఁ జేరుకొన్నయెడల మనకు దిక్కేమి యున్నది? అంతయును పాడునకే వచ్చినది. నీవేచూడఁగలవు.

రామ—అదియంతయును నిజమే. అందుకొఱకే యూరువిడిచి కొయొక్కరొక్కరే వెడలిపోవుచున్నారు. హేమచంద్రుఁడప్పుడే యిల్లువిడిచి యశోహారపురమునకు గాపురముపోయెను. ఈసంగతి నాకు తెలియక యెందులకుఁ బోవుచుంటి వని యాతని నడిగితిని. ఇక్కడ నాహారపదార్థములు ప్రియమైపోయిన వని యాతఁడుచెప్పెను. నిన్నను మొన్నను మనయిరుగుపొరుగువా రందఱు నూరువిడిచి వేఱొకచోటికిఁ గాపురము పోయియున్నారు.

శ్యామ—ఔనన్నా! నేనుచెప్పుచున్నాను వినుము! ఎవ్వరికినిచెప్పవలదు. నేనును వేగముగ జరగిపోవలయునని తలంచుచున్నాను.

రామ—సరి! నేనుమాత్రమిటనుండి చేయున దేమున్నది? ఇల్లును వాకిలియు చేసికొంటిని. చాలధనము వెచ్చించితిని. ఇట్లయిన

మీఁదట నావంటి పేదవానిగతి యేమికావలయును ?

శ్యామ—ఏమి చేయఁగలము ? మొదట ప్రాణములు కాపాడు కొనుమార్గము వెదకికొనవలయును. తరువాత నిల్లు సంపాదించుకొన వచ్చును. రాజ్యము స్థిరపడినమీఁదట తిరిగి వచ్చి చూచుకొందము. ఇల్లును వాఁకిలియు నెక్కడకును పోఁజాలవు.

పదియవప్రకరణము.

శ్రీ—మహారాజా! నీవెల్లప్పుడును చిత్తవిశ్రాంతముసంటే యున్నయెడల రాజకార్యముల నెవ్వరు నిర్వహింతురు ?

సీతా—నీవే నారాజ్యము. నాకు నీవలనఁ గలుగుచున్నంతటిసు ఖము రాజ్యమునం దెక్కడిది ?

శ్రీ—హా!హా!అట్లు చెప్పవచ్చునా? ఇందుకొఱకేనా హిందూసా మ్రాజ్యమును స్థాపించుటకుఁ బ్రయత్నించితివి? నాసమీపమున నేయుం డుటవలన హిందూసామ్రాజ్యమంతయును చెడిపోవుచున్నది. ధర్మము తప్పిపోయినది. నేనే సర్వమునై యుంటినా? ఇదేమి మహారాజా!

సీతా—రాజ్యము స్థాపింపఁబడినది.

శ్రీ—అది నిలుచుమార్గ మెట్లు ?

సీతా—నిలుపుట యెవ్వరితరము ?

శ్రీ—నీవే నిలుపఁగలవు. రాజు రాజ్యమును, విధవబ్రహ్మచర్య మును నీరెండును సమానమైనవి. అతిప్రయత్నమునఁ గాపాడుకొనక పోయినయెడల నిలువఁజాలవు.

సీతా—రాజ్య మరక్షితమై యుండు టెట్లు ?

శ్రీ——నీవు రక్షించుచుంటివా ? నిన్నెప్పుడు నాయొద్దనే చూచుచుంటినే !

సీతా——నేను రాజకార్యములను నిర్వహింపకుండుట లేదు. తఱచు నిత్యమును కొలువునకుఁ బోవుచునే యుంటిని నేనొకగడియలోఁ జేయుపని నితరు లొకదినమునకైనను చేయఁజాలరు. అంతేకాక చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁ డన్నియును గనిపెట్టుచునే యుండును. మృణ్మయుఁడుకూడ నున్నాఁడు. వారిద్దఱును సమస్తకార్యములను నిర్వహించుటను సమర్థులు. నేనుపోయి చూచుకొనకపోయినను వారివలన రాజకార్యములు సర్వమును యథావిధిగ నడచుచునే యుండును.

శ్రీ——వారందఱు నున్నను మును పొకసారి రాజ్యమే పోవలసినయవస్థ తటస్థించినది కాదా? ఎట్లో దైవానుగ్రహమున నీవారాత్రి వచ్చి పడితివి. లేకున్న రాజ్య మింతకుముందే పరాధీనమైపోయియుండును. తిరిగి యట్టివారిమీఁదనే రాజ్యభారమును వదలివేసి యుంటివా ?

సీతా——నే నెక్కడకుఁ బోయితిని ? ఇక్కడనేయుంటిని గాదా ? తిరుగ నంతటికష్టము వచ్చునప్పుడు చూచికొనవచ్చును.

శ్రీ——ఇట్టినమ్మకము నీకెంతకాల ముండునో, అంతకాలమును నీవు సత్ప్రయత్నమును చేయఁజాలవు. అప్రయత్నముగ నెట్టికార్యమును సిద్ధింపనేరదు.

సీతా——నాప్రయత్నలోపమును నీవేమి కనిపెట్టితివి ?

శ్రీ——నే నాఁడుదానను; సన్యాసినిని; మీమాటకు బదులుచెప్పుటకు రాజకార్యవిషయమై నాకేమి తెలియును ? ఒక్కవిషయమున మాత్రము నాకుఁ గొంచెము భయమగుచున్నది. మూర్షిదాబాదు సమాచారము లేవైనను వచ్చుచున్నవా ? తోరాబఖాను పోయెను. భూషణనగరము పోవుటవలన నొకమనోహరోద్యానమే పోయినట్లుం-

డెను. ఇంతయును బో(గొట్టుకొని నబాబు మంటిబొమ్మవలె నూరక కూరుచుండువా ?

సీతా—అందులకు భయపడనక్కరలేదు. మూర్షిదాబాదు నకు క్రమము తప్పకుండ శిస్తుసొమ్ము పంపుచుండిన యెడల వారేమి యును చేయరు.

శ్రీ—సొమ్ము సరిగా పోవుచున్నదా ?

సీతా—పంపుటకు(దగినయేర్పాటులు చేసితిని. కాని, యింకా సరిగా పోలేదు. వెచ్చము చాల హెచ్చయినది.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నాతఁ డూరకుండునా ?

సీతారామరాయ లక్ష్మీ యొక వంకకు(దలవంచికొని కొంతసేపు నిరుత్తరుఁడై యూరకుండెను. పిమ్మట „ ఆతఁ డేమిచేసెనో దానినిగూర్చి యింకను వర్తమానము రాలేదు'' అని చెప్పెను.

శ్రీ—మహారాజా ! చిత్తవిశ్రామమునం దుండుటవలన సమాచారమును దెలిసికొనుట మఱచిపోయితివా ?

సీతారాముఁడు చింతామగ్నహృదయుఁడై కొంతసేపటికి „అట్లే కనఁబడుచున్నది. శ్రీ! నీముఖము చూచి యన్నియును మఱచిపోవుచుంటిని'' అనియెను.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నేనొక్కటి వేఁడెదను. ఈపాపపుమొగము కప్పివేసుకొనవలయును. లేనియెడల సీతారామునిప్రసిద్ధనమాఖ్యకుఁ గళంకము సంభవింపఁగలదు. ధర్మరాజ్య మంతయును ధ్వంసమై పోవును. నాకాజ్ఞ యొసంగెదరేని నేనరణ్యమునకు వెడలిపోయెదను.

సీతా—జరుగఁదలఁచినది జరగిపోవనిమ్ము. నేనును బాగుగ నాలోచించి చూచితిని. ఇప్పుడు విడువవలసినయెడల నిన్ను విడువవలయును. లేనియెడల రాజ్యమును విడువవలయును. రాజ్యమునైనను వి.

డువఁగలను గాని నిన్ను విడువఁజాలను.

శ్రీ—సరే. అట్లే చేయవచ్చును. రాజ్యమును సమర్థులైనవారి కొప్పగించి సన్యాసమును స్వీకరించి నాతోఁగూడ వనవాసము చేయవచ్చును.

సీతారామరాయలు చింతామగ్నుఁ డయ్యెను. ఆతని కప్పుడు భోగలాలసత్వ మతిప్రబలమై యుండెను. మొట్టమొదటనే యైనయెడల నాతఁడు రాజ్యమును త్యజించుటకు సిద్ధముగనే యుండెను. ఇప్పుడాతఁ డాసీతారామరాయలు కాఁడు. రాజ్యభోగములవలన నాతనిమనసు కళంకితమై పోయెను. అంతనిర్మలముగ లేదు. సీతారాముఁ డిప్పుడు రాజ్యమును త్యజించిపోవుటకు శక్తుఁడై యుండలేదు.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

ఏదినమున కొలువుకూటమునందు మూర్ఛపడియున్న రమను చూచి సఖులు తత్తరముతో వచ్చి యెత్తి తీసికొనపోయి యంతఃపురమునఁ బాన్పుపైఁ బరుండ బెట్టిరో, ఆదినము మొదలుకొని యామె మరల లేవనేలేదు. ప్రాణములపై నాశ వదలుకొని తనసతీత్వమును కాపాడుకొనియెను. పేరు నిలుపుకొనియెను. ఇఁక ప్రాణములు నిలువఁబడుననునమ్మకము లేదు.

ఇప్పుడు వ్యాధి యతిశయించెను. రాజమహిషి—వైద్యమునకు లోపమేమియుండును? మొదటినుండియు వైద్యులు వచ్చుచుఁ బోవుచునే యుండిరి. ఆవైద్యులలో ననేకులు సంస్థానమున వేతనములఁ

దీసికొనుచున్నారే యందు కొందఱుమాత్ర మితరులు. దాసీజనం బులకిందఱకు నౌషధముల నిచ్చుచు, పరిచారకులవలన పథ్యములఁ జేయించుచు కాలక్షేపము చేయుచుండిరి. ఇప్పుడు చిన్నరాణియే రోగమునఁ జిక్కుటవలన సంస్థానవైద్యులందఱును పెద్దలై లేచివచ్చిరి. రోగనిర్ణయము చేయుటకు చాల గందరగోళ మయ్యెను. మూర్ఛ, వాయువు, ఆమ్లపిత్తము, హృద్రోగము, మొదలగు నానావిధరోగముల లక్షణములు వినివిని సేవకు లందఱును వికలహృదయులైరి. కొందఱు రోగనిదానమును చెప్పుచుండిరి. కొందఱు భావప్రకాశసంహితయందలి వచనములను వెదకుటకుఁ బుస్తకములఁ దిరుగవేయుచుండిరి. కొంద ఱు సుశ్రుతభాష్యపుస్తకమునందలిధూళి దులుపుచుండిరి. రోగమేమో యిట్టిదని గుర్తుతెలియక యుక్కిరి యుండెను.

వైద్యశిరోమణులు వైద్యగ్రంథములను ఝాడించి బూజుదులిపి వచనములను వెదకి చెప్పివేసి యంతమాత్రముననే నిశ్చింతులై యుండి రని మేము వారిని నిందించుటలేదు. వారు నానావిధౌషధములను ప్రయోగింపవలయు ననియే నిశ్చయించుకొనిరి. కొందఱు మాత్ర యీయవలయు ననియును, కొందఱు తైలములతో మర్దనము చేయ వలయు ననియు, కొందఱు లేహమును సేవింపవలయు ననియు, కొం దఱు ఘృతము నీయవలయు ననియు నట్లే యనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పిరి. కొంద ఔషధమును చేయవలయు ననియు, కొందఱు తమ యొద్దను కుప్పెలవంటివాని నిఁక జేయుట యసాధ్య మనియుఁ జెప్పిరి. ఎట్లయినను రాజసంస్థానము; మహారాజ్ఞికి రోగము; ఔషధము కావ లసినను, అక్కఱలేకపోయినను, క్రొత్తయౌషధము చేయకుండ నుం డఁగూడదు. చేసినయెడలఁ బదిమందికెట్లయినను జీవనోపాయము కల్పించిన ట్లగును. అట్లగుటవలనఁ గ్రొత్తయౌషధము సిద్ధము చేయు

ప్రయత్నములు ప్రారంభింపఁబడియెను. ఒకదిక్కున మూలికలను దెచ్చి రోళ్లలో వేసి దంచి పొడిచేయుచుండిరి. మఱియొక చోట పాత్రలపై వస్త్రమును మూసి చూర్ణమునుగావించుచుండిరి. ఇంకొక చోట కుండలలో ననేకరసములను పోసి కాచి మేలైన తైలపాకమునకుఁ దెచ్చుచుండిరి. ఈగందరగోళ మేమియు నెఱుఁగనిసంస్థానపు బరిచారిక యొక్కతె యిదియంతయును చూచి "జరగుబాటున్న యెడల జ్వరమంత సుఖము లేదు" అని యనుకొనియెను.

ఎవ్వరికో ఆ కిట్టియౌషధములు చేయుటకలిగినదో ఆమెకును నాయౌషధములకును గలసంబంధము స్వల్పమాత్రమై యుండెను. వైద్యశిరోమణు లౌషధములను ప్రయోగింప కూరకుండుట లేదు. ఆపనియందు వారు కొంచెమైనను లోపము కలిగించుట లేదు. కాని, రమాదేవి యాత్మాపరాధమునలననే వారిప్రయత్నమంతయును వ్యర్థమైపోవుచుండెను. ఆమె యౌషధమును సేవించుట లేదు. మురళికు బదులుగ యమునయనునది రాణికిఁ బ్రధానపరిచారికయై యుండెను. యమున యేండ్లుగడచినదగుటవలన నందాదేవి యామె నీపనికి నియోగించెను. యమున తాను వయసు చెల్లినదాననని తనంతట తా నేయొప్పుకొనియున్నదని మేము చెప్పుట లేదు. సంస్థానోద్యోగులు యధిక వేతనముల నందికొనుచున్న పెద్ద లీవిషయమున వ్యతిరేకాభిప్రాయులై యున్నారని మాకు తెలియవచ్చినది. అయినను యమున పూర్వకాలపునడవడికలదియై యుండెను. రమాదేవికి విశేషముగ నుపచారములను చేయుచుండెను. వ్యాధిగ్రస్తురా లగునామె యుపచారముల కేలోపమును కలుగకుండునట్లు చూచుకొనుచుండెను. వైద్యులిచ్చిపోయినయౌషధము లన్నియు నామె చేతికివచ్చుచుండెను. వానిని రమాదేవిచే సేవింపఁజేయుభార మంతయు నామెపై నున్నది. కాని, యట్లు సేవింపఁజేయుట

యామె కసాధ్యముగ నుండెను. ఏమిచేసినను రాణి యౌషధములను సేవించుట లేదు.

ఇట్లగుటవలన రోగము కొంచెమైన నుపశమించుట లేదు. అంత కంతకు వృద్ధి యగుచుండెను. రమాదేవి లేచికూర్చుండుటకైన శక్తి లేకుండఁ బోయెను. ఇదియంతయును చూచి యమున యీసంగతిని పెద్దరాణికి తెలియఁజేయవలయు నని నిశ్చయించుకొని రమాదేవి తో „ నేను పోయి పెద్దరాణితో మనవిచేసెదను. ఆమెయే వచ్చి మీకింతటినుండి యౌషధము నిచ్చుచుండును " అని చెప్పెను.

రమా—ఏమే యమునా ! మరణకాలమునం దింకను బెదరిం పులేల ! నిన్నొక్కటి యడుగవలయునని యుంటిని. వినుము !

యము—అదియేమి తల్లీ !

రమా—నీవీయౌషధముల నన్నిటిని నాకు విక్రయించెదవా ? ఒక్కొక్కమాత్ర కొక్కొక్కరూప్యము నిచ్చుటకు సిద్ధముగానుంటిని.

యము—అదేమితల్లీ ! ఔషధము నీకొఱకే చేయఁబడినది. తిరిగి దానిని నీకు విక్రయించుట యననేమి?

రమా—రూప్యమును తీసికొని దానిని నీవమ్మినమీఁదట దానిపై నీకెట్టియధికారము నుండఁబోదు. కావలసినయెడల దానిని నేను సేవింతును. లేనియెడల మానెదను. పిమ్మట నీకావిషయమున మాట లాడుట కధికారము లేదు.

యమున కొంచెమునే పాలోచించుకొనియెను. ఆమె చాల బుద్ధిమంతురాలు. మనసునం దిట్లాలోచించుకొనియెను. „ ఈమె చచ్చి పోవుచునే యున్నది. అట్లగుచుండఁగా నేనీరూప్యముల నేల వదలుకొనవలయును ? " ఇట్లు యోచించి ప్రకాశముగా „ అమ్మా ! ఎట్లయినను నిజముగా మీరుతీసికొన్నయెడల మిమ్ముల నభ్యంతరపఱచువారెవరు?

మీరు తీసికొనకపోయినయెడల నీయౌషధము నాయొద్ద నున్నప్రయోజనమేమి ? " అనియెను.

ఆమెమాట లనుకూలముగనే యుండెను. యమున ధనము తీసికొని రమకాయౌషధమును విక్రయించెను. రమాదేవి యాయౌషధములను తీసికొని కొన్నిటిని కళాచిక (పీకదాను) యందుఁ బాఱవైచెను. మఱికొన్నిటిని, లేచి మఱియొకచోటికిఁబోవుటకు శక్తిలేక పాన్పుక్రిందఁ బడవైచెను.

క్రమక్రమముగా నామెశరీరమంతయును శుష్కించిపోవుచున్న లక్షణములు కానవచ్చుచుండెను. నందాదేవి ప్రతిదినమును వచ్చి యొకటిరెండుగడియ లామెయొద్దఁ గూర్చుండి కొంచెము సంభాషించి పోవుచుండెను. ఆమె పరీక్షించి మరణచిహ్నములను కనిపెట్టి "అయ్యో! ఇదియేమి? సంస్థానవైద్యులు కూడ నాఢాకిని మాయలోఁ బడిపోయిరా యేమి ?" అని యనుకొని రాజవైద్యులనందఱను తత్క్షణమే పిలిపించి తెరమఱుఁగుననుండి "రోగమును కుదుర్పలేని మీకు వేతనము లిచ్చు టెందులకు? " అని యనేకవిధములఁ జీవాట్లు పెట్టెను.

అందొకవృద్ధవైద్యుఁడు లేచి "మహారాజ్ఞీ! వైద్యులౌషధము నీయఁగలరు గాని యాయువునీయఁగలరా ? " అనియెను.

నందా—అట్లయినయెడల మాకౌషధములతోఁ బనిలేదు. వైద్యులతోడను పనిలేదు. మీరు మీమీజన్మస్థానములకుఁబోవచ్చును.

అందుపై వైద్యులందఱును సంక్షుభితహృదయులైరి. వృద్ధవైద్యుఁడు చాల బుద్ధిమంతుఁడు. ఆతఁడు "తల్లీ! మేము చాల దురదృష్టవంతులము. అందువలన నిట్లయినది. లేనియెడల నేనిచ్చినయౌషధము సాక్షాద్ధన్వంతరిచేతిసంజీవనివంటి యౌషధము. ఇప్పుడైనను మీయాజ్ఞయైనయెడల నింకను మూఁడుదినము లుండి పనిచేసెదను. కాని మీ

రోకయభయ మీాయవలయును '' అనియెను.

నందా—ఏమి కావలయును ?

వైద్యు—నేనెదుటనుండి యౌషధము నిచ్చువ ట్లాజ్ఞ యిప్పింప వలయును.

ఆవృద్ధవైద్యుఁడు, రమాదేవి యౌషధమును సేవించుటలేదని యును, తనయౌషధమును తీసికొన్నయెడల రోగి యెన్నటికిని చచ్చుట యుండదనియును తెలిసికొనియుండెను.

నందాదేవి యట్లేకానిమ్మని చెప్పి వైద్యునకు సెలవిచ్చి పంపించెను. పిమ్మట రమాదేవిసమీాపమునఁ గూర్చుండి యామెకు వైద్యుల వృత్తాంత మంతయును చెప్పెను. రమాదేవి చిఱునవ్వునవ్వెనుఁ. విశేషించి నవ్వుట కామెకు శక్తిలేదు. ముఖమునందుఁ జోటును చాలదు. ముఖమంతయును వాఁడిపోయి శుష్కించియుండెను.

నందాదేవి ,, ఇదేమినవ్వు ? '' అనియెను.

తిరిగి రమాదేవి యట్లే నవ్వి ,,ఔషధమును తీసికొనఁజాలను'' అనియెను.

నందా—హా ! ఇదేమి సోదరీ ! ఇంతయౌషధమును తీసికొన్న దాన వీమూఁడుదినములుమాత్రము తీసికొనఁజాలవా ?

రమా—నేనౌషధమును తీసికొనుటయే లేదు.

నందాదేవి చమకిత యయ్యెను. ,, ఏమనుచుంటివి ? నీకేమైన కష్టముగా నున్నదా ?'' అనియెను.

రమా—అంతయును పాన్పుక్రింద నున్నది.

నందాదేవి పాన్పునెత్తిచూచెను. ఔషధమంతయును నచ్చటనే పడియుండెను. ,,సోదరీ! ఇదియేమి ? ఇప్పుడాత్మహత్య చేసికొనవలసి నంతకష్టమేమి వచ్చినది? పాపపరిహారమైపోయినదికాదా?'' అనియెను.

రమా—అట్లు కాదు. ఔషధమును తీసికొనియెదను.

నందా—ఇంకెప్పుడు తీసికొనియెదవు ?

రమా—రాజు నన్నుఁ జూచుటకు వచ్చినతరువాత—

అప్పుడు రమాదేవికన్నులనుండి యశ్రుధారలు జలజలఁ బ్రవహింప నారంభించెను. నందాదేవి కన్నులుగూడ నశ్రుజలపూరితములయ్యెను. ఇఁక సీతారాముఁడు రమను జూచుటకు రాఁజాలఁడనియు నాతనిమనస్సు చిత్తవిభ్రమమునందే నిలిచియుండెననియు తలంచి నందాదేవి కన్నీరు నించెను. పిమ్మట రమాదేవి కన్నీరుఁ దుడిచికొని "ఇఁక నాతఁడువచ్చినయెడల నాముఖమును చూచి పోవుటకైనను రావచ్చును" అనియెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

నందాదేవి "ఇంక వచ్చినయెడల నాతఁడు నీముఖమును చూచి పోవుటకైనను రావచ్చును" అని రమాదేవికి సమాధానము చెప్పి వెడలిపోయెను. ఆయాశచేతనే రమాదేవి ప్రాణముల నిలుపుకొని యెదురుచూచుచుండెను. కాని యవి యిఁక నిలుచునట్లు తోఁచుటలేదు. నందాదేవి రమాదేవికే సమాధానవాక్యమును చెప్పినదో, ఆవాక్యమునే యామె జపించుకొనుచుండెను. కాని, రాజును పట్టుకొనలేకయే పోయెను. ఒకటిరెండుసారులుమాత్ర మాతఁడు చిక్కెను. కాని "ఇప్పుడు కాదు; రేపు మరల వచ్చెదను" అని చెప్పి వెడలిపోయెను. ఇంతయైనను రమాదేవి మగనిపైఁ గోపింపఁగూడదని ప్రతిజ్ఞ చేసికొని యుండెను. "రాజునకు డాకినీపట్టినమాట యేమో నిజము; పైగాఁ

పభూతమునకు నేనేల యూతని వశపఱుపవలయును ? ఆభూతముకూడఁ బట్టినమొదల నిప్పుడీసంసారమును జూచుకొనువా రెవ్వరు ?" అని యోచించి నందాదేవికూడ సీతారామునిపైఁ గోపగింపలేదు. తాను చేయవలసినకార్యముల నతిప్రయత్నముతో యథావిధిగ నెఱవేర్చుచు నేయుండెను. ఆడాకిని శ్రీయే యని నందాదేవికిఁ దెలియదు. సీతారామునకుఁ దక్క మఱిమెవ్వరికి నారహస్యము తెలియదు. ఆడాకిని నొకనారి చూడవలయు నని నందాదేవి యనేకప్రయత్నములను చేసెను. కాని, సీతారాముని యాజ్ఞ లేకుండ చిత్తవిశ్రామమున కొక్కపిట్టయైనఁ బోవుట కవకాశము లేదు. అందువలన నామెకాడాకిని దొరక లేదు. జనప్రవాదమువలన, నాడాకిని పగలంతయును దివ్యసుందరీరూపమును ధరించి గృహకృత్యములను నెఱవేర్చుకొనుచు రాత్రియైనతోడనే పోయి శ్మశానములలోఁ దిరుగుచు నరమాంసమును భుజించుచుండునని తెలియవచ్చెను. ఇదియంతయును విని నందాదేవి భయప్రకంపితయై చంద్రచూడతర్కాలంకారున కీసంగతులన్నియును దెలియఁజేసెను. చంద్రచూడుఁడు రాజసంరక్షణముకొఱకు ప్రసిద్ధమాంత్రికులను, తాంత్రికులను, బ్రాహ్మణులను, పిలిపించి యాడాకిని నుచ్చాటనము చేయుటకుఁ దాంత్రికములైన మారణహోమాదికర్మములను చేయించెను. కాని, యాడాకిని దేనివలనను వదలిపోలేదు. తుదకొక మహామంత్రవేత్తయు, సిద్ధుఁడు నగు తాంత్రికుఁ డొకఁడు "దీనికిఁ దగినయుపాయము మనుష్యులవలనఁ గాఁజాలదు. ఈడాకిని సామాన్యకాదు. ఈమె కైలాసవాసినియైన సాక్షాద్భవానీసహచరియై యున్నది. ఈమె పేరు విశాలాక్షి. రుద్రదేవుని శాపమువలన నీమె యీభూలోకమునఁ గొంతకాలము మనుష్యసహవాసార్థమై వచ్చియున్నది. శాపవిమోచనమైనతోడనే తనంతట తానే వెడలిపోవును" అని చెప్పెను. ఇది విని

నందాదేవియును చంద్రమాముఁడును హతాశులై చింతామగ్నులై యుండిరి. కాని నందాదేవిమాత్రము తనమనమునందు ,,ఆమె భవానీ సహచరియే కానిమ్ము! మఱియెవ్వతెయైనఁ గానిమ్ము. నాచేతికి దొరకినయెడల నానిశితనఖపుటంబులచే నామెతలఁ జీల్చివైచెదను'' అని యనుకొనుచుండెను.

అందువలననే యామెకు సీతారామునిపైఁ గోపము కలుగలేదు. సీతారాముఁడు సభారంగమునకు వచ్చినయెడల నప్పుడప్పుడు నందను చూచుచుండును. అప్పుడాతని కామె రమాదేవి స్థితిగతులను వివరించి తెలుపుచుండును. మఱియు రమాదేవి యాతనిని చూడవలయుననువభిలాషముతోఁ గలఁగిపోవుచున్నదనికూడఁ దెలుపుచుండును. ఆమెను పోయి తప్పక చూడవలయునని ప్రార్థించుచుండును. ఆతఁడెప్పటికప్పుడే పోయి చూచెద నని చెప్పుచుండును. ఈదినమున నందాదేవి చాల బలవంతము చేసి ,,నేఁడు పోయి చూడనియెడల నీజన్మమునఁ దిరిగి యామెముఖమును చూడఁజాలవు'' అని చెప్పివేసెను.

చేయునది లేక సీతారాముఁడు రమాదేవిని చూచుటకై పోయెను. ఆమె సీతారాముని జూచి చాల సేపేడ్చెను. ఆతని నించుకయైనఁ దిరస్కరింపలేదు. ఏమియును చెప్పలేకయే పోయెను. ఆమెను చూచుటవలన సీతారామునిహృదయమునం దేమైనఁ బరితాపము కలిగినదో లేదో, ఆసంగతి మనకు మాత్రము తెలియదు. ఆతఁడనురాగపూరితవచనములతో ,, మఱేమియును భయము లేదు. నీకుఁ ద్వరలోనే యారోగ్యము కలుగఁగలదు'' అని చెప్పెను. రమాదేవి సంతుష్టాంతరంగయైమృదుమందహాసము చేయనారంభించెను. కానియదియేమి నవ్వు! ఆనవ్వును చూచి సీతారామరాయలిఁక నాశ లేదనిభయపడియెను.

సీతారాముఁడు పాన్పుపై రమాదేవి సమీపముననే కూర్చుం

డియుండెను. అప్పుడక్కడకు రమాదేవి చిన్నికొమరుఁడు సమీపిం
చెను. తిరిగి రమాదేవి కనుదమ్ములనుండి యశ్రుధారలు వరదవార
నారంభించెను. కొంతసేపటివఱకు నెడతెఱకుండ నాయశ్రుధారలు
రమాదేవి వసివాఁడిన చెక్కులపైనుండి ప్రవహించెను. అబిడ్డనొకసా
రి యెత్తికొనవలయు నని యామె తనభర్తను ప్రార్థించెను. సీతారా
ముఁడాబిడ్డ నెత్తికొనియెను. రమాదేవి వికలహృదయయై గుర్ఘశ్వాస
ములవలన ఖిన్నకంఠయై ప్రాణేశ్వరునివంకఁ జూచి "తల్లిచేసినయపరాధ
మునకై యీముద్దుబిడ్డను విడువవలదు. ఇదియే నాకడసారిప్రార్థన-
ము. ఈబిడ్డను మాయక్కయగు నందాదేవి కొప్పగించి పోవలయు న
ని తలంచితిని. కాని, యట్లుగాక మీకే సమర్పింపగలిగితిని. నాకోరి
కను నెఱవేర్చెదరా?" అనియెను.

సీతారాముఁడు చిత్రప్రతిమవలె నట్లే యంగీకరించెను. అప్పు
డు రమాదేవి సీతారాముని మఱింతసమీపమునకు రమ్మని సంజ్ఞచే
సెను. సీతారాముఁడు కొంచెము జరగి సమీపించినతోడనే రమ యా
తనిపాదములను బట్టుకొని పతిపాదరజోలేశమును శిరమునం దాల్చుకొ
నియెను. పిమ్మట నామె "ఈజన్మమున నాకిఁక సెలవొసంగెదరేని వె
డలిపోయెదను. జన్మజన్మమునందును నేను మిమ్ములనే పతిగా వరిం
చునట్లు నన్నాశీర్వదింపవలయును" అని వేఁడికొనియెను.

తోడనే మాట నిలిచిపోయి శ్వాసములు వెడల నారంభిం
చెను. నేత్రములయందలి కాంతి వెడలిపోయెను. ముఖమునందలి నీల
వర్ణము మఱింతనీలమై పోయెను. తుదకంతయు నంధకారమయమైపో
యెను. అన్నికష్టములును తీరిపోయెను. రమాదేవి యీలోకమును
విడిచిపోయెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

రమాదేవి లోకాంతరగతురాలైనదిమొదలు సీతారాముఁడు చిత్తవిశ్రాంతమునకుఁ బోవుట లేదు. ఇంకను నంతవఱకు వచ్చియుండలేదు. ఎప్పుడు సీతారాముఁ డింకను రాజై యుండలేదో, ఎప్పుడు శ్రీయాతని కింకను దొరకుట లేదో, అప్పటినుండియు నాతఁడు రమాదేవిని మిగులఁ బ్రేమించుచుండెను. నందాదేవికంటెను, విశేషముగఁ బ్రేమించుచుండె నని మొదటనే చెప్పియుంటిమి. ఆప్రేమ యంతయు న్ను బోయినది. ఎందుకొఱకు—ఎందువలన—ఆప్రేమ యంతయును మాయమైనదో ఆవిషయమునుగూర్చి సీతారాముఁ డిన్నటును యోచించుకొని యుండలేదు. ఇప్పుడు కొంచెము యోచించుకొనియెను. బాగుగ నాలోచింపఁగా రమాదేవియందు దోష మేమియు నగపడ లేదు—దోష మంతయుఁ దనయందే యగపడుచుండెను తనలోఁ దానే తన్ను నిందించుకొనుచుండెను.

అందువలన సీతారామునిహృదయభావములు క్రమముగా వికలము లగుచుండెను. చిత్తమును వికాసమునొందించుటకై శ్రీయొద్దకుఁ బోవలయు ననునిష్టము కలుగుట లేదు. శ్రీకిని చిత్తక్షోభమునకును చాల సమీపసంబంధ మున్నది. రమాదేవియెడలఁ దానుచేసిననిష్ఠురాచరణమునకే శ్రీయే కారణమై యుండెను. శ్రీయొద్దకుఁ బోయినయెడల సంతాపము మఱింత యధికము కాఁగలదు. అందువలన రాజు శ్రీయొద్దకే పోక నందాదేవియొద్దకుఁ బోయెను. కాని నందాదేవికూడ నప్పుడొక యపరాధమును చేసెను. ఆమె కోపగించుకొని యుండెను. ఆమె డాకినియో, మానసియో, యెవ్వరైననేమి? ఆమెకే అను రాజు నందాదేవిని తృణీకరించుటవలన నామె రాజుపైఁ గోపగించియుండ లే

డు. కాని, రమాదేవివిషయమున నుదాసీనుఁడై యుపేక్షించుటచే నామె చచ్చిపోవుటవలన నందకు రాజుపైఁ గోపముకలిగెను. ఏమిచేసినను కోప మతిశయించి పోవుచుండెను. ఎట్లయినను కోపము నణచి పెట్టుకొనుటకు వలనుపడదయ్యెను.

రమాదేవిప్రస్తావము వచ్చినతోడనే నందాదేవి„ మహారాజా! రమాదేవిమరణమునకు నీవే కారణమైతివి'' అనియెను. ఇదియే యామె చేసినయపరాధము.

నందాదేవి యింతవఱకే తనకోపమును వ్యక్తపఱచెను. అంత కంటె నేమియును చెప్పలేదు. కాని, యంతమాత్రముననే యాతని హృదయము దహించుకొనిపోయెను. ఇంధనములును సిద్ధముగనుండెను. హృదయసంతాపముకూడ—సీతారాముని మనోభావములకు వైకల్యమును కలిగించెను—వానిని సరిపఱచుకొనుట కాతఁ డింతవఱకు ప్రయత్నించుచుండెను. అంతలో నందాదేవి చేసినయీతిరస్కారము వాఁడినారసమువలె నాఁటెను. „మహారాజా! రమాదేవి మరణమునకు నీవే కారణమైతివి'' అను నీమాట చెవిని బడినతోడనే సీతారామరాయలు గర్జించి „అది సరియైనమాట! నేనే మీామరణమునకుఁ గారణమగుదును. నేను నాప్రాణములపైఁగూడ నాశలేకుండ నారక్తమును భూమిపైఁ బ్రవహింపఁజేసి మిమ్ములను రాజమహిషులనుగాఁ జేసితిని—అందుకొఱకు నేనే మీామరణమునకుఁ గారకుఁడ నని చెప్పక మఱియేమందురు? రమాదేవి గంగారాముని బిలిపించి నన్నుఁ జంపుటకుఁ బ్రయత్నించినప్పు డెవ్వరు నేమియును చెప్పకయూరకున్న దెందులకో? '' అనియెను.

ఇట్లుచెప్పి కోపముతో రాజు వెడలిపోయెను. అక్కడ చంద్రచూడుఁడు, రాజు రమావిచారమున శోకాకులచిత్తుఁడై యుండె నని

తెలిసికొని యాతని నూఱడించుటకై యనేకవిధములైన మాటలను చెప్పనారంభించెను. రాజుమనను గ్రాఁగుచున్న తైలమువలె సలసల నుడికిపోవుచుండెను. అందుచే నాతఁడామాటలంతగాఁ జెవియిచ్చి వినుటలేదు. చంద్రచూడశాస్త్రికూడ నొకయపరాధమును చేసెను. ఆతఁడు రమాదేవిమరణమువలన రాజున కనుతాపము కలిగియుండవచ్చునని యూహించుకొని, యాసమయమున నెట్లయినను బ్రయత్నించి చెప్పినయెడల నాతనిమనసు డాకినియొద్దనుండి మరలినను మరలవచ్చునని యందులకుఁ దగినయుపోద్ఘాతమును చేయునభిప్రాయముతో «మహారాజా! నీవు చిన్నరాణివిషయమై యింకను కొంచెము బాగుగ నాచరించినయెడల పాప మామె యారోగ్యమును పొందియే యుండును» అనియెను.

మండుచున్న యగ్నిజ్వాల యీఘృతాహారమువలన మఱింత ప్రజ్వలింపఁజొచ్చెను. రాజు «నేనే చిన్నరాణిమరణమునకుఁ గారకుఁడ ననిమీకును దోఁచినదా?» అనియెను.

«చంద్రచూడునకుఁగూడ నట్టినమ్మకమే యుండెను. ఆతని మనసునందలి యీమాటలను రాజునకు వ్యక్తపఱచు టుచితమనియు, నెవ్వరైనను తమతప్పును తెలిసికొననియెడల వారినడవడి సరిపడదనియును, నీతనికి గురువునై, మంత్రినై, యున్ననేనే యిట్టిమాటను స్పష్టముగాఁ జెప్పకున్నయెడల మఱియెవ్వరు చెప్పెదరనియు భావించి, ప్రకాశముగా «ఒకవిధముగ నట్లు చెప్పినను చెప్పవచ్చును» అనియెను.

రాజు——చెప్పవచ్చును. నిజమే——మీరు చెప్పినట్లు నేను జనులను మరణమును కలిగించువాఁడనైనయెడల నీరాజ్యమున నొక్కఁడైనను బ్రదికియుండకపోవునుగదా! ఈసంగతినిగూర్చి కొంచెమాలోచింపవలయును.

చంద్రి—నీవెవ్వరికైన మరణమును కలిగించువాఁడ వని నేను చెప్పుట లేదు. కాని, నీవెవ్వరిమరణమును కోరకున్నను, ఎవ్వరు నీకు రక్షణీయులో యట్టివారిని నీవు రక్షింపకపోయినయెడల వారికి మరణము తనంత నే సంభవించుచుండును. చిన్నరాణిమాటయే కాదు. నీపరిపాలనము లేనియెడల సమస్తరాజ్యమును కూడ నశించిపోవును. ఈమాటను నీకుఁ జెప్పుటకు చాలదినములనుండి ప్రయత్నించుచుంటిని. కాని, యందులకు దగినయవకాశము లేకపోవుటవలన నింతవఱకును చెప్పలేకపోయితిని.

రాజు తనమనసునందు "మూఢులందఱు నేను పరిపాలించుట లేదనియనుకొనుచుందురు. ఈమూఢు లేమిచేయఁగలరు?" అనియనుకొని ప్రకాశముగా "నేను విచారించుట లేదు. అవును—మీరందఱు నేమిచేయుచున్నారు?" అనియెను.

చంద్రి—మాచేతనైనంతవఱకు మేముఁ జేయుచున్నాము. మేము రాజులముకాము. ఏది రాజాజ్ఞ లేకుండ నెఱవేఱదో దానిని మేము చేయఁజాలము. నేనుప్రార్థించునదేమనఁగా—రేపటియుదయమున నొకసారి మీరు కొలువునకు వచ్చి కూర్చున్నయెడల నన్నిసంగతులను నన్నిటిని జూపించెదను. చూచి క్రమప్రకార మాజ్ఞలనొసంగవలయును.

రాజు తనలో "నీగురుత్వము మితిమీరినది. మంచిది. చూపింపుము!" అని యనుకొని ప్రకాశముగా "అట్లే యాలోచింతుము" అనియెను.

చంద్రచూడుఁ డొనర్చినతిరస్కారముచే రాజుశరీర మంతయును మండిపోవుచుండెను. అతఁడు కేవలము గురువగుటచే నేమియు ననలేకయూరకుండెను. కానియాకోపముచే రాత్రియంతయును నిద్ర

పోలేదు. “చంద్రచూడున కెట్టిశిక్ష విధింపవలయును!” అని యాలోచించుకొనుచుండెను. ప్రాతఃకాలముననే లేచి సంధ్యావందనాదిక్రియల నెఱవేర్చుకొని, సభాభవనమునకు వచ్చి కూర్చుండెను. చంద్రచూడుఁడు జాస్తి కమ్మీనాలెక్కలు, చిఠాలు, రశీదులు, మొదలగుకాగితములను తీసికొనివచ్చెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడుఁడు రాజుతో “ఎంతగొప్పరాజ్యమున్నను నెంతటి మహారాజైనను ధనము లేకపోయినయెడలఁ బరిపాలనము జరుగఁబోదు” అని చెప్పఁదలఁచుకొనియెను. ఈకాలమునందు మీయింట ధనము లేకున్నయెడల సంసారము జరుగనేరదని మీకును దెలియునుగదా అట్లే రాజ్యమెంతగొప్పదైనను ధనము లేకున్నయెడల సాగనేరదు. మహత్తరమైన రోమనుసామ్రాజ్యముకూడ ధనాభావమువలన నశించిపోయినది—అంతేకాక దానిప్రాచీననాగరికత యంతయును బేరులేకుండఁబోయినది సీతారామునకును క్రమముగా ధనాభావము కలిగెను.

ఆతనియాదాయము విస్తారమైయుండుటవలన సీతారామునకు ధనాభావము కలుగవలసినంతయవసరము లేదు. భూషణనగరపు ఫౌజుదారునకు లోఁబడినదేశమంతయు నాతనిస్వాధీనమునం దుండెను. మఱియును పంజ్రిందులకులసీమకూడ నాతనికి చేరియుండెను. ఢిల్లీపాదుషాకుఁ బంపవలసిన (పేష్కసు) పన్ను సరిగా రాఁబట్టుకొన్నయెడల దీనిమూలముననే వచ్చుచుండెను. సీతారాముఁ డాపేష్కసులో నొక

చిల్లిగవ్వయైనను ఢిల్లీపాదుషా కింతవఱకును మూర్షిదాబాదునకుఁ బంపియుండలేదు. ఆసీమనుండి వచ్చుచున్నదంతయును తానే యనుభవించుచుండెను. ఇట్లున్నప్పుడు సీతారామునకు ధనాభావ మెందులకుఁ గలిగినది ?

జనుల కాదాయము హెచ్చినకొలఁదిని కోరికలును హెచ్చుచుండును. వెచ్చమును హెచ్చుచుండును. భూషణరాజ్యమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకాతనికి గొంతధనము వ్యయమయ్యెను. ఆపంజెత్రిషులకు లుశీమను బోఁబఱచుకొనుటకు గూడఁ గొంతధనము చెల్లిపోయెను. ఇంతేకాక క్రొత్తసైన్యమును కూర్చుకొనుటకును, ఆసైన్యసంరక్షణామునకును మఱికొంతధనము వ్యయముపడవలసివచ్చెను. ఎవ్వరెప్పుడు విద్రోహులై విజృంభింతురో, ఎవ్వరెప్పుడు పైఁబడి యాక్రమించుకొందురో యనుభయముచే సైన్యమును వృద్ధిపఱచుటకుఁ జాలధనము వెచ్చింపవలసివచ్చెను. పట్టాభిషేకమునకును గొంచె మధికముగ వ్యయమయ్యెను. అందువలన నాదాయము హెచ్చినకొలఁదిని వెచ్చముకూడ హెచ్చుచుండెను.

కాని, యీయాదాయమునకు సరిపడినవ్యయ మున్నయెడల నంత యభావము లేదు. ధనాభావమునకు ముఖ్యకారణము క్రిందియుద్యోగస్థు లపహరించుటయే. రాజేకార్యమును స్వయముగఁ జూచుకొనుట లేదు. చిత్తవిశ్రామమునందే కాలము గడపుచుండెను. ఆకారణమున రాజోద్యోగు లందఱును రాజభాండారమునందలి ధన మంతయును దొరకినంతవఱ కెవరికివలయునంత వారు తీసికొని రాజకార్యములకు వినియోగించినట్లే లెక్కలు వ్రాసి రాజ్యమంతయును స్వార్థపరులై యనుభవింప నారంభించిరి. శాసించువా రెవ్వరును లేరు. ఒక్క చంద్రచూడుఁడుమాత్రము వారిని నిషేధించుచుండెను. కాని, యాతని

మాట నెవ్వరును లక్ష్యము చేయుట లేదు. ఆతఁడు కొంతముంచె పెద్దయుద్యోగస్థులు చేసినద్రవ్యాపహరణాదిదుష్కృత్యములను గనిపెట్టి రాజునకు లెక్కపత్రములు చూపించినదివసముననే యంతయును నివేదించెను. కాని రాజామాటలను లక్ష్యము సేయక నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుమని చెప్పి చిత్రవిశ్రాంతమునకు వెడలిపోయెను. చంద్రచూడుఁడు హతాశుఁడై తానే యట్టి రాజద్రోహుల నుద్యోగమునుండి తొలఁగించివైచెను. వారాతనిజూచి యపహాస్యము చేయుచు "స్వామీ! శాస్త్రవిషయమున నేమైన సిద్ధాంతము కావలసినప్పుడు మేము మీయాజ్ఞను వినియెదము. రాజముద్రిక యున్న యాజ్ఞాపత్రమును చూపింపవలయును. అట్లు చేయలేకున్నయెడల నింటికిఁ బోయి దినదినముసంధ్యావందనము చేసికొనుచుఁ గాలక్షేపము సేయుఁడు" అని యాతని దిరస్కరించిరి.

రాజముద్రికను ముద్రించుట యంతటికష్టతరమైనపని కాదు. ఆమోహమునం బడియున్నరాజునొద్ద స్వార్థపరు లెవ్వరేమిచెప్పినను నెఱవేఱిపోవుచుండెను. వారికేమికావలసినను వ్రాతమూలముగ జరిగిపోవుచుండెను—రాజునకు చదువుట కవకాశము లేదు—చిత్రవిశ్రామమునకుఁ బోవలయును. అందువలననే చంద్రచూడుడు పనులనుండి తొలఁగింపవలసినవా రందఱికి నొక్కొక్క యాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి తీసికొనిపోయి రాజునెదుటఁ బెట్టెను. వానిపై చేవ్రాలును ముద్రయును పడిపోయెను. ఇట్లే రాజకీయోద్యోగస్థు లందఱును రాజునకుఁ దగినట్లు చెప్పి తమయిష్టమువచ్చినవారి కుద్యోగ మగుటకును, ఇష్టములేనివారినిపనినుండి తొలఁగించుటకును రాజుచేవ్రాలుతో నున్న యాజ్ఞాపత్రములను పుట్టించుకొనుచుండిరి. సంస్థానస్థితి యంతయును, ధ్వంసమైపోవుచుండెను. స్వార్థపరులై దురుద్దేశములుగల పెద్దయుద్యోగస్థు

లచేయు మీఁదగుటవలన సదుద్దేశము గలిగి రాజభక్తులై, దేశహితై షిణులగు నుద్యోగస్థులు వారికి వ్యతిరేకులై నిలువలేక చేయుచున్న పనులను వదలికొని విశ్రాంతినిఁ బొంది రాజుగారికు విచారించుచుండిరి. అనేకహిందూరాజ్యములిట్లే పేరు లేకుండఁ బోయినవి.

తర్వాలంకారుఁడు రాజముద్రవేయించిన యాజ్ఞాపత్రములవలన నేమియును కార్యసిద్ధి కాలేదు. ప్రధానాపరాధులై దర్బారునందున్న వా రాజ్ఞాపత్రములను రాజు చదువుచుండఁగనే చేవ్రాలు చేసెనని తెలిసికొనిరి రాజు చిత్తవిశ్రాంతమునకుఁ బోయినవెంటనే వారందఱును "ఈ యుత్తరువులు రాజాజ్ఞలు కావు. నీ యాజ్ఞలైయున్నవి. రాజు చదువకయే యుత్తరువులపై చేవ్రాలుచేయుటను మేము చూచియుంటిమి. రాజు న్యాయముగ విచారించి యాజ్ఞాపించినయెడల నప్పుడు పోవలసినయెడలఁ బోయెదము" అని చెప్పిరి. ఎవ్వరును పోలేదు. ఎవ్వరికి చేఁజిక్కినది వారపహరింప నారంభించిరి. రాజభండారమంతయు వారిచేతులలో నుండెను. చంద్రచూడుఁ డేమియును చేయలేక పోయెను.

తుదకు చంద్రచూడుఁడు దర్బారునందు రాజుతో రాజకీయసంబంధులైనయుద్యోగస్థులదుర్వృత్తులన్నియును బలవంతముగఁ దెలియఁజేసెను. రాజంతయును విని విచారణచేయకయే యందఱిమీఁదను కోపగించి యలక్ష్యమతిశయించిపోయినదని క్రోధవికృతచిత్తుఁడై దుర్వృత్తిగల వారలనందఱను శూలారోపణము చేయవలయునని యొక్కటే యాజ్ఞ నొనరించెను.

భయంకరమైన యీ రాజాజ్ఞను విని కొలువునున్న వారందఱును గడగడ వడకిపోయిరి. చంద్రచూడుఁడు పిడుగుపడినవానివలెనై "ఇదేమి మహారాజా! నేరములయందలి హెచ్చుతగ్గులను విచారింపకయే

యన్నిటికి నొక్కటే శిక్ష విధించితివి ! " అనియెను.

రాజు క్రోధావేశపరవశుడై యోర్వలేక "నేరములకు హెచ్చు తగ్గులున్న నేమి? అపరాధులకందఱకు నొక్కటియే శిక్ష' అనియెను.

చంద్ర—వారిలోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు. బ్రహ్మహత్య యె ట్లుచేయుదును ?

రాజు—బ్రాహ్మణుల చెవులను గోయించి వారి మొగములపైఁ గాలినయినుపనారసములతో "దొంగలు" అను గురుతును వేయించి వి డువుము. మిగిలినవారందఱును శూలారోపణశిక్ష ననుభవింతురుగాక!

ఇట్లాజ్ఞాపించి రాజు చిత్తవిశ్రామమునకుఁ బోయెను. ఆ యాజ్ఞన నుసరించి విద్రోహులు దండింపఁబడిరి. పట్టణమునందంతటను హాహాకా రము పుట్టెను. అనేక రాజోద్యోగులు తమపనులనువదలి వెడలిపోయిరి.

పదునేనవ ప్రకరణము.

దుర్మార్గములడఁగిపోయినవి. కాని, ధనము చేకుటలేదు. రాజ్యా వస్థనుగూర్చి రాజునకుఁ దెలుపుట చాలనవసరముగనుండెను. కాని, రాజ గపడుటలేదు. అగపడినను సమయమిచ్చుటలేదు. చంద్రహాసుఁడు స మయమును నిరీక్షించుచుండఁగా నొకదినమున రాజదర్శనమయ్యెను.

చంద్రహాసుఁడు—మహారాజా ! ఒకసారి నావిన్నపమాలిం పనియెడల రాజ్యము నిలుచునట్లు తోఁచుటలేదు.

రాజు—ఉండిన నుండును. లేకున్నఁబోవును. సరే బాగుగనే

వినిమొదను. చెప్పవలసినదేమో చెప్పుము.

చంద్ర—సైనికులందఱును గుంపులుగుంపులై వెడలిపోవు చున్నారు.

రాజు—ఎందువలన?

చంద్ర—వేతనము లిచ్చుటలేక—

రాజు—ఎందుకీయు లేదు?

చంద్ర—కోశాగారమున ద్రవ్యము లేక—

రాజు—ఇంకను దుర్మార్గములు జరుగుచున్నవా?

చంద్ర—లేదు. దుర్మార్గము లణఁగిపోయినవి. కాని, యందు వలన నేమిలాభము? దొంగలచేఁజిక్కినధనము మరల నెట్లువచ్చును?

రాజు—పన్నులు వసూ లగుచున్నవా?

చంద్ర—ఒక కాసైనను వచ్చుట లేదు.

రాజు—కారణమేమి?

చంద్ర—పన్నులు వసూలుచేయువారు వసూలుచేయనియెడల బాకీలు జాబితాలలోఁబడి శూలారోపణశిక్షకు గుఱిగావలయు నేమో యని భయపడుచున్నారు.

రాజు—వారినందఱ నుద్యోగములనుండి తొలఁగింపవలయును.

చంద్ర—క్రొత్తయుద్యోగస్థు లెక్కడ దొరకుదురు? దొరకి నను పన్నులను వసూలు చేయఁజాలరు.

రాజు—అట్లయినయెడల నున్నవారి నందఱిని కారాగారమునఁ ద్రోయింపుము.

చంద్ర—అంతయును ధ్వంసమునకు వచ్చినది. అట్లయినయెడల నిఁక వసూలుచేయువా రెవ్వరు?

రాజు—ఇఁకఁ బదునైదుదినములలో నెవ్వరు పన్నులను వసూ

లు చేయకో వారందఱిని కారాగారమునను౦పవలయును.

చంద్ర—తప్పంతయును వసూలుచేయువారిమీఁదనే లేదు. ఇచ్చువారుగూడ నిచ్చుట లేదు.

రాజు—ఎందుల కిచ్చుట లేదు?

చంద్ర—మునల్మానులు రాజ్యము నాక్రమించుకొన్నతరువాత వారి కిచ్చెదము. ఇప్పుడొకసారియు నప్పుడొకసారియు మే మెట్లీయఁగలము? అని యనుచున్నారు.

రాజు—ఎవరు చెల్లించుట లేదో, ఎవరిపై బాకీ నిలిచిపోయినదో వారినందఱను కారాబద్ధులం గావింపుము.

చంద్రచూడుఁడు హా! యని విచారించుచుఁ గొంతసేపైనతరువాత "మహారాజా! కారాగారమున నింతమందిజను లుండుటకు స్థలమెక్కడిది?" అనియెను.

రాజు—పెద్దపెద్దభవనముల నాక్రమించుకొనవలయును.

ఇట్లు చెప్పి వసూలుచేయువారిని చెల్లించువారిని గూడ చెఱసాలకుఁద్రోయింపవలయునని యాజ్ఞాపత్రము నొసంగి రాజు చిత్రవిశ్రామమునకు వెడలిపోయెను. చంద్రచూడుఁడిక రాజున కెట్టిసంగతియును తెలుపఁగూడదని శపథము చేసికొని మఱి యెప్పుడును రాజకార్యములనుగూర్చి యాతఁడు రాజునకుఁ దెలియచేయలేదు.

ఈయాజ్ఞవలన దేశమందంతటను హాహాకారములు పుట్టెను. కారాగారములు నిండిపోయెను. చంద్రచూడుఁడు గొప్పగొప్పభవనముల నాక్రమించుటకుఁ బ్రయత్నింపలేదు. బాకీదారులును తహాశ్శీలుదారులునుగూడ దేశమునువిడిచి పారిపోయిరి. బాకీదారులు కానివారు కూడ భయభ్రాంతులై వారితోఁగూడఁ బాఱిపోయిరి.

అందువలననే మేము — అగ్ని ప్రజ్వలించుచున్నదనియును,

ఇప్పు డింటిని చుట్టుముట్టుకొనియె ననియు, శ్రీ రాకపోయినయెడల సీతారాముని కీర్తిభంగపాటు కలుగునో, కలుగకపోవునో మేము దానినిగూర్చి చెప్పజాలమనియును, ఆమె రాకపోయినయెడల సీతారాముఁడు రాజకార్యములయందు మనసుంచి శ్రీని మఱచుటకు మనస్సున స్థిరసంకల్పముగావించుకొనియె ననియు నందందు చెప్పియుంటిమి. అ సమయమునందు శ్రీ వచ్చి సాక్షాత్కరించుటవలన సీతారామునిసంకల్పమును నిసుకగట్టు మోహప్రవాహముచేఁ గొట్టుకొనిపోయెను. రాజ్యపాలనమునందు మనసుంచినను, ఈయాపదలు తప్పిపోవునని చెప్పఁజాలము. కాని, యీవచ్చినశ్రీ నందాదేవివలె రాజమహిషియై యంతఃపురమున నుండి యామెవలెనే రాజధర్మములయందు స్వామికి సాహాయ్యమును చేయుచున్నయెడల సీతారామున కిట్టిగతి కలుగకపోవునని తోఁచుచున్నది. కేవలైశ్వర్యమదముచేతనే యిట్టిపాటు కలుగనైయున్నయెడల సీతారామునకు నందయును శ్రీయును సాహాయ్యముచేసి కొంతవఱకు మఱలించుట కవకాశము కలిగియుండవచ్చును. శ్రీ వచ్చి చిత్తవిభ్రమమున రాజున కుపపత్నియై నిలువక సన్యాసినిగాక రాజమహిషియే యైయున్నయెడల నింతటిప్రమాదము కలిగియుండకపోవును. అతనియాశ తీరినయెడల నామెమోహనశక్తియుఁ జాలఁ దక్కువ తఱిగిపోయియుండును. కొలఁదిదినములలోనే రాజు స్వస్థచిత్తుఁడై యుండియుండును. శ్రీ సన్యాసినియైయున్నను కేవల శుష్కసన్యాసినియయి వికారాకారముతో నున్నయెడల నింతటివిపత్తు సంభవింపకపోవును. కాని యామె సన్యాసినియయ్యును వ్యాఘ్రాసనమునఁ గూర్చుండి శచీదేవివలెఁ బలుకులనుండి యమృతమును గురియించుచుండెను. సీతారాముఁడు కుక్కవలె దూరముననుండి యామెసుందరముఖారవిందమునే చూచుచుఁ గూర్చుండియుండెను. అంతేకాక యామె యాతనిభార్యకూడ

నై యుండెను. ఇందువలననే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమయ్యెను. మొట్టమొదట నగ్నిజ్వాల దరికొనియెను. అంతమాత్రమే—ఇప్పుడు గృహమంతటను చుట్టవేసికొనియెను. సీతారాముఁ డింక విలంబమున కోర్వఁజాలక యామెను బలాత్కరింపవలయునని సంకల్పించుకొనియెను.

ప్రేమపాత్రులగువారి యెడలఁ బామరులుగూడ ననిష్టమును చేయఁజాలరు. రాజునకు శ్రీపైఁగల ప్రేమ యిప్పుడింద్రియపరవశత్వముగఁ బరిణమించినట్లయ్యెను. కాని, యాతని కామెపై నున్న ప్రేమ యట్లే యుండెను. అందువలన నాతఁడు బలాత్కరించుట కిష్టముగలవాఁడయ్యెను, నట్లు చేయుటకుఁ బూనుకొనఁజాలకుండెను. బలాత్కరింపవలయునో, లేక ప్రార్థింపవలయునో, ఈయంశములనుగూర్చి యాలోచించుట యాతనికి ప్రాణసంకటముగ నుండెను. సీతారాముఁ డీవిషయమున నేమి చేయవలయునని యోచించుకొనుచు నేమియును స్థిరపఱచుకొనఁజాలక యెన్నిదినములుండెనో, అన్నినాళ్లు నాతఁడు కేవలజ్ఞానశూన్యుఁడై యుండెను. ఆతఁడు దురవస్థపాలై జ్ఞానశూన్యుఁడై యున్న యాభయంకరసమయమునం దాతనిబుద్ధి విపరీతమగుటచే నప్పుడు రాజోద్యోగస్థు లనేకులు శూలములకు గుఱియైపోయిరి. తహశ్శీలుదారు లందఱును కారాబద్ధులైరి. బాకీదారు లందఱును శృంఖలాబద్ధులైరి. ప్రజలందఱును పలాయితులైరి. రాజ్యమంతయును ధ్వంసమై చెడిపోవుట కారంభమయ్యెను.

తుదకు సీతారాముఁడు శ్రీని బలాత్కరింపవలయు నని నిశ్చయించుకొనియెను. ఈయుద్దేశము మనసునందు స్థిరపడి క్రియారూపమునఁ బరిణమింపనున్నంతలో నాకస్మికముగ నొక యవాంతరము తటస్థించెను. చంద్రచూడుఁడు రాజు నొకదినమునఁ గలిసికొని ,,మహారాజా! నేను తీర్థయాత్రకుఁ బోవుటకు సంకల్పించుకొంటిని. నీవాజ్ఞ యొసంగెదవేని

పోయివచ్చెదను " అనియెను.

ఈమాటవలన రాజునకుఁ దలప్పై బిడుగుపడిన ట్లయ్యెను. చంద్రచూడుఁడు వెడలిపోయినయెడల నప్పుడు శ్రీనైనను విడువవలయును; రాజ్యమునకైనను నీళ్లు వదలుకొనవలయును; అందువలన చంద్రచూడుని ప్రయాణమునుండి మరలించుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

అప్పుడు చంద్రచూడుఁ డీపాపరాజ్యమునం దిఁక నివసింపఁగూడదనియు, ఈపాపాత్ముఁడైన రాజుచేతిక్రిందఁ బనిచేయఁగూడ దనియు, స్థిరముగ సిద్ధాంతము చేసికొనియుండెను. కావున నాతఁడు రాజువాక్యములకు సులభముగా నంగీకరింపలేదు. వారియుభయులకును చాలసేపు సంభాషణము జరిగినది. చంద్రచూడుఁడు రాజు ననేకవిధములఁ దిరస్కరించెను. రాజుగూడఁ జాలవఱకు సమాధానములను చెప్పెను. తుదకు చంద్రచూడుఁడు తనతీర్థయాత్రాప్రయాణముం మానియుండుట కంగీకరించెను. కాని, ప్రసంగవశమునఁ జాలరాత్రి యైపోయెను. అందువలన రాజు నాఁటిదినమునఁ జిత్రవిశ్రామమునకుఁ బోలేదు. ఇంతలో నారాత్రి చిత్రవిశ్రామమున నొకవిశేషవ్యాపారము జరిగిపోయెను.

పదియాఱవప్రకరణము.

దైవయోగమువలన నాదినమున చిత్రవిశ్రామద్వారముకడ క్షోకభైరవి వచ్చి దర్శనమిచ్చెను. చిత్రవిశ్రామ మొకచిన్నవిలాసమం

దిరమై యున్నను రాజభవనమై యుండెను. కొందఱు ద్వారపాలకులు కావలిగాచుచుండిరి. భైరవి తన్ను లోపలికిఁ బోనిమ్మని ద్వారపాలకుని వేఁడుకొనియెను. ఆద్వారపాలకుఁడు " ఇది రాజులుండు మందిరము. ఇందాక రాణిగారుకూడ నున్నారు. లోపలికిఁ బోవుట కెవ్వరికిని నాజ్ఞ లేదు " అనియెను. రాజుగారి కుపరాణులుకూడ భృత్యులకు రాజ్ఞీస మాన లేయుని చెప్పవలసినయవసరము లేదు.

భైరవి—అది నాకుఁ దెలియును. రాజుగారుకూడ నన్నెఱుఁగుదురు. నేనులోనికిఁ బోవుట కాక్షేపణమేమియు నుండదు. నీవు పోయి రాజుతోఁ దెలుపుము.

ద్వార—రాజుగా రిక్కడ లేరు. రాజధానికిఁ బోయియున్నారు.

భైర—అట్లయినయెడల నిందున్న రాణిగారికే తెలుపుము. ఆమె యాజ్ఞయైనఁ జాలదా ?

ద్వారపాలకు లొకరిమొగమొకరు చూచుకొనిరి. అంతవఱకు చిత్రవిశ్రామభవనములోని కితరులెవ్వరును ప్రవేశించియుండలేదు. మహారాజట్లు కఠినమైన యాజ్ఞచేసియుండెను. రాణికూడ నట్లే యాజ్ఞచేసెను. రాజులేనిసమయమున నందాదేవిపంపించిన యొకరిద్దఱుపరిచారికలాయంతఃపురమునకుఁ బోవలయునని వచ్చియుండిరి. కాని రాణిగారికీసమాచారమును దెలియపఱకుటకుద్వారపాలకులకుఁగూడలోపలికిఁబోవుట కాజ్ఞకాలేదు. ఇప్పుడు లోనికిఁ బోవచ్చునో,కూడదో యని వారికి సందేహము కలిగెను. కాని యాభైరవీమూర్తిని చూచినవారెవ్వరికిని నామె కేవలమానుషియని తోఁచుటలేదు. ఆమెను లోనికిఁబోనీయకున్న నెట్టియాపద సంభవించునో యను భయముకూడఁ గలిగెను.

ద్వారపాలకు లేమేమో యోచించుకొని యొకపరిచారికాముఖమున నంతఃపురమునకు వర్తమానమంపించిరి. భైరవి వచ్చినదని తెలి

సికొని శ్రీ యోగామెను వెంటనే లోనికిఁ బోనిచ్చునట్లాజ్ఞ యొసంగెను. జయంతి లోపలఁ బ్రవేశించెను.

శ్రీ యోగామెను చూచి “ నీవు వచ్చుట చాల బాగుగ నున్నది. ఇప్పుడు నీపరామర్శ లేకున్నయెడల నేకార్యమును జరుగదు” అనియెను.

జయం—ఇప్పుడు నీవెట్లుంటివో యను విచారముతో నొక్కసారి చూచిపోవలయునని వచ్చితిని. ఇప్పు డేమైనదో చెప్పుము. రాజ్యవ్యాపారములు చాలవఱకుఁ జెడిపోయినవని నగరమున నే వినియుంటిని. మఱియు దానికంతకు నీవే కారణమైయుంటివనికూడ వింటిని. పాఠశాలలయందంతటను రఘువంశమునందలి పందొమ్మిదవ సర్గలోని శ్లోకములనే చదువుచున్నట్లు తెలియవచ్చినది. సమాచారమేమి ?

శ్రీ—అందువలననే నీరాకకై వేచియుంటిని.

ఇట్లు చెప్పి శ్రీ జరిగినసంగతులన్నియు నాద్యోపాంతముగాఁ దెలియఁజేసెను. జయంతి “ అట్లయిన యెడల నీవు చేయవలసిన కార్యము నేల చేయలేదు? ” అని యడిగెను.

శ్రీ—అదేమో నాకుఁ దెలియలేదు—

జయం—రాజధానికిఁ బొమ్ము! రాజాంతఃపురమున రాజమహిషివై నివసింపుము! అందు మహారాజునకుఁ బ్రధానమంత్రివలె నుండి యాతనిని స్వధర్మమునకు మరలింపుము. ఇదియే నీవవశ్యముగఁ జేయవలసినకార్యము.

శ్రీ—అదియంతయును నాకుఁ దెలియదు. రాజమహిషి చేయవలసినకార్యములను నీవు నాకుపదేశించియుండలేదు. సన్న్యాసిధర్మమును దెల్పితివి. ఆధర్మమును నేర్చికొనియుంటిని. నాకుఁ దెలియనిదానిని నేనెట్లునిర్వహింపఁగలను? అంతటిభారమును వహించినయెడల నన్నికార్యములును చెడిపోవును. సన్న్యాసిని రాణియగుటవలన నేమిలాభము?

జయంతి కొంచెముసేపు యోచించి "నేనట్లు చెప్పఁజాలను. నీవలన నా పని కాఁజాలదని తోఁచుచున్నది. ఆధర్మమును నిర్వహింపఁగలిగినదానవైనయెడల నింతదూరము వచ్చియే యుండవు." అనియెను.

శ్రీ—ఆకాలము పోయినది. ఏదినమున చీరచెఱఁగును వీడుచు ముసల్మాను సైన్యమును ధ్వంసముఁ జేసితినో, ఆదినమైనయెడల సుహిష్ఠి ధర్మమును నెఱవేర్పఁగలిగి యుందునని తోఁచుచున్నది. కాని, నాయదృష్టమార్గమునఁ బోలేదు. ఆనేర్పైనను గలుగలేదు. నిశ్చయముగా నాయదృష్ట మందులకు విపరీతమై పెడత్రోవఁ ద్రొక్కినది. అదృష్టము తిరిగి వచ్చునా? చెప్పుట కేమున్నది?

జయం—అట్లయిన నిప్పు డేమి చేయవలయును?

శ్రీ—పలాయనముకంటె వేఱొక యుపాయము గనఁబడుట లేదు. కేవలము రాజుకొఱకుగాని, రాజ్యముకొఱకుగాని చెప్పుట లేదు. నాకొఱకు చెప్పుట లేదు. బుద్ధియంతయును వనవాసమునందును, సన్యాసమునందును, వినియోగమైపోయినది. మహారాజెల్లప్పుడును రేయుంబవలు నన్నే చూచుచు ననేకసమయములయందు నేను గృహిణిననియుఁ దన ధర్మపత్నిననియుఁ దలంచుకొనుచుండును.

జయం—ఔనది నిజమే.

శ్రీ—అందువలననే వెనుకటివన్నియును జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నవి. తిరిగి ప్రేమయనువలలో నేలపడవలయును? కావుననే రాజును చూడకుండ నుండవలయునని మొదటనే చెప్పియుంటిని. రాజుతోఁ గూడ నాకుఁ బండ్రెండుగురు శత్రువులు.

జయం—ఇంకను పదునొకండ్రుశత్రువులు నీశరీరమందు నీతోనున్నారు కారా? నీవు సన్యాసమును వహించినట్లగపడుట లేదు. దేనిని పరమేశ్వరార్పణము చేసియుంటివో దానిని తిరిగి స్వీకరింపఁదలఁచిన

ట్లు తోఁచుచున్నది. తిరిగి సీగొడవలోఁబడి యోచించుకొనుచునట్లున్న ది. ఇదియేనా సన్యాసధర్మము ?

శ్రీ—అందుకొరకే పలాయన మవశ్యకర్తవ్యము కాదా యని యడిగితిని.

జయం—అవశ్యకమే.

శ్రీ—నేను పలాయనమైపోయినయెడల మహారాజు తా నాత్మహత్య చేసికొందునని యనుచున్నాఁడు.

జయం—ఆమాటలు పురుషులు స్త్రీలను మోహింపఁజేయుటకై సామాన్యముగఁ బలుకుచుండుమాటలు. కనుమశరాహతులగువారి ప్రలాపము లట్లేయుండును.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నాభయము లేదా?

జయం—ఉన్నయెడల నీకేమి? రాజు బ్రదికియున్నను లేక చచ్చినను దానివలన నీకేమిప్రయోజనము ? నీస్వామియైయుండుటవలన నీకింతవిచారమా? ఇదేమిసన్యాసము ?

శ్రీ—నాకావిషయమున విచారమేమియును లేదు. రాజు మరణించినయెడల సర్వభూతసంరక్షణ మెట్లు జరగును ?

జయం—రాజు మరణించుటలేదు. అందులకై భయపడనక్కరలేదు. పిల్లలుతమయాటబొమ్మను బారవేసికొన్నయెడలఁ గొంచెము సేపేడ్చెదరు. అంతియకాని చచ్చిరారు. నీవు పరమేశ్వరసాక్షిగాఁ గర్మసన్యాసము చేసి యెట్టిమనోనిగ్రహము కలిగియుండవలయునో యట్లుండుము.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నిటనుండి వెడలిపోవలయును.

జయం—ఇప్పుడే వెడలిపొమ్ము,

శ్రీ—పోవుటయెట్లు? ద్వారపాలకులు విడిచిపెట్టెదర్గా ?

జయం—నీకుఁ గావిశాటి, రుద్రాక్షమాలికలు, త్రిశూలము మొదలగున వన్నియు నున్నవి. భైరవీవేషమును ధరించి వెడలిపొమ్ము. కావలివారేమియు నడ్డుచెప్పఁజాలరు.

శ్రీ—నీవుకూడ రావలయునుగాదా? నేను వెడలిపోయినతరువాత నీవెట్లువచ్చెదవు?

జయంతి నవ్వుచు "ఇదేమినాయదృష్టము! ఇంతకాలమునకు నాకొఱకు విచారించువారొక్కరు బయలుదేరినందులకు చాల సంతోషముగనున్నది. సోదరీ! నేనిక్కడనుండి తప్పించుకొనిపోలేకపోయిన యెడల బాధకమేమున్నది?

శ్రీ—నీవు రాజుచేతులలోఁ బడుదువు. అతఁడు నీపైఁ గోపించిన యెడలనేమిచేయఁగలవు? రాజహృదయము నెవ్వరు తెలిసికొనఁగలుదురు?

జయం—కోపగించి నన్నేమిచేయఁగలఁడు? రాజు నావంటిదానికనిష్టముచేయునని నీవెట్లు తెలిసికొనఁ గలిగితివి?

శ్రీః జయంతిపై నమితవిశ్వాస ముండుటవలన మారుమాట చెప్పక "మరల నిన్నెక్కడఁజూడఁగలను?" అని యడిగెను.

జయం—నీవు నెట్టిగ యమున్రగామమునకుఁ బోయి యక్కడనున్న రాజపురోహితునిఁజూడుము. నీత్రిశూలమును నాకిచ్చి నాత్రిశూలమును నీవు దీసికొనిపొమ్ము. ఆగ్రామమునందలి రాజపురోహితుఁడు నావలన మంత్రోపదేశమును బొంది నాకుఁ బ్రియశిష్యుఁడై యున్నాఁడు. అతఁడు నాత్రిశూలమునందున్న సాంకేతికచిహ్నమును చూచినయెడల నీవుచెప్పినట్లు చేయఁగలఁడు. నిన్నొకరహస్యప్రదేశమున నుంపవలయునని చెప్పుము. నీకొఱకింక ననేకులు వెదకుటకై వత్తురు. రాజనగరమునందేయుంచి కాపాడఁగలఁడు. నేనువచ్చినిన్నక్కడఁగలిసికొందును.

పిమ్మట శ్రీ జయంతికి నమస్కరించి యామెపాదధూళి శిరమున

న ధరియించి తిరిగి వనవాసమునకై వెడలిపోయెను. ద్వారపాలకు లేమియు నభ్యంతరము చేయలేదు.

పదునేడవ ప్రకరణము.

రామచంద్రుఁడు—ఏదో కొంపమునిఁగినట్లున్నది. జనులందఱుఁ చాల కలఁగిపోవుచున్నారు.

శ్యామచంద్రుఁడు—నిజమే! నిజమే! ఇఁక నీ రాజ్యములో నొక నిమిషమైన నిలువఁగూడదు.

రామ—నీవెప్పుడును, పోయెదను పోయెదననియే యనుచుంటివే? కదలలేదేమి?

శ్యామ—వెడలిపోయినట్లే. ఆఁడువారిని బిడ్డలను నిదివఱకే నలదంగయను గ్రామమునకుఁ బంపివేసితిని. ఇఁక నేనా? నాకు కొన్ని బాకీలు రావలసియున్నవి. సాధ్యమైనంతవఱకు వానిని రాఁబట్టుకొనుటకు కొంతకాల మిక్కడ నాఁగిన బాగుగనుండుననియనుకొంటిని. కాని వసూలుచేయుట కెవ్వరున్నారు? బాకీదారు లందఱును గూడ నూరువిడిచి పారిపోయిరి.

రామ—ఇప్పుడు క్రొత్తగా నేమివచ్చినది? ఈ గందరగోళమునకుఁ గారణమేమో నీకుఁ దెలియునా? ఖైదీలుగాఁ బట్టుకొనఁబడినవారికి చెరసాలలు చాలకుండ నున్నవఁట. క్రొత్తగాఁ గట్టిన పాకలుఁగూ

డఁ జాలకున్ననఁట ! పశువులశాలలయందలి పశువులను తఱిమివేసి వానియందుఁ గూడ కైదీలనుంచుచున్నారని వినియుంటిని

శ్యాము—జరిగినసంగతి యేమో నీకుఁ దెలియలేవా? ఆడాకిని పారిపోయినది.

రాము— ఆసంగతిని వినియుంటిని. దానిని తఱిమివేయుట కనేక మారణహోమములు చేసినను పోలేదు. ఇప్పుడు తనంతట తానే యెట్లు వదలిపోయినది?

శ్యాము—దానియంతట యదియే పోయినదా? (తనలో) చెప్పుటకు నాయొడలు గడగడ వడఁకిపోవుచున్నది (ప్రకాశముగా) ఏదే నొక్క దేవతవలన బాధింపబడి పారిపోయినదని యనుకొనుచున్నారు.

రాము—నీవు చెప్పినదంతయు నిజమేనా?

శ్యాము—ఈయూరిలో నొకదేవత యున్నదని నీవు వినలేదా? అప్పుడప్పుడామె బహిరంగముగనే యగపడుచుండును. ఆమెను చాల మందిచూచియున్నారు. చిన్నరాణివిచారణసమయమునసీవక్కడ లేవా?

రాము—ఉన్నాను. ఆమెయేమాయిది? ఆమెయెవ్వరో చెప్పఁగలవా?

శ్యాము—ఆమె తనవృత్తాంతము నెవ్వరికైన నెప్పుడైన నెఱింగించినదా? అనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

రాము—ఏమని చెప్పుకొనుచున్నారు?

శ్యాము—ఆమె యీగ్రామదేవతయని కొందఱును, లక్ష్మీదేవియేయని కొందఱును మఱికొందఱు దశభుజయైన దుర్గాదేవియని యుఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. ఆమె లక్ష్మీనారాయణదేవాలయమునుండి వచ్చుచుండుటను చూచినవారు చెప్పుచున్నారు. దుర్గాదేవ్యాలయమునఁ బ్రవేశించి యదృశ్యురాలగుచుండునని కొందఱు చెప్పుచున్నారు.

రాము—అదే కావచ్చును. కాకపోయినయెడల భైరవీవేషమె

క్కడనుండివచ్చును? ఆమె యాస్థానమునకు భైరవీవేషముతోనే వచ్చి నదికాదా ?

శ్యాము—ఆమె యెవ్వతెయైన నేమి ? అందఱకు నామె దర్శన లాభము కలుగుట మంచియదృష్టము. కాని రాజునకు మాత్రము మ తి చెడిపోయినది.

రామ—ఔను. ఆడాకిని యెట్లు దాటిపోయినది ?

శ్యాము—ఆడాకినివలన రాజ్యవిప్లవములు కలుగుచున్నవని కోపించి యాదేవత భైరవీరూపముతో వచ్చి యాడాకినిని చంపుటకు సిద్ధపడియెను.

రామ—అయ్యో ! అయ్యో ! తరువాత ?

శ్యాము—ఆమీఁద నేమున్నది ? ఆతల్లి మూర్తీభవించిన రణరంగదేవతయై నిలువఁబడియెను. ఆమె నాడాకిని చూచి మువ్వది తాళ్ళ పొడవెదిగి యంతట నావరించుకొని యాకాశమున కెగసిపోయెను. ఆకోలాహలములోదర నాడాకిని యెక్కడకుఁబోయినదో చూచిన వారెవ్వరు ?

రామ—ఇదియంతయును నీకెవ్వరు చెప్పిరి ?

శ్యాము—ఎవ్వరు చెప్పవలయును? కన్నులారఁ జూచినవారే చెప్పియున్నారు. రాజు, ఆడాకిని మాయలోఁబడి చిత్తవిభ్రాంతమునందలి ద్వారపాలకులను, సేవకులను, పరిచారికలను, అందఱనుగూడఁ జెఱసాలకుఁ ద్రోయించెను. ఈనిజమైనసంగతులన్నియును చెప్పినవారు వారే. „మహారాజును మన మేవిషయమున నిందింతుము? దైవశక్తికి వ్యతిరేకముగ నెవ్వరేమిచేయఁగలరు?'' అనికూడ వారే చెప్పుకొనిరి.

రామ—ఇది లోకప్రవాదముమాత్రమే కాదుగద !

శ్యాము—అట్లైనను నేటికిని కాఁజాలదు.

రామ—ఆడాకిని రాత్రివేళ శవమాంసభక్షణార్థమై పోయి తిరిగి రాలేదేమో? ఈసంగతిని రాజుగారికిఁ దెలిపినయెడల నేమిచేసి పోవునో యనుభయముచే నాసేవకులు పైసంగతులను కల్పించి యిట్లు చెప్పుచున్నారేమో? యెవ్వరెఱుఁగుదురు?

శ్యామ—ఇదియంతయును కల్పనమేయందువా? వారందఱును కన్నులారఁ జూచియున్నారే! ఆమె ప్రతిదంతము ముల్లంగిగడ్డవలెను, శిరోజములు రథమునకుఁ గట్టిన మోకుత్రాళ్లవలెను, కన్నులు పెపతట్లవలెను, నాలుక మొసలివలెను, ఉరోజము లూరుగాయకుండలవలెను, ఊపిరి యురుమువలెను, ఉన్నవని వారే చెప్పుచున్నారు. ఆమెయొక్క కేకవేసెనేని భూమి బ్రద్దలై దారివిడుచునఁట.

రామ—అమ్మయ్యా! ఇదియంతయును భయంకరమైన గాథగానున్నదే! రాజుగారిమతి చెడిపోయినదంటివే! నిజమేనా?

శ్యామ—ఆసంగతినే చెప్పుచున్నాను వినుము. పాపము! ఏమియు నెఱుఁగని వారికందఱికిని నన్యాయముగా చెఱసాలగతిపట్టినది. ఆడాకినిని వెదకి తీసికొనివచ్చుటకు దేశము నాలుగుదిక్కులకు ననేకులను పంపించియున్నాఁడు. ఆడాకిని స్వస్థానము చేరినపిమ్మట నంతటి యామెను కనుఁగొనుట మనుష్యులతరమా? పోయినవారందఱును వచ్చి చేతులుజోడించుకొని "అయ్యా! ఆమె మాకెచ్చటను గనఁబడలేదు" అని చెప్పుచున్నారు.

రామ—అందులకు రాజేమనెను?

శ్యామ—డాకిని దొరకలేదని వచ్చిచెప్పుచున్నవారి నందఱిని రాజు కారాగారమునఁ ద్రోయించుచున్నాఁడు. చెఱసాలలో నికఁ జోటులేదు. రాజకీయోద్యోగస్థులందఱును భయపడి, తమతమయాలుబిడ్డలను, గృహములను వదలి పాఱిపోవుచున్నారు. వారిని జూచి సా

షావుకారులును, అంగడివారును, మిగిలిన ప్రజలందఱునుగూడఁ బారి పోవుచుండిరి. నగరమున బొంగమట్టకూడ దొరకుటలేదు.

రామ—ఆదేవత యేమిచేసినది? ఆమె తనదివ్యచక్షుస్సులను తెఱచి చూచినయెడల నీనిర్దోషులందఱును రక్షింపఁబడుదురుగదా!

శ్యామ—ఆమె కైలాసవాసినియగు భవానీదేవి. ఆమె యిదియంతయును జూచి భైరవివేషముతో వచ్చి రాజునకు దర్శనమిచ్చి "రాజా! నిర్దోషులను దండింపవలదు. అట్లు చేసినయెడల నీరాజ్యము నిలువఁజాలదు వీరి తప్పేమియులేదు. ఆడాకినిని నేనే తఱిమివైచితిని. ఆమెవలన నీరాజ్యమునకుఁ గీడు కలుగునని తఱిమివైచితిని. ఇది నీవు తప్పుగాఁదలంచినయెడల నాయపరాధమంతయును నాదే. ఆ యపరాధమున కేమైన శిక్షయున్నయెడల నిర్దోషులగు నీప్రజలను విడిచి నన్నుశిక్షింపుము" అనియెను.

రామ—తరువాత?

శ్యామ—అదేచెప్పుచున్నాను. అందువలననే మతి చెడిపోయినది. ఆడాకిని మాయమైపోయినప్పటినుండియు రాజు మహానలజ్వాలవలె మండిపోవుచుండెను. ఒకపిట్టయైన నాతనియొద్దకుఁ బోవలేకుండెను. గురువులగు తర్కాలంకారులును, పట్టమహిషియగు నందాదేవియును మాత్ర మాతనిదర్శనమునకుఁ బోయిరి. కాని, చీవాట్లుతినిలువలేక వెనుకకు మరలిరి.

రామ—అదేమి? గురువుగారినికూడ నిందించెనా? ఇఁక నాతని పేరునుచ్చరించుటకూడ దోషమే.

శ్యామ—అందులకు సందేహమేమి? తరువాతజరిగినదివినుము! రాజగ్నివలె మండిపడుచుండఁగా నాదేవత వచ్చి దర్శనమిచ్చి పైవిధముగనే చెప్పినది. ఆమెమాటలు విని రాజు కన్నులెఱ్ఱజేసి యామె

ను గెంటివేయుటకు చేతులెత్తి యట్లు చేయుటకు మారుగఁ జెప్పనలవి గాని యొక భయంకరకృత్యమును గావించెను.

రామ—ఏమి చేసినాఁడు?

శ్యామ—ఆ మహాదేవిని కారాగారమునఁ ద్రోయించెను. అంతే కాక, ఇఁక మూఁడు దినములలో నాఁడాకిని దొరకకపోయిన యెడల నగరమునందలి ప్రజ లందఱియెదుటను నా మహాదేవిని విగతవస్త్రం జేసి చండాలునిచే బెత్తములఁ గొట్టింపవలయునని యాజ్ఞాపించెను.

రామ—ఆ! ఆఁ! దేవత నాతఁడేమి చేయఁగలఁడు? రాజునకు మతిపోయినదా యేమి?—ఆ దేవత చెఱసాలకుఁ బోయినదా? ఆమెను బాధించుట యెవ్వరితరము?

శ్యామ—ఆ దేవిని సరిగాఁ జూచినవారెవ్వరు? రాజునకు వినాశకాలము సమీపించినది. అందుకొఱకే యా దేవత స్వస్థానమునకుఁ బోవుటకై ప్రయత్నించుచున్నది. రాజభటుఁడు సమీపింపఁగనే యా లోకమాత, యైరావతమువలె మందగమనయై చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించెను. ఆ కారాగారమున బ్రతిరాత్రియు పెద్దపెద్దకేకలు వినఁబడుచున్నవని వినుచున్నాను. దేవతలందఱును జేరి మంత్రములను జపించుచున్నారు. ఋషీశ్వరులు వేదములను పఠించుచున్నారు. ఈ ధ్వనులు కారాగారకుడ్యములను దాఁటి ద్వారములయొద్దనున్న కావలివాండ్ర చెవులలోఁ బడుచుండెను. ఇదేమని ద్వారపాలకులు తలుపులు తీసిన వెంటనే యేమియును గనఁబడకుండఁ బోవుచుండెను. (ద్వారపాలకులకు వినవచ్చుచున్న మంత్రములు జయంతియే పఠించుచున్నదని మేము వేఱుగఁ జెప్పనవసరము లేదు.)

రాము—తరువాత నేమి జరిగినది?

శ్యామ—నేఁటితో మూఁడు దినములును పూర్తియగుచున్నవి.

"మీరందఱును వినుఁడు. రేపటిదినమున మోసము చేసిన యొక దుర్మార్గురాలిని ప్రజలందఱిమధ్య విగతవస్త్రంజేసి వేత్రాఘాతశిక్షకు గురిచేయుచున్నాము. చూడఁ దలఁచినవారందఱును రావచ్చును" అని మహారాజు ప్రకటింపఁజేసెను.

రామ—రాజెంతటిమూర్ఖుఁడై పోయెను. అందువలననే తర్కాలంకారగురువులును నిందులకు వ్యతిరేకముగ నేమియుఁ జేయలేకపోయినారు. పట్టమహిషియగు నందాదేవియు నేమియు నొనరింపలేకపోయినది. వీరిరువురును రాజుచే చీవాట్లు తినియుండుటవలన మరల నాతనియెదుటికిఁ బోవుటకైన సాహసింపలేకపోయిరి.

శ్యామ—వారిరువురును నట్లుచేయఁగూడదని రాజునకు సహేతుకముగ నెంతచెప్పినను, ఆతఁడు వినకుండ మూర్ఖపుపట్టుపట్టి "నిజముగా దేవతయే యైనయెడల తనపైనున్న నేరము నామె మరలించుకొనఁగలదు. ఈపదువు మీరు కలుగఁజేసికొని చెప్పుటవలనఁ బ్రయోజనమేమియు లేదు. అట్లుగాక యామె మానవియే యైనయెడల రాజనీతిప్రకారము మామెను నేను శిక్షింపఁగలను. ఈరెండుకారణములచేతను మీమధ్యవర్తిత్వము ప్రయోజనములేకుండఁ బోవుచున్నది" అని తిరస్కరించెను

రామ—కొంతవఱకు రాజుచెప్పినదికూడ సరిగానేయున్నది. యథార్థముగా నాతఁడు సరియైన మార్గమునే పట్టెను. ఏమైననేమి? ఆపవిత్రమును చూచుటకై పోవుట వృథాప్రయాసము కానేరదు. నీవును వచ్చెదవా?

శ్యామ—అందులకు సందేహమేమి? అందఱును బోయి చూడవలసినదే. ఇట్టివింతను జూచుట కెవ్వరుపోవకుందురు?

పదునెనిమిదవప్రకరణము.

ఇప్పుడు జయంతికి వేత్రాఘాతశిక్ష కావలసియున్నది. ఆమెను వివస్త్రగాఁజేసి బెత్తములతోఁ గొట్టుదురని నగరమంతటను దండోరా వేయఁబడినెను. సూర్యోదయసమయమునుండి జనులు గుంపులు గుంపులై వచ్చుటకుఁ బ్రారంభించిరి. కొలఁదిసేపటిలోనే కోటయంతయు జనులతోఁ గ్రిక్కిరిసిపోయెను. క్రమముగా నెదిరింపులును, త్రోపుడులును, ప్రారంభమయ్యెను. రమాదేవిని విచారించినదినమున నొకసారి యీకోటయందిట్లే జనసమ్మర్దము కలిగెను. అప్పుడు రమాదేవి విచారణము... ఇప్పుడు జయంతి దండనము. విచారణముకంటెను దండనమును చూచుటకై చాలమందిజనులు వచ్చిచేరిరి. నందాదేవి కిటికీయొద్దనుండి చూచుచుండెను. నీలకుంతలవిరాజితంబులగు జనమస్తకతరంగములు తప్ప మఱేమియు నగపడుటలేదు. అందందు తెల్లని మేలిముసుఁగు వైచికొనియున్న స్త్రీజనంబుల శిరంబులును, శ్వేతోష్ణీషాలంకృతంబులగు పురుషోత్తమాంగములు నానీలసముద్రమునందలి ఫేనసమూహములవలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఇదియంతయును చూచుటవలన నందాదేవికి రమావిచారణదినము స్మృతికి వచ్చెను. అప్పుడు జనసముద్రము పొంగి సంక్షుభితమైనట్లును, దానినతికష్టమున శాంతిరక్షకులు శాంతింపఁజేయుచున్నట్లును జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. కాని నేఁడట్లుగాక యందఱును నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. అందఱిహృదయములందును రాజ్యమున కమంగళమగు ననుభయము జాగరితమగుచుండెను. అందఱును భయభ్రాంతులగుచుండిరి. ఇప్పు డీమాలోకజనారణ్యము సింహవ్యాఘ్రాదిదుష్టమృగములచే నాక్రాంతమైయున్న మహారణ్యముకంటెను భయంకరమై తోఁచుచుండెను.

ఆకోటయందలి యొకవిశాలప్రాంగణమధ్యమున నొకయెత్తైన మంచె నిర్మింపఁబడియుండెను. దానిపైఁ గృష్ణకాయుఁడును, బలిష్ఠుఁడును వికటాకారుఁడు నగునొకచండాలుఁడు మూర్తీభవించిన యంధకారమువలెఁ జేతియందొకయురవైన బెత్తమును పట్టుకొని నిలువఁబడియుండెను. జయంతి నామంచెమీఁద విగతవస్త్రంజేసి వేత్రముతోఁ గొట్టవలయునని యాచండాలునకు రాజాజ్ఞాపించెను.

ఇంకను జయంతి నచ్చటకుఁ దీసికొనిరాలేదు. రాజింకను నచ్చటికి రాలేదు. ఆమంచెరాజుగూర్చుండుటకై సిద్ధపఱచిన సింహాసనమున కెదురుగ నుండెను. దానిచుట్టును వేత్రహస్తులును రాజభటులును చేరి నిలిచియుండిరి. మంత్రులెవ్వరును రాలేదు. ఇట్టిదురాచారము నుచూచుటకై వారెవ్వరికి నిష్టములేదు. రాజుకూడ వారెవ్వరికిని వర్తమానమంపియుండలేదు.

ప్రేక్షకజనారణ్యమూర్ధ్వముఖమై «రాజెప్పుడువచ్చును? ఆ దండనీయురాలగు దేవి—మానవి—యెప్పుడువచ్చును? ఏమివిపత్తు సంభవింపనైయున్నదో!" అని యెదురుచూచుచుండఁగనే యాకస్మికముగఁ జోపుదారులు హెచ్చరికఁజేసిరి. వందిమాగధులు కైవారములు చేసిరి. దర్శకులు రావచ్చునని తెలిసికొనిరి.

ఇప్పుడు రాజునకు దుస్తులు మొదలగునలంకారములు యథోచితముగ లేవు. ఆతఁడు వసంతమునందలి సాయంకాలమేఘమువలె నత్యంత భయంకరమూర్తియై యుండెను. ఆకర్ణాంతములగు నేత్రములు రక్తవర్ణములై యుండెను. విశాలవక్షోభాగము నడుమనడుమ నుబ్బుచుండెను. రాజు వర్షోన్ముఖమైన మేఘమువలె నున్నమితుఁడై శరునివలె వచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండెను—ఎవ్వరును «మహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనిజయజయధ్వనులు సేయలేదు.

అప్పు డాలోకజనారణ్య మూర్ధ్వముఖమై యటునిటుఁ జూచుచుండెను—చూచుచుండఁగనే రాజభటులు జయంతిని గొనితెచ్చి మంచెపై కెక్కించి వెడలిపోయిరి. సమున్నతప్రాసాదశిఖరోపరిభాగమున నుదయించిన సంపూర్ణచంద్రబింబమువలె నాజయంతి యసమానమోహనరూపరాశి యామంచెపై నొక్కసారిగ నుదయించినట్లయ్యెను. అప్పుడు వేనవేలుజను లూర్ధ్వముఖులై, యుత్క్షిప్తనేత్రులై మంచెపైనున్న యాగైరికవసనాలంకృతయు, నపూర్వజ్యోతిర్మయాకారిణియు నగుభైరవీమూర్తిని జూడనారంభించిరి. సమున్నతాయతమధురలలితోజ్జ్వలజ్యోతిర్మయమైన యామోహనవిగ్రహము, ఆయనుపమానగాంభీర్యధైర్యస్థైర్యములు, ఆదేవీదుర్లభమైనశాంతి మొదలగువాని నెల్లరును విముగ్ధులై చూడనారంభించిరి. నవరవికరప్రోద్భిన్నపంకేరుహసన్నిభంబగు నాయపూర్వప్రఫుల్లముఖమండలమును దదేకదృష్టితోఁ దిలకించుచుండిరి. ఆరక్తాధరప్రవాళమున మెఱయుచున్న మృదుమధురస్నిగ్ధవినమ్రమందహాసము — సర్వభయసంహారకారణశక్తిస్వరూపమైన యానుస్నిగ్ధమధురమందహాసము—చూచి యాజనులయందనేకు లామె దేవియని భావించి చేతులు జోడించుకొని యాజయంతికి ప్రణామముల నర్పించుచుండిరి. అనేకు లామెకు నమస్కరించుటను చూచుటవలన మఱికొందఱి కామెపై భక్తిభావ ముదయించెను. అప్పుడు వారు "జగన్మాతకు జయమగుఁగాక! మాతల్లియగు సీలక్ష్మీమహాదేవికిజయమగుఁగాక" అనిజయజయధ్వనులను చేయసాగిరి. ఆజయధ్వని క్రమక్రమముగా పర్వతపంక్తులలోఁబడినయశేషనిర్ఘోషము ప్రాంతదేశముల కెట్లువ్యాపించునో యట్లే యాప్రాంగణమునందొకదిక్కునుండి మఱియొకదిక్కునకు వ్యాపించి ప్రతిహతమై యెల్లెడల ప్రతిధ్వనించుచుండెను. తుదకాజనసమూహమంతయు నైకకంఠ్యముగ

జయధ్వని సేయునారంభించెను. నగరమంతయును ప్రకంపితమగుచుం డెను. చండాలుని చేతియందున్న బెత్తము జారి క్రిందఁబడిపోయెను. జయంతి తనలో "జయజగదీశ్వరా! నీకే జయమగుఁగాక! ఈప్రేక్షక జనమండలమంతయును నీస్వరూపమేగదా! నీవీజనులవాక్కులఁబ్రవే శించి నీజయమును నీవే తెలుపుకొనుచుంటివి—జయజగన్నాథా! నీకే జయమగుఁగాక! నేనెవ్వతెను?" అని మొఱవెట్టుకొనుచుండెను.

క్రోధావేశపరవశుఁడై యున్న రాజప్పు డగ్నిజ్వాలవలె మండిపడుచు మేఘగంభీరస్వరముతో "వస్త్రమునుతీసి పాఱవేయుము. ఛెళ్లుమని బెత్తముతోఁ గొట్టుము!" అని చండాలున కాజ్ఞాపించెను.

ఈసమయమున నాకస్మికముగ రాజునొద్దకుఁ జంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు వచ్చి యాతని రెండుచేతులను బట్టుకొని "మహారాజా! రక్షింపుము! నేనెన్నఁడును నిన్నుఁ బ్రార్థించినవాఁడను గాను. ఇప్పుడు ప్రార్థించుచున్నాఁడను. ఈమెను విడిచిపెట్టుము!" అనియెను.

రాజు—దేవి స్వయముగా విడిపించుకొనుటకు శక్తిచాలనిదా యేమి? నీవు వచ్చి విడిపింపవలయునా? ఈయధమరాక్షసికిఁ దగిన శిక్ష కావలయును.

చంద్ర—ఈమె దేవికాదు. కేవలము స్త్రీ.

రాజు—స్త్రీలనుగూడ రాజు దడింపవచ్చును.

చంద్ర—ఈజయధ్వనులను వినుచుంటివా? ఈజయధ్వనుల లో నీరాజనామ మంతరించిపోవుచున్నది.

రాజు—స్వామీ! మీపని మీరు చూచుకొనుఁడు. చదువుకొనుటకు గ్రంథములు లేవా యేమి?

చంద్రచూడుఁడు వెడలిపోయెను. పిమ్మట చండాలుఁడు తిరుగ రాజాజ్ఞనుపొంది క్రిందఁబడినబెత్తమును దీసికొని మీఁదికెత్తి జయంతి

ముఖమండలమును దృష్టించి చూచెను. తోడనే మీఁదికెత్తిన బెత్తమును దింపివైచి రాజువంకఁ జూచెను. తుదకు బెత్తమును విసరి పారవైచి యూరక నిలుచుండెను.

"ఏమి!" అని రాజు పిడుగువలె గర్జించెను.

చండాలుఁడు—మహారాజా! ఈపని నావలనఁగాదు.

రాజు—నీవు శూలమునకు గుఱికాఁగలవు.

చండాలుఁడు చేతులు జోడించుకొని "మహారాజాజ్ఞ ననుసరించి శూలారోపణమునకైనఁ బాల్పడుదును గాని యీపనిని మాత్రము చేయఁజాలను" అనియెను.

పిమ్మట రాజు తనయనుచరులను బిలిచి "ఈచండాలుని దీసికొనిపోయి కారాగారమున బంధింపుఁడు" అని యాజ్ఞాపించెను.

అనుచరులు చండాలుని దీసికొనిపోవుటకై వచ్చుటను చూచి జయంతి మహారాజుతో "మనుష్యుని నింతగా బాధించు టెందులకు? నీయాజ్ఞను నేనే పరిపాలించెదను—చండాలుఁడును వలదు—మఱియెవ్వరును వలదు" అనియెను.

అయినను చండాలుని దీసికొనిపోవుటకై యనుచరులు వచ్చుచుండుటను చూచి జయంతి చండాలునితో "బిడ్డా! నాకొఱకు నీవేల కష్టములపాలయ్యెదవు? నేను సన్న్యాసినిని. నాకు దేనివలనను దుఃఖము గాని సుఖముగాని లేదు. ఈబెత్తము నన్నేమిచేయఁగలదు? ఇఁక వస్త్రాభావమా?—సన్న్యాసినులు సవస్త్రలైననేమి? వివస్త్రలైననేమి? రెండును సమానమే. నీ వెందులకు కష్టములకు లోఁబడవలయును? బెత్తమును దీసికొనుము" అనియెను.

చండాలుఁ డట్లుచేయలేదు. జయంతి మరలఁ జండాలునితో "బిడ్డా! ఆఁడుదాననని నామాటను నీవు నమ్ముటలేదు. ఇప్పుడుచూడు

ము!" అని చెప్పి బెత్తమును తానే తనదక్షిణహస్తముతోఁ గట్టిగఁ బట్టుకొని యా మహారాజసముఖమున, వికచారవిందసన్నిభమై, రక్తరేఖా విరాజితమై, మనోహరకాంత్యుజ్జ్వలమైయొప్పారు తనవామహస్తమును సాచి యాబెత్తముతో బలముగఁ గొట్టుకొనియెను. ఆబెత్తముకొలఁదిని మాంసము లేచివచ్చెను. చేతినుండి రక్తము ప్రవహించుచుండెను. ఆమె గైరికవస్త్రమును, ఆమంచెమీఁదిభాగమును రక్తముచేఁ దడిసి పోయెను. ఇదియంతయును జూచి జనులందఱును హాహాకారము చేసిరి.

జయంతి మందహాసవదనారవిందయై చండాలునితో "సోదరా! చూచితివా? నీకు భయమెందులకు?" అనియెను.

ఆచండాలుఁడు రక్తపూరితమైయున్న యాగాయమును జూచి పిమ్మట హాసమయమైయున్న యాభైరవీప్రఫుల్లవదనమండలమును దిలకించెను. తోడనే యాతఁడు మెల్లగ జరగి భయప్రకంపితుఁడై వెనుదిరిగి మంచెమెట్లపైనుండి దిగి పారిపోయెను.

ఆమహాజనసమూహమునం దెక్కడ దాఁగికొనియెనో యాతని నెవ్వరును జూడలేదు.

అప్పుడు రాజు తనయనుచరులకు "మఱియొకనినిదీసికొనిరండు. ఆతఁడు ముసల్మానుజాతివాఁడై యుండవలయును" అని యాజ్ఞాపించెను.

సేవకులు కాలయమునివలె నున్న కటికివాని నొక్కని దీసికొనివచ్చిరి. మహమ్మదుపురమున గోవధము చేయుటకు వలనుపడకుండుటచే నగరమువెలుపల గొఱ్ఱెలు మేకలు మొదలగువానిని జంపి యాతఁడామాంసము నమ్ముకొనుచుండెను. అతఁడు మిగులబలిష్ఠుఁడును, స్థూలకాయుఁడును, కురూపియు నై యుండెను. రాజాజ్ఞనుపొంది యాతఁడు మంచెపైనధిష్ఠించి బెత్తమును గైకొని జయంతి కెదురుగ నిలువఁబడియెను. బెత్తమును మీఁదికెత్తి జయంతితో "వస్త్రమును దీసివేయు

ము. నీమాంసమును ఖండఖండములుగఁ జేసి నాయంగడిలో నుంచి యమ్మెదను.'' అని గర్జించెను..

జయంతి చెక్కుచెదరని మొగముతో మహాజనసమూహమును సంబోధించి యిట్లనియెను.

"రాజాజ్ఞ ననుసరించి మంచెపై నిలిచి నేనే వివస్త్ర నగుచున్నాను. మీలో నాలుబిడ్డలుగలవారు మీమాతృదేవతలను స్మరించుకొనుచు కొంతసేపటివఱకు మీకన్నులను మూసికొనుఁడు—మీలో నెవ్వరి కాఁడుబిడ్డలున్నారో యట్టివారు, మీమీపుత్రికలను మనసునందు భావించుకొనుచుఁ గన్నులను మూసికొనుఁడు. ఎవ్వరు హిందువులై దేవబ్రాహ్మణభక్తిగలవారై యుందురో యట్టివారు కన్నులను మూసికొనుడు. ఎవరితల్లి స్వైరిణియో, ఎవ్వరు వేశ్యాగర్భమునజన్మించియుండిరో యట్టివారు తమయిష్టమువచ్చినట్లుండవచ్చును.. వారిమెచ్చుట నాకెంతమాత్రమును సిగ్గులేదు. అట్టివారిని నేను మనుష్యులనుగాఁ బరిగణింపను''

ఈమాటలను వినుటవలన నామహాజనుల కన్నులు బాష్పజలపూరితములయ్యెనో లేదో జయంతి చూడలేదు. అప్పు డామెమనసూర్ధ్వాకాంక్షిణియై యుండెను. ఆమె జగదీశ్వరునితప్ప మఱియెవ్వరిని జూచుటలేదు. తరువాత నామె రాజుపంకఁ జూచి "నీయాజ్ఞాప్రకారము నేను వివస్త్రనయ్యెదను. కాని నీవు చూడవలదు. నీవు మహారాజువై యుంటివి. నీవు పశుధర్మము ననుసరించుచుంటివని ప్రజలు కనిపెట్టినమొదల వారు నీవిషయమున నేమిచేయుటకైనను సందేహింపరు. మహారాజా! నేను వనవాసినిని. వనమునందున్నపు డనేకసమయములయందు వస్త్రవిహీనయై యుండుట తటస్థించుచుండెడిది. ఒకసారి నేను పులినోటఁ బడితిని. అప్పుడుగూడ నిన్ను నేను గాపాడుకొంటిని,

కాని, వస్త్రమునుమాత్రము గాపాడుకొనలేక పోయితిని. నీయాచరణమును చూచి నిన్నుఁగూడ నాయడవిమృగముగ భావించుకొంటిని. కావున నీయెదుట నాకేమియును సిగ్గులేదు. నీకును సిగ్గులేదు. కాని నీకు మాత్రము లజ్జ యుండవలసినది. నీవు రాజువు. మఱియును గృహస్థధర్మమునం దుంటివి. నీకు భార్యకూడ నున్నది. కన్నులు మూసికొనుము!'' అని చెప్పెను.

ఆమె చెప్పినదంతయును వ్యర్థమయ్యెను. రాజు తీవ్రక్రోధాంధకారమున నంధుఁడై యుండెను. జయంతిమాటల కేమియును బదులు చెప్పక కటికవానితో ,,బలాత్కారమున వస్త్రమును విప్పి పారవేయుము'' అనియెను.

అప్పుడు జయంతి మఱియేమియును వృథావాక్యములను పల్కుకక మంచముపై మోకాళ్లనూని కూర్చుండియుండెను. ఆమె తన్నుఁ దానే వంచించుకొనియుండెనని తోఁచుచున్నది. ఆమె తనలో ,, నేను ప్రపంచసంబంధములైన సుఖదుఃఖముల కన్నిటికిని దిలోదకములను విడిచియుంటిని. నాకు సుఖమును లేదు; దుఃఖమును లేదు. నావంటిదానికి లజ్జయెక్కడిది? ఇంద్రియములకును మనస్సునకు నేసంబంధము లేనప్పుడు నాకు వస్త్రావరణమున నేమి? నిరావరణమున నేమి? పాపమే లజ్జ— మఱిదేనికొఱకు లజ్జకలదాననై యుండవలయును? పరమేశ్వరునియందుఁగాక, సుఖదుఃఖాధీనజీవనులైన మనుష్యులయెడల లజ్జయున నేమి? నే నీసభామధ్యమున వివస్త్ర నేలకాఁగూడదు?'' అని యీవిధముగ నాలోచించుకొనుచుండెను. అందువలననే యామె యింతవఱకును తాను విపదాపన్నయై యుంటినని తెలిసికొనియుండలేదు — వేత్రాఘాతమున కామె లక్ష్యము సేయలేదు. కాని, వస్త్రవిహీనయై యుండవలసివచ్చిన యీసమయమునం దెక్కడినుండియో యాపాపపులజ్జ వచ్చి

యామె నాక్రమించుకొనియెను. అప్పు డామె స్త్రీజన్మమును నిందించుకొనుచు నచ్చో కూర్చుండి పవిత్రచిత్తముతోఁ బరమేశ్వరుని సన్నిధిచేసికొని మనసునందే ,,హేదీనబంధూ ! రక్షించుటకిదే సమయము. సుఖదుఃఖములకు జలాంజలి విడిచితినని యనుకొనుచుంటిని. కాని, హా ! దర్పహారీ ! ఆనాగర్వము భస్మీభూతమై పోయినది. ఇప్పుడు నన్నుఁ గాపాడుము ! ఈయాఁడుపుట్టువున నేలపుట్టించితివి ? ప్రభూ ! సుఖదుఃఖములన్నిటిని త్యజింపవచ్చును. కాని, ఆడుపుట్టువు పుట్టి సిగ్గును వదలియుండుట చాలఁ గష్టము కావున నిప్పుడు భయభ్రాంతనై మొఱవెట్టుకొనుచున్నాను. జగన్నాథా ! నన్నిప్పుడు రక్షింపుము ! రక్షింపుము!'' అని ప్రార్థించుచుండెను.

ఈవిధముగా జయంతి పరమేశ్వరుఁడగు పురుషోత్తముని ప్రార్థించుచుండఁగా కటికవాఁ డామె చీరచెఱఁగు పట్టి లాగుచుండెను. చూచుచున్న జనసమూహమంతయు నైకకంఠ్యముగ హాహాకారమును సేయుచు ,,మహారాజా ! ఈఘోరపాపమూలమున నీకు సర్వనాశనముకాఁగలదు—నీరాజ్యము నాశనమైపోవును'' అని యఱచుచుండెను.

అదేమియును రాజు చెవిని బెట్టుటలేదు. ఏమియును చేయఁజాలక జయంతి తనచెఱఁగును భద్రముగఁ బట్టుకొనియుండెను.—విడువలేదు. ఆమె కనుదమ్ములనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. అప్పుడు శ్రీ చూచినయెడల చాల నాశ్చర్యపడియుండును. జయంతికన్నులనీరు వెట్టుకొనుట మఱెప్పుడును నెవ్వరును చూచియుండలేదు. ఆమె రక్తమయమైన తనచేతితోఁ జెఱఁగునుబట్టుకొని ,, జగన్నాథా ! రక్షింపుము ! రక్షింపుము !'' అని మొఱయిడుచుండెను.

జగద్రక్షకుఁడగు పరమేశ్వరుఁ డామె మొఱ నాలకించినట్లేయున్నది. హాహాకారముచేయుచున్న యసంఖ్యాకజనసమూహమునుండియొ

కస్మికముగ జయధ్వనులు చెలరేఁగెను. ‘‘రాణికిజయమగుఁగాక ! మహారాజ్ఞికి జయమగుఁగాక ! దేవికిజయమగుఁగాక!’’ అనుజయధ్వనిధ్వనల మారుమ్రోఁగుచుండెను. ఆసమయముననే యాభరణశింజితధ్వానములు జయంతి చెవులఁ బడియెను. అప్పుడామె మొగమెత్తిచూడఁగా సమస్తపౌరస్త్రీలతోడఁ బరివేష్టింపఁబడి మహారాజ్ఞియగు నందాదేవి మంచెపైకెక్కి వచ్చుచుండెను. జయంతి లేచి నిలువఁబడియెను.

ఆపౌరస్త్రీలందఱును జయంతిని చుట్టుకొని నిలుచుండిరి. మహారాజ్ఞికూడ నడ్డముగ వచ్చి జయంతి కెదురుగ నిలువఁబడియెను. దర్శకులందఱును చప్పటులఁజఱచుచు హరినామస్మరణము సేయఁదొడఁగిరి. ఆకటికవాఁడును జయంతి చెఱఁగును వదలివైచెను. కాని, మంచెమీఁదినుండిమాత్రము దిగిపోలేదు.

రాజు విస్మయోగ్రస్తచిత్తముతో దుష్టుఁడై పరుషభాషణములతో ‘‘ఇదేమి మహారాజ్ఞీ యా?’’ అని గర్జించెను.

నందా——మహారాజా ! నేను వీరపత్నిని——వీరమాతను——నేను ప్రాణములతోనున్నంతవఱకిట్టి పాపకార్యముల నొసరించుటకు మీకవకాశమీయను. అట్లనయెడల వంశము నిర్మూలమైపోవును.

రాజు మునుపటివలెనే క్రోధముతో ‘‘నీవుండఁదగినది యంతఃపురము. అక్కడకుఁబొమ్ము!’’ అనియెను.

నందాదేవి యామాటలకేమియునుత్తరమీయకయే ‘‘మహారాజా ! నేనున్నమంచెపై నీకటికవాఁడెంతభయములేకుండ నిలిచియున్నాఁడో చూచితివా? వీనినిదిగిపొమ్మని యాజ్ఞాపింపుము’’ అనియెను.

రాజు మఱిమాటాడలేదు. అప్పుడు నందాదేవి గంభీరస్వరముతో ‘‘ఈదురాత్ముఁడగు కటికవాని నీమంచెనుండి యీడ్చివేయువారీ రాజధానియం దెవ్వరును లేరా?’’ అనియెను.

తోడనే వేలకొలఁదిజనులు ,,కొట్టుము! చంపుము!'' అని కేక లువేయుచుఁ గటికవానిపైఁ బడుటకై పరుగెత్తుకొనివచ్చిరి ఆకటిక వాఁడు ప్రాణములపై నాశవదలుకొని క్రిందికి దుమికి పాఱిపోవుటకు ప్రయత్నించెను. కాని, జను లాతనిఁ బట్టుకొని కొట్టుచు. గోటసింహ ద్వారమునావలకు లాగికొనిపోయిరి. అనేకు లాతనిని తన్ని పొడిచి ప్రాణావశిష్టునిగఁ జేసివైచిరి.

నందాదేవి జయంతితో ,,తల్లీ! దయయుంచి యభయప్రదానమును జేయుము. నీవెట్టిదేవతవో యిటకు దయచేసి యుంటివి. నాకు చాల భయమగుచున్నది. తల్లీ! ఈయపరాధమును మనసునం దుంచుకొనవలదు. దయయుంచి యొకసారి యంతఃపురమునకు వచ్చి నీపాదరజోలేశముచేఁ బవిత్రము చేసి పొమ్ము. నేను చేయుపూజలను గ్రహింపుము'' అనియెను.

ఇట్లు ప్రార్థించి నందాదేవి పౌరస్త్రీలతోఁ గూడ జయంతిని దీసికొని యంతఃపురమునకు వెడలిపోయెను. రాజేమిచేయుటకును శక్తుఁడుకాక సింహాసనమును వదలి యవ్వలకుఁ బోయెను. ప్రేక్షకజనసమూహ మంతయును కోలాహలముచేయుచు నందాదేవిని వేవిధములఁ గొండాడుచు నాశీర్వదించుచుఁ గోటవెడలిపోయెను.

జయంతి యంతఃపురమున చాలసేపు నిలువలేదు. నందాదేవి యనేకానునయాలాపములతో జయంతీపాదపద్మములను గంగోదకములచే స్వయముగఁ గడిగి రత్నపీఠమునఁ గూర్చుండుమని వేఁడుకొనియెను. కాని జయంతి యందులకంగీకరింపక ,, తల్లీ! నేను మనోవాక్కాయకర్మములచే నీకు శుభముకావలయునని యాశీర్వదించుచున్నాను. నే నెందుకొఱకైనను కోపించి దుఃఖితనైతినని నీ వెంతమాత్రము ననుకొనవలదు. దేవునియాజ్ఞ యట్లున్నది. కాని యెప్పుడైనను నీకాపిద

సంభవించినప్పుడు నాకుఁ దెలియఁజేసినయెడల నేనుతత్క్షణమే వచ్చి చేఁతనైనంతవఱకు నుపకారము చేయుదును. కాని, రాజనగరమున సన్యాసిని యుండఁగూడదు. అందువలన నేనుపోవుచున్నాను'' అనియెను.

సంవాదేవియు పురస్త్రీలును జయంతికి నమస్కరించి యామె పాదధూళి తమశిరములం దాల్చికొని యామెను బంపించివైచిరి.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

అంతఃపురమునందలి సమాచారములు వెలువడి కొలువునకు వచ్చుచుండెను. కాని యథార్థరీతిగఁ దెలియవచ్చుటలేదు. ఆఁడువారి చెవులఁబడి క్రమముగా నానోటనుండి యానోటఁబడి యూరంతటను వ్యాపించుచుండెను. బహుముఖములవ్యాపించుటచే నానాసమాచారములు విశేషోక్తులతో నిండిపోవుచుండెను. విశేషించి కొంచె మాశ్చర్యకారణమగు వర్తమానములున్నయెడ నవి యాఁడుపిల్లలవలె స్వల్పకాలములో మాఱిపోవుచుండును. స్వభావసిద్ధమైన జయంతి యథార్థసమాచార మెంతవిరుద్ధముగ లోకమున వ్యాపించినదో పాఠకులు తెలిసికొనియేయున్నారు. ఊరివారందఱు నెట్లు చెప్పుకొనుచున్నారో మనకుఁ దెలియుచునే యున్నదిగదా! ఇప్పుడు జయంతి యంతఃపురమునఁ బ్రవేశించి తోడనే వెడలిపోయెను. ఈసహజసమాచారము లోకమున వ్యాపించి ఆదేవత యంతఃపురమునఁ బ్రవేశించి తత్క్షణమే యంతర్ధానమై పోయెననియు, తిరిగి యెవ్వరికంటను బడలేదనియు జనులు చెప్పుకొనవలసిన యవస్థలోనికి మారిపోయెను.

ఆమె యానగరదేవతయనియు, రాజ్యమును రక్షించుచున్న రాజ్యలక్ష్మియనియు, రాజును బరీక్షించుటకై వచ్చి యాతని బుద్ధిహీనతను పరీక్షించి రాజ్యమును వదలి పోయెననియు, నిఁక నీరాజ్యము

నిలువఁజాలదనియునగరవాసులందఱును దృఢమైన నమ్మకముకలవారై యుండిరి. ఆకురదృష్టమునకుఁ దో డానమయమున నే మూర్షిదాబాదునుండి నవాబుసేనలు వచ్చుచున్నవను పిడుగువంటి సమాచారమొకటికూడ వచ్చెను. కావున నే జనులకందఱకును కొలఁదికాలములోనే రాజ్యము ధ్వంసమైపోవుట నిస్సంశయమను నమ్మకము కలిగెను. ఆపట్టణమున మూటు, ముల్లె, కట్టుకొని సిద్ధముచేసికొనుచుండు జనులసందడి యధికమయ్యెను. అనేకు లూరువిడిచి వెడలిపోయిరి.

సీతారాముఁ డీవార్తల నెంతమాత్రమును చెవిని బెట్టకుండఁ జిత్తవిశ్రామమునకే పోయి యట నొక్కఁడును నివసించుచుండెను. ఇప్పుడాతని మనస్సునందున్న యతిప్రబలమైన కోపము—ఆకోపము సర్వవ్యాపకమై, సర్వనాశనకరమై యుండెను. ఇతరులపైనున్న కోపమునకంటె శ్రీమీఁదికోపమే తీవ్రతరమై యుండెను.

సీతారాముఁడు విభ్రాంతచిత్తుఁడై, నీచవ్యాపారులును, నీచాశ్రయులు నగుకొంద అనుచరులను గూర్చుకొని „ ఈరాజ్యమునందెక్కడెక్కడ సుందరీమణు లుందురో వారినందఱను నాకై చిత్తవిశ్రామమునకుఁ దీసికొనిరావలయును” అని వారి కాజ్ఞాపించెను. అప్పుడాదురాత్ము లందఱును గుంపులుగుంపులై రాజ్యమునందలి నలుదిక్కులకును వెడలిపోయి,ధనమునకాసించిన సుందరులను ధనమిచ్చియు, మహాపతివ్రతలగు లావణ్యవతుల బలాత్కరించియుఁ దీసికొనివచ్చుట కారంభించిరి. దేశమంతటను హాహాకారములు పుట్టుచుండెను. ఇదియంతయును వీనులార విని కన్నులారఁగాంచి, సహింపఁజాలక చంద్రచూడుఁ డప్పు డెవ్వరితోడ నేమియును జెప్పకుండ మూటయును, ముల్లెయును గట్టుకొని తీర్థయాత్రార్థమై వెడలిపోయెను. ఐహికజీవనమున నాతఁడు మరల మహమ్మదుపురమునకు వెనుదిరిగిరాలేదు.

అప్పుడు పోవుచు త్ర్యాలంకారుఁడు మార్గమధ్యమున చూచిన ఫకీరును చూచెను. చంద్రచూడుని తో ,, తాహురజీ! ప్రయాణ మెక్కడకు? ''అని యడిగెను.

చంద్ర—కాశికిఁ బోవుచున్నాను. మీ రెక్కడకుఁబోయెదరు?

ఫకీ—మక్కాకు—

చంద్ర—యాత్రార్థమేనా?

ఫకీ—ఏదేశమున హిందువులుందురో, ఆదేశమున నేనిఁక నివసింపఁదలఁచుకోనలేదు. సీతారాముని వలన నీపాఠమును బాగుగ నేర్చి కొనియున్నాను.

ఇరువదియవప్రకరణము.

జయంతి మహమ్మదుపురమునుండి వెడలిపోయెను. ఆమె కేమియును దుఃఖము లేదు. ఎంతో సంతోషమును, సుఖమును, కలదానివలెనే యుండెను. ఆమె పోవుచు మార్గమునందు ,, జయజగన్నాథా! నీదయ యనంతమైనది. నిన్నెవరు తెలిసికొనఁజాలరో వారికా యజ్ఞానమే విపత్తు ప్రభూ! దేనిని విపత్తని చెప్పవలయునో, ఆసంగతి నాకణుమాత్రమును తెలియదు. నీవు నన్నేస్థితియందుంచిన నాస్థితినే పరమైశ్వర్యముగను, పరమసుఖముగను భావించుకొనుచుంటిని. నేనింత వఱకును వృథాగర్వముచే మదించి, వృథాభిమానముచేఁ గన్నుఁగానక యహంకారముచే విమూఢనై యుంటిని. మహానుభావా! నేను నిన్నుఁదెలిసికొని, యజ్ఞునివలె నన్ను శాసింపుమని యనేకవిధములఁ బ్రార్థించుచున్నదానను. ''

యచ్ఛ్రేయస్స్యాన్నిశ్చితం బ్రూహి తన్మే
శిష్యస్తేహం శాధిమాం త్వాం ప్రపన్నమ్" అని ప్రార్థించుచుండెను.

జయంతి, జగదీశ్వరుని సన్నిధిచేసికొని యీతనింబోలె మాటలాడుటకును, తనమనస్సునందున్న దాని నంతను నావిశ్వాసప్రకారము నుపట స్పష్టముగ మనవిచేసికొనుటకును తండ్రియొద్దకుఁ జేరి పుత్రిక తనకు గావలసినదాని నన్నిటి నెట్లు కోరునో, యట్లే జగజ్జనకుఁడగు పరమేశ్వరుని జేరి కోరికొనుటకును సమర్థురాలై యుండెను. ఆమె కోరికొనిన వస్తువొకటి సీతారామునికొఱకే యై యుండెను. "సీతారాముని దుర్బద్ధిచూడఁగా నాతఁ డచిరకాలముననే నామరూపములు లేకుండఁ బోవునని తోఁచుచున్నది. అట్టివాని నుద్ధరించుట కేమియును మార్గము లేదా? పరమేశ్వరుని యనంతదయాసముద్రమున నొకబిందువైన నాతనికొఱ కుపయోగింపఁబడ లేదా?" అని యీవిధముగా జయంతి తనహృదయమున నాలోచించుకొనుచుండెను. ఆమె తనహృదయమున "నేను మొఱపెట్టినయెడల జగదీశ్వరుఁ డవశ్యముగ నాకర్ణించునని నాకు నమ్మకమున్నది. సీతారాముఁ డాతనిని దలపెట్టుటలేదు. ఆతఁడు భగవంతునిగూర్చి మొఱపెట్టి ప్రార్థించుటయే మఱచిపోయెను. అట్లు కాకపోయినయెడల నింతవఱకు మఱచిపోవకయే యుండును. ఇట్లు భగవంతుని మఱచిపోవుటయే పాపాత్ములకుఁదగినశిక్షయని తోఁచుచున్నది. అందువలననే సీతారాముఁడు భగవంతుని ప్రార్థించునట్లు తోఁచుటలేదు. ఆతఁడు ప్రార్థింపకపోనిమ్ము. నేను జగజ్జనకుఁడగు పరమేశ్వరునిగూర్చి పాపాత్ముఁడైన సీతారాముని పాపవిముక్తునిం జేయవలయునని ప్రార్థించినయెడల నాతఁడు దయఁజూడకుండునా? "జగత్పరమేశ్వరా! నీనామము సనాతనమైనది. దానికి జయము గుఁగాక! సీతారాముని నుద్ధరింపుము?" అని యీవిధముగాఁ బ్రార్థించుచుండెను.

పిదప మరల జయంతి తనమనంబున "స్వవిషయమునఁగాక యూరక భగవంతునిఁ బ్రార్థించినయెడల నాతఁడు వినజాలఁడు. నేను స్వయముగా సీతారాముని నుద్ధరించుటకుఁ బ్రయత్నింపక పోయినయెడల జగదీశ్వరుఁడు నాప్రార్థనము నెట్లువినును? నేనేమిచేయవలయునో యాలోచించుకొనవలయును. ప్రప్రథమమున శ్రీ యిక్కడకు రావలయును. ఆమెపాఱిపోవుట యంతబాగుగా లేదు. కాని పాఱిపోక పోయినయెడల నప్పు డేమగునో, అదియును చెప్పఁజాలము. భగవన్నిర్దిష్టమైన కార్యకారణపరంపరను గూర్చి తెలిసికొనుట యసాధ్యముగదా ?" అని యోచించుకొనియెను.

అనంతర మామె శ్రీని వెదకికొనుచుఁ బోయి యామెను జూచి యెల్లవృత్తాంతమును దెలియఁజేసెను. శ్రీ విషణ్ణచిత్తయై "మహారా జధోలోకమునఁబడిపోయెనా? ఆతని నుద్ధరించుట కేమియు నుపాయము లేదా?" అని యడిగెను.

జయం—పరమేశ్వరుని యవ్యాజకరుణాలేశమే దీనికిఁ దగిన యుపాయము. భగవంతుని నాతఁడు కేవలము మఱచిపోయియున్నాఁడు. ఎప్పుడాతఁడు జగదీశ్వరుని బ్రార్థించునో అప్పుడాతని యౌన్నత్యదశ మరలఁ బ్రారంభమగును.

శ్రీ—అట్లాతని మరలించుట కేమియు నుపాయము లేదా? నేనాతనియొద్ద నున్నప్పుడెప్పుడును దేవునిగూర్చియే సంభాషించుచుండెడిదానను. ఆతఁడును మనసుంచి వినుచుండెడివాఁడు.

జయం—నీమాటలయందలి మాధుర్యమున కాతఁడు వెఱగుపడుచుండుటవలన మనసుంచి వినుచుండెడివాఁడు. నీముఖమును చూచికొనుచు నీరూపము, వాఙ్మాధుర్యము మొదలగువానివలన ముగ్ధహృదయుఁడై పోవుచుండెనేగాని పరమేశ్వరగుణకీర్తనమును చెవిని బెట్టు

చుండుటలేదు. ఆతఁ డెప్పుడైన నీమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరము నిచ్చియుండెనా? ఎప్పుడైనను, ఏమైననుతత్త్వమును గూర్చి విచారించుచుండెడివాఁడా? హరినామస్మరణమునందెప్పుడైననుత్సాహమునుజూపించెనా ?

శ్రీ—లేదు. నేనంతగాఁ బరిక్షించిచూడలేదు.

జయ—ఆతని మనోభావములన్నియు నీలావణ్యముమీఁదనే పరివర్తించుచుండెను. భగవత్ప్రసంగమున నిలిచియుండలేదు—

శ్రీ—అట్లయినయెడల నిఁక నేమిచేయవలయును ?

జయం—నీవేమిచేయఁగలవు? నీవు సన్న్యాసినివనియు, నీకెట్టికర్మములును లేవనియు, మొదటనే చెప్పివేసితిని.

శ్రీ—నీవుకూడ నట్లు చెప్పుచుంటివి?

జయం—నేనట్లు చెప్పుచుంటినా ? అనుష్ఠేయములైనకర్మములయందాసక్తికలిగియున్నను తత్కర్మఫలములయందెంతమాత్రము నాశ లేకుండఁ బరమేశ్వరార్పణముచేసి యథారీతిగఁ గర్మములను నెఱవేర్చుటయే కర్మత్యాగమని పరిగణింపఁబడును. * నీకుఁ బతిపాదసేవయావశ్యకర్తవ్యము కాదా ?

శ్రీ—అట్లయినయెడల నన్నుఁ బారిపొమ్మనియేలబోధించితివి?

జయ—నీవును రాజును గలిసి నాకుఁ బండ్రెండుగురు శత్రువులున్నారని చెప్పితివి. ఇంద్రియములు నీవశమున లేకున్న నప్పుడు నీవు నరించిన స్వామిసేవ సకామమై ఫలాపేక్షకలదైనది. కర్మాచరణము నిష్కామత్వముకలది కాకపోయినయెడల నది కర్మత్యాగమనిపించుకొనదు. కర్మములను చేయవచ్చును. కాని, తత్ఫలమునకై యాశింపఁగూడదు. అట్టియుద్దేశముతో నాచరించినప్పుడే కర్మత్యాగము

---

* "కార్యమిత్యేవ యత్కర్మ నియతం క్రియతేర్జున!
సంగం త్యక్త్వా ఫలం చైవ సత్యాగ స్సాత్త్వికో మతః,,

చేసినట్లగును. కావున నే నిన్నుఁ బారిపొమ్మని చెప్పితిని. సహింప జాలని వారిపై భారమునుంచుట న్యాయముకాదు. ,,సదంసహేత భ్రమరస్య పేలవం'' అను సీమొదలగు సుపనూనములు జ్ఞాపకమున లేవా ?

శ్రీ మిగుల లజ్జావనతవదనయై యట్లే యోచించి ,, దీనికిఁబ్రత్యుత్తరము జేపటిదినమునఁ జెప్పెదను'' అనియెను.

అప్పుడిఁక నేమియు నధికసంభాషణము జరుగలేదు శ్రీ జయంతి నిఁక చాలసేపు చూడలేదు. మఱునాఁడు జయంతి యామెను పట్టుకొని ,,సన్యాసినీ ! నామాటకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చు?'' అనియెను.

శ్రీ—ఇంకొకసారి నన్నుఁ బరీక్షచేసి చూడుము.

జయం—బాగుగఁ జెప్పితివి. అట్లయినయెడల మహమ్మదుపురమునకు నడువుము! నీవు చేయవలసిన పనులవిషయమై దారియందున్నఁ బోవుచుఁ జెప్పెదను.

అప్పుడు వారిరువురును మహమ్మదుపురాభిముఖులై వెడలిపోయిరి.

ఇరువదియొకవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడు పోయెను. రమాదేవి మరణించెను. శ్రీ వెడలిపోయెను. జయంతియును బోయెను. చంద్రచూడుఁడును, చాందషహా ఫకీరునుకూడ బోయిరి. అయినను సీతారామునకు బుద్ధిరాలేదు.

ఇఁక నున్నవారు మృణ్మయుఁడును, నందాదేవియుమాత్రమే—నందాదేవి యీసారిమాత్రము చాలఁ గోపించుకొనియెను—పతిభక్తి యూకోపము నిఁక నడంపలేకపోయినది. కాని, నందాదేవికిఁ దోడుపడు

వారెవ్వరును లేరు. మృణ్మయుఁ డొక్కఁడుమాత్రము సాహాయ్యముచే యఁదగినవాఁడై యుండెను. ఆమెపంపిన వర్తమానము మృణ్మయున కందలేదు. అతఁడిఁక లేఁడు—ఈలోకమునే విడిచిపోయెను.

మృణ్మయుఁడు వేకువజాముననే లేచెను. ముసల్మానుసైన్యము మహమ్మదుపురము నాక్రమించుకొనుటకై వచ్చుచున్నదని వినియెను—ఇంకేమున్నది? అప్పుడేవచ్చి కోటను చుట్టుముట్టుకొనియెనని వర్తమానమువచ్చెను. ఈవార్త పిడుగువలె నాతనిచెవిని బడియెను. అతఁడు యుద్ధప్రయత్నమేమియును చేసియుండలేదు. ఇప్పుడాచంద్రచూడుని గూఢచారులెవ్వరును లేరు. వారున్నయెడల నింతకుముందె యీసమాచారము తెలిసియుండును—ఇప్పుడు మృణ్మయుఁడు శత్రువులస్థితిగతులను తెలిసికొనుటకై తానేస్వయముగ నశ్వారూఢుఁడై బయలుదేరెను—కొంచెముదూరము పోవులోపలనే ముసల్మానుసైన్యము కంటఁబడియెను. అతని కావిపత్తునుండి తప్పించుకొనిపోవుటకుఁ దగినయుపాయము లేకపోయెను. ఆసైనికు లాతనిపైఁ బడి పొడిచిచంపివేసిరి.

ముసల్మానుసైన్యము కోటచుట్టును ముట్టడించివైచెను. ఉన్న నగరవాసులందఱును పట్టణమునువిడిచి పారిపోయిరి. సీతారాముఁడు చిత్రవిశ్రామమున సుందరీమండలపరివేష్టితుఁడై యుండఁగా వచ్చుటికి మృణ్మయుఁడు మరణించినసమాచారము తెలియవచ్చెను. మఱియును ముసల్మానులు కోటను ముట్టడించియున్నారనికూడఁ దెలియవచ్చెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు తనమనసునందు—అంతయు నంతమునకు వచ్చినది. భోగవిలాసములకును, రాజ్యమునకును, జీవనమునకును, వినాశకాలము సమీపించినది'' అని తెలిసికొనియెను. తోడనే రమణీమండలమును విడిచి లేచెను.

అభిలాసినులు ,,మహారాజా! ఎక్కడకుఁబోయెదవు? మమ్ము

లను విడిచి యెక్కడకుఁ బోయెదవు? '' అని యడిగిరి.

సీతారాముఁడు తనయనుచరులతో ,,వీరినందఱను కొట్టిత్రోసి వేయవలయును '' అని యాజ్ఞాపించెను.

ఆస్త్రీలందఱును కిలకిలనవ్వుచు, హరికీర్తనము సేయుచు లేచిరి. వారినందఱను త్రోసివైచి వారిలో భానుమతియను నొక సుందరి మణి రాజునెదుట నిలువఁబడి ,,మహారాజా! సత్యమే ధర్మము. ధర్మమే జయము'' అనుసంగతి యిప్పటికైనబోధపడినదా? మేముకులస్త్రీలము. మాకులనాశనమును, ధర్మనాశనమును కూడఁ జేసితివి. ఇదియే యుందులకుఁ బ్రతిఫలమని బాగుగఁ దెలిసికొంటివా? మాకొఱకెందఱు తల్లులు—ఎందఱు తండ్రులు—బిడ్డలు—శిశువులు—ఏడ్చుచున్నారో నీవెఱుఁగవైతివిగదా! ఇంతమందిజను లేకగ్రీవముగ నేడ్చిన యేడ్పులా జగదీశ్వరుఁడువిని యూరకుండుననియే యూహించితివా? మహారాజా! నగరమునకుఁ గాదు. వనమునకుఁబొమ్ము. ఇక నీప్రపంచమందలి జనపదములయందు నీపాపపుమొగమును జూపింపకుము—కాని, ధర్మమున్నదనిమాత్రము జ్ఞప్తియుంచుకొనుము'' అనియెను.

రాజీమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరమీయకయే గుఱ్ఱమునధిష్ఠించి వాయువేగముగా నాగుఱ్ఱము నడాయించుకొని కోటద్వారమునొద్దకుఁ బోయెను. యువతీమణులు వానివెన్నంటి పఱువెత్తుచు నందు కొందఱు ,,రండు! రాజనగరమును కొల్లగొట్టవలయును,, అనియు మఱికొందఱు ,,సీతారాముఁడు సర్వవిధముల నాశనమైపోవుటను కన్నులారఁ జూచివత్తము రండు!'' అనియు, నింకఁగొందఱు ,,సీతారాముఁడల్లాను సేవించుచున్నాఁడు. మనము నాతనితోఁగూడఁ బోయి సేవింతము '' అనియు ననేకవిధముల సంభాషించుకొనుచుఁ బఱువెత్తుచుండిరి. ఈ మాటలేవియును రాజునకు లక్ష్యముగాఁ దోఁచుటలేదు. భానుమతిమాటల

వలననే మూతనిచెవులు బ్రద్దలై పోయెను. అప్పుడు రాజు "ధర్మము న్నది—దైవమున్నది" అని హృదయపూర్వకముగ నంగీకరించెను.

రాజు వచ్చి చూచునప్పటికి మునల్మానుసేనలింకను కోటలోనికి రాలేదు. అందఱు నప్పుడే సమీపించుచుండిరి. వారిముందు చతురంగబలసమృద్ధమైనధరాపరాగము ధూమసముద్రమువలెనుప్పొంగి బ్రహ్మాండమంతయు నావరించుకొనియెను. కేతనముల ధరించినవారును, అశ్వారూఢులు మొదలగువారును తమతమయథాస్థానములయందు నిలిచియుండిరి. ఆసేనలోని ముఖ్యభాగము కోటయెదుటకు వచ్చుచుండెను. సీతారాముఁడు కోటవాఁకిలియొద్దకుఁ బోయి ద్వారమును మూసివైచెను.

అనంతరమున రాజు కోటచుట్టును దిరిగి చూచెను. తన సిపాయిలెవ్వరును నగపడలేదు. వేతనములుసరిగానీయకుండుటచే వారిదివఱకే తమతమపనులను చాలించుకొని పోయియుండిరి. నిలిచియున్నవారిలోఁ గొందఱు మృణ్మయుని మరణసమాచారమును, మునల్మానులు వచ్చుచున్నవార్తయును విని చల్లఁగా జారిపోయిరి. కేవలరాజభక్తులైన బ్రాహ్మణులును, రాజపుత్రులును, రాజుసామ్మతిని బ్రదికియుండుటను నుఱువజాలక విశ్వాసహృదయులై యక్కడనే నిలిచియుండిరి. వారిలో నొక్కరినైన విడువకుండ లెక్కవేసినయెడల— నేబదిమందికంటె హెచ్చుగాలేరు. రాజు తనహృదయమున "నేను చాలపాపము చేసితిని. దానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తముగాఁ బ్రాణములను విడిచెదను. ధర్మమున్నది" అని యనుకొనియెను.

రాజసేవకు లెవ్వరును లేరు. అందఱును తమతమమానప్రాణధనాదికములం దక్కించుకొని పాఱిపోయిరి. భృత్యులుకూడ నెవ్వరును లేరు. ప్రాచీనదాసదాసీజనంబులలో నొకరిద్దఱుమాత్రము ప్రభుభక్తిఁ గలిగి రాజునకై తమప్రాణములనైన విడువవలయునని స్థిరప

కల్పము గలిగి కన్నీరువిడుచుచు నందే నిలిచియుండిరి.

అప్పుడు రా జంతఃపురమునకుఁబోయి చూచెను. అందున్న జ్ఞాతివర్గమును, బంధువర్గమును గూడఁ దమతమ కుటుంబములతో యథాకాలముననే వెడలిపోయిరి. ఆవిశాలరాజభవన మిప్పు డరణ్యమువలె జనశూన్యమై నిశ్శబ్దమై,యంధకారబంధురమై పోయెను. రాజునన్నులనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహింపనారంభించెను.

అనంతరము కన్నీరుదుడిచికొని రాజు "నందాదేవి యెక్కడనున్నదో గదా! ఎక్కడకుఁబోఁగలదు" అనియనుకొని యామెను వెదకుచు బోవుచుండెను. అప్పుడు "ఢంఢం" అని ముసల్మానులపిరంగిగుండ్లశబ్దమయ్యెను. వారు కోటగోడను పగులఁగొట్టుటకై ప్రయత్నించుచుండిరి. ఆమహాకోలాహల మంతఃపురమునకు వినవచ్చుచుండెను.

రాజు నందాదేవిభవనమునకుఁ బోయిచూచెను. నందాదేవి నేలపైఁబడి దొరలుచుండెను. చుట్టును కొడుకులును, కుమార్తెలును మఱియు, రమాదేవికుమారుఁడును కూర్చుండి యామెతోఁగూడ నేడ్చుచుండిరి. అప్పుడు నందాదేవి రాజునుజూచి "మహారాజా! ఎంత పనిచేసితివి!" అనియెను.

రాజు—విధివిధాన మెట్లున్నదో యట్లుచేసితిని. నేను మొట్టమొదటనే భర్తృఘాతినిని పెండ్లియాడితిని. ఆమెమాయలోఁబడి సర్వనాశనకారణమైన దుర్బుద్ధికి లోనైతిని.

నందా—ఆమె యెవ్వరు? మహారాజా! శ్రీయేనా?

రాజు—శ్రీమాటనే చెప్పుచుంటిని.

నందా—మేము డాకినియని యనుకొనుచున్నది శ్రీయేనా? ఇన్ని దినములవఱకు నేల చెప్పలేదు?

నందాదేవి ముఖమండల మాసన్నమృత్యుకాలమునందు

గూడఁ బ్రఫుల్లమయ్యెను.

రాజు—ఏమనిచెప్పను? డాకినియైననేమి? శ్రీయైననేమి? ఫల మొక్కటియే యైనది. మరణకాల మాసన్నమైనది. మృత్యువువచ్చి యెదుట నిలిచియున్నది.

నందా—మహారాజా! శరీరధారులకు మృత్యువెప్పటికైన నున్నదే. దానికొఱకు విచారింపవలదు. నీవు లక్షమంది యోధులకు నాయకుఁడవై యుద్ధముచేయుచుఁ జేయుచు మరణించినప్పుడు నిన్ను సరింపఁజాలునంతటి యదృష్టము విధి వ్రాయలేదు.

రాజు—నాకు లక్షమందియోధులు లేరు సరిగదా! తుద కొక నూఱుమందియైన లేరు. అయినను నేను రణరంగముననే మరణింతును. దాని నెవ్వరును తప్పింపఁజాలరు. నే నిప్పుడే పోయి దుర్గద్వారమును తెఱచివైచి మునల్మానుసైన్యమునం దొక్కఁడనే ప్రవేశించెదను. ఈసంగతులన్నియును నీతోఁ జెప్పి యాయుధములఁ గొనిపోవలయునని వచ్చితిని.

నందాదేవి కన్నులనుండి యశ్రుధారలు నాదవారుచుండెను. కాని, తోడనే యామె కన్నీరు దుడిచికొని ,, మహారాజా! నేనిందుల కభ్యంతరము చెప్పినయెడల నీదాసినై యుండుటకుఁ దగను. నీవు నీ క్షాత్రమునకుఁ దగిన పౌరుషస్వభావము కలిగియుంటివి— నాకింతకన్న ను భాగ్యమేమున్నది?—ఇఁక రెండుదినములకు ముందైనయెడల— యిప్పుడు నీవు మరణించెదవు. మహారాజా! నేనును సహగమనము చేసి చచ్చెదను. కాని, యీనోరెఱుఁగని పసిబిడ్డ లేమైపోవుదురోగదా యని విచారించుచుంటిని. వీరు మునల్మానుచేతులలోఁబడి యేమైపోవుదురో యని భయమగుచున్నది'' అనియెను.

ఈసారి నంద చాలసేపేడ్చెను.

రాజు—కావున నీవు మరణింపఁగూడదు. బిడ్డలరక్షణముకొఱకై నీవు బ్రదికియుండితీరవలయును.

నందా—నేనుండి బిడ్డల నెట్లుబ్రదికింపఁగలను?

రాజు—నందా! ఇంతమందియును బాఱిపోలేదా? నీవును పలాయనమైపోయినయెడల నీబిడ్డలు బ్రదుకవచ్చును.

నందా—మహారాజుభార్యనై యున్న నే నెవ్వరితోఁ బాఱిపోవఁగలను? మహారాజా! నీబిడ్డలగతి నీకుఁ దెల్పక మఱియెవ్వరికిఁ దెలుపను? వీరి నెవ్వరికొప్పగింతును? పుత్త్రుఁడైనను, పుత్త్రికయైనను, అంతయును ధర్మము కొఱకే—నాకు ధర్మమనునది నీవే. నేను నిన్ను విడిచి యీబిడ్డల నెత్తికొని యెక్కడకుఁ బోవఁగలను?

రాజు—అట్లయినయెడల నిప్పుడేమియుపాయము?

నందా—ఇప్పుడు మఱియేయుపాయమును లేదు. వీరుదిక్కులేనివారని ముసల్మానులు విడిచిన విడిచిపెట్టవచ్చును. లేనియెడల నీశ్వరేచ్ఛ యెట్లున్నదో యట్లగును. ప్రభూ! వీరు మహారాజగర్భమున నుదయించిరి. రాజకులమున నొక్కప్పుడు సంపత్తును నొకప్పుడువిపత్తును కలుగుచుండుట స్వభావము. అందువలన నాకు విషయమున నెంతమాత్రమును విచారములేదు. కాని, తుట్టతుదకు నిన్నెవ్వరైన పాపాత్ముఁడని యనుకొందురేమోగదా యనిమాత్రము భయపడుచున్నాను.

రాజు—లలాటలిఖిత మెట్లున్నదో యట్లగును. ఐహికజీవనమున నిన్నుఁ జూచుటకిదియే కడసారిచూపు.

ఇట్లు చెప్పి మఱియేమియును మాటాడకుండ సీతారాముఁడు యోధవేషమును ధరించుటకై యస్త్రాగారమునకుఁ బోయెను. రాజు యుద్ధమునకుఁ గావలసిన యస్త్రములను ధరించుచుండఁగా నందాదేవి కన్నీరుతుడిచికొనుచుఁ జూచుచుండెను.

సీతారాముఁడు సర్వాంగములందును యథోచితముగ వస్త్ర శస్త్రములను ధరియించి పూతఁడు తిరిగి మునుపటి సీతారామునివలెనే ప్రకాశించుచుండెను. అప్పుడాతఁడు వీరగర్వముచే మృత్యువు నపేక్షించుచు నొక్కఁడును దుర్గద్వారాభిముఖుఁడై పోయెను. నందాదేవి తిరుగ నేలపైఁబడి యేడ్చుట కారంభించెను.

దుర్గాభిముఖుఁడై పోవుచున్న యాతనికి జయంతిని శిక్షించుటకై యిదివఱ కేర్పఱచిన మంచెపై నెవ్వరో యిరువురు స్త్రీలు కూర్చుండి యున్నట్లు కానవచ్చెను. వారిని చూచుటవలన మృత్యుకాముఁడైయున్న యాయోధుని హృదయమునఁగూడ భయముదోఁచుచుండెను. అతఁడు కుందేలువలె భయపడుచు సమీపమునకుఁబోయి చూడఁగా—త్రిశూలవిశోభితకరపంకేరుహయు, గైరికభస్మరుద్రాక్షవిభూషితయు, నగుజయంతియే మంచెపైనుండి కాలు క్రిందికిఁ జాఁచి కూర్చుండియుండెను. ఆమె పార్శ్వమున జగన్మోహనరూపరాశియగు శ్రీ భైరవీవేషముతోఁ గూర్చుండియుండెను.

ఆవిషమసమయమున—ఆయాసన్న కాలమున—ఆవేషములతో—ఆస్థలమునందుఁ గూర్చుండియున్న వారలను జూచి సీతారాముఁడు కొంచెముభయపడి "మీరు నాయాసన్నకాలమున నిక్కడకు వచ్చి యేలకూర్చుండియుంటిరి ? ఇంకను మీమనోరథములు సిద్ధింపలేదా?" అనియెను.

జయంతి చిఱునవ్వునవ్వెను. రాజును చూచినతోడనే శ్రీ సజలనయనయై గద్గదకంఠముతో మాటలాడఁబ్రయత్నించెను. కాని లాభము లేక పోయెను. రాజామెముఖమును బరీక్షించి చూచెను. శ్రీ యేమియును మాటాడలేదు.

రాజు—శ్రీ! నీయదృష్టమే ఫలించినది. నీవే నామరణమునకుఁ

గారణమైతివి. నీవు ప్రియప్రాణహంత్రివని యెంచి మొదటనే నిన్నుఁ ద్యజించివైచితిని. అది చాల మంచిదయ్యెను. ఇప్పు డదృష్టము ఫలించి నది. నీ వెందులకువచ్చితివి ?

శ్రీ—నేను చేయవలసినపని యొకటియున్నది. ఆపని నెఱవేర్ప వచ్చితిని. ఇప్పుడు నీకు మరణము తటస్థి పనున్నది. నేను నీతోఁగూడ మరణించుటకై వచ్చితిని.

రాజు—సన్న్యాసినులకు సహగమనమున్నదా ?

శ్రీ—సన్న్యాసినియైన నేమి, సంసారిణియైన నేమి ? చచ్చుట కందఱకును సమానాధికారమే యున్నది.

రాజు—సన్న్యాసికికర్మము లేదు. నీవు కర్మత్యాగమును చేసితివి. నీవు నాతోఁగూడ నేలమరణించెదవు ? నందాదేవి నాతోఁగూడ మరణించును. అందుల కామె సిద్ధముగానున్నది. నీవు సన్న్యాసిధర్మమును బరిపాలించుకొనుము.

శ్రీ—మహారాజా ! నాపై నెన్నఁడును గోపించియుండలేదు. ఇప్పు డేలకోపింపవలయును ? నేను నీయెడలఁ జేసినయపరాధము హ్రాస్వమైయున్న మనమరణకాలమునఁ దెలిసికొంటిని. ఇప్పుడు నీపాదములకు నమస్కరించుచున్నాను—

ఇట్లుచెప్పి శ్రీ మంచెపైనుండి క్రిందికుఱికి సీతారాముని పాదములపైఁబడి యుచ్చైస్స్వరముతో—నీపాదసేవకురాలను—ఇఁక నేను సన్న్యాసినిఁగాను. నాయపరాధమును క్షమింపుమని ప్రార్థించుచుంటిని. క్షమింపవా ? నన్నుఁ దిరిగి పరిగ్రహింపవా ?" అని ప్రార్థించెను.

సీతా—నిన్నుఁ జాల నాదరముతోఁ బరిగ్రహించియుందును. కాని, యిప్పు డట్లు చేయుటకుఁ దగినసమయము కాదు.

శ్రీ—ఇదే సమయము. నేను స్వేచ్ఛగా మరణించుటకుఁ దగిన

సమయమిదియే.

సీతా—నీవే నామహిషివి.

రాజపాదరజోలేశమును శ్రీ తన శిరంబున ధరించుకొనియెను. అప్పుడు జయంతి ,, నేను సన్యాసినిని. మిమ్ముల నాశీర్వదించెదను. ఇది మొద లనంతకాలమువఱకు మీరిద్దఱును విజయముల నందెదరు గాక! '' అనియెను.

సీతా—తల్లీ! నేను నీయెడల మహాపరాధమును చేసియుంటిని. నీవు నాదుర్దశను చూచి రక్షింపవచ్చితివని తెలిసికొనలేక పోయితిని. నీవు చేసిన యాశీర్వాదమువలననే నీవు యథార్థముగ దేవివని తెలిసి కొంటిని. ఇప్పుడు సెలవిమ్మ! నే నెట్టి ప్రాయశ్చిత్తముచేసికొన్న యెడల నీవు ప్రసన్నవయ్యెదవు? సెలవిమ్మ! అదిగో ముసల్మానుల పిరంగిగుండ్లు మ్రోగుచున్నవి. వినుచుంటివా ? నేనిప్పుడే పోయి వానియెదుట నిలిచి యాపిరంగులకు నాదేహమును సమర్పించెదను. నేనేమిచేసిన నీవు ప్రసన్నవయ్యెదవు ? చెప్పుముతల్లీ !

జయం—నీ వొకానొక దినమున నొక్కఁడవే యీదుర్గమును సంరక్షించితివి.

రాజు—ఇప్పు డట్లు కానేరదు. నీటిమీఁదియుద్ధమునకును, మెట్టమీఁదియుద్ధమునకును చాల భేదమున్నది. ఇట్టిసందర్భమునందు మెట్టయుద్ధమున నొక్కఁడే నిలిచి తలపడఁదగినంతటి మనుష్యుఁ డెవ్వఁడు నింతవఱకును పుట్టియుండలేదు.

జయం—నీకింకను నేఁబదిమంది సిపాయిలున్నారుకారా ?

సీతా—ఆకోలాహలము వినఁబడుచున్నదా? ఏఁబదిమందిజను లాసేనయెదుట నిలిచి యేమిచేయ గలరు? నాప్రాణముల నే నెట్లయిన ను బరిత్యజింపఁగలను. కాని నిరపరాధులగువారిని చంపఁబంపు టెం

దులకు? ఏఁబదిమందిని దీసికొనిపోయినను యుద్ధమున మరణముకంటె వేఱుగ నేమిలాభమున్నది?

శ్రీ—మహారాజా! నేనును నందాదేవియును జచ్చుటకు సిద్ధముగనున్నారము. కాని నందాదేవికిని, రమాదేవికిని గూడఁ గొంత సన్తానమున్నది. ఆబిడ్డలను రక్షించు నుపాయమేమియును లేదా?

సీతారాముని విశాలనయనము లశ్రుజలపూరితములయ్యెను. అప్పు డాతఁ "డిఁక నేమియుపాయమును లేదు. ఏమిచేయను?'' అనియెను.

జయం—మహారాజా! నిరుపాయులగువారికి నుపాయ మొక్కటియున్నది. అది నీకుఁ దెలియదా? ఏల తెలియు లేదు? తెలిసియేయున్నది. తెలిసియున్నను మహైశ్వర్యమదముచే మఱచిపోయితివి— ఇప్పు డానిరుపాయుల కుపాయమును, అగతికులకు గతియు నగునాతఁడు నీకింకను జ్ఞప్తికి రాలేదా?

సీతారాముని మొగము వెలవెలబోయెను. చాలకాలమునకు మరల నాతఁ డనాథాదుల కాధారుఁడును, అగతికులకు గతియు నగుపరమేశ్వరుని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనియెను. ఇంతవఱకు నావరించుకొనియున్న కాలమేఘము ఝంఝామారుతాహతిచేఁ జెల్లాచెదరై పోయెను—హృదయాకాశమధ్యమునఁ గొంచెము కొంచెముగఁ గ్రమక్రమముగా సూర్యరశ్మి ప్రకాశింపనారంభించెను—ఆలోచించుచుండఁగనే యనంతబ్రహ్మాండప్రకాశకమైన యామహాజ్యోతి విరాజమానమగుచుండెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు తనలో "ప్రభూ! దీననాథా! అనాథనాథా! జగదాధారా! అగతికశరణ్యా! శిష్టజనపరిపాలకా! దుష్టసంశిక్షకా! నేను పాపాత్ముఁడనని యెంచి నాపై దయఁజూపకుంటివా?'' అని ప్రార్థించెను.

సీతారాముఁడు నిశ్చలహృదయముతో నీశ్వరుని ధ్యానించుచుండుటను జూచి జయంతి యాభావమును శ్రీకిఁ దెలియఁజేసెను.

అప్పుడు దారిద్ధులు నామంచెపై మోకాలూని నిలిచి రెండుచేతులను జోడించుకొని యూర్ధ్వదృష్టితో గగనవిహారియు గగనవిదారియు నగు కలకంఠమును నిందించుకంఠస్వరమువలన నాదుర్గము నాలుగుదిక్కులను ప్రతిధ్వనింప జేయుచు——

„త్వమాదిదేవః పురుషః పురాణ స్త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానం
వేత్తాసి వేద్య చ పరంచ ధామ త్వయాతతం విశ్వ మనంతరూపః.”

అనిగానము చేయుచుండిరి.

దుర్గము వెలుపల సముద్రఘోషమువలెనున్న మునల్మానుసైనికుల కోలాహలమును, కోటగోడలను పగులగొట్టుటకై ప్రయోగించుచున్న ఫిరంగుల భయంకరనినాదమును కలిసి ప్రతిప్రాంతరమునందును, ప్రత్యరణ్యమునందును, ప్రతినదీతటమునందును, ప్రతిధ్వనించుచుండెను. దుర్గము జనశూన్యమై యాప్రతిధ్వనించుచున్న కోలాహలధ్వనులకంటె నితరశబ్ద మేమియును లేకుండ శూన్యమైయుండెను ఆనడుమ నాత్మోద్ధరణశక్తిజ్ఞానస్వరూపిణులైన శ్రీదేవీజయంతుల కలకంఠములనుండి వెలువడుచున్న యాగీతావచనములు సప్తస్వరసంవాదములై యసామాన్యములై యాకాశమును భేదించుకొనిపోయి యందే విలీనములగుచుండెను. వారు తిరుగ నిట్లుపాడిరి——

„నమోనమస్తేస్తు సహస్రకృత్వః పునశ్చ భూయోపి నమోనమస్తే
నమః పురస్తా దథపృష్ఠత స్తే నమోస్తుతే సర్వతఏవసర్వ.”

ఇదివిని సీతారాముఁడు ముగ్ధుడై పోయెను. ఆసన్నమైయున్న యాపదనే మఱచిపోయెను. చేతులు జోడించుకొని యూర్ధ్వముఖుఁడై యానందాశ్రువులను విడుచుచుండెను. ఆతని చిత్తవృత్తియును మిక్కిలి నిర్మలమైయుండెను. జయంతియును, శ్రీయును నాకాశమునంటుచున్న కంఠస్వరములతో „హరి! హరి! హరి! హేహరి! హరి

హరి! హే '' అని హరి నామసంకీర్తనము చేయ నారంభించిరి.

ఈసమయమున దుర్గమధ్యమున మహాకోలాహలము ప్రారంభమై॥ మహారాజునకు జయము గుంగాక! సీతారామునకు జయముగుంగాక!'' అను శబ్దము బయలు దేరెను.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము.

సిపాయిలందఱును కోటలో నివసించుచుండిరనియు, ఇప్పుడు వారందఱును కోట విడిచి పారిపోయిరనియు, వారిలో నేబదిమంది మాత్రము కేవలప్రభుభక్తిగల బ్రాహ్మణులును, రాజపుత్రులును నిలిచి యుండిరనియుఁ జారవు లెఱిగియే యున్నారు. ఆనిలిచియున్న సిపాయిలింకను లేతవయసువారు అట్లు కానిమొదల నీసమయమునందు వేతనము లేకుండ రాజభక్తికై కేవలము ప్రాణముల నైనను విడుచుటకు సిద్ధపడు టెట్లు సంభవించును? కాని, వారిప్పుడు చాల నిరుత్సాహులై యుండిరి. ఇంతలో ముసల్మానుసైన్యము వచ్చిపడి మోను— మహాకోలాహలముగ నుండెను. ఫిరంగిగుండ్లశబ్దముతో భూమి గడగడవడఁకిపోవుచుండెను. గుండ్లదెబ్బలచేఁ గోటగోడలు దడదడలాడుచుండెను. అయినను యుద్ధమునకు సంసిద్ధులై యుండుఁడని యెవ్వరును వీరి కాజ్ఞాపించుటలేదు. రాజే స్వయముగా వచ్చి యంతయును చూచికొని పోయెను. కాని, వారి నేలయుద్ధముచేయుఁడని యాజ్ఞాపింపలేదో? వారు రణరంగమున రాజుకొఱకు తమప్రాణముల నర్పించుటకు సిద్ధముగనుండిరేగాని మఱియెట్టిపురస్కారమును కోరియుండుటలేదు. అయినను మాకొఱకు మీప్రాణముల నర్పింపవలయు నని

వారి నెవ్వరును కోరి యుండలేదు. ఇందువలననే వారు నిరుత్సాహులై యుండిరి.

అప్పుడు వారందఱును చేరి యొకసభ చేసికొనిరి. వారిలో రఘుపీరుడను నాతఁడు కొంచెము పెద్దవాఁడును, ముఖ్యుఁడునై యుండెను. అతఁడు మిగిలినవారి కందఱిని పిలిచి ,, సోదరులారా! మునల్మానులు మనకోటలోనికి వచ్చి వెదకివెదకి మనపైఁబడి చంపిపోయెదరు. అట్లు చచ్చుటకై మీ రిష్టపడియెదరా? వలదు— చావవలసిన యెడల రణరంగమునకుఁ బోయి వీరపురుషోచితమగు మరణమును పొందుఁడు! రండు! బయలుదేరుఁడు! పోయి మహారణంబునఁ బడి మృగ్గుదము! మన కెవ్వరు నాజ్ఞాపింపలేదు. పోనిండు! చచ్చుట కింకను నాజ్ఞ యెందులకు? మహారాజుసొమ్ము తినుచుంటిమి. మహారాజుకొఱకు యుద్ధము చేయుదము. ఆతఁ డాజ్ఞ యొసంగనంతమాత్రమున నాతనికొఱకు కాయుధముల నెత్తఁగూడదా? రండు! ఆజ్ఞయున్నను, లేకున్నను మనము పోయి యుద్ధముచేసి వీరరణము నందుదము. ” అని యుపన్యసించెను.

ఇందుల కందఱును సమ్మతించిరి. అనంతరము వారిలో గయాదీనపాండ్యాయను నాతఁడు ,, ఏవిధముగా యుద్ధము చేయవలయును? ఇప్పుడు దుర్గమును రక్షించుటకు పిరంగితప్ప వేఱొక యుపాయము లేదు కాని, పిరంగిసైనికు లందఱును పారిపోయిరి. మనము పిరంగులను కాల్పలేము. మన మెట్లు యుద్ధము చేయుటుచితమో బాగుగ నాలోచించుకొనవలయును” అని చెప్పెను.

అప్పుడందుల కై చాల నాలోచన మయ్యెను అప్పుడు జమాదారు ధర్మసింహుఁడు లేచి,, ఇందులకై యింత యాలోచన మనవసరము. ఆయుధము లున్నవి; అశ్వము లున్నవి; మహారాజు కోటలో నున్నాఁడు; నతుర్పుఁడు! మన మాయుధములను ధరియించి యశ్వారో

హాణము చేసి రాజునొద్దకుఁ బోయి యాజ్ఞ నందికొందము. మహారా జేమి చెప్పునో యట్లు చేయుదము." అనియెను.

ఇది బాగుగ నేయున్నదని యందఱును నంగీకరించిరి. అందఱును భద్రముగా యుద్ధమునకుఁ బోవుటకు సంసిద్ధులైరి! అందఱును యోధవేషాలంకృతులై, యశ్వారూఢులై, భుజముల నప్పళించుకొనుచు నాయుధముల ఝణంఝణధ్వనులు సెలంగ బిగ్గరగా "జయమహారాజా! జయసీతారామరాయమహారాజా! నీకు శుభమగుఁగాక!" అని యీవిధముంగా జయజయధ్వనులను సేయుచుండిరి.

ఆజయధ్వనులు సీతారాముని చెవిని బడియెను.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము.

యోధు లందఱును జయజయధ్వనులను చేయుచు శ్రేణీబద్ధులై వచ్చి మంచెయొద్ద జయంతియును, శ్రీయును పాడుచున్న మనోహరగీతము నాలకించుచున్న సీతారామరాయలయెదుట నిలువఁబడిరి.

అందు రఘువీరమిశ్రుఁ డనునాతఁడు "మహారాజా! ఆజ్ఞయేమి? సెలవైనయెడల మేమింతమందిమాత్రమే పోయి యాఘ్నుసల్మానులనందఱును పారఁదోలి వచ్చెదము" అనియెను.

సీతా—మీరిచ్చటఁ గొంచెము సేపు నిలువుఁడు. నేనిప్పుడే వచ్చెదను.

అనిచెప్పి సీతారామరాయ లంతఃపురమునకుఁ బోయెను. అప్పుడు సిపాయిలెల్లరు నెక్కడివారక్కడనే నిలిచి యాసన్యాసినులిద్దఱును వెలయించుచున్నదివ్యగానము నిశ్చలచిత్తముతో నాకర్ణించుచుండిరి.

కొంతసేపటిలో రాజు తనతోఁగూడ నొకపల్లకిని దీసికొని యం

తఃపురమునుండి బయలుదేరెను. రాజసేవకు లందఱును పారిపోయి యున్నారని యిదివఱకే తెలిపియుంటిమి కాని, ప్రాచీనపరిచారకులు నాలుగైదుమందిమాత్రము నిలిచియుండి రని యప్పుడే చెప్పితిమి. వారే యాపల్లకినెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి. ఆపల్లకియందు నందాదేవియును పిల్లలును గూర్చుండియుండిరి.

రాజు సిపాయిలయొద్దకు వచ్చి వారి నొకవరుసగా నిలిపి ప్రాచీనపద్ధతిననుసరించి సైన్యము నొకచిన్నసూచీవ్యూహముగా నిర్మించెను. రంధ్రమధ్యమున నున్ననందాదేవిశిబికను సంరక్షించుకొనుచు నాసూచీవ్యూహముఖభాగమున సీతారామరాయ లశ్వారూఢుఁడై నిలిచియుండెను. అప్పుడు జయంతిని, శ్రీని పిలిచి „మీరెందులకు వెలుపల నుండవలయును? సూచీరంధ్రమధ్యమునకు రండు!'' అని చెప్పెను.

జయంతియును శ్రీయును నవ్వి „మేము సన్యాసులము. మాకుజననమరణములయందు భేదమేమియును లేదు'' అని చెప్పిరి.

పిమ్మట సీతారాముఁడు మాఱుమాట చెప్పక „జయజగదీశ్వరా! జయ లక్ష్మీనారాయణా!'' అని పలుకుచు దుర్గాభిముఖుఁడై ముందుగా బయలుదేరెను. ఆచిన్నసూచీవ్యూహముకూడ నాతనివెనుక నేపోయెను. అప్పుడు సన్యాసులిద్దఱును సీతారామునిగుఱ్ఱమునకు ముందుగ నిరువంకలను నిలిచి త్రిశూలములనెత్తికొని,

జయశివ! శంకర! త్రిపురనిధనకర!
రణభయంకర! జయజయరే!
చక్రగదాధర! కృష్ణ! పీతాంబర!
జయజయహరి! హర! జయజయరే!

అని యీవిధముగా జయధ్వనులను జేయుచు ముందుముందుగాఁ బోవుచుండిరి. రాజు మహాశ్చర్యముతో నివ్వెరపడి „ఇదేమి? ఇదే

మి? ఈరణరంగమున వీరయోధజనమధ్యమునం బడి చూర్ణమైపోవుదరా యేమి?'' అనియెను.

“మహారాజా! సన్న్యాసినులు రాజులకంటెను హెచ్చుగా మరణమునకై భయపడియెదరా?'' అని శ్రీ పలికెను.

కాని, జయంతి యేమియును మాటలాడలేదు. ఆమె తిరిగి హర్షదర్పములను చూపింపలేదు! “ఈస్త్రీలవాక్యములయందలి యర్థమును పరిగ్రహింపఁగలవా రెంతవారు కావలయును?'' అని యనుకొని రాజు మఱియేమియును చెప్పలేదు.

తరువాత నందఱును దుర్గద్వారమునొద్దకు వచ్చిరి. అప్పుడు రాజు స్వయముగాఁ బోయి ద్వారమునకు వేసియున్న గడియను తీసివైచెను. అప్పుడు పిడుగుపడినట్లు పెద్దచప్పుడయ్యెను. ఆశబ్ద మాసింహద్వారమున నతిభయంకరముగఁ బ్రతిధ్వనించెను. మఱియు నాయశ్వఖురపుటధ్వనులును ప్రతిధ్వనింప నారంభించెను. దుర్లంఘ్యమై, విశాలోన్నతమై, లోహనిర్మితమై యున్న యాకవాటము గడియ తెరవఁబడిన తోడనే యవనసేనాసాగరతరంగాభిఘాతములచే విడివడి బట్టబయలై పోయెను. ఉన్ముక్తమైన యాద్వారమార్గమును చూచి సూచీవ్యూహమునందలి జాత్యశ్వములు నృత్యము సేయ నారంభించెను.

ఇంతలోఁ గట్టుతెగిపోయిన జలప్రవాహము భయంకరవేగముతోఁ బర్వతశిఖరమునుండి ప్రవహించునట్లు విడిపోయిన దుర్గద్వారమునుండి ముసల్మానువాహిని నిరభ్యంతరముగఁ బ్రవేశింప నారంభించెను. కాని, మొదటనున్న శ్రీ జయంతులను చూచి యాసేనాతరంగము మంత్రముగ్ధభుజంగమువలె నిశ్చలమై నిలువఁబడిపోయెను. ఎంతటి విశ్వమోహినియైన దేవీమూర్తియో అంతటి మనోహరవేషము, అంతటి మహాద్భుతాశ్రుతపూర్వసాహసము, అంతటి విశ్వజనమనోమోహన

కారిణియు నగు నాజయంతి—ఆమెనుచూచి దుర్గసంరక్షిణియగు దేవి యని భావించి మసల్మానుసైనికు లందఱును భయభ్రాంతులై మార్గమును వదలివైచిరి. ఆమె తన త్రిశూలఫలకముతో మార్గము చేసికొనుచు యవనసైన్యమును భేదించుకొని ముందునకుఁ బోవుచుండెను. ఆత్రిశూలమువలన నేర్పడినమార్గమునుండియే సీతారాముని సూచీవ్యూహమును సులభముగా మసల్మానుసైన్యమును భేదించుకొని బయలుదేరెను. అప్పుడు సీతారామునిహృదయమున జగద్రక్షకుఁడగుపరమేశ్వరుఁడు తప్ప మఱియెవ్వరును లేరు. ఆతఁడు కేవలము జగదీశ్వరునే స్మరించుకొనుచుఁ దానుద్దేశించుకొనినవిధముగాఁ జచ్చుటకు సిద్ధపడియుండెను. కావున సీతారాముఁడు చింతాశూన్యుఁడై, నిశ్చలహృదయుఁడై, మందహాసవదనారవిందుఁడై యొప్పారుచుండెను. ఆతఁడు భైరవీముఖోద్ధీతమగు హరినామమును వినుచుఁ దానుగూడ హరినామస్మరణముఁ గావించుచు నాత్మజేతయై యుండెను. ఇట్టియాతనియెదుట మసల్మాను లెంతటివారు ?

ఆతని సహాసముఖవికాసమును, ఆతని జయశీలమైన సామాన్యసైన్యమును, చూచి మసల్మానుసైనికులు “చంపుఁడు! చంపుఁడు !” అని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆస్త్రీ నిద్దఱినుగూడ నెవ్వరు నేమియును చేయలేకుండిరి. వారికందఱును దారివదలి సీతారామరాయలను నాతని సిపాయిలనుగూడ నాలుగుదిక్కులనుండియు నాక్రమింప నారంభించిరి. కాని, సీతారామునిసైనికు లాతనియాజ్ఞప్రకారము కొంచెముసేపైన నెచ్చటను నిలిచి యుద్ధము సేయకుండ ముందునకుఁ బోవుచుండిరి. అనేకులు మసల్మానుల బల్లెపుఁబోటులచే హతు లగుచుండిరి. ఒకఁడు పడిపోయినవెంటనే వెనుకనున్న మఱియొకఁడు వచ్చి యాతనిస్థానమున నిలువఁబడుచుండెను. ఈవిధముగా సీతారాముని

సూచీవ్యూహము చెదరిపోకుండఁ గ్రమక్రమముగా ముసల్మానుసేనా మధ్యమునకుఁ బోయెను. ముందు జయంతియును, శ్రీయును దారిచేసి కొనుచుఁ బోవుచుండిరి. సిపాయిల నాక్రమించుకొనుచున్న ముస ల్మానులకోలాహల మతిభయంకరముగ నుండెను. కాని, సీతారాముని ప్రాపుఁజూచికొని యాతనియుత్సాహవాక్యములవలనను, ప్రయ త్నములవలనను, నాతనిశౌర్యప్రభావమువలనను, సీతారామునిసిపాయి లు విఘ్నముల నపనయించుకొనుచు శత్రుసేనాసాగరము నీదికొను చుఁ బోవుచుండిరి. పార్శ్వములకై చూడక దారి కడ్డమువచ్చినవారిని చంపుచుఁ ద్రోసివేయుచు గుఱ్ఱపుగిట్టలచేఁ ద్రొక్కించుచు వారు నిర భ్యంతరముగ ముందునకుఁ బోవుచుండిరి.

ఈయద్భుతవ్యాపారమునుఁజూచి ముసల్మానుసేనానాయకుఁడు సీతారాముసడ్డగించుటకై యాసూచీవ్యూహమున కెదురుగ నొకపిరంగి ని గొనిపోవుట కాజ్ఞాపించెను. ఇంతవఱకును ముసల్మానులు కోటగో డలను బగల్చుటకై పిరంగులను తత్తదుచితస్థలంబులఁ నిలిపి యుంచిన కారణమున నాసూచీవ్యూహము నడ్డగించుటకై యిప్పుడొకపిరంగిని గొనిపోవుటకుఁ దగినయవకాశము కలిగినదికాదు. రాజు రాజ్ఞీస హితుఁడై పారిపోవుచుండెనని తెలిసికొని యాసేనానాయకుఁ డతి ప్రయత్నముతో నొకపిరంగి నావ్యూహమున కెదురుగఁ బాపించెను. కాని, సేనాపతిమాత్రము స్వయముగఁ బోవజాలఁడయ్యెను. దుర్గద్వా రము తెరచినంతోడనే సేనలో చాలభాగము కోటలోనిద్రవ్యమును చూరఁగొనుటకై పోయియుండెను. ఇప్పు డాతఁ డక్కడకుఁ బోయి రాజభాండారమును జూచికొనవలసియుండెను. సీతారామునివ్యూ హమున కెదురుగ నొకపిరంగి తీసికొనిరాఁబడియెను. సీతారామునిసైని కుం కప్పుడు మహోపద్రవము తటస్థించినట్లు కానఁబడుచుండెను.

కాని, శ్రీకి మాత్ర మదియంత ప్రమాదముగా నగపడుటలేదు. శ్రీయును జయంతియు నతివేగముగ ముందునకుఁబోయి యాపిరంగి యెదుట నిలువఁబడిరి. శ్రీ జయంతినిజూచి నవ్వుచు నాపిరంగిముఖంబున కెదురుగఁ దనవక్షస్స్థలము నుంచి నలువంకలకుఁ దిరిగి చూచుచు విజయసూచకములైన మృదుమధురప్రఫుల్లమందహాసచంద్రికలఁ బరగించుచుండెను. జయంతియును శ్రీవదనచంద్రమండలమును గాంచి తరువాత పిరంగిసైనికునివంకఁ జూచి యదేవిధముగ నవ్వుచుండెను——వారిద్దఱును పిరంగిని జయించి తీసికొనవలయునని కనుసన్నలచేతనే భావప్రకటనము చేసికొనిరి. ఇదియంతయును జూచి యాపిరంగిసైనికుఁడు తనయగ్నిపత్తాను(జానికత్రాడు) క్రిందఁబారవైచి వినయభావముతో అపిరంగిని వదలి కొంచెమెడముగఁ బోయి నిలువఁబడియెను. ఆయవకాశమును గనిపెట్టి సీతారాముఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి యాతనినఱకుటకై కరవాలము పైకెత్తెను. అప్పుడు జయంతి „ మహారాజా ! ఏమిపనిచేయుచుంటివి? రక్షింపుము! రక్షింపుము!'' అని కేకవైచెను.

„ఇంకను శత్రువును రక్షించుటయేనా'' అనిచెప్పి సీతారాముఁ డామెత్తినకత్తితోడనే యాతనితలఁ దెగనఱకి యాపిరంగిని స్వాధీనముచేసికొనియెను. తోడనే యాపిరంగిని ముందునకుఁద్రిప్పి యతివేగముతో నద్వితీయకరలాఘవముతోఁ బ్రయోగించుచు ముసల్మానుసైనికులఁ దెరలించి తనసూచీవ్యూహమునకు నిరాఘాటమైన మార్గమును కలిగించుకొనియెను. సీతారామునిచేతియందున్న పిరంగి ప్రళయకాలఘనాఘనగంభీరమై, యనిర్భేద్యమై, యశనిపాతభీషణగర్జారావవిజృంభమాణమై దృష్టుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. అందుండి బయలువెడలుచున్న లోహగోళాఘాతములచే ముసల్మాను సేనలు భిన్నభిన్నములై చెదరి సీతారాముఁడుపోవుచున్న మార్గమున కిరువంకలను పా

యవిచ్చి నలుదిక్కులకును పారిపోవు చుండెను. సూచీవ్యూహమునకు నిరాబాధమైనమార్గము దొరకెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు తనభార్యాపుత్త్రులను, అంతఃపుర స్త్రీలను, హతశేషులైనసిపాయిలను గూడ ననాయాసముగ రక్షించుకొనుచు మునసల్మానుసైన్యమును దప్పించుకొని దాఁటిపోయి నిష్కంటకమైనయుదిరస్థలంబునకు జేరుకొనియెను. మునసల్మానులును దుర్గము నాక్రమించుకొన నారంభించిరి.

ఈవిధముగా సీతారాముని రాజ్యము ధ్వంసమైపోయెను.

ఇరువదినాలుగవప్రకరణము.

సాయంకాలమైనతరువాత శ్రీ యొకయేకాంతస్థలమున జయంతినిచూచి " జయంతీ! ఆఫిరంగిసైనికుఁ డెవ్వఁడు? " అని యడిగెను.

జయం—మహారాజెవ్వని జంపివైచెనో యాతఁడే.

శ్రీ—ఔను. ఆతనిఁ జంపవలదని నీవు రాజును నిషేధించితి వెందులకు?

జయం—సన్యాసిని విని యేమిచేయఁగలదు?

శ్రీ—ఏమో! వినుటవలన నొకకన్నీటిచుక్కవచ్చినను గావచ్చును. అంతమాత్రమున సన్యాసధర్మము ధ్వంసముకాఁజాలదు.

జయం—తెనంతటఁదానే కన్నీ రేలరావలయును?

శ్రీ—ప్రాణములతోనున్నప్పు డాతనిని గుర్తింపలేకపోయితిని. కాని, నీవు నిషేధించుటను విని ప్రాణములుపోయినతరువాత నాతని మొగమును బరీక్షించి చూచితిని. ఏమో కొంచెము సందేహము కలిగినది. ఆతఁ డెవ్వరై నఁగానిమ్ము! ఆతనిమరణమునకు నే కేకారణమైతిని. నేనుపోయి ఫిరంగికెదురుగ నిలువకపోయినయెడల నాతఁడు తప్పక దానిని కాల్చివేయుండును. అందువలన నిశ్చయముగా రాజు ప్రాణములు

పోయియుండును. అప్పు డాతని నెవ్వరు చంపఁగలిగియుండురు?

జయం.—ఆతఁడు మరణించినమాట వాస్తవము. మహారాజు ప్రాణములతో నున్నాఁడు. అందువలన నీవు మంచిపని చేసినదానవైతివి. ఇఁక నాప్రస్తావమువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

శ్రీ—అయినను నాసందేహము తీర్పుము! చూతము!

జయం—సన్న్యాసిని కింతయుత్కంఠ యేమిలకు?

శ్రీ—సన్న్యాసినియైనను, మఱియెవ్వరైనను మానవజన్మమే కదా! నేను నిన్ను దేవియనియే నమ్మియుంటిమి. కాని నీవును ప్రపంచమునందు లౌకికలజ్జాభిభూతవై యుంటివికాదా? అట్టినీవు సన్న్యాసినీధర్మభ్రంశప్రస్తావము నేల యుగ్గడించెదవు?

జయం—అట్లయిన నడువుఁడు! సందేహమును దీర్చికొనవత్తము—నేనాస్థలమును గుర్తించియుంటిని. రాత్రికాలమునందైనను నేనాస్థలమును కనిపెట్టఁగలను. అయినను దీపము తీసికొనిపోవలయును.

పిమ్మట వారిద్దఱును దీపమును వెలిగించుకొని రణక్షేత్రమునకుఁ బోయిరి. తాము నిర్దేశించుకొన్నస్థలమును వెదకికొనుచు బోయి దీపపువెలుతురున నాపిరంగిసైనికునిమృతదేహమును గనిపెట్టిరి. శ్రీకింకను సందేహము తీరలేదు. జయంతి యాశవమును పైకిదీసి వెలుతురునందు శ్రీకిఁ జూపించెను. అప్పుడు శ్రీ సందేహము వదలిపోయినది. ఆతఁడు నిశ్చయముగా గంగారాముఁడై యుండెను.

శ్రీ నేత్రద్వయమునుండి యవిరళాశ్రుధారాపరంపరలు ప్రవహింపనారంభించెను. అప్పుడామెను చూచి జయంతి, "సోదరీ! ఈశోకముచే నింతచివికలహృదయవై యుండుదానవు సన్న్యాసధర్మము నేల గ్రహించితివి?

శ్రీ—మహారాజు నన్ను వృథాగాఁ బరిత్యజించివైచెను. నేను

ప్రియప్రాణహంత్రిని కాలేదు. సహోదరప్రాణఘాతినైతిని. బ్రహ్మ వ్రాసినవ్రాఁత యిన్నిదినములకు ఫలియించినది.

జయం—విధాత యెవ్వరివలన నెవ్వరు దండింపఁబడునట్లు విధి యించియుంచెనో యావిషయమునుగూర్చి చెప్పుట యసాధ్యము. నీవలననే గంగారాముని ప్రాణములు రెండుసారులు కాపాడఁబడినవి. ఇప్పుడు నీవలననే యాతని ప్రాణములు హరింపఁబడినవి. ఎట్లయినఁ గానిమ్ము! గంగారాముఁడు పాపకార్యములను చేసియుండెను. తిరిగి పాపము చేయుటకే వచ్చియున్నాఁడు. రమామరణసమాచార మాతనికిఁ దెలియలేదని తోఁచుచున్నది. మాయావేషముతో నామె నెట్లయినఁ బొంది తీరవలయుననియే యాతఁడు ముసల్మానుసైన్యమునఁ జేరి పిరంగిసైనికుఁడుగా నుండుట కంగీకరించి యుండెను. అందుల కేమియునఁ సందేహము లేదు. రమాదేవి యాతనిని గుర్తించిన యెడల నెప్పటికి నాతనితో వచ్చుటకు సమ్మతింప దని గంగారామునకు దృఢమైన నమ్మకముండియుండును. పల్లకియందు రమాదేవి యున్నదని యోచించి యాదారి నడ్డగించుటకై యాతఁ డాపిరంగిని గొనితెచ్చె నని తోఁచుచున్నది. ఏమైననేమి? ఈతనికొఱకు వ్యర్థముగా విచారింపవలదు. ఈతనిని దహనముచేసి పోవుదము.

తరువాత వారిరువురును గంగారాముని మృతకళేబరమును దీసికొనిపోయి యుచితస్థలమున దహనముగావించిరి.

జయంతిగాని, శ్రీగాని, మఱియెప్పుడును సీతారాముని చూచియుండలేదు. వారిద్దఱును నారాత్రికాలమున నాయంధకారమునఁ బడి యెక్కడకో వెడలిపోయిరి. అస్థల మెవ్వరికిని దెలియలేదు.

సమాప్తము.

పరిశిష్టము.

మనపూర్వపరిచితులైన రామచంద్రశ్యామచంద్రు లిద్దఱు నింతకుముందే పలాయితులైపోయి నలదాంగయను గ్రామమున నివసించి యుండిరి అక్కడ వారిద్దఱు నొకచావడియందుఁ గూర్చుండి మాటలాడుకొను చుండిరి.

రామ—అన్నా! మహమ్మదుపురసమాచారము లేమైన వినియుంటివా?

శ్యామ—ఆహా! వినియుంటిని. మునల్మానులు వచ్చి దుర్గమును మారగొని యాక్రమించుకొనిరఁట!

రామ—ఆరాజదంపతు లేమైరి? ఆసమాచార మేమైనఁ దెలిసినదా?

శ్యామ—వారిని శృంఖలములతో బంధించి మూర్షిదాబాదునకుఁ దీసికొనిపోయిరఁట! అక్కడ వారికి శూలారోపణశిక్ష విధియించిరఁట!

రామ—నేనుఁగూడ నట్లే విని యున్నాను. వారందు విషముఁదిని మరణించిరనికూడ నొకప్రవాదమున్నది. వారిమృతకళేబరములనుమాత్రమే శూలమునకు వేసిరఁట!

శ్యామ—అనేకు లనేకవిధములఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. ఆరాజదంపతులు శత్రువులకు దొరకనేలేదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఆదేవి వచ్చి వారిని తనదశభుజములతో నెత్తికొని సురక్షితస్థానమునకుఁ దీసికొనిపోయినదఁట! మునల్మాను లెవ్వరినో యొకయాఁడుదానిని

మగవానిని, తీసికొనివచ్చి వీరే రాజదంపతు లని చెప్పి శూలారోపణ ముచేసిరని కూడ మఱికొందఱు చెప్పుచున్నారు.

రాము — మన హిందూజనులకల్పనములనుండి యిట్టిపిట్టకథలే వెలువడుచుండును. ఇది యంతయును నమ్మ జాలము.

శ్యాము — ముసల్మానులు చెప్పినమాటమాత్రము నిజమా? ఈలాటిదే పిట్టకథయో మెవ్వరు చెప్పఁగలరు? కడపటిసమాచారముమాత్రము ముసల్మానులు కల్పించియుందురు. ఆగొడవ లన్నియును మనకేల? ఉల్లిపాయ లమ్ముకొనువానికి యోడలసమాచార మెందులకు? మనగ్రవాచారము బాగుగ నుండిన నంతేచాలును. సరే! నీదగ్గర నేమైన తంబాకున్నదా?

రామచంద్ర శ్యామచంద్రు లిద్దఱును తంబాకు నమలికొనుచు తుప్పతుప్పన నుమియుచుండిరి. ఈలోపలనే మేమీ గ్రంథమును ముగించితిమి. " సీతారాముని వలె దుష్కర్మములం జేయక జయంతియొనరించినరీతి కర్మల నాచరించుచుండునట్లు పాఠకమహాశయుల ననుగ్రహించుఁగాక ! " అని సర్వఫలదాయకుఁడైనపరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాము.